

Joan Bosco

Memòries de l'Oratori

Joan Bosco

El sacerdot piemontès Giovanni Bosco (Castelnuovo d'Asti, 1815 – Torí, 1888), conegut universalment com *Don Bosco*, va desplegar una enorme tasca educativa i pastoral amb els joves més abandonats dels suburbis de la ciutat de Torí. Tot va fer-ho a partir d'una institució que des d'aleshores va lligada al seu nom i al seu estil pedagògic: l'Oratori festiu de Valdocco. Amb una personalitat que el feia molt atractiu als joves i un sistema educatiu que requeria nombrosos col·laboradors, ell mateix va fundar els salesians (Societat de Sant Francesc de Sales), les salesianes (Filles de Maria Auxiliadora, amb santa Maria Mazzarello) i els cooperadors salesians, totes tres branques amb més d'un segle de fecunda presència a casa nostra i arreu del món.

Fou beatificat el 1929 i canonitzat el 1934, i la seva festa es commemora el 31 de gener, data en què celebren el seu patronatge els cineastes, els mags i il·lusionistes, els impressors, les escoles d'artesans... Sobretot, és recordat com el gran «pare i mestre de la joventut».

Les Memòries de l'Oratori

Don Bosco va escriure i publicar centenars d'obres, entre llibres i opuscles, sempre amb una finalitat educativa. Tanmateix, quan el 1873 va ser requerit perquè posés per escrit els seus records sobre els inicis de l'Oratori, va compondre una obra tan personal, tan empetada de la seva pròpia evolució espiritual, que va prohibir que es publicués, deixant tan sols uns quaderns manuscrits com a record per als seus salesians.

Les *Memòries de l'Oratori* són molt més que una obra autobiogràfica o cronística, ja que avui, quan ja fa dècades que són a l'abast del gran públic, podem llegir-les com la millor manera d'acostar-nos al cor de Don Bosco i al seu estil pedagògic i evangelitzador, caracteritzat per la proximitat als joves.

JOAN BOSCO

**MEMÒRIES DE L'ORATORI
DE SANT FRANCESC DE SALES
DEL 1815 AL 1855**

*Cordialment
Rafel Gasol*

JOAN BOSCO

**MEMÒRIES DE L'ORATORI
DE SANT FRANCESC DE SALES
DEL 1815 AL 1855**

Presentació d'ÀNGEL ASURMENDI

Estudi introductor i d'ALDO GIRAUDO

Traducció i edició a cura de XAVIER TIMONEDA

Notes històriques i bibliogràfiques d'ALDO GIRAUDO,
JOSÉ MANUEL PRELLEZO i XAVIER TIMONEDA

edebé

Títol original: *Memorie dell'Oratorio*

© de l'edició catalana: EDEBÉ, 2014
Passeig de Sant Joan Bosco, 62 (08017 Barcelona)
www.edebe.com

Atenció al client 902 44 44 41
contacta@edebe.net

Assessoria: Francesc Riu i Rafel Gasol
Traducció i edició: Xavier Timoneda
Disseny de la coberta: Lluís Vilardell

ISBN: 978-84-683-1150-0
Dipòsit Legal: B. 7618-2013
Imprès a Espanya
Printed in Spain

ÍNDIX

PRESENTACIÓ , per ÀNGEL ASURMENDI	9
ESTUDI INTRODUCTORI , per ALDO GIRAUDO	11
LA IMPORTÀNCIA HISTÒRICA I PEDAGOGICOESPIRITUAL DE LES <i>MEMÒRIES DE L'ORATORI</i>	11
1. Història i fortuna del text	12
2. «Un manual de pedagogia i d'espiritualitat narratives»	18
3. Evocació narrativa d'una identitat oratoriana	20
3.1. <i>Les preocupacions de Don Bosco escriptor i la peculiaritat de les Memòries de l'Oratori</i>	20
3.2. <i>Els temps i estímuls que van propiciar la redacció de les Memòries de l'Oratori</i>	22
4. «Història de l'Oratori» i caire autobiogràfic de les <i>Memòries de l'Oratori</i>	24
4.1. <i>L'Oratori com a punt focal</i>	25
4.2. <i>Finalitat i destinataris</i>	26
4.3. <i>L'inici i la frustrada conclusió de l'arquitectura narrativa</i>	30
4.4. <i>Procediments seguits per l'autor</i>	33
5. Les <i>Memòries de l'Oratori</i> com a text narratiu	35
5.1. <i>L'escriptura de Don Bosco</i>	36
5.2. <i>Estructura del text</i>	38
6. Pautes de lectura i nivells d'interpretació	40
6.1. <i>Un itinerari espiritual</i>	42
6.1.1. <i>Confiança en Déu, confiança amb els formadors i lliurament de si mateix</i>	43
6.1.2. <i>De la dissipació al recolliment (<i>ritiratezza</i>)</i>	47

6.2. <i>Un model d'educador-pastor</i>	50
6.2.1. Una vocació que ve de Déu i que es desenvolupa progressivament.	50
6.2.2. Els diversos components del model	51
6.2.3. Les temptacions que assetgen el model.	55
6.2.4. Exemples de zel pastoral	57
6.2.5. Característiques particulars del model educatiu i pastoral de Don Bosco	58
NOTA SOBRE AQUESTA EDICIÓ , per XAVIER TIMONEDA	63
MEMÒRIES DE L'ORATORI DEL 1815 AL 1835	67
MEMÒRIES DE L'ORATORI DEL 1815 AL 1835 EXCLUSIVAMENT PER ALS SOCIS SALESIANS	69
Deu anys d'infantesa – Mort del pare – Penúries familiars – La mare vídua	70
Un somni	74
PRIMERA DÈCADA: 1825-1835	77
1. Primers entreteniments amb els nens – Els sermons – El saltimbanqui – Els nius	77
2. Primera comunió – Sermons de la Missió – Don Calosso – Escola de Morialdo	80
3. L'estudi i l'aixada – Una mala notícia i una altra de bona – Mort de Don Calosso	85
4. Don Cafasso – Incertesa – Divisió fraterna – Escola de Castelnuovo d'Asti – La música – El sastre	87
5. Escoles de Chieri – Bondat dels professors – Les primeres quatre classes de gramàtica	91
6. Els companys – La Societat de l'Alegria – Deures cristians	94
7. Bons companys i pràctiques de pietat	96
8. Humanitats i retòrica – Luigi Comollo	98
9. Cafeter i licorista – Dia d'onomàstica – Una desgràcia	102
10. L'hebreu Giona	104
11. Jocs – Prestidigitació – Màgia – Disculpes	107
12. La cursa – El salt – La vareta màgica – El cim de l'arbre	111
13. Estudi dels clàssics	113
14. Preparació – Elecció d'estat	115

SEGONA DÈCADA: 1835-1845	117
1. Presa de sotana – Pla de vida	117
2. Entrada al seminari	120
3. La vida del seminari	121
[3a.] <i>Diversions i esbarjos</i>	123
4. Les vacances	125
5. Festí al camp – El so del violí – La cacera	127
[5a.] <i>Relacions amb Luigi Comollo</i>	129
6. Un esdeveniment referent a en Comollo	132
7. Premi – Sagristia – El teòleg Giovanni Borel	133
8. Estudi	134
9. Sagrats ordes – Sacerdoci	138
10. Principis del sagrat ministeri – Sermó de Lavriano i Giovanni Brina	141
11. <i>Convitto</i> eclesiàstic de Sant Francesc d'Assís	143
12. La festa de la Immaculada Concepció i l'inici de l'Oratori festiu	147
13. L'Oratori el 1842	150
14. Ministeri sagrat – Elecció d'un càrrec al Refugi (setembre de 1844)	152
15. Un nou somni	155
16. Trasllat de l'Oratori al costat del Refugi	157
17. L'Oratori a Sant Martí dels Molins – Dificultats – La mà del Senyor	160
18. L'Oratori a <i>San Pietro in Vincoli</i> – La criada del capellà – Una carta – Un accident desagradable	163
19. L'Oratori a casa Moretta	165
20. L'Oratori en un prat – Passeig a Superga	168
21. El marquès de Cavour i les seves amenaces – Nous trastorns per a l'Oratori	170
22. Comiat del Refugi – Nova acusació de bogeria	174
23. Trasllat a l'actual Oratori de Sant Francesc de Sales	176
TERCERA DÈCADA: 1846-1855	180
1. La nova església	180
2. Una altra vegada Cavour – <i>Ragioneria</i> – Guàrdia cívica	185

3. Escoles dominicals – Escoles nocturnes	187
4. Malaltia – Curació – Projecte de residència a Valdocco	192
5. Residència estable a Valdocco	195
6. Reglament per als Oratoris – Companyia i festa de Sant Lluís – Visita de monsenyor Fransoni	197
7. Orígens de l'internat – Acceptació dels primers nois	199
8. Oratori de Sant Lluís – Casa Moretta – Terreny del seminari.	202
9. L'any 1848 – Augment dels artesans i el seu règim de vida – Petita prèdica de la nit – Concessions de l'arquebisbe – Exercicis espirituals	204
10. Progrés de la música – Processó a la Consolata – Assignació del municipi i de l'Obra de la Mendicitat – El Dijous Sant – El lavatori dels peus	207
11. L'any 1849 – Clausura dels seminaris – Casa Pinardi – Òbol de Sant Pere – Rosaris de Pius IX – Oratori de l'Àngel Custodi – Visita dels diputats	210
12. Festes nacionals	213
13. Un fet particular	214
14. Noves dificultats – Un consol – L'abat Rosmini i l'arxiprest Pietro De Gaudenzi.	216
15. Compra de la casa Pinardi i de la casa <i>Bellezza</i> – L'any 1850	218
16. Església de Sant Francesc de Sales	221
17. Explosió del polvorí – Gabriele Fascio – Benedicció de la nova església	223
18. Any 1852	226
[19. Any] 1853	228
[20.] <i>Lectures Catòliques</i>	229
[21. Any] 1854	232
[22.] Atemptats personals	234
[23.] Agressió – Pluja de bastonades	236
[24.] El gos Gris.	238
ANNEX: TAULA CRONOLÒGICA	241

PRESENTACIÓ

Tens a les mans un regal.

Al llarg de més d'un segle, la Família Salesiana ha ofert a l'Església i la societat catalanes el millor que té, que és la manera de fer, l'estil, la manera d'estimar els joves, de Don Bosco. M'agrada pensar que quan molts de vosaltres llegiu en aquestes memòries del mateix Don Bosco el que ell feia amb els nois de Valdocco recordareu experiències que heu viscut a prop dels salesians, les salesianes o els cooperadors, tant abans com ara, i tant com a alumnes o membres d'un esplai com fent vosaltres mateixos d'educadors.

Han passat molts anys des que Don Bosco va escriure aquestes *Memòries de l'Oratori*, i va fer-ho amb una finalitat educativa ben clara, tal com veureu de seguida, però estic segur que hi reconeixereu un estil que per a nosaltres és el millor tresor, el millor regal que podem oferir a l'Església i a la societat.

Durant la primavera de l'any 1886, poc després que s'iniciessin els Tallers de Sarrià, Don Bosco va visitar Barcelona. Aquesta visita fou històrica. Ens consta que per a l'Església de Barcelona va ser molt més que una visita: va ser un regal magnífic, recordat durant dècades. Ara, quan ja s'acosta el bicentenari del naixement del nostre Fundador, tenim una altra oportunitat de proporcionar a tothom el millor regal: Don Bosco mateix, a través del seu escrit més personal (tan personal que no tenia pas la intenció de publicar-lo), en la primera traducció catalana d'un llibre de Don Bosco. Podem seguir-hi no tan sols la intencionalitat pedagògica i pastoral, sinó també l'evolució espiritual de qui inspira arreu del món, i també a casa nostra, tantes iniciatives a favor de la joventut.

La traducció al català de les *Memòries de l'Oratori* ens arriba en un moment clau per a la història de la Congregació a les nostres terres. En el Capítol General 26, el Rector Major dels Salesians va llançar el Projecte Europa, davant

el repte de ressituar-nos millor en el context de la situació europea i espanyola i davant la necessitat de donar resposta als desafiaments de la realitat social, el món juvenil i les noves pobreses.

L'actualització del carisma i de la missió s'ha de fer amb creativitat. I la creativitat no es porta a terme sense tenir en compte la memòria. Les respostes noves enfonsen les arrels en les respostes apreses. Gran part de les operacions que anomenem creatives es fonamenten en una hàbil explicació de la memòria. No pot haver-hi creativitat on no hi ha memòria.

En aquest exercici de fidelitat creativa i dinàmica, cal comptar amb el vent de l'Esperit i retornar a Don Bosco, a les seves genuïnes intuïcions. Aquest és l'exercici que ens proposem de cara a la celebració del bicentenari del naixement de Don Bosco. Per tot plegat em sembla molt oportuna i convenient aquesta traducció de les *Memòries de l'Oratori* que ara et presento.

ÀNGEL ASURMENDI
Inspector SBA

ESTUDI INTRODUCTORI¹

LA IMPORTÀNCIA HISTÒRICA I PEDAGOGICOESPIRITUAL DE LES *MEMÒRIES DE L'ORATORI*

Les Memòries de l'Oratori —un dels escrits més personals i vius de Don Bosco— han tingut una gran importància en la història salesiana. No tan sols perquè alguns fets que hi són narrats —com ara el somni dels nou anys o la descripció de la trobada amb Bartolomeo Garelli— s'han transformat en «esdeveniments-símbol» de la vida del sant i de la missió salesiana, sinó també perquè han estat objecte d'abundants reflexions pedagògiques. Aquest document ha propiciat una lectura, al mateix temps, èpica i providencialista de les aventures de Don Bosco i de la seva institució predilecta, l'Oratori. Igualment va farcir de continguts l'«imaginari col·lectiu salesià» amb el paper determinant de mamà Margarida i de Don Calosso, la figura del teòleg Borel, de la marquesa Barolo i del marquès de Cavour. Va introduir, a més a més, un toc d'aventura en la vida de Don Bosco amb el relat del desafiament al saltimbanqui, l'evocació de foscos atemptats i l'entrada en escena del misteriós gos Gris.

¹ Aquest «Estudi introductori» d'Aldo Giraudó va aparèixer per primer cop en una versió més reduïda (punts 1 a 5) i en castellà com a introducció a: Juan Bosco (san), *Memorias del Oratorio de San Francisco de Sales de 1815 a 1855*. Traducción y notas histórico-bibliográficas de José Manuel Prelezo García. Estudio introductorio de Aldo Giraudó, Madrid, Editorial CCS, 2003. L'any 2011, quan Aldo Giraudó va preparar la seva pròpia edició italiana de *les Memòries de l'Oratori* (Giovanni Bosco, *Memorie dell'Oratorio di S. Francesco di Sales dal 1815 al 1855*. Saggio introduttivo e note storiche a cura di Aldo Giraudó, Roma, LAS, 2011), va ampliar el «Saggio introduttivo» amb el punt 6. L'edició castellana de Prelezo que hem tingut al davant (que és la vuitena, revisada i ampliada, d'octubre de 2011) incorpora ja aquesta versió ampliada de l'«Estudio introductorio» de Giraudó.

En qualsevol cas, les Memòries de l'Oratori han contribuït de manera determinant a consolidar la imatge de Don Bosco que continua circulant. Les esquematitzacions difoses en les dues darreres dècades del segle XIX i en la primera meitat del segle XX —fundador d'institucions benèfiques i d'associacions catòliques, pare dels orfes, gran educador del segle XIX, taumaturg i visionari, genial organitzador d'iniciatives pastorals i educatives segons les necessitats dels temps...²— han perdut avui, en part, la seva força d'atracció. Fins i tot la reconstrucció més atenta i ajustada a la realitat històrica —a l'entorn de la qual treballen, des de fa cinquanta anys, estudiosos acreditats i documentats— topa amb dificultats per a ser acollida per l'opinió comuna. En canvi, perdura la representació simpàtica del saltimbanqui, de l'actiu animador de petits camperols i estudiants, del somiador, de l'amic proper a les aspiracions juvenils, del pare afectuós que obre als joves horitzons significatius i els traça camins de formació, tot valorant les tendències que els són més congenials.

Aquests són precisament els trets dominants de la seva identitat que emergeixen en el suggestiu relat de les *Memòries de l'Oratori*, i que més tenaçment han arrelat en l'imaginari col·lectiu, dins i fora dels àmbits de la família salesiana. Aquesta és una representació elaborada i promoguda per Don Bosco mateix, primerament en l'àmbit reduït de la comunitat de Valdocco, per mitjà de narracions i evocacions pintoresques; després, en els cercles més amplis d'amics i cooperadors.

1. Història i fortuna del text

El text de les *Memòries de l'Oratori* va ser compost per Don Bosco en l'arc de temps que s'estén de 1873 a 1875. Copiat calligràficament pel seu secretari, Gioacchino Berto, va ser revisat, corregit i completat per l'autor en diversos moments, fins al 1879.³ Reservat inicialment —tal com adverteix d'entrada— als seus «benvolgudíssims fills salesians, amb prohibició de donar pu-

² Cf. Pietro STELLA, *Don Bosco nella storia della religiosità cattolica*, III: *La canonizzazione (1888-1934)*, Roma, LAS, 1988, 13-59.

³ Sobre la data de composició del manuscrit original, de la còpia de G. Berto i de les correccions de Don Bosco, cf. la introducció d'Eugenio Ceria a la primera edició impresa del document: Giovanni BOSCO (san), *Memorie dell'Oratorio di San Francesco di Sales dal 1815 al 1855* [a cura di E. Ceria], Torino, SEI, 1946, 6; Francis DESRAMAUT, *Les Memorie I de Giovanni Battista Lemoyne. Étude d'un ouvrage fondamental sur la jeunesse de saint Jean Bosco*, Lyon, Maison d'Études Saint-Jean-Bosco, 1962, 116-119, i la introducció de l'edició crítica: Giovanni BOSCO, *Memorie dell'Oratorio di San*

blicitat a aquestes coses, tant abans com després de la meua mort», l'escrit va ser parcialment divulgat, per decisió del sant, en una *Storia dell'Oratorio di San Francesco di Sales*, compilada per Giovanni Bonetti i publicada en diversos lliuraments al *Bollettino Salesiano* de 1879 a 1886.⁴ Giovanni B. Lemoyne el reproduïx íntegrament en els primers volums de les *Memorie biografiche* com a esbós de la història de Don Bosco, tot completant-lo amb notícies extretes de documents, testimoniatges o evocacions tant del protagonista com d'altres testimonis directes i indirectes.

L'operació per a exaltar l'aspecte prodigiós i sobrenatural de l'experiència del sant —realitzada amb responsable precisió cronística i cura estilística, però sense els adequats instruments historicocrítics— tindrà una doble conseqüència. D'una banda, el record dels fets del passat —que en les *Memòries de l'Oratori* eren seleccionats d'acord amb unes determinades tesis i una evident interpretació—, pres com si fos una exposició fidel i contemporània dels fets mateixos, alhora que completat amb altres anècdotes i materials, causa la sensació d'una amplificació narrativa per a construir un personatge la identitat del qual es col·loca en els límits entre la història i la literatura de to edificant.

D'altra banda, i tot i que involuntàriament, dóna lloc a una mena de desnaturalització de l'originalitat de l'escrit de Don Bosco, fent-li perdre l'eficàcia i el significat previstos en l'estratègia redaccional de l'autor. El relat dels esdeveniments, enaltit per Lemoyne mitjançant la remodelació que hem apuntat, va ser presentat al gran públic, sobretot, per mitjà de la *Vita del venerabile servo di Dio Giovanni Bosco*, publicada entre 1911 i 1913,⁵ i reimpressa i traduïda moltes vegades.⁶

Francesco di Sales dal 1815 al 1855. Introduzione, note e testo critico a cura di Antonio da Silva Ferreira, Roma, LAS, 1991, 18-19.

D'ara endavant, citarem les *Memòries de l'Oratori* amb el mot *Memòries* seguit del corresponent número de les «dècades» en què estan dividides les *Memòries* (I, II, III) i del capítol on es troba el text referit. Per exemple: *Memòries* I, 2 vol dir que el text citat es troba en el capítol 2 de la «Primera dècada».

⁴ La *Storia dell'Oratorio* de G. Bonetti, revisada i completada, es va publicar també en un volum autònom: *Cinque lustri di storia dell'Oratorio Salesiano fondato dal Sac. D. Giovanni Bosco*, Torino, Tipografia Salesiana, 1892.

⁵ Giovanni Battista LEMOYNE, *Vita del venerabile servo di Dio Giovanni Bosco fondatore della Pia Società Salesiana, dell'Istituto delle Figlie di Maria Ausiliatrice e dei Cooperatori Salesiani*, 2 vol., Torino, Libreria Editrice Internazionale «Buona Stampa», 1911-1913.

⁶ A partir d'una edició retocada i ampliada per Angelo Amadei (Torino, SEI, 1920), que va tenir a Itàlia nombroses reimpressions (1935, 1941, 1953, 1975, 1977...); cf. *Bibliografia generale di Don Bosco*, I: *Bibliografia italiana (1844-1992)*, a cura di S. Gianotti, Roma, LAS, 1995, núm. 653.

La interpretació i, podríem dir, la utilització de les *Memòries de l'Oratori* duta a terme per Lemoyne influirà en tots els perfils biogràfics i hagiogràfics, fins a l'aparició, en la segona meitat del segle xx, dels primers estudis historicocrítics.⁷ Malgrat aquests estudis, tanmateix, la suggestió de la imatge consolidada per aquella tradició hagiogràfica continuarà fascinant, tal com es pot constatar en les diverses reconstruccions biogràfiques de caire periodístic, en els textos musicals i en les representacions cinematogràfiques i teatrals.⁸

La primera edició integral de les *Memòries de l'Oratori* va ser publicada el 1946.⁹ La decisió de fer públic el document en la seva integritat, malgrat el veto explícit de l'autor, es va prendre en consideració atesa la dimensió universal que va adquirir la figura del sant, tal com escriu Eugenio Ceria.¹⁰ Però la publicació s'ha de col·locar en l'específic context històric en què apareix. Els responsables del govern de la Congregació salesiana, sota l'impuls de les urgències educatives i dels reptes provinents dels nous escenaris europeus i mundials, se sentien des de feia temps acuitats per l'obligació de retornar a les intuïcions i experiències originals de Don Bosco.

Don Pietro Ricaldone —Superior General, o Rector Major, entre 1932 i 1951— ja en els anys immediatament precedents a l'esclat de la guerra mundial va reconèixer la importància d'aquesta recuperació com a instrument per a regenerar la identitat salesiana i l'eficàcia de les obres de cara a les noves instàncies socials i pastorals. Un cop passada la generació formada per Don Bosco, en un context cultural profundament canviat, resultava urgent enfocar el nucli de la missió religiosa i educativa de l'Oratori festiu, la seva identitat característica i els aspectes típics dels seus elements metodològics. N'havien brollat una sèrie d'iniciatives per a comprometre tot el col·lectiu salesià, especialment orientades a iniciar un camí de reflexió i de reorganització en l'àmbit de la catequesi, de la pastoral i de la pedagogia. El 1936, Don P. Ricaldone difonia una carta programàtica titu-

⁷ Pietro STELLA, *Balance de las formas de conocimiento y de los estudios sobre Don Bosco*, a José Manuel PRELLEZO GARCÍA (ed.), *Don Bosco en la historia. Actas del Primer Congreso Internacional de Estudios sobre san Juan Bosco*. Edició en castellà, Roma / Madrid, LAS / Editorial CCS, 1990, 21-36.

⁸ Cf. STELLA, *Balance de las formas de conocimiento...*, 32.

⁹ Cf. nota 3.

¹⁰ «Avui Don Bosco ha passat a la història, a la gran història, i ha entrat també en el nombre dels sants» [E. CERIA], *Introduzione, a Memorie dell'Oratorio*, 4.

lada: *Fidelitat a Don Bosco sant*; el 1938, llançava una «croada catequística»; l'any següent escrivia una llarga circular (*Oratori festiu, Catecisme i Formació religiosa*)¹¹ per a promoure la celebració del centenari de l'Oratori salesià (1841-1941); en els darrers mesos de la seva vida publicava igualment un volum sobre *Don Bosco educador*.¹²

Mentrestant, el Rector Major promovia institucions, animava estudis i publicacions. No tan sols havia sostingut Alberto Caviglia en la seva tasca d'edició dels escrits de Don Bosco, sinó que, a partir de 1939, s'havia compromès a fundar l'Ufficio Catechistico Centrale Salesiano, a reorganitzar els centres d'estudi de la Congregació i, amb l'ajut de Don Carlos Leôncio da Silva, a instituir una càtedra de Pedagogia com a base d'una nova Facultat universitària.¹³ També pensava donar vida a una *Rivista di Pedagogia*, però, a causa de la guerra, no va poder realitzar aquest propòsit. L'edició completa de les *Memòries de l'Oratori*, encomanada a Eugenio Ceria, representava un dels actes concrets d'aquell esforç de retorn als orígens carismàtics i de revitalització de l'obra salesiana.

En un primer moment, l'escrit no va atreure prou l'atenció dels salesians. Al cap de quatre anys, es va considerar necessari destacar-ne la importància i recomanar-ne la lectura, tot reproduint a la revista de l'Ateneo Salesiano la introducció de l'editor amb lleugeres variants.¹⁴ Es difonia així la persuasió de la «preciosa documentació biogràfica i psicològica» continguda en el document «al voltant d'una personalitat de primer ordre» com la de Don Bosco, i s'estenia la consciència que el llibre, amb la seva frescor, «conté un [...] ensenyament que es pot considerar com el suc de tota la història» del sant.¹⁵ El 1951 va aparèixer la primera traducció francesa d'Augustin Auffray,¹⁶ se-

¹¹ Pietro RICALDONE, *Oratorio festivo, Catechismo, Formazione religiosa*. Strenna del Rettor Maggiore 1940, Torino, SEI, 1940 (21947).

¹² Pietro RICALDONE, *Don Bosco educatore*, 2 vol., Colle Don Bosco (Asti), Elle Di Ci, 1951-1952 (*Don Bosco educador*; traducció del P. Jerónimo Chiacchio Bruno, Buenos Aires, Don Bosco, 1954).

¹³ José Manuel PRELLEZO, *Alle origini della Facoltà di Scienze dell'Educazione. Nel 50.º anniversario della morte di don Pietro Ricaldone (1870-1951)*, a *Orientamenti Pedagogici* 48 (2001), 876-906; Id., *Don Pietro Ricaldone e la formazione dei Salesiani: alle origini dell'Università Pontificia Salesiana*, a Sabino FRIGATO (ed.), *Don Pietro Ricaldone quarto successore di Don Bosco 1932-1951. A cinquant'anni dalla morte 25 novembre 1951*, Torino, SGS, 2001, 31-73.

¹⁴ Eugenio CERIA, *Una pubblicazione postuma di San Giovanni Bosco*, a *Salesianum* 12 (1950), 432-440.

¹⁵ *Ibid.*, 439-440.

¹⁶ Jean BOSCO (Saint), *Quarante années d'épreuves (1815-1855)*, Lyon, Vitte, 1951.

guida el 1955 de la castellana de Basilio Bustillo.¹⁷ Amb tot, en la divulgació salesiana prosseguia la referència a la reconstrucció de Lemoyne. Fins i tot els dos volums de Ricaldone sobre Don Bosco educador citen textos de les *Memòries biogràfiques* i en reproduïen les claus interpretatives, amb tan sols tres referències al text original de Don Bosco.

Les coses es van desenvolupar d'una manera diferent en l'àmbit acadèmic. En un primer moment l'interès per les *Memòries de l'Oratori* va brollar a causa de certes incongruències en les dates, i es va procedir a una tasca de recerca amb la finalitat de rectificar-ne la cronologia.¹⁸ Més tard, es va revifar l'interès a causa, sobretot, de la seva naturalesa mateixa, de l'originalitat i el significat dels seus continguts. Al començament dels anys seixanta del segle xx, Francis Desramaut —tot i apropar-se a les *Memòries de l'Oratori* només marginalment com a font utilitzada per Lemoyne— subratllava el valor pedagògic del relat com a aspecte dominant, definint-lo com a «petit tractat de pedagogia en acte».¹⁹ Precisament des d'aquest punt de vista de l'«exemplaritat», l'escrit cada vegada serà objecte d'una major atenció.

Les primeres observacions crítiques sobre la naturalesa de les *Memòries de l'Oratori* i la seva veritable importància van ser expressades per Pietro Braido el 1965: «La data de composició [...] i la finalitat de l'autor obliguen a considerar-les i a llegir-les no pas com a pur document històric. Volen ser, abans que res i sobretot, una història edificant deixada per un *fundador* als membres de la *Societat* d'apòstols i educadors que havien de perpetuar la seva obra i el seu estil, seguint les seves directrius, orientacions i lliçons [...]. Els esdeveniments descrits i les coses narrades són realitats viscudes, però, amb tota probabilitat, no pas amb la plenitud de significats i la visió orgànica que els confereix l'actual consciència de l'autor, ja en la maduresa dels projectes i realitzacions».²⁰

¹⁷ Inclosa en una obra de caràcter antològic: *Biografía y escritos de San Juan Bosco*. Edició preparada per el padre Rodolfo Fierro, Madrid, BAC, 1955. En la «Introducción» a les *Memorias del Oratorio*, hi ha aquest advertiment: «Introducción y Notas de Eugenio Ceria, SDB. Traducción de Basilio Bustillo, SDB» (*Ibid.*, 77).

¹⁸ Jan KLEIN - Eugenio VALENTINI, *Una rettificazione cronologica delle «Memorie di San Giovanni Bosco»*, a *Salesianum* 17 (1955), 581-610. Les conclusions d'aquest assaig van ser repeses, discutides i completades en l'àmbit d'una tesi doctoral sobre la composició del primer volum de les *Memòries biogràfiques*: F. DESRAMAUT, *Les «Memorie» I*, 124-134.

¹⁹ DESRAMAUT, *Les «Memorie» I*, 121.

²⁰ Giovanni BOSCO (San), *Scritti sul sistema preventivo nell'educazione della gioventù*. Introduzione. Presentazione e indice alfabetico e sistematico a cura di P. Braido, Brescia, La Scuola, 1965, 3-4.

Pietro Stella, en el seu estudi *Don Bosco nella storia della religiosità cattolica*, utilitza les dades biogràfiques ofertes per les *Memòries de l'Oratori*, si bé les considera, fonamentalment, com un document d'història de les mentalitats.²¹

Mentrestant, i en el món salesià, entre els últims anys dels setanta i els vuitanta de la centúria passada, emergia una creixent estimació pel text, tal com queda documentat amb la successiva sèrie de traduccions.²² A Espanya, concretament, s'imprimia una nova versió de les *Memorias del Oratorio* feta per Basilio Bustillo.²³ En fi, creixia la consciència de la necessitat d'estudiar l'experiència del Fundador, recuperant-ne les fonts, en vista d'una reflexió més atenta sobre la pròpia identitat d'educadors i pastors. En aquells anys es van multiplicar els cursos —més o menys complets— d'història, pedagogia i espiritualitat salesiana, i es van imprimir diverses antologies dels escrits de Don Bosco.

En el bienni 1976-1977 es publiquen, en edició anastàtica, les *Opere edite* de Don Bosco.²⁴ Va ser una iniciativa de gran relleu, tal com ho va ser també la microfilmació dels fons més antics de l'Arxiu Salesià Central, realitzada en el mateix període. D'aquesta manera, es posava a disposició dels estudiosos —i també dels salesians en formació— un vast i importantíssim material que va propiciar la florida de recerques, estudis i tesis. La fundació de l'Institut Històric Salesià, el 1981, amb la revista *Ricerche Storiche Salesiane*, oferia una ulterior i notable aportació a aquest efecte, enriquint el procés amb el treball pacient d'edicions crítiques i assajos. Així, en el transcurs de pocs anys, s'afinava la sensibilitat històrica en l'àmbit salesià, alhora que la curiositat per la figura històrica de Don Bosco es feia més atenta.

²¹ Pietro STELLA, *Don Bosco nella storia della religiosità cattolica*. I: *Vita e opere*, Roma, LAS, 1968.

²² Jean BOSCO (saint), *Souvenirs autobiographiques*, Paris, Apostolat des Éditions, 1978; João BOSCO (são), *Memórias del Oratório de São Francisco de Sales*, São Paulo, Editora Salesiana Dom Bosco, 1982; *Memoirs of the Oratory of Saint Francis de Sales from 1815 to 1855. The autobiography of Saint John Bosco*. Translated by Daniel Lyons, with notes and commentary by E. Ceria, Lawrence Castelvechchi and Michael Mendl, New Rochelle, Don Bosco Publications, 1989. A Itàlia se'n va imprimir també una transcripció en «*lingua corrente*», operació criticada, però indicativa del difós interès pel document: Giovanni BOSCO (san), *Memorie*. Trascrizione in lingua corrente, Leumann (Torino), Elle Di Ci, 1985.

²³ Juan BOSCO (San), *Memorias del Oratorio de San Francisco de Sales*. Traducción en español de Basilio Bustillo, Madrid, Editorial CCS, 1987.

²⁴ Giovanni BOSCO (San), *Opere edite. Prima serie: Libri e opuscoli*, 37 vol., Roma, LAS, 1976-1977.

Quan el 1991 es va poder disposar de l'edició crítica de les *Memorie dell'Oratorio*, realitzada per Antonio da Silva Ferreira,²⁵ l'escrit de Don Bosco va rebre un bon acolliment.

2. «Un manual de pedagogia i d'espiritualitat narratives»

En els seus assajos sobre la importància pedagògica de l'experiència de Don Bosco, P. Braido indica la rellevància de les *Memòries de l'Oratori*, en respirar-s'hi «la preocupació primària per definir el sentit d'una experiència educativa global [...]. Abans de ser llibre d'història del passat —enriquit amb tota l'experiència acumulada en gairebé trenta-cinc anys de treball educatiu sacerdotal—, les *Memòries* són el resultat d'una reflexió coherent, que desemboca en una espiritualitat i en una pedagogia: el "sistema preventiu" s'hi expressa en la forma més extensa i completa».²⁶ En resulta, d'aquesta manera, «una *història de l'Oratori* més "teològica" i pedagògica que real, tal vegada el document "teòric" d'animació més llargament meditat i volgut per Don Bosco»;²⁷ un «excepcional document de pedagogia experiencial».²⁸

També P. Stella, des del punt de vista de la crítica historiogràfica, feia notar la peculiar naturalesa dels esdeveniments narrats en les *Memòries*: «De qualsevol manera que s'hagin esdevingut els fets, Don Bosco en la seva exposició tendeix a subratllar la finalitat que ell considera volguda per Déu».²⁹ Certs silencis que es poden trobar en el text, les variants de composició en les diverses fases redaccionals, l'ús elàstic del llenguatge, també una sèrie d'errors i anomalies, contribueixen a posar en evidència una intencionada caracteris-

²⁵ Cf. nota 3. Se'n va fer també una edició més manejable, sense aparell crític: G. Bosco, *Memorie dell'Oratorio di San Francesco di Sales dal 1815 al 1855*. Introduzione e note a cura di Antonio da Silva Ferreira, Roma, LAS, 1992.

²⁶ Pietro BRAIDO, recensió de Giovanni BOSCO (S.), *Memorie*. Trascrizione in lingua corrente, Leumann (Torino), Elle Di Ci, 1985, a RSS 5 (1986), 169.

²⁷ Pietro BRAIDO, *L'esperienza pedagogica di Don Bosco nel suo «divenire»*, a *Orientamenti Pedagogici* 36 (1989), 27.

²⁸ Pietro BRAIDO, *Prevenire non reprimere. Il sistema educativo di Don Bosco*, Roma, LAS, 1999, 135.

²⁹ Pietro STELLA, *Apologia della storia. Piccola guida critica alle «Memorie biografiche» di Don Bosco (dispense o apunts de classe)*, UPS, Roma, 1989-1990; revisió posada al dia, 1997-1998, 18.

tica de l'obra: «la narració "amena", és a dir, agradable, atractiva i envolupant en la seva simplicitat, idònia per a transvasar missatges més o menys explícits de naturalesa religiosa i pedagògica». Si «la *Vida* de Domènec Savio, la de Magone i la de Besucco es poden considerar com la construcció de models de santedat juvenil sobre la base de dades biogràfiques», les *Memòries de l'Oratori* haurien de ser considerades «com una mena de poema religiós i pedagògic construït sobre el bastiment i la idealització d'anècdotes autobiogràfiques».³⁰ Don Bosco, a través d'aquest escrit, en resum, sembla que ha volgut infondre en els lectors la convicció que tota la seva vida ha estat «un teixit d'esdeveniments predisposats, prefigurats, convertits en realitat per la saviesa divina». Per tant, ell deixava constància d'una relectura i reconfiguració del passat més en clau teològica i pedagògica que no pas en perspectiva historicoerudita.³¹

En la recensió de l'edició crítica de les *Memòries*, P. Braido va reprendre i desenvolupar les observacions precedents.³² En molts aspectes el document apareix com el senzill i «amè entreteniment» d'un pare amb els seus fills que, amb l'enfocament donat a l'evocació de la història, revela la interpretació providencialista de la pròpia vida, en general, i de cadascun dels esdeveniments en particular. D'altra banda, hi trobem «la preocupació per descriure [...] poèticament l'origen, l'esdevenir i l'edificació d'una experiència espiritual i pedagògica típica, que es presenta —sota la fórmula "oratoriana"— com l'acostament més funcional i productiu per als joves dels temps nous».

Les pàgines de Don Bosco són preferentment *Memòries del «futur»*: expressió paradoxal encunyada per P. Braido per tal d'expressar la substància de la seva tesi.

De fet, aquest sembla «el punt de vista adoptat de manera absolutament prominent per Don Bosco, que pretenia deliberadament transmetre als seus continuadors aquella experiència viscuda com a programa de vida i d'acció. Mitjançant aquesta operació, avançava les descarnades formulacions de les pàgines del *Sistema preventiu en l'educació de la joventut* de

³⁰ *Ibid.*, 22.

³¹ Són parers manifestats en el context d'una reflexió sobre «Don Bosco i l'organització de la pròpia imatge»: STELLA, *Don Bosco nella storia della religiosità cattolica*, III: *La canonizzazione*, 16.

³² Pietro BRAIDO, «*Memorie del futuro*», a RSS 11 (1992), 97-127.

1877 d'una manera més flexible, bigarrada i vivament "narrativa"». ³³ En les *Memòries de l'Oratori*, per tant, «la paràbola i el missatge» es col·loquen abans i «per sobre de la història», per tal d'il·lustrar l'acció de Déu en les vicissituds humanes; alegrant i recreant, per tal de «confortar i confirmar» els deixebles. Al mateix temps, es mostren com un eficaç «preludi narratiu del sistema preventiu», tot essent «tal vegada, el llibre més ric de continguts i d'orientacions "preventives"» que Don Bosco hagi escrit: «un manual de pedagogia i d'espiritualitat, "narrades" amb una diàfana perspectiva "oratoriana"». ³⁴

3. Evocació narrativa d'una identitat oratoriana

Per a comprendre el caràcter i la importància de les *Memòries de l'Oratori*, i per a emprendre una interpretació respectuosa de les intencions de l'autor, convé tenir present tot el que s'ha dit, en general, sobre les preocupacions que impulsaven Don Bosco a convertir-se en escriptor. ³⁵

3.1. Les preocupacions de Don Bosco escriptor i la peculiaritat de les Memòries de l'Oratori

És ben sabut que no es proposava objectius científics o historiogràfics sinó, preferentment, objectius educatius i formatius, en funció de les exigències immediates dels seus destinataris i de la seva obra. En les compilacions de caire «historicodivulgatiu», com la *Storia ecclesiastica ad uso delle scuole*

³³ BRAIDO, «*Memorie*» del futuro, 97. Cf. *El Sistema preventivo en la educación de la juventud*, a P. BRAIDO [ed.], *Juan Bosco, el arte de educar. Escritos y testimonios*, Madrid, Editorial CCS, 1994, 133-180.

³⁴ Cf. BRAIDO, «*Memorie*» del futuro, 113-114; José Manuel PRELEZO, *Sistema educativo ed esperienza oratoriana di Don Bosco*, Leumann (Torino), Elle Di Ci, 2000. L'autor de l'assaig es proposa esbossar els «nuclis principals» de la «pedagogia» experiencial narrada per Don Bosco en les *Memòries de l'Oratori*.

³⁵ Sobre Don Bosco escriptor i editor i els seus mecanismes mentals, cf. Pietro STELLA, *Don Bosco nella storia della religiosità cattolica*, I: *Vita e opere*, Roma, LAS, 21979, 229-248; Id., *Don Bosco nella storia economica e sociale*, Roma, LAS, 1980, 327-368; Id., *Don Bosco*, Bologna, Il Mulino, 2001, 23-37, 71-90.

[Història eclesiàstica per a ús de les escoles] (1845), la *Storia sacra* [Història sagrada] (1847) i la *Storia d'Italia raccontata alla gioventù* [Història d'Itàlia explicada a la joventut] (1855), s'hi adverteix una clara tendència a narrar per instruir i moralitzar, remarcant el sentit religiós d'una història vista com a escenari en el qual es manifesta l'acció providencial i salvífica de Déu. En una perspectiva anàloga s'emmarquen els perfils de Comollo, Savio, Magone i Besucco, que poden ser definits com a esquematitzacions edificants de models de comportament virtuós, accessibles a joves i adolescents d'ambient popular del segle XIX: «primàriament són, en realitat, missatges selectius amb precises i evidents finalitats educatives».³⁶

En aquestes *Vides* podem llegir-hi expressions molt del gust de Don Bosco, sovint repetides per ell: cal lliurar-se aviat a Déu; la santedat consisteix a estar alegres, evitant el pecat que arruïna la pau del cor i complint exactament els deures propis; la confiança amb el confessor o amb un amic fidel «de l'ànima» com un dels secrets de l'èxit moral i espiritual dels joves; s'han d'evitar com la pesta els mals companys; els sagraments de la penitència i de l'eucaristia són les columnes de la vida espiritual; l'esperit d'oració enforteix i transfigura la vida interior d'un jove. A més de conviccions de caràcter educatiu i pastoral, expressades en incisos didascàlics o encarnades en personatges i en les actituds narrades: estimar els joves, tractar-los amb afecte i dolcesa, apropar-s'hi, assistir-los per prevenir el mal o corregir-los, ajudar-los a afermar-se en el camí recte...

Tot això ho trobem també en les *Memòries de l'Oratori*, i des de perspectives més àmplies. En aquest llibre, Don Bosco hi mostra més confiança i fluïdesa que en d'altres, alhora que una major complexitat i profunditat. En efecte, mentre efectua una relectura de l'itinerari formatiu personal, centrat en la realització de la vocació-missió oratoriana, fa que hi apareguin molts dels aspectes que caracteritzen els seus «quadres mentals», els trets espirituals més en sintonia amb el seu món interior, les actituds educatives i pastorals que millor delimiten el seu model d'educador religiós, així com l'estil i les activitats més originals i qualificants del seu Oratori. Podríem dir que ens trobem davant d'un dels seus escrits més personals i intensos.

³⁶ STELLA, *Don Bosco*, 113.

3.2. *Els temps i estímuls que van propiciar la redacció de les Memòries de l'Oratori*

Per què Don Bosco es va llançar a aquesta empresa en un període de treball tan intens i en un moment tan dur per a la seva existència com el viscut entre 1873 i 1875?

La raó exposada en la introducció de les *Memòries* —el «mandat d'una persona de summa autoritat, a la qual és impossible oposar cap mena de dilació»— s'ha de tenir en compte, però acompanyada, almenys, per dues motivacions importants més. La primera —consolidada amb el pas dels anys— remet a la convicció que l'Oratori era una institució volguda per Déu com a instrument de salvació de la joventut en els nous temps, i havia arribat el moment de donar-ne a conèixer els orígens, la finalitat i el mètode. Un convenciment que Don Bosco compartia amb els seus col·laboradors i amb cercles cada cop més amplis d'admiradors, de benefactors i de tots els qui es reconeixien en les demandes d'un catolicisme compromès. El segon estímul impulsor brolla del context i la situació que vivia en aquells anys, els quals configuraven una «circumstància crítica» per raons internes i externes. Efectivament, mentre es perfilava la conclusió del procés de reconeixement jurídic de la Societat salesiana amb l'aprovació de les *Constitucions*, resultava difícil per a Don Bosco gaudir de plena llibertat d'acció davant dels bisbes, pel fet de no haver obtingut la concessió de les facultats i privilegis habitualment concedits a altres famílies religioses. Per empitjorar la situació, s'hi afegien incomprensions recíproques amb monsenyor Lorenzo Gastaldi, arquebisbe de Torí.

Tot això plantejava al sant problemes de discerniment, de fonamentació «històrica» en el retorn als orígens de la seva tasca entre els nois, de justificació i informació sobre les seves opcions, davant la qual cosa —ja el 1854— s'havia vist obligat a escriure un primer *Cenno storico* i —el 1862— uns altres *Cenni storici intorno all'Oratorio di S. Francesco di Sales*,³⁷ dos documents d'una gran rellevància «històrica i conceptual».³⁸

³⁷ Els dos documents, que no van ser mai impresos per Don Bosco, han estat publicats en edició crítica per Pietro BRAIDO (ed.), *Don Bosco nella Chiesa a servizio dell'umanità. Studi e testimonianze*, Roma, LAS, 1987, 34-59; 60-81; i en castellà: ID., *Juan Bosco, el arte de educar. Escritos y testimonios*, amb la col·laboració de J.M. Prelezo i A. da Silva, Madrid, Editorial CCS, 1994, 85-117.

³⁸ Pietro BRAIDO, *Don Bosco per la gioventù povera e abbandonata in due inediti del 1854 e del 1862*, a ID. (ed.), *Don Bosco nella Chiesa*, 26-31.

Era una actitud habitual en ell —narrador per vocació— remetre a la gènesi i els desenvolupaments successius de l'Oratori, sempre que es proposava estimular el suport de les autoritats, la simpatia de l'opinió pública i la cooperació econòmica.³⁹ Conformava, no obstant això, un mètode o manera de procedir usat amb preferència i gairebé instintivament en l'àmbit formatiu, amb els nois, de manera particular en les converses del vespre —la «bona nit»—, en els sermons i en la intimitat de les trobades amb els seus salesians.

Resulta significatiu advertir així mateix com Don Bosco transmet als seus col·laboradors aquesta inclinació a la narració «històrica». El 1870, per exemple, es va publicar la *Biografia del giovane Mazzarello Giuseppe*, primer llibre de G.B. Lemoyne, en què apareix un capítol evocador de les vicissituds oratorianes de 1841 a 1868, que sembla pres més de la veu i les paraules de Don Bosco que no pas de documents escrits.⁴⁰ Les *Cròniques* redactades en els anys seixanta per G. Bonetti i Domenico Ruffino o la *Croniqueta* del primer mestre de novicis, Giulio Barberis, dels anys 1875-1879, documenten aquesta utilització del relat evocador per a la formació de la identitat dels deixebles i, igualment, per a satisfer els seus desitjos de conèixer les «antiguitats de l'Oratori», la qual cosa els movia a estimular els records de Don Bosco.⁴¹

A partir de 1863, Don Bosco —amb la finalitat d'obtenir l'aprovació de la Societat Salesiana i de les seves *Constitucions* i, més tard, també amb l'objectiu d'obtenir els privilegis necessaris per a la seva plena independència jurídica— es va esforçar per elaborar documents informatius sobre la història i la identitat de la seva institució. Entre ells, un *Cenno istorico* [Anotació històrica]⁴² —el més dens i significatiu—, redactat el 1873 i imprès en el mes de febrer de 1874, en què es veu diàfanament la intenció de ressaltar el vincle indissoluble existent entre l'obra dels Oratoris i la Societat Salesiana.

³⁹ Recordem, per exemple, la carta al Vicari de Ciutat (13 de març de 1846), la carta als administradors de l'Obra de la «Mendicità Istruita» (20 de febrer de 1850) i la circular sobre una loteria en favor de l'erigenda església de Sant Francesc de Sales (20 de desembre de 1851), a Giovanni Bosco (San), *Epistolario*. Introduzione, testi critici e note a cura di Francesco Motto, I: (1835-1863), Roma, LAS, 1991, 66-67, 96-97, 139-141.

⁴⁰ Giovanni Battista LEMOYNE, *Biografia del giovane Mazzarello Giuseppe...*, Torino, 1870, 78-91 (publicat a la col·lecció «Lectures Cattolice» XVIII (1870), fasc. núm. 7). Són interessants les observacions metodològiques enviades per Don Bosco a Lemoyne en la fase de composició d'aquest llibret, el 3 de novembre de 1869, cf. BOSCO, *Epistolario...*, III: (1869-1872), Roma, LAS, 1999, 150-151.

⁴¹ Els quaderns de la *Cronichetta* de G. Barberis es conserven a ASC A002 (aquí se cita el quadern 3, p. 46, 1 de gener de 1876); les *Cronache* de G. Bonetti i de D. Ruffino, a ASC A004 i A008.

⁴² *Cenno istorico sulla congregazione di San Francesco di Sales e relativi schiarimenti*, Roma, Tipografia Poliglotta, 1874 (OE XXV 231-250).

D'altra banda, resulta evident «el caràcter no de crònica, sinó de figura ideal i apologia» d'aquests documents «històrics».⁴³

Els anys de composició i de revisió de les *Memòries de l'Oratori* contenen, doncs, el major esforç de Don Bosco en les qüestions «historicoinformatives», sigui per les raons externes al·ludides —que el mouran encara el 1879 a compondre una *Exposició a la Santa Seu*, document simptomàtic de la seva manera de reelaborar la «història»—,⁴⁴ o bé sigui, sobretot, per motius interns relatius a les seves institucions.

Múltiples raons l'empenyien a reviuere la seva experiència de cara a la formació dels deixebles i a la focalització de la identitat específica de la seva obra. En aquell lapse precís de temps, entre 1873 i 1875, es veia obligat a repensar la idea de «Salesians externs» —rebutjada per la Santa Seu— i a transformar-la en el nou projecte d'Associació o Unió de Cooperadors Salesians. D'altra banda, l'expansió de la seva Congregació fora dels confins del Piemont, fonamentada en l'èxit dels col·legis, li exigia precisar els aspectes d'identitat i mètode que havien de caracteritzar-la enfront d'institucions anàlogues, tot reprenent la gènesi i els esdeveniments que havien donat vida a l'Oratori, considerat i proclamat com la matriu de qualsevol altra realització. D'aquesta manera s'inaugura l'etapa fecunda de reflexions i puntualitzacions que produirà, a més de les *Memòries de l'Oratori*, documents d'una gran importància per a la identitat salesiana, com *El sistema preventiu en l'educació de la joventut*.⁴⁵

4. «Història» de l'Oratori i caire «autobiogràfic» de les *Memòries de l'Oratori*

El títol del document ens recorda, sense cap mena de dubte, la intenció de Don Bosco de narrar les *Memòries* de la seva primera institució assistencial-educativa en favor de la joventut.

⁴³ Cf. Pietro BRAIDO, *L'idea della Società Salesiana nel «Cenno storico» di Don Bosco del 1873/74*. Introduzione e testo critico, a RSS 6 (1987), 245-331. P. Braido ens ofereix també una llista completa dels documents informatius produïts per Don Bosco entre 1863 i 1874 (*ibid.*, 255-256).

⁴⁴ *Esposizione alla Santa Sede dello stato morale e materiale della Pia Società di San Francesco di Sales nel marzo 1879*, Sampierdarena, Tipografia Salesiana, 1879. Cf. STELLA, *Apologia della storia*, 9.

⁴⁵ Edició crítica a Giovanni Bosco (san), *Il sistema preventivo nella educazione della gioventù*. Introduzione e testi critici a cura di P. Braido, Roma, LAS, 1985.

4.1. *L'Oratori com a punt focal*

No el mou el propòsit de consignar als esdevenidors la història de la seva pròpia vida,⁴⁶ sinó, principalment, la preocupació per exposar les vicissituds i la identitat de l'Oratori en el seu origen i inspiració, en els seus destinataris, en les condicions que en van afavorir o endarrerir la progressiva realització i en els elements que en caracteritzen la missió, el mètode i els trets específics. Ho confessa des del principi: «Em decideixo a relatar en aquest escrit petites notícies confidencials que poden il·luminar o ser d'alguna utilitat per a aquella institució que la divina Providència es va dignar de confiar a la Societat de Sant Francesc de Sales».⁴⁷

Els biògrafs del passat han infravalorat aquest objectiu central i s'han centrat preferentment en la suggestiva narració del període formatiu i primers anys de ministeri del sant, realçant una lectura de les vicissituds desvinculada del disseny global que havia mogut l'autor a seleccionar-les i ordenar-les en la trama narrativa.

L'obstinació de Don Bosco per narrar en funció de l'Oratori —tal com ja s'ha dit— té una llarga història. No obstant això, les síntesis evocatives precedents es diferencien d'una manera determinant de les *Memòries de l'Oratori*. No tan sols la carta al Vicari de Ciutat de 1846 i altres comunicacions anàlogues, sinó també l'*Anotació* i les *Anotacions històriques* de 1854 i de 1862 —esmentades més amunt— es concentren en les motivacions i esdeveniments directament relacionats amb el «Catecisme» començat a l'església de Sant Francesc d'Assís (traslladat després al Refugi de la marquesa Barolo per anar emigrant successivament a la capella de San Pietro in Vincoli, a la de Sant Martí vora els molins de la ciutat, al prat dels germans Filippi) i, un cop instal·lat a la casa Pinardi, convertit en l'«Oratori» de ple títol, amb locals i pati propis, on va poder desenvolupar-se i prosperar. Fonamentalment, en aquells documents Don Bosco hi sintetitzava alguns esdeveniments en un relat sumari i informava sobre les finalitats, articulació, activitats, col·laboradors i resultats d'una obra educativa i religiosa.

⁴⁶ P. Braido insisteix molt en aquesta distinció, per reaccionar contra la tendència que va prevaler en el passat d'assumir les *Memòries* com a document «històric» o crònica d'esdeveniments sobre la vida de Don Bosco com a tal (cf. BRAIDO, «*Memorie del futuro*», 102).

⁴⁷ *Memòries I*, Introducció.

En efecte, els destinataris d'aquests escrits són autoritats i persones a les quals calia informar i sensibilitzar, o bé sostenidors i benefactors als quals calia mobilitzar. El «narrador» s'hi expressa com l'iniciador i principal responsable d'una activitat educativa i pastoral a favor dels joves pobres i abandonats, sorgida per motius religiosos i civils, tot evitant de relacionar-la amb la pròpia història personal.

4.2. Finalitat i destinataris

En canvi, pel que fa a l'aspecte narratiu, la història de l'Oratori s'enllaça —en les *Memòries*— amb la història interior del narrador i amb la dels deixebles-continuidors, i camina cap al futur amb una clara funció normativa. Aquests aspectes diferencien substancialment aquest escrit dels altres escrits de Don Bosco, tant els simplement informatius com els més pròpiament «historico-conceptuals».

En primer lloc, els interlocutors del discurs, explícitament indicats, són —tal com s'ha recordat— els seus «benvolguíssims fills salesians, amb prohibició de donar publicitat a aquestes coses, tant abans com després de la meua mort». Aquesta opció revela, abans de res, que l'objectiu preponderant és pràctic —i «ideològic»—, és a dir, la transmissió d'un patrimoni familiar i íntim compartit per autor i lectors, units espiritualment en l'adhesió total de la vida a un ideal vocacional. Per tant, la tasca de narrar té com a finalitat la formació i animació, en funció d'una missió, amb identitat i mètode propis. L'exclusió de lectors estranys allibera l'autor de tota preocupació formal i estilística, de les cauteles i restriccions oportunes, obligades si s'adrecés a un públic heterogeni. La petició de reserva —tradicional en els llibres de família— aspira a preservar de mirades indiscretament crítiques els valors percebuts com a fonamentals i els sentiments més íntims i familiars: «Es tracta d'un pare que es delecta parlant de les seves coses als seus fills estimats; els quals, per la seva banda, gaudeixen en conèixer les petites aventures de qui tant els va estimar i sempre, tant en els assumptes petits com en els grans, es va afanyar treballant pel seu profit espiritual i material».⁴⁸

L'autor, doncs, arrossega els destinataris —els «estimats fills»— a l'aventura d'aquestes *Memòries*, transformant-los —d'una banda— en part viva de les mateixes, com a deixebles interessats i còmplices, que comparteixen la pers-

⁴⁸ *Memòries I*, Introducció.

pectiva de valors i realitats de la narració; d'altra banda i al mateix temps, en interlocutors als quals demana acceptar la pròpia visió dels fets, alhora històrica i personal, i entrar en un món ensems real i poètic. Ell és conscient de la dificultat que pot sorgir en el lector i tracta de preveure'n les reaccions a fi d'orientar-lo. Clarament es manifesta com la presència dels lectors condicionalment a l'estratègia narrativa de Don Bosco. Hi aflora de manera directa, en certes ocasions, com una mena de diàleg: «Moltes vegades m'heu preguntat a quina edat vaig començar a ocupar-me dels nens [...]. Escolteu». ⁴⁹ «Pel que es feia en un dia de festa, comprendreu tot el que es duia a terme en els altres.» ⁵⁰ «En aquell instant, com abans he dit, hauríeu d'haver vist com l'orador es convertia en un xerraire de professió.» ⁵¹

El diàleg s'hi troba també de forma indirecta, quan el relat remet a un possible aprofundiment per part de qui llegeix: «La vida d'aquest incomparable company —es refereix a Comollo— ja ha estat escrita en un altre lloc, i els qui vulguin la poden llegir allí». ⁵² «En primer lloc, vaig redactar un Reglament, en què simplement vaig exposar el que ja es practicava a l'Oratori i la manera regular de fer les coses. Per tal com es troba imprès a part, cadascú pot llegir-lo quan vulgui. [...] Redactades les Regles [de la Companyia de Sant Lluís] segons els termes que considerava més propis per a la joventut, les vaig presentar a l'arquebisbe, que [...] les va lloar i aprovar, concedint indulgències especials amb data de 12 d'abril de 1847. Aquestes Regles es poden llegir en un altre lloc.» ⁵³ «Molts diaris van parlar de la festa: vegeu l'*Armonia* i la *Patria* d'aquells dies.» ⁵⁴

Sovint, l'autor sembla pressentir les objeccions i preguntes dels lectors, disposant el terreny per a una justa interpretació mitjançant formes metanarratives: «Arribats a aquest punt, em fareu una pregunta: per anar a les fires, als mercats, per escoltar els xerraires o buscar tot el que es necessita per a aquestes diversions, calien diners; d'on sortien? [...]. En aquest moment, em preguntareu: la meva mare, estava contenta que fes una vida tan dissipada i perdés el temps fent de xerraire? Us diré que la meva mare m'estimava

⁴⁹ *Memòries* I, 1.

⁵⁰ *Memòries* I, 1.

⁵¹ *Memòries* I, 1.

⁵² *Memòries* I, 8.

⁵³ *Memòries* III, 6.

⁵⁴ *Memòries* III, 17.

molt». ⁵⁵ «Però, com estudiaria les lliçons? Com faria les traduccions? Fixeu-vos-hi [...].» ⁵⁶ «Arribats a aquest punt serà oportú recordar-vos que, en aquell temps, la religió formava part essencial de l'educació.» ⁵⁷ «Direu, veient-me passar el temps amb tantes diversions, que necessàriament devia descurar l'estudi. No us amago que hauria pogut estudiar més, però recordeu que en tenia prou d'estar atent a classe per a aprendre el necessari.» ⁵⁸ «Pensareu: si llegia tant, era impossible que atengués als manuals d'estudi. No va ser així.» ⁵⁹

El cim d'aquesta estratègia de portar els lectors a les aventures narrades s'assoleix amb el somni de la pastoreta, situat en el pas de la Residència a Valdocco, és a dir, de la fase de les experiències inicials, de caire predominantment personal, a la de la realització definitiva de l'Oratori de caràcter comunitari (amb la participació dels germans Borel, Pacchiotti i d'altres). La metàfora de la mutació d'animals sorollosos en mansos xais durant el recorregut guiat per la misteriosa «Senyora», la reprèn ara de nou i l'enriqueix. En els xais transformats en pastors, que en créixer «el nombre dels pastors, aquests es van dividir i se'n van anar a altres llocs per recollir més animals estranys i guiar-los a noves pletes», ⁶⁰ es convidava i es convida els fills de Don Bosco a reconèixer-se a si mateixos com a continuadors de la providencial missió, preconitzats des del principi, en l'experiència profètica del somni, com a part viva de la història. Aquest detall introduït en el relat del somni interpel·la el lector, el convida no tan sols a llegir com a espectador, sinó a perllongar aquest acte de lectura fins a sentir-se implicat en la història mateixa, apropiant-se dels seus significats, adequant la pròpia vida al missatge i a la missió, fent un pas cap a allò subjectiu.

Després d'haver seleccionat els interlocutors, Don Bosco especifica la finalitat del treball d'escriptura: «Per a què pot servir, doncs, aquest treball? Servirà de norma per a superar les dificultats futures, prenent lliçons del passat; servirà per a donar a conèixer com Déu mateix va guiar sempre

⁵⁵ *Memòries* I, 1.

⁵⁶ *Memòries* I, 3.

⁵⁷ *Memòries* I, 7.

⁵⁸ *Memòries* I, 13.

⁵⁹ *Memòries* II, 8.

⁶⁰ *Memòries* II, 15.

tots els esdeveniments; servirà d'amè entreteniment per als meus fills, quan llegeixin els fets en què va prendre part el seu pare i, encara amb més gust, quan —cridat per Déu a retre compte dels meus actes— ja no sigui entre ells». ⁶¹

Abans de posar l'accent en el valor i l'influx d'aquests propòsits en els escrits de Don Bosco, convé remarcar que la definició d'aquests motius es concep amb una de les típiques i essencials funcions del gènere autobiogràfic, entès com a escriptura sobre un mateix i no pas com a mera documentació històrica o crònica dels fets. Els estudiosos d'aquest gènere posen en relleu que «la motivació per a escriure és més necessària o intrínseca, per dir-ho així, en la dinàmica i l'estructura del text, com menys "literari" resulta el text mateix». Qualsevol autor, en parlar d'ell mateix, en el passat o en el present, tria les persones a les quals adreçar-se i aclareix les seves intencions amb «premisses, prefacis i advertiments que, per un hàbit o secreta atracció, creen aquest espai ocult o "fora del text" sobre el qual sempre s'ha fonamentat aquest gènere». ⁶²

D'aquí arrenquen les cinc categories motivacionals dels textos autobiogràfics: 1) La petició d'una autoritat o d'un amic, dels fills o deixebles (és el cas de Teresa d'Àvila o d'Ignasi de Loiola); 2) La reacció defensiva o apològica (J.J. Rousseau en les *Confessions* reacciona als atacs de Voltaire; J.J. Newman, en l'*Apologia pro vita sua*, respon a Kingsley); 3) L'afirmació de la pròpia identitat en contraposició amb d'altres, per superar una crisi o, senzillament, com a procés de maduració que inclou una mirada retrospectiva (és el cas de les *Mémoires d'outre-tombe* de F.-R. de Chateaubriand); 4) La transmissió d'un testimoniatge, d'un ensenyament, d'un conjunt de valors i experiències que brolla de la percepció de l'exemplaritat de la pròpia experiència (J.S. Mill transmet en l'*Autobiography* l'atípic sistema educatiu a la base de la seva identitat; tota la literatura religiosa és amarada d'esperit didàctic, com també bona part de l'autobiografia italiana del *Risorgimento*); 5) El temps perdut i retrobat de nou, la proximitat de la vellesa i de la mort, que empenyen a una recuperació sintètica de la pròpia experiència, de les accions i persones passades... per transmetre-ho als descendents (és el cas d'*I miei ricordi* de M. d'Azeglio). ⁶³

⁶¹ *Memòries I*, Introducció.

⁶² F. D'INTINO, *L'autobiografia moderna. Storia forme problemi*, Roma, Bulzoni Editore, 1998, 70-71.

⁶³ Cf. D'INTINO, *L'autobiografia moderna*, 71-85.

Les pàgines introductòries de les *Memòries de l'Oratori* i el desenvolupament mateix del text evidencien, amb tons i accentuacions diverses, la presència d'aquestes cinc motivacions; en particular, el testimoniatge-ensenyament i la recerca-construcció de la identitat oratoriana... Les intencions assenyalades per Don Bosco l'empenyen a estructurar el text com a construcció evocadora molt complexa i articulada, que va molt més allà de la descripció de l'Oratori com a obra amb finalitat i mètodes propis. Amb aquestes premisses, en una òptica de caire teologicoideològic, adverteix que la seva exploració del passat, ben delimitat en el títol mateix, pretén relacionar la gènesi de la institució oratoriana amb una trajectòria interna i «espiritual» de tons vocacionals i missioners, oberta cap al futur, amb un conjunt d'actituds, disposicions interiors i opcions que es proposen com a norma carismàtica per als deixebles i amb una experiència de fe i de docilitat a les mocions de l'Esperit que postula un continu discerniment.

4.3. L'inici i la frustrada conclusió de l'arquitectura narrativa

Per aquest motiu, les *Memòries de l'Oratori* no comencen —com l'*Anotació històrica*— amb l'exposició de les situacions que havien mogut Don Bosco a endegar el Catecisme-Oratori a partir de 1841, sinó amb l'inici mateix de l'existència de l'autor. L'*incipit* de la narració —tot avançant en un dia, fins i tot, la data del naixement per tal de fer-la coincidir amb una festa mariana;⁶⁴ dada il·luminadora de la perspectiva triada, reforçada amb d'altres de més explícites, com l'enunciat mateix del preàmbul («donar a conèixer com Déu mateix va guiar sempre tots els esdeveniments») — suggereix immediatament la col·locació de les *Memòries* en un horitzó d'història providencial, així com carrega l'experiència personal d'un significat i una importància que en transcendeixen la singularitat per tal de fundar un patrimoni per a compartir-lo i transmetre'l.

Podríem dir que l'autèntic començament es troba «fora del text», en el subratllat que, més enllà de l'escrit, hi ha un subjecte diví, el «Déu misericordiós» amo d'esdeveniments i de cors, que governa la història individual i social amb braç salvífic i redemptor, encara que igualment suscita vocacions

⁶⁴ «Vaig néixer el dia consagrat a l'Assumpció de Maria al cel de l'any 1815» (*Memòries I*, Deu anys d'infantesa).

i inspira camins, és a dir, també hi ha un subjecte humà, narrador, en l'origen del text que transmet la visió autèntica de vicissituds, alhora personals i «oratorianes».

Unes pàgines més endavant, tanmateix, el llibre ens regala la sorpresa que il·lumina ulteriorment la complexitat i la problemàtica de la trama establerta entre història personal i història de l'Oratori. Es tracta del relat, detallat i dramatitzat, d'un somni tingut «als nou anys d'edat», exposat com a esdeveniment significatiu que il·lumina la resta de les *Memòries de l'Oratori*: «Els fets que exposaré a continuació li confereixen un cert sentit». L'esdeveniment conforma l'estratègia del text com la veritable arrencada de la «memòria» oratoriana, i en determina la divisió en tres dècades. En efecte, els *Deu anys d'infantesa* (1815-1825) constitueixen el preludi no pròpiament oratorià; mentre que el decenni (1825-1835) —la *Primera dècada*— comença precisament amb la descripció del narrador: compareix amb deu anys, disposat a ocupar-se dels nens i realitzant «el que era compatible amb aquesta edat, una mena d'Oratori festiu». ⁶⁵

D'aquesta manera, el somni-començament, rememorat amb artificis literaris propis de la novel·la, adquireix un valor especial, prefigura un text historioliterari, del qual anticipa conscientment els significats, estratègies i estructures, i es converteix en fil conductor d'una orquestració retòrica que fon les intencions de l'autor. Resulta significatiu que el somni hagi estat interpretat en la tradició salesiana, precisament, amb un sentit profeticoprefiguratiu, juntament amb un altre «esdeveniment-símbol», la trobada amb Bartolomeo Garelli, col·locada en el centre cronològic i simbòlic de la *Segona dècada* —per tant, en el centre de les *Memòries de l'Oratori*—. A aquests dos —emplaçats al principi i a mig camí de la vocació-missió oratoriana— se'ls podria unir idealment un tercer —narrat en el capítol setè de la *Tercera dècada*—: el diàleg amb l'orfenet de la vall de Sesia —«el primer jove del nostre internat»—, que completa idealment l'arquitectura del relat-memorial oratorià.

En un cert sentit, Don Bosco consideraria tancat així el gran arc narratiu prefigurat en els símbols del somni dels nou anys, tal com suggereix el títol general col·locat abans del capítol vuitè —*Memòries històriques sobre l'Oratori de Sant Francesc de Sales de 1846 al 1855*—, que semblaria una simple repetició de títols amb l'únic afegit de l'adjectiu «històriques». A partir

⁶⁵ *Memòries* I, 1.

d'aquest capítol, es produeix una fractura narrativa, una variació de l'escriptura, un acoloriment diferent respecte de la unitat compositiva teixida fins a aquest moment (ho ratifica l'anàlisi material i formal del manuscrit corresponent).⁶⁶ La redacció, ara, esdevé preferentment informativa, i el relat es transforma en crònica de la qual desapareixen la trama i la intriga. Se succeeixen esdeveniments, cronològicament ordenats i fatigosament amalgamats sense el sòlid entrellaçament narratiu que havia sostingut, més o menys coherentment, les parts precedents. Després del capítol 18, desapareix la numeració. El disseny narratiu sembla abandonat. Don Bosco es limita a explicar fets, l'un darrere l'altre, d'acord amb les habituals redaccions informatives. No s'hi percep ja l'anterior implicació personal i íntima. Hi apareixen descripcions de la praxi oratoriana, s'hi documenten els seus progressos, etc. Les escasses acotacions narratives contenen ben poc de simbòlic i d'íntim, i llisquen cap a la descripció d'atemptats i d'agressions, fruit d'una improbable «trama personal secreta [...] ordida pels protestants o per la maçoneria»,⁶⁷ i s'acaba amb la nota colorista del gos Gris: un final desdibuixat i estrany per a una obra tan significativa i important (tot i que roman com a document útil per a enquadrar el món mental i cultural de Don Bosco, el seu gust per allò meravellós i sobrenatural, tan arcaic i proper als gustos populars del temps).

Aquesta variació en la manera d'escriure, l'estancament final de juxtaposicions anecdòtiques tancades amb una conclusió fallida evidencia una ulterior característica que, d'altra banda, aproxima les *Memòries* a qualsevol literatura autobiogràfica.⁶⁸ Ens referim a aquest «no-acabat» en què la composició es pren i es reprèn, s'integra i es modifica, amb una confecció difícil que tendeix a introduir-hi materials heterogenis —remetent o copiant docu-

⁶⁶ El tercer quadern del manuscrit de Don Bosco consta de tres parts unides: un quadern amb 40 pàgines, un foli doblegat per compondre dues pàgines i un segon quadern d'unes 40 pàgines més. Aquest últim comença precisament amb el títol *Memorie storiche sull'Oratorio di S. F. d. S. dal 1846 al 1855*, i conté la part restant de la tercera dècada; del cap. 8 en endavant apareix turmentadíssim en la grafia i en la revisió, ple de ratllades i afegits; fa pensar en una redacció molt posterior a la de les parts precedents (cf. ASC, A222, cartella *Oratorio* 3, 141-180; FdB micr. 59B11-60A2).

⁶⁷ *Memòries* III, 22.

⁶⁸ «Com més estèticament estructurada és l'autobiografia, més són l'exordi i el final elements portadors del disseny narratiu i, tot relacionant-se des de lluny, tendeixen a formar un quadre les coordenades del qual orienten tot el text. [...] En canvi, com menys estèticament estructurada està l'autobiografia, més perill corre d'interrompre's —casualment— en un punt no establert de manera precedent i amb un final poc "significatiu" des del punt de vista del disseny general» (D'INTINO, *L'autobiografia moderna*, 229).

ments, anotacions, textos redactats en altres ocasions o ja publicats—. En fi, aquesta redacció final és gairebé sempre «incerta, precària, imperfecta, estratificada, doble; es relaciona amb el període de maduració, inseparable de la sèrie d'anotacions, esquemes, notes i postil·les que el precedeixen, l'acompanyen i el segueixen; forma part, en definitiva, d'un context imprescindible».⁶⁹

4.4. Procediments seguits per l'autor

Els problemes derivats de la peculiar òptica en la qual se situa el Don Bosco de les *Memòries de l'Oratori* s'han de col·locar en l'horitzó més vast dels problemes interpretatius plantejats per les *històries de vida*, pels escrits de caire autobiogràfic i, en general, pels relats i les evocacions històriques.⁷⁰ Des del punt de vista epistemològic i semàntic, les qüestions són dilatades i complexes. Ens limitarem a tocar alguns aspectes útils per a introduir en una lectura atenta del document.

El panorama dels escrits autobiogràfics és immens. Els autors han tractat de buscar en la seva existència l'arrel de la pròpia identitat i realitzacions. Els seus llibres són uns altres testimoniatges dels camins espirituals i psicològics, quadres mentals i motivacionals, d'una manera d'apropar-se als esdeveniments i d'interpretar-los; en definitiva, i per sobre de tot, una mostra de l'esforç per unificar i donar sentit —historicitat— a la pròpia vivència.

També el procediment reconstructiu realitzat per Don Bosco en les *Memòries de l'Oratori* pertany a aquest tipus d'operacions: efectua una reconstrucció dels fets del passat atribuint-los sentit a partir de les perspectives que el guien en el present. A més, recorrent la pròpia formació, es revela i s'interpreta a si mateix —i a nosaltres— en quina mesura ha estat ajudat o impedit en la construcció de la pròpia vocació oratoriana per la família o les persones amb les quals es troba, per institucions, la societat o altres vicissituds històriques, i en quina mesura aquestes relacions i experiències han entrat a formar part de la seva consciència i «mètode». En una paraula, per mitjà d'aquesta reflexió retrospectiva transforma l'experiència *reviscuda* (de si mateix, dels altres i de les coses) en recurs que li permet construir un «saber» espiritual i pedagògic per als seus propis interlocutors.

⁶⁹ D'INTINO, *L'autobiografia moderna*, 87.

⁷⁰ Cf. Gaston PINEAU - Jean-Louis LE GRAND, *Les histoires de vie*, Paris, Presses Universitaires de France, 1993.

D'acord amb un significat superior unitari, per tant, Don Bosco posa en acte complexes dinàmiques de memòria, de selecció i interpretació dels fets i d'organització dels mateixos en una trama específica. Evidentment, *filtra* els esdeveniments mentre reconstrueix el conjunt d'un període de la vida al voltant del nucli unificador de la «perspectiva-vocació oratoriana». A la consciència existent en el moment de viure els esdeveniments narrats, n'incorpora una altra de «segon nivell» conformada amb el retorn sobre els seus propis passos per tal de reconèixer els vincles de significat i el desenllaç harmònic dels diversos elements. Es tracta, al mateix temps, d'un moviment retrospectiu i prospectiu; un treball d'autoformació del qual el seu autor és conscient, en part, segons el que revela l'expressió conclusiva del relat del somni dels nou anys: «Al seu temps ho comprendràs tot» i «Els fets que exposaré a continuació li confereixen un cert sentit».

La selecció efectuada per Don Bosco en les *Memòries* es refereix tant als fets com al seu significat. A continuació, organitza els esdeveniments segons el pes concedit a cadascun en la reconstrucció del disseny unitari i més enllà del que contenen en si mateixos. Finalment, del projecte en brollen la trama i l'ordit que sostenen les estratègies narratives del tipus d'exposició. Compon així un tipus de relat que privilegia el punt de vista final de la història, amb la qual cosa dóna sentit als diversos episodis, organitzant-los en una totalitat intel·ligible.⁷¹

Un cop conclòs el recorregut narratiu de les *Memòries*, ens adonem que el text es configura com una permanent recerca de trets operatius i ideals característics de l'Oratori. Ho descobrim, per exemple, en peripècies —que, segons el seu autor, preludeixen i anticipen l'Oratori— com els *Primers entreteniments amb els nens* a l'edat de deu anys («era una mena d'Oratori festiu»⁷²), en les primeres atencions als nois durant les vacances, abans de vestir la sotana («uns cinquanta nois que m'obeïen i m'estimaven com si fos el seu pare»⁷³) o en les normes que regulaven les reunions de la Societat de l'Alegria quan freqüentava el Col·legi de Chieri,⁷⁴ i igualment en la descripció

⁷¹ Sobre aquesta «configuració» de l'experiència viscuda que es realitza per mitjà de la narració, es poden veure les interessants reflexions de Paul RICOEUR, *Temps et récit*, vol. I, Paris, Seuil, 1983, 103-165 (*Tiempo y narración*, vol. I [traducció al castellà d'Agustín Neira], Madrid, Cristiandad, 1987).

⁷² *Memòries* I, 1.

⁷³ *Memòries* I, 14.

⁷⁴ *Memòries* I, 8.

de les classes de catecisme durant l'hivern 1841-1842, precoçment denominades *Oratori*:

«Durant aquell hivern⁷⁵ vaig tractar de consolidar l'incipient Oratori. [...] L'Oratori s'organitzava d'aquesta manera: els dies festius es donaven facilitats per a apropar-se als sants sagraments de la confessió i de la comunió; a més, vam establir un dissabte i un diumenge al mes per a complir amb aquest deure religiós. A la tarda, a una hora determinada, s'entonava un cant breu i s'impartia catecisme; després, un exemple i la distribució d'algun objecte, bé a tothom o bé sorteiant-lo».⁷⁶

Ho detectem, sobretot, quan entren en escena personatges representatius —negativament o positivament— d'actituds, estil i mètode «oratorians», com —per esmentar només una parella— el rector de Castelnuovo amb el seu vicerector i la seva actitud distant («Si jo fos sacerdot, m'agradaria actuar d'una altra manera; voldria apropar-me als nens, dir-los paraules oportunes, donar-los bons consells»⁷⁷) o el professor d'humanitats Don Banaudi («era un veritable model de mestre. Va aconseguir fer-se respectar i estimar pels seus alumnes sense imposar mai cap càstig. Els estimava tots com a fills i els estudiants l'estimaven com a pare entranyable»⁷⁸).

Una lectura acurada de l'escrit ens descobreix, gairebé en cada capítol, que el punt final —l'articulada i vivaç realitat de l'Oratori de Sant Francesc de Sales en els primers anys cinquanta, amb els seus objectius i mètode educatiu, les seves propostes formatives i ritmes de vida, amb el model típic del pastor-educador...— és la membrana filtradora amb la qual Don Bosco evoca biogràficament i reviu el passat per tal d'instruir els deixebles del present.

5. Les *Memòries de l'Oratori* com a text narratiu

El Don Bosco escriptor de les *Memòries de l'Oratori* és sobri, essencial i clar. Però també eficaç a recrear l'ambient, caracteritzar personatges i relacions; a transformar escenaris, reviu moments d'alegria, preocupació o tensió i, en certs casos, sentiments.

⁷⁵ De 1841-1842.

⁷⁶ *Memòries* II, 13.

⁷⁷ *Memòries* I, 4.

⁷⁸ *Memòries* I, 9.

5.1. L'escriptura de Don Bosco

Al llarg de trenta anys de publicacions amb la constant preocupació de fer-se comprendre en els ambients juvenils i populars, el seu estil narratiu s'ha perfeccionat. Demostra un bon ofici com a narrador. En la primera redacció de les *Memòries de l'Oratori*, les correccions no semblen adreçades a polir l'estil; busquen preferentment la simplificació del text, fer-lo àgil i clar.

L'escriptura de Don Bosco resulta més immediata i nítida quan encara relats i descripcions de fets narrats moltes vegades de paraula o quan exposa alguns «sognis» reconstruïts amb detalls abundants. Presenta el somni dels nou anys com un guió cinematogràfic —esquitxat amb detalls substancials sobre l'aspecte dels personatges— amb diàlegs ajustats, sintètics i gairebé sense al·ludir als sentiments del protagonista..., mentre que les batusses dels nois, els animals ferotges o els mansos xais canvien el rerefons de l'escena.

Particularment àgil és la redacció dels diàlegs; fluidíssima fins i tot des del punt de vista gràfic. En les pàgines del manuscrit original es veu que Don Bosco no titubeja, escriu veloçment i sense tornar enrere per corregir: hom diria que el diàleg és en el seu cap, tal qual, amb les seves frases breus; que la *forma* desvetlla una expressivitat congènita, una mena d'estructura mental. Les *Memòries de l'Oratori* contenen una documentació abundant sobre aquest tema.

De vegades, el diàleg pretén evidenciar les actituds educatives que més li agraden, com en la trobada entre en Joan —encara un nen— i l'ancià Don Calosso, en l'escena altament simbòlica del col·loqui amb Bartolomeo Garelli o en el diàleg exemplar per a induir a confessar-se als nois que hi estan més poc inclinats.⁷⁹ En altres ocasions, es col·loquen sobre la taula els valors apològètics; aleshores la conversa revesteix el to de la demostració o la disputa, com en el cas de la crisi d'en Giona, en la confrontació amb la mare d'aquest o en la discussió amb els personatges anònims que pretenen apartar-lo de l'empresa de les «Lectures Catòliques».⁸⁰ Un gènere, en definitiva, molt del gust de Don Bosco i utilitzat sovint en els llibrets compostos a partir de 1853.⁸¹

⁷⁹ *Memòries* I, 2; II, 12; III, 1.

⁸⁰ Cf. *Memòries* I, 10.

⁸¹ Don Bosco es demostra especialment hàbil en escriure diàlegs amb finalitat catequística i apològètica; cf. per exemple: *Il cattolico istruito nella sua Religione. Trattenimenti di un padre di famiglia co' suoi figliuoli* [El catòlic instruït en la seva religió. Entreteniments d'un pare de família amb els seus fills] (1853); *Una disputa tra un avvocato e un ministro protestante* [Una disputa entre un advocat

En canvi, quan es tracta de recordar moments crítics, en què les objeccions a la seva acció poden comprometre la realització o la identitat de l'Oratori, el diàleg esdevé apassionat i concret, aclarint els valors que l'inspiren. En aquest sentit, i responent a les dificultats presentades per dos rectors, il·lustra la pròpia òptica pastoral, o bé, tot resistint a les ordres del «Vicari de Ciutat», demostra les seves conviccions sobre l'eficàcia social de l'educació oratoriana; en l'acarament amb la marquesa Barolo, ressalta la certesa d'una missió divina que el mou a l'abandonament en Déu, malgrat les preocupacions de salut i la incertesa de recursos humans.⁸²

Tant si es tracta de moments d'un gran valor espiritual —com el diàleg amb Don Cafasso per a l'elecció d'una ocupació després del període passat al *Convitto*— com d'escenes de la vida quotidiana, que reflecteixen la cultura i l'estil típics del món popular torinès —com l'acord per a la compra de la casa Pinardi—, sempre hi treu el cap aquesta evident habilitat compositiva afinada durant llarg temps.⁸³

No hi falten escenes amb caracteritzacions tipològiques caricaturesques, en què la descripció resulta eficacíssima. Amb pocs trets, Don Bosco esbossa la figura física de la mare d'en Giona i de la majordona del capellà de San Pietro in Vincoli;⁸⁴ dibuixa amb vivacitat escenes còmiques, com les esdevingudes a la classe del sever professor Cima o en la defensa del tímid Comollo; les desenvolupades amb l'ingenu sastre Cumino i el prudent canonge Burzio, o en un àpat de festa popular quan els pagesos estan beguts; o, en fi, les que se succeeixen amb l'objectiu fallit del seu internament en un manicomi, amb l'equívoc entre «oratori» i «laboratori» del quec Pancrazio Soave, amb l'arquebisbe la mitra del qual topa amb el sostre de la capella Pinardi o amb les aguerrides bugaderes de Porta Nuova.⁸⁵

Sap també construir, tot i que senzills i breus, acabats relats d'aventures, com el desafiament amb el saltimbanqui, la caiguda del cavall en el camí entre

---

i un ministre protestant] (1853); *Conversazioni tra un avvocato ed un curato di campagna sul sacramento della confessione* [Converses entre un advocat i un capellà rural sobre el sacrament de la confessió] (1855); *Due conferenze tra due ministri protestanti ed un prete cattolico sopra il purgatorio e intorno ai suffragi dei defunti* [Dues trobades entre dos ministres protestants i un sacerdot catòlic a l'entorn del purgatori i dels sufragis pels difunts] (1857).

⁸² Cf. *Memòries* II, 20-22.

⁸³ Cf. *Memòries* II, 14; III, 15.

⁸⁴ Cf. *Memòries* I, 10; II, 18.

⁸⁵ Cf. *Memòries* I, 5; I, 8; I, 11; II, 5; II, 22; III, 6; III, 8.

Cinzano i Bersano, l'intent d'enverinament a la taverna del *Cuor d'Oro* o la pluja de bastonades a l'habitació d'una falsa malalta.⁸⁶

Dins l'estratègia de les *Memòries de l'Oratori*, aquesta capacitat descriptiva, amb la varietat de tons i matisacions de l'escriptura de Don Bosco, es posa al servei d'un programa narratiu amb una gran intensitat simbòlica i operativa, i el converteix en un document significatiu d'una típica manera d'escriure —pròpia del segle XIX—, certament menor respecte de la gran narrativa, però no pas per això decadent o secundària.

5.2. Estructura del text

Pel que fa a l'estructura narrativa, les *Memòries de l'Oratori* presenten els problemes propis d'aquesta mena d'escrits, amb alguna complicació afegida.⁸⁷ En efecte, la trama no és imaginada —com en les obres de ficció nascudes de la fantasia—, sinó viscuda per l'autor, el qual —en escriure— ha de treballar sobre una gran varietat de records, vicissituds, emocions i sensacions experimentades en períodes diversos. En triar *l'Oratori de Sant Francesc de Sales* com a tema central del relat autobiogràfic, Don Bosco traça mentalment les connexions entre uns esdeveniments desenvolupats segons la seva pròpia successió temporal.

Un cop analitzat atentament el text, hom constata com, sota la subdivisió en dècades i capítols —l'«estructura de superfície»—, hi ha també una «estructura profunda» —organitzada pel sistema de valors de Don Bosco, les seves conviccions i els seus quadres mentals— subjacent com a bastida del text i que domina a plaer, més enllà de qualsevol divisió formal.

Don Bosco mateix indica en la introducció els criteris escollits per a organitzar el treball: «Presento aquestes memòries dividides en dècades, és a dir, en períodes de deu anys, perquè en cadascun dels períodes assenyalats va tenir lloc un notable i sensible desenvolupament de la nostra institució».⁸⁸ Aquesta és la macroestructura que regula el text. En cada dècada, els diversos capítols reflecteixen o bé l'itinerari formatiu del personatge, o bé la progressiva aparició i configuració dels elements que caracteritzen l'Oratori.

⁸⁶ Cf. *Memòries* I, 13; II, 10.

⁸⁷ Sobre les estructures, trames i models utilitzats ordinàriament en els textos narratius de caire autobiogràfic, cf. D'INTINO, *L'autobiografia moderna*, 159-206.

⁸⁸ *Memòries* I, Introducció.

També s'hi adverteix una *estructura espacial*. En efecte, Don Bosco atribueix un valor especial als llocs i ambients on es va desenvolupar la seva vocació oratoriana. Configuren una mena de mapa simbòlic: el llogaret rural natiu, la casa amb l'era i el prat, la capella de Morialdo, el poble de Castelnuovo o la ciutat de Chieri amb les cases, les escoles, el cafè Pianta, l'albereda de Porta Torinese i la col·legiata, el seminari i els seus ambients, la ciutat de Torí i els seus carrers, places, esglésies, presons o les institucions caritatives, els ravals i els prats de la perifèria, els santuaris dels voltants i, finalment, l'Oratori de Valdocco amb el seu rafal-capella, les saletes per a les classes i el pati per a l'esbarjo. Tota aquesta varietat i successió de llocs, al costat de les perspectives cronològica i temàtica, constitueix un important principi organitzatiu del relat.

Als espais s'hi uneixen valors, experiències educatives i espirituals. El canvi de lloc adquireix el sentit d'un pelegrinatge cap a la terra promesa de l'Oratori, la seva missió i identitat. Aquest, «inspirat» en la intimitat misteriosa del somni, viu primerament una llarga fase de preparació en els anys de la infantesa, adolescència i joventut del narrador; endega després el seu camí en l'ambient fecund del *Convitto Ecclesiastico*; més endavant pelegrina d'etapa en etapa per la geografia de la juvenil i popular Torí, creixent i adquirint tots els seus trets característics, fins a transformar-se en la «residència estable» de Valdocco, en el «lloc on, en somnis, vaig veure-hi escrit: *Haec est domus mea, inde gloria mea*». ⁸⁹

D'aquesta manera, l'«estructura de superfície» es dissenya amb la intersecció de les coordenades espaciotemporals i el nucli temàtic que sostenen.

Les *Memòries de l'Oratori* estan farcides d'esdeveniments, personatges, observacions, anotacions o comentaris sorgits d'una estructura més profunda, derivada de la mentalitat de Don Bosco, de la seva cultura i visió del món, de les seves conviccions socials i religioses, educatives i morals, de la seva espiritualitat i del seu «projecte formatiu». Els estudiosos de semiòtica parlarien d'una *intentio operis* (intenció de l'obra), que supera la *intentio auctoris* (intenció de l'autor) explícitament declarada en el projecte inicial. ⁹⁰

En síntesi: l'«home Don Bosco», amb tot l'univers que tendeix a emergir contínuament a cada pàgina, es troba a la base de l'obra. És possible, per

⁸⁹ *Memòries* III, 1.

⁹⁰ Cf. Umberto Eco, *I limiti dell'interpretazione*, Milano, Bompiani, 1990, 11. (En català: *Els límits de la interpretació*, Barcelona, Destino, 1991).

tant, efectuar una lectura de les *Memòries de l'Oratori* per tal de penetrar en un missatge articulat, constituït no tan sols per tot allò que explícitament l'autor es proposava dir, sinó també per tot allò que el text implícitament conté en les referències contextuals i els sistemes de significat pertanyents a l'horitzó en què es col·loca.

Aquest element profund, molt viu en les *Memòries*, confereix a l'obra la seva bellesa i un elevat valor polisèmic, tant per a l'historiador atent a l'antropologia cultural, com per al deixeble preocupat per captar la importància pedagogicoespiritual del missatge i comprendre els dinatismes interiors del model oratorià, més enllà de les simples connotacions operatives.

Estructura de superfície i estructura profunda enriqueixen l'escenari amb perfils i plans diversos, amb una mena de matisos i coloracions que atreuen un ampli ventall de lectors moguts pels més diversos interessos. La fascinació exercida per les *Memòries de l'Oratori* —més enllà del temps, la condició i la cultura— continua parlant d'una «història» capaç de captivar salesians i joves, senzills lectors o els estudiosos més crítics.

6. Pautes de lectura i nivells d'interpretació

Una lectura fecunda del text, que porti a descobrir-ne les riqueses i els ensenyaments carismàtics, ha de tenir presents alguns advertiments.

Abans de res, Don Bosco escriu per a comunicar un missatge a uns destinataris ben definits. Els «benvoludíssims fills salesians» als quals s'adreça són persones vinculades a ell, que comparteixen vitalment els seus valors i tenen un llenguatge, una mentalitat, una cultura i un estil de vida comuns. Ells són part d'aquesta institució de la qual està explicant la gènesi; ells hi han estat plasmats i en són protagonistes actius. És evident, d'altra banda, que l'autor entén que no s'adreça tan sols als salesians del seu temps, sinó també als que vindran.

No obstant això —i cal ser-ne conscients—, els «lectors ideals» que ell té a la ment quan escriu posseeixen els trets i la sensibilitat propis dels anys setanta del segle XIX. Quan ens trobem termes com ara «obediència», «confiança en Déu», «recolliment», «voluntat de Déu», o bé expressions com ara «donar-se totalment al Senyor», «exacte compliment dels deures», «a major glòria de Déu i bé de les ànimes», hem d'adonar-nos que s'han d'interpretar

en referència als marcs teologicoantropològics, la sensibilitat espiritual i les pràctiques de vida típiques d'un món *diferent* del nostre. Les mateixes reflexions s'han de fer respecte del lèxic pedagògic: els verbs «educar», «tenir cura», «instruir», «assistir» i els termes «afecte», «amabilitat», «confiança», «obediència» —després dels canvis historicosocials i l'evolució de les ciències humanes i de les pràctiques educatives— han sofert, tal vegada també en l'ambient salesià, canvis semàntics no pas irrelevants.

La percepció mateixa de la situació dels destinataris de l'obra oratoriana ha canviat. Pertanyen a una realitat social i cultural desapareguda: els «jovenets abandonats», els «nens en perill», els «sortits de la presó»; els que visita durant la setmana «enmig dels seus treballs als tallers, a les fàbriques»; «la joventut més abandonada i en perill»; els «pobres fills del poble» que s'amuntegaven al pati de la casa Pinardi per jugar a les bitlles o amb les xanques, o que omplien la capelleta de l'Oratori per a les seves devocions i confessions, i que s'entusiasmaven per aquella barreja de «devoció, jocs i passejos»; en fi, els qui després d'una cansadíssima jornada de treball es reunien a les habitacions contigües per a les classes nocturnes.

La lectura d'un text com aquest que, pel fet de ser narratiu, sembla de fàcil interpretació, requereix una certa preparació, un bàsic enquadrament històric, així com l'adquisició d'un lèxic i uns coneixements aptes per a la plena comprensió de les intencions de l'autor (*intentio auctoris*) i de les riqueses incloses en la trama narrativa de les *Memòries (intentio operis)*.

A més, sempre cal començar sent conscients que és el text mateix el que ofereix les indicacions per a comprendre les línies generals dels missatges que vol transmetre. L'estratègia narrativa de Don Bosco, des de les primeres línies, tracta d'acompanyar el lector per camins ben definits. Sugereix tant la clau interpretativa general —*una història providencial* conduïda directament per Déu per a la «salvació» dels joves— com tot un seguit d'indicadors més particulars, que estimulen la formulació de conjetures interpretatives, les quals s'uneixen a les preguntes que sorgeixen de la situació en la qual avui vivim.⁹¹ Un cop precisades, aquestes hipòtesis

⁹¹ En els estudis semiològics es fa servir el concepte de *topic* interpretatiu: una hipòtesi interpretativa, establerta pel lector mateix, deduïda a partir de la coherència general del text, de paraules-clau o d'expressions-guia que hi estan explícitament contingudes (Cf. Umberto Eco, *Lector in fabula. La cooperazione interpretativa nei testi narrativi*, Milano, Bompiani, ²1998, 87-92 [en castellà: *Lector in fabula. La cooperación interpretativa en el texto narrativo*, Barcelona, Lumen, 1991]).

interpretatives poden obrir pistes de lectura per a accedir, més enllà dels fets narrats, a nivells més profunds des dels quals entrar en contacte amb la mentalitat, les òptiques i les conviccions preferides per Don Bosco, amb la percepció que té de la seva missió i de la dels seus deixebles.

Per tal d'evitar lectures forçades en assenyalar les claus d'interpretació, hem de partir del sentit literal del text, el qual ofereix la base amb la qual és possible organitzar altres possibles lectures interpretatives. Cal respectar, a més, el criteri de coherència textual, amb el qual s'han de confrontar les diverses conjectures.⁹²

Indiquem a continuació dos possibles *àmbits-clau* de lectura: les dinàmiques de la vida espiritual i el model d'educador-pastor que emergeix del relat.⁹³

6.1. Un itinerari espiritual

Les claus interpretatives presentades en la introducció de les *Memòries* conviden, abans de res, a una lectura espiritual del text. En aquesta perspectiva, són molts els estímuls oferts pel relat i suggereixen diversos «passejos» pel bosc narratiu de les *Memòries*,⁹⁴ tot seguint recorreguts intertextuals diferents. Ens limitem a assenyalar dos temes que s'encreuen contínuament i que apareixen en moments rellevants de la narració: la «confiança en Déu» i el «recolliment» (*ritiratezza*), terme aquest darrer en desús, sense correspondència en el llenguatge contemporani i que, segons Don Bosco, inclou el recolliment interior, la defensa de pensaments i sentiments de tota mena de dispersió o dissipació, juntament amb una vida retirada i laboriosa.

⁹² Eco, *I limiti dell'interpretazione*, 34.

⁹³ Els nuclis principals del sistema educatiu que apareixen en les *Memòries* els il·lustra BRAIDO, «*Memorie del futuro*, 114-167: 1. La vocació educativa; 2. L'*Oratori*, institució juvenil omnicomprensiva, com a experiència bàsica; 3. El naixement de la *casa annexa* i la seva finalitat; 4. L'*assistència* com a acció benèfica global; 5. Respondre a totes les necessitats dels joves «abandonats» en una *perspectiva humanitzadora* («bons cristians i honorats ciutadans»); 6. La *religió* com a fonament; 7. La caritat educativa com a *amor afectiu i efectiu*; 8. El valor de l'*alegria* i de la *festa*; 9. L'educador i la *relació educativa*.

⁹⁴ Cf. els suggeriments d'Umberto Eco, *Sei passeggiate nei boschi narrativi*, Harvard University, Norton Lectures, 1992-1993; Milano, Bompiani, 1994.

6.1.1. *Confiança en Déu, confidència amb els formadors i lliurament de si mateix*

Observem la seva actuació davant la mort de Francesc Bosco, en un relat que manifesta el dramàtic impacte en la consciència del fill, encara un nen.⁹⁵ El pare, únic suport de la família, en morir, confia a la providència del Pare celestial la seva esposa i els seus fills, recomanant la «confiança en Déu». La importància d'aquesta actitud —com a element bàsic de la perspectiva des de la qual l'autor projecta la reconstrucció, sigui de la història personal, sigui de la història de l'Oratori— s'evidencia en reprendre l'expressió en les pàgines següents. Són situacions en les quals el sentit de la «confiança» es tradueix en un comportament d'*abandonament confiat*, però també d'*audàcia empenedora*.

Hi trobem, en principi, l'episodi de la mare obligada a superar un moment crític per a ella i per als seus fills; ho fa sense perdre la calma, recolzant-se en la recomanació del seu marit i traduint-la en opcions pràctiques.⁹⁶ Els esdeveniments successius serveixen per a delinear ulteriorment el conjunt d'actituds que aquesta «confiança» genera en la ment de l'autor, a partir de la presentació exemplar de Margarida com a síntesi de confiança en la Providència, laboriositat, esperit de sacrifici, frugalitat i lliurament educatiu.⁹⁷

Així mateix, la complexa construcció narrativa del *somni dels nou anys* evoca implícitament la confiança en aquest Déu que mostra al protagonista tant la missió com el camí per a aconseguir realitzar-la. Confiança, lliurament i do de si mateix són facetes d'un únic moviment de fe amarades pel sentit de correspondència a la crida del Senyor. Els indicadors implícits —«fora de text»— de la importància atribuïda per Don Bosco a aquest moviment de l'esperit són nombrosos. La crida a «lliurar-se a temps» a una vida virtuosa, enunciativa des de 1847 en el *Giovane provveduto*,⁹⁸ repetida altres

⁹⁵ Cf. *Memòries I*, Deu anys d'infantesa.

⁹⁶ «El meu marit, va recordar ella, em va dir abans de morir que tingués confiança en Déu. Veniu, doncs, agenollem-nos i resem. Després d'una breu pregària, es va aixecar i va dir: En casos extrems s'han d'usar remeis extrems...» (*Memòries I*, Deu anys d'infantesa).

⁹⁷ Cf. *Memòries I*, Deu anys d'infantesa.

⁹⁸ Cf. Giovanni Bosco, *Il giovane provveduto per la pratica de' suoi doveri...*, Torino, Tipografia Paravia e Comp., 1847, 12-13. En castellà se'n va publicar una primera versió/adaptació el 1879 a Torí mateix, i més tard a Sarrià; conservem la 3a edició castellana sobre la 170a italiana: Juan Bosco, *El joven instruido en la práctica de sus deberes y en los ejercicios de piedad cristiana*, Sarrià, Tipografía y Librería Salesiana, 1897.

vegades en els escrits i parlant als joves, va trobar una formulació completa en la descripció de la manera com els seus millors joves havien respost a la crida divina i emprès el camí de perfecció.⁹⁹

Les *Memòries* introdueixen explícitament la mateixa crida en la narració del diàleg entre Don Calosso i Joan Bosco nen: «Recordes sobre què ha tractat el primer sermó? —En el primer sermó s'ha tractat de la necessitat de lliurar-se a Déu i no deixar per més tard la conversió».¹⁰⁰ Es tracta d'un indicatiu textual significatiu que aboca llum sobre el desenvolupament d'aquella afortunada trobada: «Em vaig posar de seguida en mans de Don Calosso, que feia només uns mesos que era en aquella capellania. Em vaig manifestar a ell tal com era, confiant-li amb naturalitat tota paraula, pensament i acció. [...] Vaig conèixer aleshores la importància d'un guia fix, un amic fidel de l'ànima [...]. Des d'aquell període, vaig començar a assaborir el que és la vida espiritual».¹⁰¹ El lliurament amorós i incondicional del deixeble indueix l'ancià sacerdot a anar més enllà del simple ensenyament del llatí, que li havia promès, per convertir-se en el seu guia espiritual i ajudar-lo a traduir en obres el lliurament de si mateix a Déu.

En aquest sentit, l'estratègia narrativa delinea una situació que mostra com la confiança amb Déu —contraposada a la confiança en els recursos humans— és l'actitud més adequada per a qui vol seguir una crida de Déu. El text descriu la relació singular del protagonista amb Don Calosso. Per primera vegada, en Joan experimenta la serenitat i seguretat derivades d'una diligent presència paterna, a la qual s'abandona: «Don Calosso es va convertir per a mi en un ídol. L'estimava més que a un pare [...]; diverses vegades em va dir: "No et preocupis pel teu avenir; mentre visqui, res no et faltará; i si em moro, també proveiré"».¹⁰² La fortuna derivada de la trobada i la sa-

⁹⁹ Parlant de l'aventura espiritual de Michele Magone, Don Bosco escriu: aquí «nosaltres tenim un jove que, abandonat a si mateix, estava en perill de començar a recórrer la senda indigna del mal; però a qui el Senyor va convidar a seguir-lo. Va escoltar ell l'amorosa crida i, corresponent constantment a la gràcia divina, va arribar a desvetllar l'admiració dels qui el van conèixer, manifestant-se així com en són, de meravellosos, els efectes de la gràcia de Déu en els qui es disposen per correspondre-hi». Reprodueix després el testimoni del professor, que descriu «el seu canvi total tant pel que fa al físic com al moral» després de la conversió: «Crec que aquest canvi extern procedia de la decisió de voler lliurar-se totalment a la pietat» (Giovanni Bosco, *Cenno biografico sul giovanetto Magone Michele allievo dell'Oratorio di S. Francesco di Sales*, Torino, Tip. G.B. Paravia e Comp., 1861, 5 i 35, dins OE XIII, 159, 189).

¹⁰⁰ *Memòries* I, 2.

¹⁰¹ *Memòries* I, 2.

¹⁰² «Amb ell moria tota la meua esperança» (*Memòries* I, 3).

tisfacció afectiva, tanmateix, indueixen el noi a error. La seguretat dels recursos humans suplanta l'abandonament en la Providència. Serà un error que el «desastre irreparable» de la mort de Don Calosso deixa al descobert, truncant tota esperança i donant motiu a una greu crisi afectiva i espiritual.¹⁰³ Caldrà una revelació per a reconèixer aquesta perspectiva errònia i superar l'atordiment: «En aquell temps, vaig tenir un segon somni,¹⁰⁴ en què se'm reprenia asprament perquè havia posat la meua esperança en els homes i no pas en la bondat del Pare celestial».¹⁰⁵

El fil del relat delinea també les etapes i el punt d'arribada del camí interior del protagonista amb la finalitat d'assolir una completa confiança en Déu. El col·loqui amb la marquesa de Barolo, que, preocupada per la seva salut, el convida a abandonar el treball amb els joves, està construït sota la forma de motivar la renúncia a l'ocupació i al sou com a acte d'obediència a la crida divina i de ple abandonament en la Providència: «Però com podreu viure? —Déu m'ha ajudat sempre i continuarà fent-ho d'ara endavant. [...] He consagrat la meua vida al bé de la joventut. Us agraeixo els vostres oferiments, però no puc allunyar-me del camí que m'ha traçat la divina Providència. [...] Vaig acceptar l'acomiadament, abandonant-me al que Déu disposés».¹⁰⁶ El context narratiu del diàleg reproduïx una situació d'aïllament descoratjador, causada per la incomprensió dels rectors, de l'autoritat civil i dels amics més íntims, unida a l'esgotament de les forces i a una total incertesa sobre el futur. Tot això exalta la seva decisió i la valentia de la seva fe a l'hora de respondre a la missió rebuda. La tensió dramàtica amb la qual es narra el desconcert patit pel protagonista al prat Filippi i la seva pregària en aquesta circumstància configuren una actitud espiritual de remissió absoluta:

«Al capvespre d'aquell dia, contemplava la multitud de nens que jugaven, considerant les abundoses messes que anaven madurant per al sagrat ministeri; mentrestant, romania sol, mancat d'operaris, sense forces, en un estat de salut deplorable i sense saber on reuniria a partir d'aleshores els meus nois. Em vaig sentir profundament torbat. Em vaig retirar a una banda, passejant tot sol i, per primera vegada potser, em vaig commoure fins a les llàgrimes. Mentre passejava, alçant els ulls al cel, vaig exclamar: "Déu meu,

¹⁰³ *Memòries* I, 3.

¹⁰⁴ Cf. MBe I, 207-208 [MB I, 244].

¹⁰⁵ *Memòries* I, 4.

¹⁰⁶ *Memòries* II, 22.

per què no m'assenyaleu clarament el lloc on voleu que reuneixi aquests nois? Doneu-me'l a conèixer o digueu-me què haig de fer"». ¹⁰⁷

Conduïts pel dinamisme del relat, assistim a l'epíleg del camí interior d'un home que, després d'haver batallat amb tossuderia contra tot per tal de no rendir-se en el compliment de la missió —seguida des de l'adolescència, cada dia més clarament percebuda com a autèntica, estimada i robustament defensada—, havia arribat, com Abraham, al punt de sentir-se cridat a sacrificar l'adhesió a la seva vocació per una confiança-obediència encara més radical, amb una rendició sense condicions a Déu. És precisament en aquest moment d'absoluta disponibilitat i despreniment, quan la trama narrativa introdueix per sorpresa la resposta resolutive a tots els problemes, representada per la intervenció de Pancrazio Soave. L'equívoc entre «oratori» i «laboratori» i la incertesa de Don Bosco a l'hora d'acceptar l'ofertament del rafal —superada només gràcies a les pressions de Francesco Pinardi¹⁰⁸— produeixen l'efecte d'exalçar la intervenció provident de Déu, més enllà de tota esperança humana i com a resposta al gest de lliurament incondicional per part del protagonista.

Cal tenir en compte, a més, que l'itinerari de confiança en Déu es conjuga lexicalment i narrativament, en el relat de Don Bosco, amb l'experiència de confiança envers els formadors. La relació amb mamà Margarita i amb Don Calosso, els tractes amb Lucia Matta, amb el teòleg Maloria, amb l'amic Luigi Comollo i amb el director espiritual Don Cafasso¹⁰⁹ s'expressen en termes de lliurament confiat «il·limitat», d'una transparent revelació del cor i dels pensaments, d'una obediència dòcil i ràpida.

Moviment de docilitat i confiança que assoleix el seu vèrtex en el diàleg amb Don Cafasso, al final del trienni passat al *Convitto* eclesialístic o Residència sacerdotal: «La meva inclinació apunta a ocupar-me de la joventut. Feu de mi el que vulgueu; percebo la voluntat del Senyor en el vostre consell. [...]. Vull reconèixer la voluntat de Déu en la vostra deliberació, sense afegir-hi res de part meva». ¹¹⁰

¹⁰⁷ *Memòries* II, 23.

¹⁰⁸ *Memòries* II, 23.

¹⁰⁹ «Si he realitzat cap bé, li ho dec a aquell digne eclesialístic, a les mans del qual vaig dipositar totes les decisions, aspiracions i accions de la meua vida» (*Memòries* II, 11).

¹¹⁰ *Memòries* II, 14.

El text de les *Memòries* mostra que l'Oratori troba la seva forma definitiva només quan Don Bosco, ocupada la casa Pinardi i privat de qualsevol suport segur, no té cap altre recurs que el nu abandonament en Déu. Afronta la situació de precarietat econòmica al costat de la seva mare, que abandona la tranquil·litat de Morialdo per «agradar al Senyor»¹¹¹ i col·laborar en la missió del fill. Es tanca així el cicle narratiu obert amb la recomanació del pare moribund. Ara la confiança en Déu troba el seu compliment i es transforma en inici fecund de desenvolupaments insospitats.

6.1.2. De la dissipació al recolliment (ritiratezza)

La línia interpretativa del recolliment, entès com a cura de la interioritat i fugida de la dissipació, arrenca amb l'esdeveniment de la primera comunió, al qual el relat concedeix importància com a principi d'un recorregut la substància del qual es descobreix en el discurs de Margarida: «"Estic persuadida que Déu veritablement ha pres possessió del teu cor. Promet-li que faràs tot el que puguis per conservar-te bo fins al final de la teva vida" [...]. Vaig recordar i procurar posar en pràctica els avisos de la meva pietosa mare. Des d'aquell dia, crec que la meva vida certament va millorar una mica».¹¹² Comença així el relat d'un camí espiritual configurat com la progressiva presa de consciència de les exigències d'una vocació que requereix conversió i lliurament de si mateix, purificació i despreniment del cor; superació d'esquemes mentals «mundans» per una vida d'amorós lliurament a Déu. El plantejament narratiu de les *Memòries* ens fa entendre que la intenció de l'autor no és simplement la d'il·lustrar una història personal, sinó més aviat indicar els punts dinàmics d'un procés interior, vital per a qui se sent cridat a ser educador-pastor segons l'esperit de l'Oratori.

No hi falten senyals clars en aquesta direcció. Per exemple, després del relat de la mort de Don Calosso, apareix en l'escena el clergue Giuseppe Cafasso. Recolzat a la porta de l'església, en l'escalfor d'una alegre festa de poble, pronuncia aquestes «memorables paraules, que venien a ser com el programa d'acció de tota la seva vida: "Qui abraça l'estat eclesial es lliura al Senyor i res del que existeix en el món l'ha de preocupar, sinó només allò que pot servir per a la glòria de Déu i per a profit de les ànimes"».¹¹³

¹¹¹ *Memòries* III, 5.

¹¹² *Memòries* I, 2.

¹¹³ *Memòries* I, 4.

Queda així enunciada la clau interpretativa de les seccions narratives que seguiran, començant per la descripció del gens fàcil discerniment vocacional al final dels estudis d'humanitats a Chieri. La hipòtesi d'entrar als franciscans, basada en la consideració de la pròpia incapacitat i en el temor dels perills del món, es revela impracticable. Només acollir-se als consells de Luigi Comollo i del seu oncle sacerdot, en un clima d'intensa pregària, li permetrà dissipar tot dubte amb un acte de confiança en Déu. El jove està advertit: «Que no tingui cap temor de perdre la vocació, perquè *amb el recolliment i les pràctiques de pietat* superarà tots els obstacles». El «savi suggeriment» del rector de Cinzano li serveix de guia. Decideix preparar-se per al seminari canviant el seu estil de vida: «vaig deixar de fer el xerraire i em vaig dedicar a les bones lectures, ja que —haig de reconèixer-ho per a vergonya meva— les havia descurat fins aleshores».¹¹⁴

L'esdeveniment de la imposició de sotana, «seriosament» preparat i desitjat, es presenta com un canvi decisiu en la conversió:

«Oh, quantes coses velles que haig d'abandonar! Déu meu, destrüïu en mi tots els meus mals costums». [...]. «Sí, Déu meu, disposeu que en aquest moment em revesteixi d'un home nou, és a dir, que des d'ara emprengui una vida nova, completament segons la vostra divina voluntat; que la justícia i la santedat siguin l'objecte constant dels meus pensaments, paraules i accions. Així sigui».¹¹⁵

La rellevància d'aquestes opcions en l'orientació de la vida del protagonista (però també dels lectors) apareix subratllada pel narrador amb la digressió sobre la participació en la festa patronal de Bardella en companyia del rector. Aquell món ja no li pertany: «després de diverses setmanes de preparació per a un dia tan anhelat, el fet de trobar-me després en un àpat, enmig de gent de tota condició i sexe allí reunida per riure, fer broma, menjar, beure i divertir-se —la major part, a la recerca de joc, ball i passatemps de qualsevol mena—, quin tracte podia mantenir un grup així amb qui, aquell mateix matí, havia vestit l'hàbit de santedat per lliurar-se enterament al Senyor?».¹¹⁶

Cal, doncs, un seriós treball interior adreçat a una «radical reforma» moral: «Em calia reformar radicalment la vida que havia fet fins aleshores. En els

¹¹⁴ *Memòries I*, 14.

¹¹⁵ *Memòries II*, 1.

¹¹⁶ *Memòries II*, 1.

anys precedents, no havia estat pervers, però sí dissipat, vanitós i intensament immiscuït en partides, jocs, salts, passatemps o coses semblants, que de moment alegren, però que no omplen el cor». Resulta indispensable formular una sèrie de resolucions concretes i que permetin donar estabilitat al nou estil de vida: «En l'esdevenidor mai no participaré en espectacles públics [...]. No faré més jocs de mans, de prestidigitació, de saltimbanqui [...]. Estimaré i practicaré el recolliment i la tempraça [...]. Procuraré servir Déu dedicant-me a lectures de temes religiosos [...]. Combatré amb totes les forces qualsevol cosa, lectura o pensament, converses i paraules o obres contràries a la virtut de la castedat. Per contra, conrearé tots aquells elements, fins i tot els més nimis, que puguin contribuir a conservar aquesta virtut. [...] faré tots els dies una mica de meditació i una estona de lectura espiritual».¹¹⁷

El camí formatiu del seminari queda reconduït essencialment cap a aquesta línia de conducta. El relat de les *Memòries* posa en evidència el compromís pel compliment «exacte» i «amb tota l'ànima» dels deures quotidians, l'exercici ascètic de despreniment de si mateix (renúncia als jocs de cartes), la vigilància sobre la tendència a la vanaglòria en el ministeri pastoral i la cura de les amistats espirituals.¹¹⁸ Ressalta així mateix la necessària ratificació dels propòsits. Després dels petits incidents de l'estiu, Joan Bosco es commou: «Em vaig aplicar amb millors propòsits a la vida retirada, completament persuadit que el qui pretengui lliurar-se totalment al servei del Senyor ha de renunciar completament a les diversions mundanes».¹¹⁹

L'ambient formatiu de la Residència sacerdotal de Torí es caracteritza per l'accentuació posada en el recolliment actiu i la cura de la vida interior: «meditació, lectura, dues conferències diàries, lliçons de predicació, vida retirada, totes les comoditats per a estudiar i llegir bons autors, configuraven les ocupacions en les quals cadascú havia d'aplicar-se sol·lícitament».¹²⁰

En definitiva, el tema del *recolliment* remet a vies d'interiorització i concentració en Déu, a una tasca de purificació de pensaments i actituds, al procés de consolidació espiritual i moral, a l'adquisició de competències i a l'exercici virtuós de cara a la futura missió. Heus aquí el deure propi dels anys de formació que el relat de les *Memòries* proposa amb claredat als lectors, els joves

¹¹⁷ *Memòries* II, 1.

¹¹⁸ *Memòries* II, 2-6.

¹¹⁹ *Memòries* II, 5.

¹²⁰ *Memòries* II, 11.

salesians als quals s'adreça Don Bosco amb la preocupació de mostrar com la missió i el mètode de l'Oratori no s'esgoten en una sèrie d'activitats i en un estil de relacions, sinó que exigeixen personalitats centrades en Déu i acuradament formades.

6.2. Un model d'educador-pastor

La sencera dinàmica de les *Memòries* s'adreça sobretot a definir una missió i un model pastoral. L'Oratori, tal com és delimitat i progressivament actuat en el teixit narratiu, és una realitat pastoral global. Missió i destinataris, mètode i continguts formatius, «operadors» i activitats, esperit animador i clima relacional, tot hi apareix mostrat i definit. La preocupació per lliurar als seus «benvolguíssims fills salesians» un patrimoni de família que es configura no tan sols com a bagatge d'experiències, sinó també com a identitat, desemboca en un estil didacticorepresentatiu. Les idees de l'autor es representen amb personatges que ell posa en escena i als quals confia papers, amb la finalitat d'esbossar els trets característics d'un únic personatge, l'educador-pastor d'Oratori segons la perspectiva i el mètode educatiu de Don Bosco.

Seguidament esmentem algunes referències textuais que fan emergir els components característics d'aquest model pastoral.

6.2.1. Una vocació que ve de Déu i que es desenvolupa progressivament

Hom pot entreveure en l'experiència traumàtica de la pèrdua del pare, ja des de les primeres pàgines de les *Memòries*, l'inici d'un recorregut que predisposa el protagonista a una sensibilitat especial envers els qui viuen la desgràcia de no tenir pare («amb aquella edat no podia comprendre la gran desgràcia que significava la pèrdua d'un pare»).¹²¹ A partir d'aquí, en un cert sentit, comença el camí cap a aquell tipus de paternitat que farà inconfusible el mètode educatiu i pastoral de Don Bosco.

Tanmateix, serà el relat del somni dels nou anys el que posarà les bases del model de l'educador-pastor i de la seva missió específica. S'hi presenta simbòlicament un *pati*, com a lloc privilegiat de la trobada amb els destinataris, i una «munió de nois» que «es divertien»; s'hi descriu la *crida-missió*

¹²¹ *Memòries I*, Deu anys d'infantesa.

—«Em va cridar pel meu nom i em va manar que em posés al capdavant dels nois»—; s’hi perfilen el *mètode* i la *clau de l’èxit* —«No pas amb cops, sinó amb la mansuetud i amb la caritat hauràs de guanyar-te aquests amics teus»—; s’hi evidencia el contingut essencial del *missatge* —«Posa’t ara mateix, doncs, a instruir-los sobre la lletjor del pecat i la bellesa de la virtut»—; finalment, s’hi traça l’*itinerari formatiu i ascètic* —«Precisament perquè aquestes coses et semblen impossibles, has de fer-les possibles amb l’obediència i l’adquisició de la ciència. [...]. Jo et donaré la mestra [...]. Fes-te humil, fort, robust, i tot el que vegis que ocorre ara amb aquests animals, hauràs de fer-ho tu amb els meus fills». ¹²²

Malgrat tot això, la realització de la missió prefigurada en el somni no resulta gens facilitada. El text de les *Memòries* mostra que, en primer lloc, es requereix la tasca i la paciència del discerniment enfront de situacions i interrogants plantejats per un context històric precís, per un ambient familiar, social i religiós ben definit; després, cal comptar amb la presència d’obstacles i dificultats concretes, de límits psicològics, morals i espirituals d’una personalitat en formació. Es tracta d’un camí gens fàcil, que arrenca amb les primeres reaccions dels familiars al relat del somni,¹²³ troba el seu punt culminant al final del curs de retòrica («moment en què els estudiants solen decidir la seva vocació»)¹²⁴ i s’estén fins al moment crític ja recordat de març de 1846, al prat dels germans Filippi.¹²⁵

6.2.2. *Els diversos components del model*

El model de pastor que a poc a poc va sorgint al llarg del relat presenta facetes i articulacions interessants, que és possible captar també en els seus detalls.

1. Existeixen, abans de res, elements presos de la *pastoral tradicional*. En Joanet repeteix «els exemples sentits en els sermons o en el catecisme» i es comporta com un bon rector de poble: «Un cop acabat això [el rés del rosari], m’enfilava a una cadira i o bé feia una prèdica —més ben dit, repetia el que recordava de l’explicació de l’evangeli que havia escoltat al

¹²² *Memòries I*, Un somni.

¹²³ *Memòries I*, Un somni.

¹²⁴ *Memòries I*, 14.

¹²⁵ *Memòries II*, 23.

matí a l'església—, o bé explicava fets o exemples sentits o llegits en algun llibre». ¹²⁶

2. Hi ha també —molt accentuat i de cap manera secundari en la metodologia educativa de Don Bosco i del seu model oratorià— un *enfocament pastoral de tipus familiar*. La mare és el personatge emblemàtic, al qual es confia un paper rellevant en la formació de la sensibilitat religiosa i de la interioritat del fill, en una intensa relació d'intimitat dialògica i afectuosa: «Va procurar acompanyar-me diversos dies i, durant la quaresma, m'havia portat tres vegades a confessar-me. "Joan —em va repetir en diverses ocasions—, Déu et farà un gran regal, procura preparar-te bé, confessar-te i no ometre res en la confessió. Confessa-ho tot, peneideix-te de tot i promet a Déu que seràs millor d'ara endavant" [...]. A casa, em feia resar i llegir un bon llibre, donant-me els consells que una mare diligent té sempre a punt per als seus fills. Aquell matí no em va deixar parlar amb ningú, em va acompanyar a la sagrada taula i va fer amb mi la preparació i l'acció de gràcies». ¹²⁷
3. No és secundari el fet que les figures de sacerdots que, només fugaçment, es presenten en el relat, siguin sempre revestides d'*actituds virtuoses* en relació amb la seva missió pastoral. Així, per exemple, descriu el mestre de Capriglio, Don Lacqua, com a «sacerdot molt pietós [...], el qual va ser molt amable amb mi i es va ocupar amb molt d'interès de la meva instrucció i, sobretot, de la meva educació cristiana»; ¹²⁸ presenta el rector de Castelnuovo en l'acte de guiar «amb gran zel» la preparació i l'acció de gràcies de la comunió; defineix Don Calosso, des que apareix en el text, com un «home molt pietós», a més d'atent per apropar-se al jove Bosco i entrar-hi amablement en diàleg; ¹²⁹ lloa el teòleg Borel com «un sant sacerdot, un model digne d'admiració i imitació», ardent apòstol que «no poques vegades robava hores a la son per confessar els joves o negava el repòs al seu cos cansat per venir a predicar»; ¹³⁰ introdueix l'amic Don Pietro Merla com un sacerdot lliurat «zelosament al sagrat ministeri». ¹³¹

¹²⁶ *Memòries I*, 1.

¹²⁷ *Memòries I*, 2.

¹²⁸ *Memòries I*, Deu anys d'infantesa.

¹²⁹ *Memòries I*, 2.

¹³⁰ *Memòries II*, 14; *III*, 14.

¹³¹ *Memòries II*, 23.

4. Els *elements més marcadament salesians* del model d'educador-pastor promogut en les *Memòries*, els més estimats per Don Bosco, es detallen i s'emfatitzen sobretot en la narració de la trobada providencial i de la intensa relació espiritual i afectiva amb el capellà de Morialdo. L'escena és molt eloqüent: el vell sacerdot distingeix el noi enmig de la gent, se li apropa i li parla amb amor, intueix el seu problema i declara de seguida la seva disponibilitat concreta i pràctica. El text reconstrueix la relació d'una madura i afectuosa paternitat de la qual en Joan se sent envoltat i que l'empeny a la correspondència generosa i dòcil. Es creen d'aquesta manera les condicions ideals per a una acció formativa de major importància. Les pàgines dedicades al fet il·lustren amb gran vigor els trets inconfusibles del pastor-educador volgut per Don Bosco i el poder de la proximitat afectiva en l'educació dels joves.¹³²

L'acolliment afectuós per part del capellà presenta els trets de la donació incondicional, conformada en termes d'*una adopció paterna*: «Deixa, doncs, aquest germà cruel, vine amb mi i tindràs un pare afectuós». Una actitud que repercuteix amb efectes positius en l'ànima del jove orfe, fent-lo capaç d'una correspondència joiosa: «Ningú no es pot imaginar la meva enorme alegria. Don Calosso es va convertir per a mi en un ídol. L'estimava més que a un pare, resava per ell, el servia en tot amb gust. A més, resultava un enorme plaer prendre's molèsties per ell i —diria— fins i tot donar la vida per complaure'l. Progressava més en un dia amb el capellà que durant una setmana sencera a casa».¹³³

La tècnica narrativa de Don Bosco, d'altra banda, reforça les notes dominants del model d'educador-pastor proper, afectuosament acollidor i dedicat, representat en les actituds de Don Calosso, amb una tècnica de contrast, quan posa en escena com a simples comparses el rector i el vicerector, personatges cortesos però distants i llunyans: «Si jo fos sacerdot, m'agradaria actuar d'una altra manera; voldria apropar-me als nens, dir-los paraules oportunes, donar-los bons consells».¹³⁴

5. Pel que fa als *trets interiors i espirituals*, que apareixen a continuació, especialment en el relat del període transcorregut a la Residència sacerdo-

¹³² Cf. *Memòries* I, 2.

¹³³ *Memòries* I, 3.

¹³⁴ *Memòries* I, 4.

tal, ja hem destacat que l'autor va sentir la necessitat d'avançar-ne el moll amb la descripció de la trobada entre en Joan i el clergue Giuseppe Cafasso, mostrant d'aquesta manera la unió entre actituds pastorals i interioritat i evocant algunes qualitats que fan atractiu el model: el seu esperit recollit i apartat, la finor de la seva fisonomia, la seva afectuosa capacitat de relació.¹³⁵ Les «memorables paraules», amb les quals conclou la trobada, manifesten l'arrelada convicció del narrador que el recurs més fecund per a l'educador-pastor consisteix en el lliurament amorós i exclusiu al servei de Déu i dels germans.¹³⁶

6. Ulteriors trets que completen el perfil ideal de l'educador-pastor proposat, exemplificant-ne l'estil i el mètode, apareixen en l'evocació de les experiències i les trobades que va tenir a l'escola superior de Chieri. Els seus professors, tots sacerdots, hi són presentats positivament. A través d'ells, es ressalten característiques diverses i complementàries de l'ideal proposat. Especialment, Don Valimberti representa l'acolliment cordial, la proximitat i l'art de facilitar la inserció del jove en el nou ambient; el teòleg Valeriano Pugnetti encarna l'atenció personalitzada i afectuosa; el professor Cima, la imatge del mestre adust i exigent, però competent i capaç d'estimular l'esforç i la responsabilitat dels alumnes, de suscitar energies i bona voluntat, de facilitar l'aprenentatge;¹³⁷ Don Pietro Banaudi personifica la millor imatge de la paternitat i l'afecte salesià, de la capacitat de conquerir els joves alumnes recorrent els camins del cor i l'art de fer-se estimar;¹³⁸ finalment, Don Giuseppe Maloria, el confessor, apareix descrit com l'amic de l'ànima, acollidor, encoratjador i previsor, un segur punt de referència per al jove que ha d'aprendre a no deixar-se arrossegar pels companys i per l'ambient.¹³⁹ Al costat de tots ells es detalla prou la figura de l'arxiprest de la catedral, el canonge Massimo

¹³⁵ Cf. *Memòries* I, 4.

¹³⁶ Cf. *Memòries* I, 4.

¹³⁷ Cf. *Memòries* I, 5.

¹³⁸ «El professor Banaudi era un veritable model de mestre. Va aconseguir fer-se respectar i estimar pels seus alumnes sense imposar mai cap càstig. Els estimava tots com a fills i els estudiants l'estimaven com a pare entranyable [...]. Professor i alumnes posseïen un sol cor» (*Memòries* I, 9).

¹³⁹ «Sempre que vaig acudir a ell em va rebre amb gran bondat. Fins i tot em convidava a confessar-me i rebre la comunió amb la major freqüència possible. [...] Dec al meu confessor el fet de no haver estat arrossegat pels meus companys a certs desordres que els nois inexperts han de lamentar, per desgràcia, als grans col·legis» (*Memòries* I, 7).

Burzio, l'autoritat religiosa més important de Chieri, definit per mitjà d'una intervenció «disciplinària» com a exemple de prudència i de tacte humà, capaç de desdramatitzar la situació i de fer que el jove Bosco se senti al seu gust, tot creant les condicions per a un col·loqui seriós i confidencial.¹⁴⁰

6.2.3. *Les temptacions que assetgen el model*

Les intencions bàsiques del relat, així com els seus destinataris privilegiats (els joves salesians), expliquen les dilacions narratives de l'autor orientades a posar en evidència els perills que assetgen el seu model de pastor. Recollim-ne alguns.

1. L'escena de la trobada del jove protagonista amb el rector i el vicerector de Castelnuovo —molt cortesos, però *insensibles a les expectatives reals i a la sensibilitat del noi*, preocupats de seguir «el seu camí», els seus projectes— subratlla un perill que assetja contínuament el món dels educadors i dels pastors de professió.¹⁴¹
2. El relat de la festa de Bardella estigmatitza *la mundanitat, la superficialitat i la intemperància*, ja que evoca sacerdots que fan de «bufons» en el banquet i desemmascara les il·lusòries raons adduïdes pel rector mateix per a justificar aquest comportament.¹⁴²
3. Les paraules que Margarida adreça al seu fill abans d'entrar al seminari avisen enfront del perill de *descurar els propis deures* («no és l'hàbit allò que honora el teu estat, sinó la pràctica de la virtut. [...] Prefereixo tenir un pobre pagès que no pas un fill sacerdot negligent amb els seus deures»).¹⁴³
4. L'evocació del desengany que va sentir en Joan al seminari per l'actitud de distanciament dels superiors deplora un *model de formador fundat en el temor, que genera desconfiança i llunyania*.¹⁴⁴

¹⁴⁰ Cf. *Memòries I*, 11.

¹⁴¹ *Memòries I*, 4.

¹⁴² *Memòries II*, 1.

¹⁴³ *Memòries II*, 2.

¹⁴⁴ *Memòries II*, 3.

5. La descripció dels fets derivats de la predicació que va fer a Capriglio i a Alfiano subratlla la importància de vigilar pel que fa a la *tendència a la vanaglòria i a la recerca inútil d'estil*.¹⁴⁵
6. El saborós relat de les aventures d'estiu demostra que, malgrat els compromisos assumits, és fàcil *cedir a la dissipació quan manca una contínua vigilància*: «completament persuadit que el qui pretengui lliurar-se totalment al servei del Senyor ha de renunciar completament a les diversions mundanes. Cert que, sovint, no són pecaminoses; però també és cert que —per les converses que s'hi tenen, per la manera de vestir, de parlar i de comportar-se— inclouen sempre algun perill de desastre per a la virtut, en particular per a la delicadíssima virtut de la castedat». ¹⁴⁶
7. Existeix també el perill que *l'ardor del treball estigui impulsat per l'entusiasme, però desproveït de l'estudi i d'una seriosa preparació professional*. Després de l'ordenació sacerdotal, l'exemplar propensió d'en Joan a l'acció es manifesta en la resolta col·laboració amb el rector de Castelnuovo i li fa sentir «un gran plaer» en el treball pastoral, en la catequesi, en el fet d'entretenir-se i xerrar amb els nens, d'estar «sempre envoltat» pels seus petits amics.¹⁴⁷ Però entén la importància del consell de Don Cafasso: «Necessiteu estudiar moral i predicació. Renuncieu, ara com ara, a tota proposta i vingueu al *Convitto*». ¹⁴⁸
8. Quan es plantegen les objeccions dels rectors de Torí contra l'Oratori, que allunyaria «els nois de les seves parròquies», es denigra una *visió rigidament jurisdiccional i burocràtica de la responsabilitat educativa i pastoral*, més centrada en el criteri territorial que no pas en les necessitats i la condició de les persones reals.¹⁴⁹
9. Finalment, en narrar els esdeveniments que agitaven els ànims entre 1848 i 1849, l'autor fa palesos *les confusions i el desequilibri d'idees i comportaments induïts per les passions i els fanatismes polítics*, amb perjudici de la tasca educativa i pastoral.¹⁵⁰

¹⁴⁵ *Memòries* II, 4; II, 10.

¹⁴⁶ *Memòries* II, 5.

¹⁴⁷ *Memòries* II, 10.

¹⁴⁸ *Memòries* II, 11.

¹⁴⁹ *Memòries* II, 19.

¹⁵⁰ *Memòries* III, 13.

6.2.4. Exemples de zel pastoral

A les limitacions, temptacions i perills assenyalats, s'hi contraposa l'exemple estimulante d'alguns incansables i exemplars pastors, que Don Bosco presenta com els seus models més immediats: el teòleg Giovanni Borel i els tres superiors de la Residència sacerdotal.

1. El teòleg Giovanni Borel, «un dels més zelosos ministres del santuari», apareix ja en l'escena narrativa dedicada als anys de seminari. L'autor el caracteritza, en principi, *per l'aspecte extern i per la simpatia*: «Va entrar a la sagristia amb aire jovial i expressions alegres, assaonades amb sentències morals». Després, en descriu la *devoció*: «En observar la seva preparació i acció de gràcies —abans i després de la missa—, el seu posat i fervor en la celebració, em vaig adonar a l'instant que es tractava d'un digne sacerdot». Finalment en refereix l'*estil pastoral* i l'*ànim ardent*: «Quan tot seguit va començar la predicació i vam admirar-ne la senzillesa, la vivor, la claredat i el foc de caritat que manifestava en cadascuna de les seves paraules, tots anaven repetint que era un sant». És significatiu notar que, precisament ell, desvetlla al jove clergue en formació el «mitjà segur per a conservar l'esperit de vocació» —«El recolliment i la comunió freqüent conserven i perfeccionen un veritable sacerdot»¹⁵¹—, detallant d'aquesta manera el lligam de recíproca fecunditat entre el zel pastoral i la vida espiritual.
2. L'experiència de la Residència es presenta com a determinant per al discerniment dels horitzons pastorals i espirituals del nou sacerdot i de la seva futura missió. S'hi troba amb exemples lluminosos, el teòleg Luigi Guala, Don Giuseppe Cafasso i el teòleg Felice Golzio: «Aquests eren els tres models que la Divina Providència em posava al davant, i depenia només de mi seguir les seves petjades, la seva doctrina, les seves virtuts». Cadascun es distingeix per algunes qualitats morals específiques. Guala està dotat per a una *activitat pastoral desinteressada*, la *ciència*, la *prudència*, la *valentia* i l'art de «*fer-se tot per a tots*» en els moments crítics; Don Cafasso s'imposa «amb la seva *virtut que resisteix totes les proves*, la seva *calma prodigiosa*, la seva *perspicàcia i prudència*»; el teòleg Golzio és recordat per la seva «*vida modesta*», el «*treball incansable*», la *humilitat* i la *ciència*. Tots tres estan animats per un *ardor pastoral incansable*:

¹⁵¹ *Memòries* II, 7.

«Les presons, els hospitals, les trones, els centres benèfics, els malalts a les seves pròpies cases, ciutats i pobles, els palaus dels grans i els tuguris dels pobres van experimentar els saludables efectes del zel d'aquestes tres llumeneres del clergat torinès».¹⁵²

6.2.5. *Característiques particulars del model educatiu i pastoral de Don Bosco*

Al llarg de les *Memòries* són abundants les referències a les característiques específiques i carismàtiques de l'estil educatiu i pastoral del mateix Don Bosco.

1. Abans de res, l'impacte amb els joves a la presó el commou i el torba, però li suscita immediatament una *reflexió operativa sobre els problemes* i un *discerniment educatiu i pastoral* de les possibles solucions:

«Vaig constatar que alguns tornaven a aquell lloc perquè estaven abandonats a si mateixos. Si aquells nois tinguessin ni que fos un amic que se'n preocupés, els assistís i els instruís en la religió els dies festius, qui sap —deia per a mi— si no s'allunyarien de la seva ruïna o, almenys, no es reduiria el nombre dels que tornen a la presó? Vaig transmetre el meu pensament a Don Cafasso; amb el seu consell i ajut, em vaig dedicar a estudiar com dur-ho a terme, deixant l'èxit en mans del Senyor, sense el qual resulten vans tots els esforços dels homes».¹⁵³

2. L'evocació de la trobada amb Bartolomeo Garelli a la sagristia de l'església de Sant Francesc li ofereix l'oportunitat d'il·lustrar el seu estil de relació, marcat per l'*amor prevenient*, en evident contrast amb l'actitud repressiva del sagristà, i mostra la seva tendència a *donar respostes immediates i adequades a la situació i a les necessitats* de les persones concretes.¹⁵⁴
3. *Lliurament, cura afectuosa, atenció i proximitat d'amic* són notes que caracteritzen des del principi el seu interès pels joves pobres i abandonats: «Els dissabtes em desplaçava a les presons amb les butxaques plenes de tabac, fruita o panets per tal de guanyar-me l'afecte dels joves

¹⁵² *Memòries* II, 11.

¹⁵³ *Memòries* II, 11.

¹⁵⁴ *Memòries* II, 12; cf. II, 16.

que vivien la desgràcia d'estar empresonats; per assistir-los, guanyar-me la seva amistat i, d'aquesta manera, animar-los a venir a l'Oratori quan tinguessin la sort de sortir d'aquell lloc de càstig».¹⁵⁵

4. La manera com Don Bosco descriu el seu paper de director de l'Oratori mostra *estretament unides dues funcions essencials* per al model oratorià: la de *pastor sol·licit* per la formació cristiana i l'acompanyament espiritual dels joves i la de *pare curós*, amic lleial, mestre zelós i benefactor atent a les exigències vitals de cadascú i de la comunitat. L'Oratori té una *missió salvífica integral*, que concerneix el temps i l'eternitat, el cos i l'esperit, la ment i el cor; la duen a terme educadors-pastors que, amb «mà benèvola», socorren, acullen, cuiden, atenen, acompanyen i instrueixen els nois més abandonats perquè puguin viure «una vida honrada» i convertir-se en «bons cristians i honrats ciutadans».¹⁵⁶ Ja en les imatges de l'Oratori, prefigurades durant la infantesa i l'adolescència del protagonista, i d'una manera cada vegada més clara i organitzada després, en les fases successives, fins a assolir la fórmula oratoriana definitiva, aquests dos elements —sempre presents i inseparables— es resumeixen en la figura singular d'un pastor que és també educador, en la seva inconfusible manera de relacionar-se i de viure entre els joves i en la seva visió de l'Oratori com a família i casa.¹⁵⁷
5. La *frescor* i la *creativitat* operativa, unides a la *sensibilitat envers els gustos dels joves i els seus interessos*, en les *Memòries*, representen les característiques peculiars del seu model, des de les primeres experiències juvenils a Morialdo i a Chieri, fins a la realització definitiva del somni oratorià a la casa Pinardi. Totes les seccions narratives de l'activitat educativa i pastoral de Joan Bosco localitzables en el text de les *Memòries* s'han de tenir presents per tal d'entendre el model: el desenvolupament dels primers passatemps amb els nens;¹⁵⁸ les reunions dels membres de la Societat de l'Alegria;¹⁵⁹ la vivacitat dels jocs i dels espectacles a Chie-

¹⁵⁵ *Memòries* II, 13.

¹⁵⁶ Cf. *Memòries* II, 12. És també la declaració d'intencions feta a Roberto d'Azeglio: «Fer el poc bé que pugui als nois abandonats, treballant amb totes les meves forces perquè arribin a ser bons cristians, pel que fa a la religió, i honrats ciutadans, de cara a la societat civil» (*Memòries* III, 12).

¹⁵⁷ Vegeu, en particular, la descripció d'un dia festiu a l'Oratori de Valdocco a *Memòries* III, 1.

¹⁵⁸ *Memòries* I, 1.

¹⁵⁹ *Memòries* I, 6-7.

ri;¹⁶⁰ l'experiència del ministeri a Castelnuovo l'estiu de 1841;¹⁶¹ la cura pastoral dels joves pobres i abandonats de Torí entre 1841 i 1844, durant la permanència a la Residència;¹⁶² les iniciatives empreses en traslladar-se primerament a l'*Ospedaletto* i després a la capella dels Molazzi;¹⁶³ l'adaptació i la creativitat davant la dificultat de trobar un lloc adequat entre l'estiu de 1845 i la primavera de 1846;¹⁶⁴ la forma completa assolida amb l'arribada a la casa Pinardi, en la multiplicació d'iniciatives i la seva codificació reglamentada.¹⁶⁵

6. La consciència aguda de la *urgència educativa i pastoral* que inspira cada iniciativa s'uneix a la *convicció que cal considerar els joves pobres i abandonats com a especialment confiats per Déu a la cura de l'educador cristià* i del pastor d'ànimes. Aquestes dues sensibilitats, d'una banda, el condueixen a la superació d'una concepció pastoral purament jurídica i territorial¹⁶⁶ i, de l'altra, el fan *tenaç, incommovible i fins i tot temerari* enfront de qualsevol tipus de desaprovació, d'incomprensió, d'abandonament i de rebuig, confiant en la missió rebuda i en la gràcia que l'acompanya. No cedeix ni a les raons del Vicari de la Ciutat ni a les insistències de la marquesa de Barolo. No es desanima si el treuen de l'església dels Molazzi i de San Pietro in Vincoli. Resisteix amb força fatigues extenuants i trastorns de salut, també quan el teòleg Borel li suggereix una decisió prudent.¹⁶⁷ No tan sols està *disposat a enfrontar-se a privacions i afanys* per la cura pastoral dels seus joves, fins a arriscar la vida,¹⁶⁸ sinó que està *disposat a resistir atacs i també amenaces físiques* per tal de romandre fidel a la pròpia vocació i a allò que ell creu que és el seu deure de pastor: «Senyors, no coneixeu els sacerdots catòlics; mentre viuen, treballen per complir amb el seu deure, de tal manera que, si enmig del treball i per aquest motiu haguessin de morir, seria per a ells

¹⁶⁰ *Memòries I*, 11.

¹⁶¹ *Memòries II*, 10.

¹⁶² *Memòries II*, 13.

¹⁶³ *Memòries II*, 17.

¹⁶⁴ *Memòries II*, 19-20.

¹⁶⁵ *Memòries III*, 1; III, 3; III, 6.

¹⁶⁶ *Memòries II*, 19; II, 20.

¹⁶⁷ *Memòries II*, 21-22.

¹⁶⁸ *Memòries III*, 4.

la màxima fortuna i la més gran de les glòries». ¹⁶⁹ Les seves decisions estan dictades essencialment per una fe indestructible i per la força interior de qui únicament arrela en Déu.

* * *

En conclusió, el relat de les *Memòries de l'Oratori* traça la història dels desenvolupaments i de les notes característiques d'una institució educativa i pastoral estretament vinculada a la vida del Fundador. Al mateix temps, i a la seva manera, instrueix els lectors sobre l'articulació carismàtica que anima aquesta institució, alhora que descobreix la sensibilitat interior, la seva consciència, les visions i els anhels profunds de l'autor, juntament amb els seus esquemes mentals i els trets que caracteritzen la seva humanitat.

La interpretació providencial feta per Don Bosco d'una vocació divina realitzada en una realitat històrica ben definida suggereix al lector la individuació de dos nuclis dinàmics de la manera de ser i de la metodologia de l'Oratori: *el lliurament incondicional a Déu com a resposta a una missió rebuda, empeltada en una innata actitud positiva, cordial i afectuosa envers el món juvenil*. Tots dos dinamismes, fecundant-se recíprocament, donen vida a una espiritualitat, a una activitat intel·ligent i fecunda, a una manera de ser i de fer amb una funció promocional i salvífica. D'aquesta manera, els lectors d'avui poden trobar en aquestes *Memòries* elements estimulants per a una interpretació actualitzada, però també motius crítics per a una verificació personal i institucional.

Això era el que pretenia l'autor: «Per a què pot servir, doncs, aquest treball? Servirà de norma per a superar les dificultats futures, prenent lliçons del passat; servirà per a donar a conèixer com Déu mateix va guiar sempre tots els esdeveniments; servirà d'amè entreteniment per als meus fills, quan llegeixin els fets en què va prendre part el seu pare». ¹⁷⁰

ALDO GIRAUDO

¹⁶⁹ *Memòries* III, 21; cf. III, 22-23.

¹⁷⁰ *Memòries* I, Introducció.

NOTA SOBRE AQUESTA EDICIÓ

Des que l'any 1991 es va publicar l'edició crítica de les *Memorie dell'Oratorio*, a cura d'Antonio da Silva Ferreira, a partir d'un estudi exhaustiu dels diversos quaderns manuscrits conservats, totes les edicions italianes —i també les traduccions als diversos idiomes— aparegudes des d'aleshores són deutores d'aquesta edició crítica.

Per fer aquesta traducció catalana de les *Memòries de l'Oratori*, que és al mateix temps la primera traducció completa d'una obra de Don Bosco en la nostra llengua, hem partit del text que apareix en l'obra següent: Giovanni Bosco, *Memorie dell'Oratorio di S. Francesco di Sales dal 1815 al 1855*. Saggio introduttivo e note storiche a cura di Aldo Giraudo. LAS, Roma, 2011. El mateix Giraudo reconeix que la seva versió s'até al text de l'edició crítica, amb lleugeres variacions —totes consignades en notes— degudes a una nova revisió dels manuscrits. D'aquesta edició italiana de Giraudo hem partit, doncs, per a la traducció, i a més n'hem pres l'«Estudi introductori» i una part de les notes que acompanyen el text.

Alhora, també hem tingut al davant, sobretot per a qüestions d'interpretació, la traducció castellana de José Manuel Prellezo: San Juan Bosco, *Memorias del Oratorio de San Francisco de Sales de 1815 a 1855*. Traducción y notas histórico-bibliográficas de José Manuel Prellezo. Editorial CCS, Madrid, 2003 (però nosaltres hem fet servir la vuitena edició, de l'octubre de 2011, que és una versió especialment revisada i ampliada). D'aquesta edició n'hem pres i adaptat també algunes de les notes. Fem constar, doncs, el nostre agraïment, tant a Aldo Giraudo com a José Manuel Prellezo (i, per tant, a les editorials LAS, de Roma, i CCS, de Madrid), per les facilitats en la cessió de materials per a aquesta edició catalana.

CRITERIS LINGÜÍSTICS

Hem procurat que la traducció sigui fidel a l'original de Don Bosco i, al mateix temps, fàcilment entenedora per a un lector catalanoparlant del segle XXI. Els canvis formals que això ens ha obligat a fer són relativament pocs:

- Hem normalitzat la puntuació pel que fa a diàlegs entre diversos interlocutors o a diàlegs interiors del narrador, mitjançant un ús modern del guió llarg i de les cometes baixes.
- Hem actualitzat l'ús de les majúscules i minúscules, cosa que en la major part dels casos ha significat un ús molt més restringit de les majúscules pel que fa als noms comuns que no pas l'ús que era habitual en temps de Don Bosco.
- Hem normalitzat els noms dels topònims en què Don Bosco incorre en vacil·lacions o incorreccions, la majoria comprensibles pel seu desig d'italianitzar mots piemontesos. Evidentment, hem catalanitzat els pocs topònims que tenen una tradició en la nostra llengua.
- Hem transcrit correctament els noms i cognoms de persona en què Don Bosco (o el copista) havia comès errors. A diferència de les edicions italianes, hem col·locat el nom davant del cognom, per a una millor comprensió.
- A diferència de l'edició castellana, hem escrit sempre *Giovanni*, en comptes de la forma dialectal *Gioanni* que sovint fa servir Don Bosco.
- A l'hora de catalanitzar noms de persona, hem seguit un criteri més restrictiu que la versió castellana, que castellanitza noms com *Luis Comollo* o *el hebreu Jonás* adduint que existeix ja una tradició de castellanitzar aquests noms. En català, com que aquesta tradició és molt mins, hem deixat *Luigi Comollo* o *l'hebreu Giona*; hem traduït només els noms de fonts de Don Bosco i els seus familiars més directes (*Joan, Margarida, Antoni, Josep, Francesc*) i, és clar, tots aquells altres que s'han de catalanitzar per normativa: els sants i beats (*sant Josep Cafasso*), els reis i membres de cases reials (*Carles Albert, Carles Fèlix*) i els papes (*Pius IX*).
- El tractament de *Don* és el que s'aplica en italià als sacerdots. L'hem mantingut (així, en majúscula i sense abreujar) per la tradició que hi ha a casa nostra d'anomenar d'aquesta manera Don Bosco i, en general, els sacerdots italians, no tan sols els salesians. Seguint l'original, apliquem la

fórmula *el teòleg* davant del cognom quan el sacerdot en qüestió és doctor en teologia (normalment, Don Bosco usa *il T.*).

- Els claudàtors indiquen l'addició d'algun element, com ara una data o bé un número de capítol, que no apareix en els manuscrits.
- Els manuscrits són plens d'abreviatures, tantes que si les haguéssim deixat en seria difícil la comprensió. Les hem desenvolupades totes.

Si el lector està interessat en els termes que Don Bosco fa servir i que s'aparten de la normativa gramatical italiana, alguns perquè són vuitcentistes i d'altres perquè denoten un ús dialectal, lleugerament allunyat de l'estàndard —sobretot pel que fa a morfologia—, pot consultar-ne diverses llistes a les pàgines 51-52 de l'edició de Giraud esmentada.

LES NOTES

Les notes, tal com ja s'ha dit, en part s'han aprofitat de l'edició italiana de Giraud, en part de la castellana de Prellezo i en part s'han redactat de nou. Ha estat un treball de tria, resum, barreja, reelaboració i nova redacció pensant en una millor comprensió, sobretot, dels aspectes que poden resultar més allunyats per a un lector actual.

Per exemple, de Giraud hem mantingut i adaptat les notes que aclareixen l'organització dels estudis al Piemont en temps de Joan Bosco estudiant, o bé de Prellezo hem aprofitat l'abundant bibliografia salesiana que cita traduïda al castellà. Seguint Prellezo, quan citem les *Memòries biogràfiques*, ho fem no tan sols de l'original italià (*MB*), sinó també de l'edició castellana (*MBe*).

Hem omès la bibliografia molt especialitzada o molt antiga, i també les referències a materials conservats en arxius (parroquials, municipals, diocesans...) de difícil consulta per a un lector catalanoparlant.

Hem conservat les notes més significatives d'entre les que mostren variacions entre els manuscrits i d'entre les que denoten usos especials d'alguns mots, sobretot si afectaven el significat de paraules importants per a Don Bosco.

L'edició de Giraud inclou en apèndix alguns documents conservats en diversos arxius, com ara cartes de Don Bosco. Nosaltres no hem inclòs aquests annexos, però sí que en alguns casos els citem —i fins i tot els transcrivim

parcialment— en les notes. De la mateixa manera, també hi incloem o resumim alguns dels materials (notícies de diari, reglaments...) que el mateix Don Bosco va deixar escrit que s'incloguessin en els manuscrits.

Algunes de les notes que s'han redactat totalment de nou es refereixen a algun tema català esmentat per Don Bosco (hi ha un breu esment de Jaume Balmes), a dificultats de traducció (com ara el sempre relliscós tema dels jocs infantils) o a obres citades en el text i que tenen traducció catalana (com ara alguns dels autors clàssics que Don Bosco esmenta com a llegits en el període d'estudis).

L'ANNEX

Incloem al final un annex:

- Una taula cronològica de la vida de Don Bosco. Hem extret les dades de diverses fonts, hem vigilat que fossin coherents amb el que es diu en les notes de les *Memòries*, hem procurat afegir-hi algunes dades de l'origen de la presència salesiana al nostre país i, sobretot, hi hem inclòs una columna a la dreta que ajuda a localitzar els fets esmentats en les *Memòries de l'Oratori* (dècada i capítol).

DEDICATÒRIA I AGRAÏMENT

Vull dedicar aquesta primera edició en català d'una obra de Don Bosco al meu germà, Josep Maria Timoneda i Perarnau, sacerdot salesià i missioner, mort el 2008, als 44 anys, en una carretera africana. Coneixent la seva fasciació per Don Bosco i el seu amor per la nostra llengua, estic segur que hauria estat molt content de poder llegir les *Memòries de l'Oratori* de Don Bosco en català.

Moltes gràcies a la Inspecció Salesiana de Barcelona, a l'editorial Edebé i a tots els qui han fet possible aquesta edició que obre a casa nostra el bicentenari del naixement de Don Bosco.

XAVIER TIMONEDA I PERARNAU
Filòleg i editor

MEMÒRIES DE L'ORATORI DEL 1815 AL 1835*

* Aquest és el títol del primer dels tres quaderns en els quals Don Bosco va escriure les *Memòries*. El quadern comprèn la narració dels esdeveniments que van des del naixement fins a la vestidura de l'hàbit eclesiàstic, el 1835, any en què va concloure els estudis superiors amb la classe de retòrica.

MEMÒRIES DE L'ORATORI DEL 1815 AL 1835¹ EXCLUSIVAMENT PER ALS SOCIS SALESIANS

Moltes vegades m'han exhortat a posar per escrit les memòries referides a l'Oratori de Sant Francesc de Sales i, malgrat no poder negar-me a l'autoritat de qui m'ho aconsellava, mai no m'he decidit a ocupar-me'n, sobretot perquè havia de parlar de mi mateix massa sovint.² Ara s'hi afegeix el mandat d'una persona de summa autoritat,³ a la qual és impossible oposar cap mena de dilació; per tant, em decideixo a relatar en aquest escrit petites notícies confidencials que poden il·luminar o ser d'alguna utilitat per a aquella institució que la divina Providència es va dignar de confiar a la Societat de Sant

¹ El text de l'edició crítica italiana comença amb el número «1.º», que apareix en el primer quadern del manuscrit original de les *Memorie dell'Oratorio di S. Francesco di Sales*. I el mateix text afegeix: «dal 1815 al 1835». A la primera pàgina de l'autògraf de Don Bosco es llegeix: «*Memorie dell'Oratorio dal 1815 al 1835 Esclusivamente pei Soci Salesiani*». La data «1835» es refereix a l'any en què van ocórrer els últims esdeveniments narrats en aquest primer quadern autògraf (des de «Deu anys d'infantesa» a la «Presa de sotana»). Les pàgines que precedeixen la «primera dècada», en canvi, cobreixen només el període de 1815 a 1825 (des del naixement al «somni tingut a l'edat de nou a deu anys», tal com dirà més endavant).

² La reticència a parlar d'ell mateix és comprensible en Don Bosco, tractant-se d'explicar la història d'una institució indissolublement unida a la seva pròpia vida interior, i explica la prohibició expressada poc després. El 2 de febrer de 1876, al·ludint a les dades i notícies que podien ser útils per a la història de la Congregació, Don Bosco va confiar a alguns col·laboradors: «Veig que la vida de Don Bosco està completament entrelaçada amb la vida de la Congregació, per tant parlem de tots dos; cal, per a la major glòria de Déu, per a la salvació de les ànimes i per a l'increment de la Congregació, que moltes coses es coneguïn. Per tant, considero oportú que en això es deixi de banda l'home; i què m'importa que parlin de mi bé o malament; què m'importa que els homes em jutgin d'una manera o d'una altra; que diguin, que parlin, poc m'interessa; no seré mai ni més ni menys d'allò que sóc davant de Déu, però cal que les obres de Déu es manifestin».

³ La «persona de summa autoritat» a la qual al·ludeix Don Bosco es refereix molt probablement al papa Pius IX.

Francesc de Sales. Abans de res, haig de deixar clar que escric per als meus benivoludíssims fills salesians, *amb prohibició de donar publicitat a aquestes coses, tant abans com després de la meva mort*.⁴

Per a què pot servir, doncs, aquest treball? Servirà de norma per a superar les dificultats futures, prenent lliçons del passat; servirà per a donar a conèixer com Déu mateix va guiar sempre tots els esdeveniments; servirà d'amè entreteniment per als meus fills, quan llegeixin els fets en què va prendre part el seu pare i, encara amb més gust, quan —cridat per Déu a retre compte dels meus actes— ja no sigui entre ells.

Disculpeu-me si hi trobeu fets exposats amb massa complaença i potser amb una aparent vanitat. Es tracta d'un pare que es delecta parlant de les seves coses als seus fills estimats; els quals, per la seva banda, gaudeixen en conèixer les petites aventures de qui tant els va estimar i sempre, tant en els assumptes petits com en els grans, es va afanyar treballant pel seu profit espiritual i material.

Presento aquestes memòries dividides en dècades, és a dir, en períodes de deu anys, perquè en cadascun dels períodes assenyalats va tenir lloc un notable i sensible desenvolupament de la nostra institució.

Quan, després de la meva mort, fills meus, llegiu aquests records, recordeu-vos que va tenir un pare afectuós que, abans d'abandonar el món, us ha deixat les presents memòries com a penyora d'afecte paternal. I amb el record, pregueu a Déu per l'etern repòs de la meva ànima.

Deu anys d'infantesa – Mort del pare – Penúries familiars – La mare vídua

Vaig néixer el dia consagrat a l'Assumpció de Maria al cel de l'any 1815,⁵ a Morialdo,⁶ poble de Castelnuovo d'Asti. La meva mare es deia Margarida

⁴ Per tal de respectar la voluntat de Don Bosco, les *Memòries de l'Oratori* van romandre inèdites fins al 1946, moltes dècades després de la seva mort. Pel que fa a l'ús que van fer dels manuscrits Giovanni Bonetti i Don G.B. Lemoine en les seves obres, vegeu l'assaig d'Aldo Giraudo que serveix d'«Introducció» a aquest llibre.

⁵ Don Bosco va celebrar sempre el seu aniversari el 15 d'agost; però, un cop consultats els llibres parroquials després de la seva mort, es va comprovar que havia nascut el 16 d'agost.

⁶ Morialdo (Don Bosco escriu sempre *Murialdo*, italianitzant la pronúncia dialectal): llogaret del municipi de Castelnuovo d'Asti (des de 1930, Castelnuovo Don Bosco), que dista 25 km de Torí.

Occhiena,⁷ de Capriglio;⁸ el meu pare, Francesc.⁹ Eren pagesos que es guanyaven honradament el pa de cada dia amb el treball i l'estalvi. El meu bon pare, gairebé únicament amb la seva suor, proporcionava el manteniment a l'àvia¹⁰, septuagenària i xacrosa, a tres nens —el més gran dels quals era l'Antoni,¹¹ fill del primer matrimoni, el segon en Josep,¹² i el més petit en Joan,¹³ que sóc jo— i, a més, a dos jornalers del camp.

Encara no tenia jo dos anys, quan Déu misericordiós ens va ferir amb una greu desgràcia. Un dia, el meu estimat pare —en la flor de l'edat, ple de robustesa i molt desitjós d'educar cristianament els seus fills—, en tornar de la feina a casa xop de suor, va entrar incautament al celler, subterrani i fred. A causa del refredament sofert, al vespre se li va manifestar una febre alta, precursora d'un fort constipat. Totes les cures van resultar inútils i, en pocs dies, es va trobar al final de la vida. Confortat amb tots els auxilis de la religió i després de recomanar a la meva mare la confiança en Déu, expirava el 12 de maig de 1817 a l'edat de trenta-quatre anys.¹⁴

A Morialdo pertanyia el caseriu d'I Becchi, on va néixer Don Bosco. I Becchi es troba a 2 km de Morialdo i a 4,5 km de Castelnuovo.

⁷ Margherita Occhiena (1788-1856). Cf. Aldo FANTOZZI, *Mamá Margarita, la madre de Don Bosco*, Madrid, CCS, 1996.

⁸ Capriglio: lloc a 2 km d'I Becchi i a 7 km de Morialdo. A Capriglio es conserva encara la casa on va néixer la mare de Don Bosco (cf. Aldo GIRAUDO - Giuseppe BIANCARDI, *Qui è vissuto Don Bosco. Itinerari storico-geografici e spirituali*, Leumann [Torino], Elle De Ci, 1988, 51).

⁹ Francesco Luigi Bosco (1784-1817), que era vidu, es va casar amb Margherita Occhiena el 6 de juny de 1812 a Capriglio.

¹⁰ Margherita Zucca (1752-1826), mare de Francesco Bosco.

¹¹ Va néixer el 3 de febrer de 1808.

¹² Giuseppe Luigi Bosco (1813-1862).

¹³ El seu nom de fonts era Giovanni Melchiorre (aquest segon nom l'hi van posar en honor de l'avi matern, Melchiorre Occhiena, padrí de bateig). Don Bosco solia signar: *Gioanni Bosco* o també: *Gio. Bosco*.

¹⁴ Segons els registres parroquials, el pare de Don Bosco va morir l'11 de maig de 1817. Cf. Michele MOLINERIS, *Don Bosco inedito*, Castelnuovo Don Bosco (Asti), Istituto Salesiano «Bernardi Semeria», 1974, 34. En l'inventari de l'herència redactat pel notari C.G. Montalenti el 17 de maig de 1817, apareix que Francesco Bosco posseïa vuit lots de terreny (prats, terres i vinyes) de 272 «taules» d'extensió (103,64 àrees), que valien 686 lires noves. Tenia a més una quadrapallissa, que valia 100 lires noves, i alguns animals: dos bous de 7 anys (L. 200); dos vedells de 3 anys (L. 120), una vaca de 8 anys (L. 30), una vaca de 5 anys amb vedell (L. 60) i una egua (L. 35). Cf. Secondo CASELLE, *Cascinali e contadini in Monferrato. I Bosco di Chieri nel sec. XVIII*, Roma, LAS, 1975, 96-100; Pietro STELLA, *Don Bosco nella storia economica e sociale 1815-1870*, Roma, LAS, 1980, 15.

No sé què va ser de mi en aquella luctuosa circumstància. Només recordo, i és el primer fet de la vida del qual conservo memòria, que tots sortien de l'habitació del difunt, mentre que jo volia romandre-hi costés el que costés.

—Vine, Joan, vine amb mi —repetia la meva afligida mare.

—Si no ve el papa, no vull venir —vaig respondre jo.

—Pobre fill —va afegir ma mare—, vine amb mi, tu ja no tens pare.

Dit això, va començar a plorar. Em va agafar la mà i em va portar a una altra banda, mentre jo plorava en veure-la plorar. Certament, amb aquella edat no podia comprendre la gran desgràcia que significava la pèrdua d'un pare.

Aquest fet va sumir tota la família en una gran consternació. Calia mantenir cinc persones. Les collites de l'any, el nostre únic recurs, es van perdre a causa d'una terrible sequera; els productes alimentaris van assolir preus fabulosos. El blat es va pagar fins a 25 francs l'«emina»¹⁵; el blat de moro, a 16 francs. Diversos testimonis contemporanis em van assegurar que els captaires demanaven amb ànsia una mica de segó amb el qual alimentar-se coent-lo amb cigrons o mongetes. Es trobaven als prats persones mortes, amb la boca plena de males herbes amb les quals havien tractat d'apaivagar la fam rabiosa.

Moltes vegades em va explicar la meua mare que va donar menjar a la família mentre va tenir alguna cosa amb què fer-ho; després, va lliurar una quantitat de diners a un veí, anomenat Bernardo Cavallo, perquè anés a cercar aliments. Aquell amic es va adreçar a diversos mercats, però no va poder trobar res ni tan sols a preus exorbitants. Va tornar al cap de dos dies, cap al vespre i amb tots esperant-lo; però quan va dir que tornava sense res i amb els diners a la butxaca, el terror es va apoderar de nosaltres davant el temor de les funestes conseqüències de la fam en aquella nit, ja que havíem pres un aliment molt escàs en aquell dia. La meua mare, sense perdre la calma, va anar a demanar prestada alguna cosa per a menjar als veïns, però no va trobar ningú que pogués ajudar-la.

—El meu marit —va recordar ella— em va dir abans de morir que tingués confiança en Déu. Veniu, doncs, agenollem-nos i resem.

¹⁵ Antiga mesura que equivalia a prop de 23 litres. L'«emina» de blat, al mercat de Torí d'aquells anys, valia unes 7,43 lires piemonteses (o francs, com popularment es continuava dient), però a causa de la carestia els preus reals s'havien triplicat en els temps de la «gran por» (STELLA, *Don Bosco nella storia economica*, 17-18; A. FOSSATI, *Origini e sviluppi della carestia del 1816-17 negli Stati Sardi de Terraferma*, Torino, 1929).

Després d'una breu pregària, es va aixecar i va dir:

—En casos extrems s'han d'usar remeis extrems.

A continuació, i amb l'ajut de l'esmentat Cavallo, va anar a la quadra, va matar un vedell i, fent-ne coure una part a corre-cuita, va aconseguir mitigar la fam de l'extenuada família. Uns dies més tard va poder proveir-se de cereals que, a preus elevadíssims, es van aconseguir portar de pobles llunyans.¹⁶

Imagineu-vos com va haver de sofrir i treballar la meva mare durant aquell any calamitós. No obstant això, a força d'un esforç infatigable i una tenaç economia, traient partit dels recursos més petits i amb alguna ajuda veritablement providencial, es va poder salvar aquella crisi de queviures. Aquests fets me'ls va explicar en nombroses ocasions la meva mare i me'ls van confirmar veïns, parents i amics.

Un cop passada aquella terrible penúria i assolida una millor situació econòmica a casa, algú va proposar a la meva mare un partit molt convenient,¹⁷ però ella va respondre constantment:

—Déu em va donar un marit i me'l va prendre; en morir, em va deixar tres fills, i seria una mare cruel si els abandonés en el moment en què més em necessiten.

Li van replicar que els fills serien confiats a un bon tutor que se n'ocuparia acuradament.

—El tutor —va respondre la generosa dona— és un amic; jo sóc la mare dels meus fills. No els abandonaré mai, encara que m'ofereixin tot l'or del món.

La seva major preocupació va ser instruir els fills en la religió, ensenyar-los a obeir i ocupar-los en coses pròpies de la seva edat. Des de ben petit, ella mateixa em va ensenyar les oracions; tan bon punt vaig ser capaç d'unir-me als meus germans, m'agenollava amb ells al matí i al vespre i, tots junts, reci-

¹⁶ Es conserva a l'arxiu del Santuari del Colle Don Bosco l'original d'un rebut: «Declaro jo el signant haver rebut L. 37,50 vull dir trenta-set i cinquanta cèntims de Giovanni Zucca tutor de la família del difunt Francesco Bosco per quatre *emines* de blat deixat a aquesta família, en fe de la qual cosa ho declaro el 6 de juliol de 1817. —Sacerdot Vittorio Amedei capellà—». CASELLE, *Cascinali e contadini in Monferrato*, 103.

¹⁷ El primer editor de les *Memorie dell'Oratorio*, Eugenio Ceria, adverteix que no és possible saber el tipus de proposta feta a Margarida. En castellà, Basilio Bustillo va traduir l'expressió italiana original —*convenientissimo collocamento*— per «*matrimonio ventajoso*». Cf. Juan BOSCO (San), *Obras fundamentales*; edició dirigida por J. Canals Pujol y A. Martínez Azcona; estudio introductorio de P. Braidó, Madrid, BAC, 1978, 348.

tàvem les oracions i la tercera part del rosari. Recordo que em va preparar per a la primera confessió i em va acompanyar a l'església: va començar per confessar-se ella mateixa, em va encomanar al confessor i, després, em va ajudar a donar gràcies. Va continuar assistint-me fins que em va considerar capaç de fer dignament la confessió jo tot sol.

Mentrestant, havia complert els nou anys. La meua mare volia enviar-me a l'escola, tot i que era força dificultós a causa de la distància, ja que érem a cinc quilòmetres del poble de Castelnuovo. El meu germà Antoni s'oposava al fet que jo anés al col·legi.¹⁸ Es va adoptar una solució intermèdia. Durant l'hivern freqüentava l'escola del proper poble de Capriglio, on vaig poder aprendre els rudiments de la lectura i l'escriptura. El meu mestre era un sacerdot molt pietós que es deia Giuseppe Lacqua,¹⁹ el qual va ser molt amable amb mi i es va ocupar amb molt d'interès de la meua instrucció i, sobretot, de la meua educació cristiana. Durant l'estiu acontentava el meu germà treballant al camp.

Un somni

Amb aquella edat vaig tenir un somni que em va quedar profundament gravat a la ment durant tota la vida. En el somni, em va semblar que em trobava a prop de casa, en un terreny molt espaiós, on estava reunida una munió de nois que es divertien. Alguns reien, d'altres jugaven i no pocs blasfemaven. En sentir les blasfèmies, em vaig llançar immediatament enmig d'ells, fent servir els punys i les paraules per a fer-los callar. En aquell moment va aparèixer un home venerable, d'aspecte viril i noblement vestit. Un blanc mantell li cobria tot el cos, però el seu rostre era tan lluminós que jo no hi podia fixar la mirada. Em va cridar pel meu nom i em va manar que em posés al capdavant dels nois, afegint aquestes paraules:

¹⁸ El terme *collegio* es feia servir ordinàriament per a indicar les escoles estatals. A partir de l'últim quart del segle XIX, a Itàlia es va reservar aquest nom per als internats.

¹⁹ Don Bosco escriu: *Delacqua*. Es tracta de Giuseppe Lacqua (1764-1847), mestre elemental a Covagno-Casale (1817-1820). En Joan va ser acollit gràcies a la mediació de la seva tieta, Marianna Occhiena (1785-1857), que va treballar durant algun temps, com a majordona, a casa de Don Lacqua. La data d'aquest període escolar és incerta (entre 1824 i 1827). En morir Don Lacqua, Marianna es va traslladar a Valdocco, col·laborant amb la seva germana Margarida en les tasques de la casa. Cf. MOUNERIS, *Don Bosco inedito*, 56-61. La major part dels mestres elementals i dels professors d'escola superior en els Estats dels Savoia, fins a mitjan segle XIX, estava constituïda per sacerdots, que juntament amb l'ensenyament assumien els càrrecs de vicerector o capellà de l'església del lloc.

—No pas amb cops, sinó amb la mansuetud i amb la caritat hauràs de guanyar-te aquests amics teus. Posa't ara mateix, doncs, a instruir-los sobre la lletjor del pecat i la bellesa de la virtut.

Atordit i esparverat, vaig replicar que jo era un nen pobre i ignorant, incapaç de parlar de religió a aquells nois, els quals, tot cessant en aquell moment les seves baralles, cridòries i blasfèmies, es van recollir tots al voltant del qui parlava.

Sense saber gairebé el que em deia, vaig afegir:

—Qui sou vós, que em maneü una cosa impossible?

—Precisament perquè aquestes coses et semblen impossibles, has de fer-les possibles amb l'obediència i l'adquisició de la ciència.

—On i amb quins mitjans podré adquirir la ciència?

—Jo et donaré la mestra sota la disciplina de la qual podràs arribar a ser savi, i sense la qual tota saviesa esdevé neciesa.

—Però qui sou vós, que em parleu d'aquesta manera?

—Jo sóc el fill d'aquella a qui la teva mare et va ensenyar a saludar tres vegades al dia.

—La meua mare em diu que, sense el seu permís, no m'ajunti amb els qui no conec. Per tant, digueu-me el vostre nom.

—El nom, pregunta'l a la meua Mare.

En aquell moment, al costat d'Ell, vaig veure una dona d'aspecte majestuós, vestida amb un mantell que resplendia pertot arreu, com si cada punt del mantell fos un estel molt refulgent. Contemplant-me cada vegada més desconcertat en les meves preguntes i respostes, va fer senyals perquè m'apropés a Ella i, agafant-me bondadosament la mà, em va dir:

—Mira.

En mirar, em vaig adonar que aquells nois havien fugit i, en lloc seu, vaig observar una multitud de cabrits, gossos, gats, óssos i molts altres animals.

—Heus aquí el teu camp, heus aquí on has de treballar. Fes-te humil,²⁰ fort, robust, i tot el que vegis que ocorre ara amb aquests animals, hauràs de fer-ho tu amb els meus fills.

²⁰ En un primer moment havia escrit: «sa».

Vaig tombar aleshores la mirada i, en comptes d'animals ferotges, van aparèixer uns mansos xais que, saltant i belant, corrien tots al voltant com si festegessin aquell home i la senyora.

En aquell instant, sempre en somnis, em vaig posar a plorar i vaig pregar a l'home que em parlés de manera que ho pogués comprendre, ja que no sabia què em volia explicar.

Llavors Ella em va posar la mà al cap, dient-me:

—Al seu temps ho comprendràs tot.

Un cop dit això, un soroll em va despertar, i tot va desaparèixer.

Vaig quedar atordit. Sentia les mans mòltes pels cops de puny que havia donat i adolorida la cara per les bufetades rebudes. Després, el personatge, aquella dona, les coses dites i les coses escoltades em van ocupar de tal manera la ment que ja no vaig poder agafar el son durant tota la nit.

Al matí vaig explicar de seguida el somni. Primerament als meus germans, que es van posar a riure; després a la meva mare i a l'àvia. Cadascú l'interpretava a la seva manera. El meu germà Josep deia: «Tu seràs pastor de cabres, d'ovelles o d'altres animals». La meva mare: «Qui sap si un dia arribaràs a ser sacerdot». L'Antoni, amb to sec: «Tal vegada acabaràs sent capità de bandolers». Però l'àvia, que sabia molt de teologia encara que era completament analfabeta, va donar la sentència definitiva, exclamant: «No cal fer cas dels somnis».

Jo era del parer de l'àvia, i tanmateix mai no vaig poder oblidar aquell somni. Els fets que exposaré a continuació li confereixen un cert sentit. No vaig parlar més de l'assumpte, i els meus familiars no hi van donar cap més importància. Però quan, l'any 1858, vaig anar a Roma per tractar amb el Papa de la Congregació Salesiana, em va fer narrar-li amb detall totes les coses que tinguessin alguna cosa de sobrenatural, encara que només fos l'aparença.²¹ Vaig explicar llavors, per primera vegada, el somni que havia

²¹ Sobre l'interès de Pius IX per tot allò que en l'Església tingués sabor d'intervenció divina extraordinària, podeu veure: Roger AUBERT, *Pio IX y su época*, València, Edicep, 1974. Don Bosco va visitar Roma per primer cop entre el 21 de febrer i el 14 d'abril de 1858. Va ser rebut en audiència pel papa diverses vegades: els dies 9 i 21 de març i el 6 d'abril. Segons la reconstrucció de Don Lemoyne, en l'encontre del 21 de març el papa li va fer narrar «les coses que tinguessin ni que només fos l'aparença de sobrenaturals» i va recomanar a Don Bosco: «Quan hàgiu tornat a Torí, escriviu aquests somnis i totes les altres coses que m'heu exposat, minuciosament i en el seu sentit natural; con-

tingut a l'edat de nou a deu anys. El Papa em va manar que l'escrivís al peu de la lletra, detalladament, i que el deixés per animar els fills de la Congregació, que era l'objectiu d'aquell viatge que havia efectuat a Roma.²²

PRIMERA DÈCADA 1825-1835

1. Primers entreteniments amb els nens – Els sermons – El saltimbanqui – Els nius

Moltes vegades m'heu preguntat a quina edat vaig començar a ocupar-me dels nens. Als deu anys feia el que era compatible amb aquesta edat, una mena d'Oratori festiu. Escolteu. Era jo encara molt petit i ja estudiava el caràcter dels meus companys. Mirant la cara d'algú, ordinàriament descobria els propòsits que allotjava en el cor. Per això, entre els de la meua edat, era molt estimat i respectat.²³ Tots m'apreciaven com a jutge o com a amic. Al meu torn, feia bé a qui podia, i a ningú no feia mal. Els companys m'estimaven molt i em requerien perquè els defensés en cas de baralles. Perquè, tot i que més petit d'alçada, tenia força i valor per a fer venir por als de més edat que jo; de tal manera que si s'originaven enuigs, disputes o baralles de qualsevol mena, jo era l'àrbitre entre els contendents, i tots acceptaven de gust la sentència que dictés.

---

serveu-les com a patrimoni per a la vostra Congregació; deixeu-les com a encoratjament i norma per als vostres fills» (MBe I, 879) [MB V, 882]. Sobre aquest viatge, Pietro BRAIDO, *Don Bosco prete dei giovani nel secolo della libertà*, Roma, LAS, 2003, I, 378-390.

²² Pel que fa al somni dels nou anys, convé tenir presents les pàgines de l'«Estudi introductori» d'Aldo Giraudo. En el context més ampli dels somnis de Don Bosco: Pietro STELLA, *Don Bosco nella storia della religiosità cattolica*. Vol. I: *Vita e operi*. Seconda edizione riveduta dall'autore, Roma, LAS, 1979, 29-31; ID., *Don Bosco nella storia della religiosità cattolica*. Vol. II: *Mentalità religiosa e spiritualità*. Seconda edizione riveduta dall'autore, Roma, LAS, 1981, 507-569; Juan Bosco (s.), *Los sueños de Don Bosco*; estudio introductorio y notas de Fausto Jiménez, Madrid, CCS, 1989; Cecilia ROMERO, *I sogni di Don Bosco*, edizione critica; presentazione di P. Stella, Leumann (Torino), Elle De Ci, 1978; Eliecer SALESMAN, *Los sueños de san Juan Bosco*, Santafé de Bogotá, Apostolado Bíblico Católico, 21995.

²³ Don Bosco fa servir el mot *temuto* no pas amb el significat de «temut», sinó amb el significat propi del piemontès de «respectat i venerat». Cf. notes d'E. Ceria a les *Memorie dell'Oratorio*, 27. Segons Pietro Braido, aquest ús és també habitual en el tractat de Don Bosco sobre el sistema preventiu, publicat el 1870.

No obstant això, eren les meves narracions les que els reunien al meu costat i els seduïen fins a la bogeria. Els exemples escoltats en els sermons o en el catecisme i la lectura de llibres —com els *Reali di Francia*, el *Guerino Meschino* i *Bertoldo, Bertoldino*²⁴— em proporcionaven molt material. Tan bon punt em veien els meus companys, corrien a patolls perquè els expliqués alguna cosa; jo, que amb dificultat començava a entendre allò que llegia. Se'ls van unir nombroses persones adultes i —unes vegades, en anar o tornar de Castelnuovo; d'altres, en un camp o en un prat— em veia envoltat de centenars de persones que acudien a escoltar un pobre noi que, fora d'una mica de memòria, estava en dejú de ciència, tot i que entre ells passés per un gran doctor. *Monoculus rex in regno caecorum*.²⁵

A més, durant les estacions hivernals tots em reclamaven a l'estable perquè els expliqués alguna historieta.²⁶ S'hi reunia gent de qualsevol edat i condició, gaudint amb la vetllada i escoltant —immòbils durant cinc o fins i tot sis hores— la lectura dels *Reali di Francia*, que el pobre orador exposava dret sobre un banc perquè tots el veiessin i el sentissin. Tanmateix, com que es deia que venien a escoltar el sermó, abans i després de les meves narracions tots feien el senyal de la santa creu i es resava un *Avemaria*.

Durant la primavera, especialment en els dies festius, s'hi aplegava tot el veïnat i força forasters. Aleshores, l'assumepte adquiria un aspecte molt més seriós. Entretenia tothom amb alguns jocs que jo mateix havia après d'altres. En fires i mercats, sovint apareixien xerraires i saltimbanquis als quals anava a veure. Observava atentament les seves més petites proeses; tornava després a casa i m'exercitava fins a aprendre'n i aconseguir fer el mateix que ells. Imagineu-vos els cops, rebolcades, caigudes i tombarelles als quals m'exposava amb cada prova. Us ho podreu creure? Als meus onze anys feia jocs

²⁴ *Reali di Francia* i *Guerino Meschino* (Don Bosco escriu *Guarino*): novel·les cavalleresques medievals franceses, vulgaritzades en italià per Andrea Mangiabotti da Barberino (1370-1431); a Itàlia van ser apreciades i llegides encara durant tot el segle XIX. *Bertoldo* i *Bertoldino*: novel·les burlesques del bolonyès Giulio Cesare Croce (1550-1609). El 1864 se'n va publicar a Barcelona una traducció castellana de Joan Just Uguet.

²⁵ Sentència construïda habitualment: *In regno caecorum monoculus rex* (En el regne dels cecs, el borni és rei).

²⁶ Als pobles del Piemont, els pagesos solien reunir-se durant els vespres freds de l'hivern a l'ambient temperat dels estables, on es mantenien llargues i entretingudes vetllades. Cf. notes d'E. Ceria a les *Memorie dell'Oratorio*, 28. En aquestes ocasions era habitual resar el rosari, fer labors manuals, intercanviar notícies del dia i contar faules i llegendes tradicionals, però també s'hi acostumaven a llegir en veu alta vides de sants i romanços populars.

de mans, feia el salt mortal i l'oreneta,²⁷ caminava amb les mans, saltava i ballava sobre la corda com un funàmbul de professió.

Pel que es feia en un dia de festa, comprendreu tot el que es duia a terme en els altres.

Hi ha un prat a l Bicchì, aleshores amb diverses plantes de les quals encara queda una perera, que en aquell temps em va ser molt útil. Lligava a aquell arbre una corda que nuava en un altre situat a una certa distància; a continuació, col·locava una tauleta amb la bossa i una catifa a terra per a fer els salts. Quan el conjunt estava preparat i tots ansiosos per admirar les novetats, abans de res els convidava a recitar la tercera part del rosari, i després es cantava una lloança religiosa. Un cop acabat això, m'enfilava a una cadira i o bé feia una prèdica —més ben dit, repetia el que recordava de l'explicació de l'evangeli que havia escoltat al matí a l'església—, o bé explicava fets o exemples sentits o llegits en algun llibre. Acabada la prèdica, es feia una breu pregària i de seguida començaven les diversions. En aquell instant, com abans he dit, hauríeu d'haver vist com l'orador es convertia en un xerraire de professió. Fer l'oreneta, executar el salt mortal, caminar amb les mans a terra i el cos enlaire; després, calçar-me unes alforges, empassar-me monedes per anar-les a recollir a la punta del nas de l'un o de l'altre, multiplicar boles i ous, transformar l'aigua en vi, matar i esquartermar un pollastre per després fer-lo ressuscitar i que cantés millor que abans, constituïen els entreteniments ordinaris. Caminava sobre la corda com per un corriol: saltava, ballava i em penjava ara d'un peu, ara de tots dos, o bé amb totes dues mans, o bé amb una de sola. Després d'algunes hores de diversió i quan ja estava ben cansat, s'acabaven els jocs; s'efectuava una curta pregària i cadascú tornava als seus assumptes.

Quedaven exclosos d'aquestes reunions els qui haguessin blasfemat o parlat malament, o els qui no volguessin prendre part en les pràctiques religioses.

Arribats a aquest punt, em fareu una pregunta: per anar a les fires, als mercats, per escoltar els xerraires o buscar tot el que es necessita per a aquestes

²⁷ Fer l'oreneta (*fare la rondinella*) és un exercici atlètic difícil. Es clava a terra verticalment una perxa; el gimnasta l'agafa fort amb la mà esquerra a l'alçada del pit, mentre amb la dreta l'agafa uns trenta centímetres més avall, posant el colze sobre el maluc, de manera que així té un punt de suport per a les cames, que es llancen cap enfora recollides o bé separades (la «cua de l'oreneta») i en angle recte amb la perxa. El cos es manté estirat rígidament en perfecta línia horitzontal. Aleshores el gimnasta, separant els peus, imprimeix al cos un impuls que li permet fer dues o tres voltes al voltant del pal.

diversions, calien diners; d'on sortien? Me les enginyava de moltes maneres. Els diners que la meva mare o d'altres em donaven per a divertir-me o per a llatinades, les petites propines, els regals; tot ho guardava per a això. Tenia a més una gran traça a caçar ocells amb parany, gàbia, vesc i llaç. Hi entenia molt, de nius, i quan havia recollit uns quants ocells, sabia vendre'ls molt bé. Els bolets, les herbes colorants i el bruc²⁸ també significaven per a mi una font d'ingressos.

En aquest moment, em preguntareu: la meva mare, estava contenta que fes una vida tan dissipada i perdés el temps fent de xerraire? Us diré que la meva mare m'estimava molt; jo li tenia una confiança il·limitada i sense el seu permís no hagués mogut ni un peu. Ho sabia tot, ho observava tot i em deixava fer. Fins i tot, quan em feia falta alguna cosa, me la proporcionava de grat. Els companys mateixos i, en general, tots els espectadors em donaven de bona gana tot el que necessitava per a oferir-los els anhelats passatems.

2. Primera comunió – Sermons de la Missió – Don Calosso – Escola de Morialdo

M'amoïnava enormement la manca d'una església o capella on anar a cantar i resar amb els meus companys. Per tal d'escoltar un sermó o una catequesi, entre l'anada i la tornada a Castelnuovo o al proper poble de Buttigliera,²⁹ calia recórrer prop de deu quilòmetres. Heus aquí el motiu pel qual venien amb gust a escoltar les prèdiques del saltimbanqui.

Als onze anys vaig ser admès a la primera comunió.³⁰ Em sabia completament el petit catecisme, però ordinàriament ningú no era acceptat a la

²⁸ En l'original, *trebbio*, mot dialectal piemontès per a indicar una varietat de bruc (*Erica scoparia*) que servia per a fabricar petites escombres o raspalls per tal de netejar els cavalls.

²⁹ Buttigliera d'Asti: centre agrícola a 3 km de Castelnuovo i a 25 km de Torí; el 1834 tenia 2.170 habitants.

³⁰ El 1827, la Pasqua s'esqueia el 15 d'abril. En la relació sobre l'estat de la parròquia de Castelnuovo, redactada pel rector el 1825 i adreçada a l'arquebisbe, es llegeix: «El catecisme als nois no tan sols es dóna en els dies de festa, sinó tots els dies de la Quaresma, començant des de la primera setmana fins a la setmana de Passió, per a preparar-los d'aquesta manera a confessió i comunió pasqual; es comença a admetre a la comunió els nens i nenes a l'edat de dotze anys, si és que hom els adverteix una certa capacitat i solidesa». La funció se celebrava en el període pasqual. En Joan va complir els 11 anys el 16 d'agost de 1826, i per tant presumiblement va ser admès a la comunió la Pasqua de 1827.

primera comunió fins als dotze anys. A més, a causa de la distància de l'església, el rector no em coneixia, i em limitava gairebé exclusivament a la instrucció religiosa de la meva bona mare. Però com que no volia que continués creixent sense dur a terme aquest gran acte de la nostra santa religió, ella mateixa se les va enginyar per preparar-me com millor sabia i podia. Em va enviar al catecisme tots els dies de Quaresma; després vaig fer l'examen, que vaig aprovar, i es va fixar el dia en què els nens havien de complir amb la Pasqua.

Era impossible evitar la dissipació enmig de la multitud. La meva mare va procurar acompanyar-me diversos dies i, durant la Quaresma, m'havia portat tres vegades a confessar-me.³¹ «Joan —em va repetir en diverses ocasions—, Déu et farà un gran regal, procura preparar-te bé, confessar-te i no ometre res en la confessió. Confessa-ho tot, penedeix-te de tot i promet a Déu que seràs millor d'ara endavant». Ho vaig prometre. Si després he estat fidel, és Déu qui ho sap. A casa, em feia resar i llegir un bon llibre, i també em donava els consells que una mare diligent té sempre a punt per als seus fills.

Aquell matí no em va deixar parlar amb ningú, em va acompanyar a la sagrada taula i va fer amb mi la preparació i l'acció de gràcies, que l'arxiprest —anomenat Don Sismondi³²— dirigia amb gran zel, alternant amb tots en alta veu. No va voler que durant aquell dia m'ocupés de cap feina material, sinó que l'emprés a llegir i resar. Entre moltes altres coses, la meva mare em va repetir diverses vegades aquestes paraules: «Benvolgut fill, aquest ha estat per a tu un gran dia. Estic persuadida que Déu veritablement ha pres possessió del teu cor. Promet-li que faràs tot el que puguis per conservar-te bo fins al final de la teva vida. En endavant, combrega sovint, però evita cometre sacrilegis. Comunica-ho sempre tot en la confessió, sigues sempre obedient, vés amb gust al catecisme i als sermons; però, per l'amor del Senyor, fuig com de la pesta de tots els qui tenen males converses».

Vaig recordar i procurar posar en pràctica els avisos de la meva pietosa mare. Des d'aquell dia, crec que la meva vida certament va millorar una mica, so-

³¹ Don Giulio Barberis (1847-1927), estret col·laborador de Don Bosco, va testificar en el procés de beatificació que havia sentit de llavis de Mamà Margarida que va ser en Joanet qui va voler anar a confessar-se tres vegades abans de rebre la comunió.

³² Probablement: Giuseppe Sismondo (1771-1827), rector de Castelnuovo d'Asti des de 1812 fins a la mort. Traduint per «arxiprest» el càrrec de *vicario foraneo*, amb unes funcions de coordinació de les parròquies del *vicariato* semblants a les dels arxiprestos actuals.

bretot pel que fa a l'obediència i submissió als altres, cosa que tant em costava abans, ja que sempre volia contraposar els meus puerils desitjos a qui em manava alguna cosa o em donava bons consells.

En aquell any (1826),³³ amb motiu d'una Missió solemne que va haver-hi al poble de Buttigliera, vaig tenir l'ocasió d'escoltar força sermons. La fama dels predicadors atraïa gent de tot arreu; jo mateix hi anava entre molts altres. Després d'una instrucció i d'una meditació, al capvespre, els oïdors quedaven lliures per tornar a casa seva.

Una d'aquelles tardes d'abril, tornava enmig de la multitud; anava entre nosaltres un cert Don Calosso,³⁴ de Chieri, home molt pietós que, encara que encorbat pels anys, feia el llarg camí per escoltar els missioners. Era el capellà de Morialdo. En veure un nen de petita alçada, cap descobert, cabells forts i rinxolats, que caminava molt silenciós enmig dels altres, es va fixar en mi i em va parlar de la manera següent:

—Fill meu, d'on vénis? Tal vegada tu també has anat a la Missió?

—Sí, senyor, he anat als sermons dels missioners.

—Què deus haver entès! Potser la teva mare et podria fer un sermó més oportú, oi que sí?

—Ben cert. La meua mare m'ofereix sovint belles prèdiques; però igualment vaig amb molt de gust a escoltar les dels missioners, i em sembla que les he entès.

—Si em saps dir quatre paraules de la d'avui, et dono quatre monedes.

—Digui'm només si vol que li parli del primer o del segon sermó.

—Com millor et sembli, mentre me'n repeteixis alguna idea. Recordes sobre què ha tractat el primer?

—En el primer sermó s'ha tractat de la necessitat de lliurar-se a Déu i no deixar per més tard la conversió.

³³ Aquesta Missió va tenir lloc, probablement, durant el jubileu de 1829. Don Bosco reuneix en un de sol dos jubileus: el que va concedir Lleó XII per l'any sant de 1826, i el de 1829, concedit per Pius VIII amb motiu de la seva elecció.

³⁴ Giovanni Melchiorre Felice Calosso (1760-1830), natural de Chieri, doctor en teologia per la Universitat de Torí; havia estat rector de Bruino (1791-1813) i després col·laborador parroquial de Carignano; finalment, capellà de Morialdo (1829-1830). Cf. MOLINERIS, *Don Bosco inedito*, 152-156; GIRAUDO - BIANCARDI, *Qui è vissuto Don Bosco*, 44-46.

—I què s'ha indicat sobre aquest tema? —va afegir el venerable ancià, força meravellat.

—Ho recordo prou bé i, si vol, li ho repeteixo completament.

Sense esperar més, vaig començar a exposar el preàmbul, després els tres punts, és a dir, que el qui difereix la seva conversió corre un gran perill que li manquin el temps, la gràcia o la voluntat. Em va deixar parlar més de mitja hora enmig de la gent, per preguntar-me a continuació:

—Com et dius? Qui són els teus pares? Has freqüentat gaire l'escola?

—Em dic Joan, el meu pare es va morir quan jo era encara molt petit. La meva mare és vídua, amb cinc persones per a mantenir. He après a llegir i, una mica, a escriure.

—No has estudiat el Donat³⁵ o la gramàtica?

—No sé què són.

—T'agradaria estudiar?

—Molt, molt.

—Què t'ho impedeix?

—El meu germà Antoni.

—Per què l'Antoni no vol deixar-te estudiar?

—Perquè ell no va voler anar a l'escola i no vol que un altre perdi el temps estudiant com ell el va perdre; però, si jo pogués anar-hi, sí que estudiaria i no perdria el temps.

—Per quin motiu desitges estudiar?

—Per a ser sacerdot.

—I per quina raó aspirem a ser sacerdot?

—Per apropar-me, xerrar i instruir en la religió tants companys meus, que no són dolents, però que arriben a fer-se'n perquè ningú no se n'ocupa.

³⁵ Eli Donat, gramàtic llatí del segle iv. El seu nom apareix en el títol de moltes gramàtiques antigues. Així, el «Donat» va esdevenir sinònim de gramàtica llatina. Al Piemont, el terme *Donato* indicava la gramàtica per a les classes de Llatinitat inferior. El terme *Grammatica*, en canvi, indicava el text usat per a l'ensenyament del llatí en les classes superiors.

Aquesta franca i —gosaria dir— audaç manera de parlar va causar una gran impressió en el sant sacerdot, el qual —mentre jo exposava— no em va treure mai els ulls del damunt. Mentrestant, arribats a un determinat punt del camí en què havíem de separar-nos, em va deixar dient:

—Ànim!, pensaré en tu i en els teus estudis. Vine amb ta mare a veure'm diumenge i ho arranjaré tot.

En efecte, el diumenge següent vaig anar-hi amb la meva mare i vam acordar que ell mateix em faria classes una estona cada dia, i que treballaria la resta de la jornada al camp per acontentar el meu germà Antoni. Aquest s'hi va conformar fàcilment, ja que l'assumpte començaria després de l'estiu, quan les feines del camp ja no preocupen tant.

Em vaig posar de seguida en mans de Don Calosso, que feia només uns mesos que era en aquella capellania. Em vaig manifestar a ell tal com era, confiant-li amb naturalitat tota paraula, pensament i acció. Això li va agradar en gran manera, perquè així podia guiar-me en l'aspecte espiritual i en el temporal amb un millor coneixement de la realitat.

Vaig conèixer aleshores la importància d'un guia fix, un amic fidel de l'ànima que fins llavors no havia tingut. Entre altres coses, em va prohibir de seguida una penitència que jo acostumava a fer, perquè era desproporcionada a la meva edat i condició. Em va animar a freqüentar la confessió i la comunió, i em va ensenyar a fer diàriament una breu meditació o, millor encara, una mica de lectura espiritual. Els diumenges passava amb ell tot el temps que podia. Els dies feiners, sempre que em resultava possible, l'ajudava en la santa missa.

Des d'aquell període, vaig començar a assaborir el que és la vida espiritual, ja que fins a aquell moment actuava més aviat materialment i com una màquina que fa les coses sense saber per què.

A mitjan setembre, vaig iniciar l'estudi regular de la gramàtica italiana, que aviat vaig poder acabar, exercitant-me amb oportunes redaccions. Per Nadal vaig començar el Donat³⁶ i, per Pasqua, em vaig estrenar amb les traduccions del llatí a l'italià i viceversa. Al llarg d'aquell temps no vaig abandonar els acostumats divertiments festius al prat o, durant l'hivern, a l'estable.

³⁶ L'adolescent Joan Bosco va usar segurament el manual *Nuovo metodo per apprendere agevolmente la lingua latina* o bé el *Compendio del nuovo metodo...* (resum de l'anterior), tots dos editats per la Stamperia Reale de Torí, tal com es dedueix de la formulació de la regla sobre el *Qui, quae, quod* esmentada en el capítol següent.

Qualsevol dita, qualsevol fet i fins i tot cada paraula del mestre servia per a entretenir els meus oïdors.

Em sentia feliç d'estar acomplint els meus desitjos, quan una nova tribulació, o més ben dit, un greu infortuni va tallar el fil de les meves esperances.

3. L'estudi i l'aixada – Una mala notícia i una altra de bona – Mort de Don Calosso

Mentre transcorria l'hivern i les feines del camp no constrenyien, el meu germà Antoni permetia que em dedicés a les tasques escolars. Però, en arribar la primavera, va començar a lamentar-se'n, indicant com es veia obligat a consumir la seva vida en treballs pesats, mentre jo perdia el temps fent el senyoret. Després de vives discussions amb mi i amb la meva mare, per mantenir la pau a casa, vam concloure que, al matí, aniria d'hora a l'escola, i que empraria la resta del dia en les feines materials. Però, com estudiaria les lliçons? Com faria les traduccions?

Fixeu-vos-hi. L'anada i la tornada de l'escola em proporcionaven alguna estona per estudiar. Després, en arribar a casa, agafava amb una mà l'aixada i la gramàtica amb l'altra; pel camí, fins a arribar al lloc del treball, estudiava *Qui, quae, quod, sempre que sigui posat...*, etc.;³⁷ allí, fent un esguard nostàlgic a la gramàtica, la col·locava en un racó i, segons les necessitats, m'ocupava a cavar, birbar o collir herbes amb els altres.

A l'hora en què solien berenar, em retirava a part; mentre em menjava el panet amb una mà, amb l'altra sostenia el llibre i estudiava. La mateixa operació feia en tornar a casa. Les hores de dinar i de sopar, juntament amb algunes estones robades al repòs, constituïen l'únic temps disponible per als meus deures escrits.

Malgrat tant treball i tanta bona voluntat, el meu germà Antoni no estava content. Un dia, davant de la meva mare, i del meu germà Josep després, va afirmar amb to imperatiu: «Ja n'hi ha prou. Cal acabar amb la gramàtica. Jo m'he fet gran i fort, i mai no he necessitat aquests llibres».

³⁷ La regla gramatical a la qual al·ludeix Don Bosco estava formulada en versos senzills, tal com era freqüent en l'època, per tal de facilitar-ne l'aprenentatge: «*Qui, quae, quod* qualora è messo / dopo il nome antecedente, / d'accoppiarglisi consente / sol nel numero, e nel sesso» («*Qui, quae, quod* sempre que sigui posat / després del nom antecedent, / d'unir-se-li permet / només en nombre i en gènere»). Cf. *Nuovo metodo*, I, 484; *Compendio del nuovo metodo*, 231.

Dominat per la ràbia i el disgust, en aquell instant vaig respondre el que no hauria d'haver dit: «Parles insensatament —li vaig declarar—. No saps que el nostre ruc és més gran que tu i no ha anat mai a l'escola? Vols ser com ell?». Davant d'aquestes paraules es va posar furiós; només gràcies a les meves cames, que funcionaven prou bé, vaig poder fugir i estalviar-me una pluja de cops i clatellades.

La meva mare estava molt afligida; el capellà, apesarat; jo plorava. Aquell digne ministre de Déu, assabentat dels disgustos esdevinguts a la meva família, em va cridar un dia per dir-me: «Joan, has posat en mi la teva confiança i no vull que sigui debades. Deixa, doncs, aquest germà cruel, vine amb mi i tindràs un pare afectuós».

Vaig comunicar de seguida a la meva mare aquella caritativa proposta; va haver-hi festa a la família. A l'abril³⁸ vaig començar a viure amb el capellà; tan sols tornava a la nit a casa per dormir-hi.

Ningú no es pot imaginar la meva enorme alegria. Don Calosso es va convertir per a mi en un ídol. L'estimava més que a un pare, resava per ell, el servia en tot amb gust. A més, resultava un enorme plaer prendre's molèsties per ell i —diria— fins i tot donar la vida per complaure'l. Progressava més en un dia amb el capellà que durant una setmana sencera a casa. Aquell home de Déu m'estimava tant que, diverses vegades, em va dir: «No et preocupis pel teu avenir; mentre visqui, res no et faltarà; i si em moro, també proveiré».

Els meus assumptes discorrien amb una sort impossible de dir. Em considerava plenament feliç i res més no podia desitjar, quan un desastre va truncar el camí de les meves esperances.

Un matí d'abril de 1828,³⁹ Don Calosso em va enviar a casa per un encàrrec; amb prou feines hi havia arribat, quan una persona, corrent i panteixant, m'indica que torni immediatament al costat de Don Calosso, que —colpit per una malaltia greu— preguntava per mi. No vaig córrer sinó volar al costat del meu benefactor, el qual vaig trobar al llit i privat de la parla. Patia un atac d'apoplexia. Em va reconèixer; volia parlar, però no va poder articular cap paraula. Em va confiar la clau dels diners, indicant-me amb gestos que no la lliurés a ningú. Després de dos dies d'agonia, el pobre Don Calosso lliurava la seva ànima al

³⁸ Abril de 1830.

³⁹ Hauria de dir: «novembre de 1830», ja que Don Calosso mor el 21 de novembre de 1830, tal com es desprèn de la consulta dels registres parroquials de Castelnuovo.

si del seu Creador; amb ell morien totes les meves esperances. Sempre he pregat pel meu insigne benefactor i mai no deixaré de fer-ho mentre visqui. Van venir els hereus de Don Calosso i els vaig lliurar la clau amb totes les altres coses.

4. Don Cafasso – Incertesa – Divisió fraterna – Escola de Castelnuovo d'Asti – La música – El sastre

La divina Providència em va fer trobar aquell any mateix un nou benefactor: Don Josep Cafasso,⁴⁰ de Castelnuovo d'Asti.

Transcorria el segon diumenge d'octubre (1827) i els habitants de Morialdo celebraven la Maternitat de Maria Santíssima, la festa principal del poble. Els uns s'ocupaven en les feines de la casa o de l'església, mentre d'altres eren espectadors o prenien part en jocs i passatemps diversos.

Només a una persona la vaig veure allunyada de qualsevol espectacle: un clergue,⁴¹ de petita alçada, ulls brillants, aire afable i rostre angelical. Estava recolzat a la porta de l'església. Vaig quedar subjugat pel seu aspecte; encara que jo només tenia dotze anys, mogut pel desig de parlar-hi, m'hi vaig apropar i li vaig adreçar aquestes paraules:

—Mossèn, vol veure alguna atracció de la nostra festa? Jo l'acompanyaré de gust on desitgi.

Em va fer un amable gest perquè m'apropés i va començar a preguntar-me sobre la meua edat, els estudis, si havia estat admès a la santa comunió, amb

⁴⁰ Don Bosco escriu sempre «Caffasso», italianitzant la pronúncia dialectal del cognom. Giuseppe Cafasso (1811-1860), professor de moral i director (1848-1860) del *Convitto Ecclesiastico* (Collegi eclesiàstic o Residència sacerdotal) de Torí. Es va distingir pel seu treball assistencial i apostòlic, especialment entre els presos i condemnats a mort. Va impulsar l'obra dels Oratoris. Va ser durant anys el confessor i director espiritual de Don Bosco. Sant canonitzat per Pius XII; per aquest motiu en catalanitzem el nom, com amb tots els sants o beats. «A l'escola d'aquest formador, Don Bosco va incrementar la seva cultura eclesiàstica i pastoral, va ser iniciat en una robusta espiritualitat sacerdotal, i gradualment avesat a conèixer, analitzar i afrontar situacions pastorals completament diferents dels ambients provincians dels quals provenia» (GIRAUDO - BIANCARDI, *Qui è vissuto Don Bosco*, 133). Vegeu: *Rimembranza storico-funebre dei giovani dell'Oratorio di Sant Francesco di Sales verso al sacerdote Caffasso Giuseppe loro insigne benefattore*, pel sacerdote Bosco Giovanni, Torino, G.B. Paravia, 1860.

⁴¹ Clergue: persona que ha rebut els ordes sagrats (la primera tonsura); en sentit ampli, seminarista major o religiós aspirant al sacerdoci. Josep Cafasso havia vestit l'hàbit clerical l'1 de juliol de 1827, a l'edat de setze anys.

quina freqüència em confessava, on anava al catecisme i coses semblants. Vaig quedar encantat davant d'aquella manera edificant de parlar; vaig respondre amb gust totes les seves preguntes; al final, i gairebé per agrair-li la seva afabilitat, vaig repetir el meu oferiment d'acompanyar-lo a veure algun espectacle o novetat.

—Benvolgut amic meu —va dir ell—, els espectacles dels sacerdots són les funcions de l'església; com més devotes, més agradables resulten els nostres espectacles. Les nostres novetats són les pràctiques religioses, sempre originals i, per tant, s'han de freqüentar amb assiduïtat. Només espero que s'obri l'església per entrar-hi.

Em vaig animar a prosseguir la conversa i vaig afegir:

—És veritat tot el que indica; però hi ha temps per a tot, per anar a l'església i per divertir-se.

Es va posar a riure i va concloure amb aquestes memorables paraules, que venien a ser com el programa d'acció de tota la seva vida:

—Qui abraça l'estat eclesiàstic es lliura al Senyor i res del que existeix en el món l'ha de preocupar, sinó només allò que pot servir per a la glòria de Déu i per a profit de les ànimes.

Meravellat en extrem, vaig voler saber el nom d'aquell clergue de qui les paraules i el posat mateix manifestaven tan clarament l'esperit del Senyor. Vaig saber que es tractava del seminarista Josep Cafasso, estudiant del primer any de Teologia i de qui ja havia sentit parlar en diverses ocasions com d'un mirall de virtut.⁴²

La mort de Don Calosso va representar per a mi un desastre irreparable. Plorava sense consol pel benefactor difunt. Quan estava despert pensava en ell; adormit, somiava en ell. Fins a tal punt va arribar a ser per a mi un problema que la mare, tement per la meua salut, em va enviar durant algun temps amb el meu avi,⁴³ a Capriglio.

En aquell temps, vaig tenir un segon somni, en què se'm reprenia asprament perquè havia posat la meua esperança en els homes i no pas en la bondat del Pare celestial. Mentrestant, pensava constantment en la manera com podria avançar en els estudis. Coneixia uns quants bons sacerdots que des-

⁴² La narració de la trobada amb el clergue Cafasso està transcrita literalment de la *Biografia del sacerdote Giuseppe Caffasso esposta in due ragionamenti funebri*, escrita per Don Bosco i publicada el 1860.

⁴³ Melchiorre Occhiena (1752-1844), avi matern.

envolupaven el sagrat ministeri, però amb cap d'ells no podia establir un tracte familiar.

Sovint, vaig tenir l'ocasió de trobar-me pel carrer el meu rector⁴⁴ amb el coadjutor. Els saludava des de lluny i, en apropar-m'hi, els feia també una reverència. Però ells em retornaven la salutació d'una manera greu i cortesa, prosseguint sense més el seu camí. Moltes vegades, plorant, em deia a mi mateix i també als altres: «Si jo fos sacerdot, m'agradaria actuar d'una altra manera; voldria apropar-me als nens, dir-los paraules oportunes, donar-los bons consells. Que feliç que seria si pogués xerrar una estona amb el meu rector. Amb Don Calosso vaig tenir aquest consol; no podré experimentar-ho més?».

La meva mare, veient-me encara afligit per les dificultats que impediien els meus estudis i sense esperança d'obtenir el consentiment de l'Antoni —que ja tenia més de vint anys—, va determinar de dividir els béns paterns.⁴⁵ L'assumpte es presentava molt difícil; en Josep i jo érem menors d'edat, per la qual cosa calia fer nombroses diligències i suportar considerables despeses. Malgrat tot, es va prendre aquesta decisió. D'aquesta manera, la família es va reduir a la meva mare i el meu germà Josep, que va voler viure amb mi sense separar la part que li corresponia.⁴⁶ L'àvia havia mort alguns anys abans.⁴⁷

Certament, amb la divisió, em desapareixia un gran pes del damunt i adquiriria plena llibertat per a continuar els estudis. No obstant això, es van necessitar diversos mesos per a complir amb les formalitats de la llei, de manera que no vaig poder anar a les escoles públiques de Castelnuovo⁴⁸ fins poc abans de Nadal de l'any 1828,⁴⁹ quan jo tenia tretze anys.

⁴⁴ Don Bartolomeo Dassano (1796-1854) va ser rector (*prevosto*) de Castelnuovo d'Asti des de 1827 a 1834; va passar després a Cavour, on va fundar un asil. El coadjutor (*viceparroco*) era, probablement, Emanuele Virano.

⁴⁵ La divisió del patrimoni familiar es va fer el 1830, quan l'Antoni va esdevenir major d'edat. L'Antoni es va casar el 22 de març de 1831 amb Anna Maria Rosso i va quedar-se a la caseta d'I Becchi, mentre que Margarida i els seus dos fills es van traslladar al mas del Sussambrino, on en Josep treballava com a parcer. Tornaran a viure a I Becchi a la tardor de 1839, a la nova casa construïda per en Josep.

⁴⁶ En Josep es va casar el 9 de març de 1833 amb Maria Calosso.

⁴⁷ L'àvia paterna, Margherita Zucca, va morir l'11 de febrer de 1826.

⁴⁸ En aquell temps, segons el *Dizionario geografico* de G. CASAS, publicat a Torí el 1837, les escoles de Castelnuovo estaven dividides en dues seccions: l'escola primària, anomenada *Comunale* (composta de dues classes, *settima maggiore* i *settima minore*), amb uns 70 alumnes confiats a un únic mestre, i la *Latinità inferiore* (que comprenia les classes *sesta*, *quinta* i *quarta*, amb uns 50 alumnes), també confiada a un únic professor. Joan Bosco freqüenta aquestes escoles (a la classe *sesta*), en realitat, des de Nadal de 1830 fins a l'estiu de 1831.

⁴⁹ Hauria de dir «desembre de 1830»; en Joan tenia quinze anys.

Els estudis realitzats en privat i l'entrada a l'escola pública, amb un mestre nou, em van causar un cert desconcert, en haver de començar pràcticament la gramàtica italiana per després passar a la llatina. D'altra banda, durant un cert temps, em desplaçava diàriament des de casa a l'escola del poble, però em resultava gairebé impossible fer-ho durant el cru hivern. Ajuntant les dues anades i les seves consegüents tornades, recorria prop de vint quilòmetres al dia. De manera que em van buscar una pensió, la d'un bon home, anomenat Giovanni Roberto, sastre de professió, amant del cant gregorià i de la música vocal. Per aquest motiu, en disposar d'una veu adequada, em vaig dedicar de ple a l'art musical i, transcorreguts pocs mesos, vaig aconseguir formar part del cor i executar amb èxit els solos. Com que desitjava, a més, ocupar les hores lliures en alguna altra cosa, vaig començar a treballar de sastre. En poquíssim temps vaig aprendre a cosir botons, fer traus, costures simples i dobles; tallar calçotets, camises, pantalons, armillles; tant que em veia ja com tot un cap de sastreria.

L'amo, en observar que de pressa que progressava en l'ofici, em va fer propostes molt avantatjoses perquè em quedés a treballar definitivament amb ell. Però els meus plans eren diferents; desitjava avançar en els estudis. Així que, mentre m'ocupava en nombroses activitats per no romandre ociós, realitzava tots els esforços possibles per aconseguir la finalitat principal.

Aquell any vaig ensopegar amb algun perill provinent de diversos companys. Volien portar-me a jugar durant les hores de classe i, com que vaig aduir l'excusa que no tenia diners, em van suggerir la manera d'aconseguir-ne robant, bé al meu amo o bé a la meva mare. Un company, per animar-me a fer-ho, deia: «Amic, és l'hora de despertar-se; cal aprendre a viure en el món. Qui té els ulls embenats mai no sap per on va. Apa!, espavila't per obtenir diners i també tu gaudiràs dels plaers com els teus companys».

Recordo que vaig donar aquesta resposta: «No puc comprendre el que voleu dir; dedueixo que amb les vostres paraules m'aconsellu el joc i el robatori. Per ventura tu no dius cada dia en les pregàries: *El setè manament, no robaràs?* A més, el qui roba és un lladre i els lladres acaben malament. D'altra banda, la meva mare m'estima molt i si li demano diners per a coses lícites me'n dóna; mai no he fet res sense el seu permís; no vull començar ara a desobeir-la. Si els teus companys fan això, són dolents; i uns brètols i uns malvats si, no fent-ho, ho aconsellen als altres».

Aquestes paraules van córrer de boca en boca; ningú més no va gosar formular-me unes propostes tan indignes. Més encara, la meva resposta va

arribar a l'orella del professor i, des de llavors, em va apreciar més. Ho van saber també molts familiars de nois acomodats i, per això, aconsellaven als seus fills que vinguessin amb mi. D'aquesta manera, vaig poder triar fàcilment un grup d'amics que m'apreciaven i m'obeïen com els de Morialdo.

Les circumstàncies anaven prenent molt bon caire, quan un nou incident va venir a trastocar-los. El meu professor, el sacerdot Don Virano,⁵⁰ va ser nomenat rector de Mondonio, a la diòcesi d'Asti. En el mes d'abril d'aquell 1830,⁵¹ el nostre estimat mestre prenia possessió de la seva parròquia, substituint-lo un altre que, per la seva incapacitat per a mantenir la disciplina, gairebé em va fer perdre tot el que havia après en els mesos anteriors.⁵²

5. Escoles de Chieri – Bondat dels professors – Les primeres quatre classes de gramàtica

Al final, i després de malgastar força temps, es va decidir que anés a Chieri⁵³ per dedicar-me seriosament a l'estudi.⁵⁴ Era l'any 1830.⁵⁵ Qui ha crescut entre boscos, sense veure res més que algun poblet de províncies, s'impresiona enormement davant de qualsevol novetat, per petita que sigui. Era hoste a casa de Lucia Matta,⁵⁶ vídua i amb un sol fill. Ella residia a la ciutat de Chieri, per atendre'l i vigilar-lo.

⁵⁰ Emanuele Virano (1897-1834), rector de Mondonio de 1831 a 1834.

⁵¹ En realitat, Don Virano va assumir la cura de la parròquia de Mondonio l'abril de 1831.

⁵² Es tracta segurament del segon coadjutor parroquial, Don Nicolao Moglia, que el 1831 tenia 79 anys.

⁵³ Chieri: petita ciutat del Monferrato, a 16 km de Torí. Casalis escriu el 1837, parlant de Chieri: «Actualment, a més dels estudis de filosofia i teologia, que es fan al seminari, els joves aprenen a les escoles comunals les bones lletres i les ciències filosòfiques: avui hi ha dos-cents alumnes» (CASALIS, *Dizionario*, vol. IV, 717). Joan Bosco estudia en aquestes escoles gramàtica, humanitats i retòrica.

⁵⁴ El segon ensenyament als Estats dels Savoia, fins a la reforma Boncompagni de 1848, comprenia sis classes de *llatinitat* (sisena, cinquena, quarta, tercera o gramàtica, humanitats i retòrica), més dues de filosofia. S'anomenaven escoles *règies* (les situades a les grans ciutats) o escoles *públiques* (les situades en ciutats més petites, que eren subvencionades pels ajuntaments).

⁵⁵ D'altres documents es desprèn que en realitat Joan Bosco va arribar a Chieri el 3 de novembre de 1831. El curs escolar s'iniciava després de Tots Sants i s'acabava el dia de Sant Lluís (21 de juny).

⁵⁶ Lucia Matta (1783-1851), filla de Giovanni Pianta, casada amb Giuseppe Matta (1773-1824), vivia amb el marit a Morialdo, on va conèixer Mamà Margarida. En quedar-se vídua, es va traslladar a Chieri, on llogava algunes habitacions. El fill, Giovanni Battista Matta (1809-1878), de qui parla Don Bosco, va ser més tard alcalde de Castelnuovo. Va conservar sempre l'estimació per Don Bosco i el 1867 va enviar el seu propi fill, Edoardo Enrico, a les classes de Valdocco. Cf. CASELLE, *Giovanni Bosco studente*, 24.

La primera persona a qui vaig conèixer va ser el sacerdot Don Eustachio Valimberti,⁵⁷ de grata i venerada memòria. Em va proporcionar molts i bons consells per mantenir-me allunyat dels perills; tot convidant-me a ajudar-lo a missa, trobava ocasió per a fer-me diversos i útils suggeriments. Ell mateix em va presentar el prefecte de les escoles⁵⁸ i va fer que conegués els altres professors. Com que els estudis fets fins aleshores incloïen de tot una mica i equivalien a gairebé res, em van aconsellar d'entrar a la classe sisena,⁵⁹ que avui correspondria a la preparatòria del primer curs de segon ensenyament.⁶⁰

El mestre d'aleshores, el teòleg Pugnetti,⁶¹ també d'agradable record, va tenir molta benevolència amb mi. M'ajudava a classe, em convidava a casa seva i, compartit davant la meua edat i bona voluntat, no estalviava res que pogués ser-me útil.

Però la meua edat i corpulència em feien semblar una columna alta entre els petits col·legues. Ansios per sortir d'aquella situació, després de dos mesos a la classe sisena i havent obtingut el primer lloc, vaig ser admès a l'examen i promogut a la cinquena. Vaig entrar de bona gana a la nova classe, ja que els condeixebles eren una mica més grans i, a més, tenia com a professor el benvolgut Don Valimberti. Transcorreguts uns altres dos mesos, i havent aconseguit diverses vegades ser el primer de la classe, em van consentir de presentar-me a un nou examen per via d'excepció; vaig passar així a la quarta classe, corresponent al segon curs de segon ensenyament.

⁵⁷ Es tracta segurament de Michele Filippo Placido Valimberti (1803-1848), capellà de l'església de Sant Guillem i mestre de la cinquena elemental a partir del mes d'octubre de 1830. Cf. CASELLE, *Giovanni Bosco studente*, 38.

⁵⁸ Delegat del Govern per als estudis a la ciutat de Chieri. Segons el *Regolamento per le scuole* aprovat pel rei el 1822, havia de ser un eclesiàstic. «Al prefecte d'estudis li estarà encomanada l'observança del bon ordre a les classes i a la congregació i l'exacte compliment de tot el que està prescrit sigui als professors i mestres, sigui a tots els estudiants de la ciutat on resideixen, o bé sigui també als rectors dels pensionats o residències que fossin autoritzats a tenir a la ciutat». Els cursos escolars 1831-1832 i 1832-1833 va ser prefecte d'estudis el pare dominic Pio Eusebio Sibilla.

⁵⁹ En l'original: *sesta classe*. Vegeu la nota 49 d'aquesta mateixa dècada.

⁶⁰ En l'original: *ginnasiale*. Segons la llei Casati de 1859 (art. 194), vigent a Itàlia fins al 1923, el *ginnasio* era l'«establiment» en el qual s'impartia la «instrucció secundària clàssica de primer grau»: comprenia cinc classes o cursos. Per a designar aquest tipus d'ensenyament, s'emprava el terme *ginnasiale* o, simplement, *ginnasio*. Són els termes utilitzats per Don Bosco. Traduirem en tots dos casos: «de segon ensenyament».

⁶¹ Valeriano Giovanni Domenico Pugnetti (1807-1868) va exercir diversos càrrecs a Chieri: capellà del santuari de l'Anunciació, rector del *Convitto* i director espiritual del seminari. Cf. CASELLE, *Giovanni Bosco studente*, 40. Al Piemont, el terme *teologo* es reservava als doctorats en teologia a la Reial Universitat de Torí.

El professor d'aquesta classe era Giuseppe Cima,⁶² home sever amb la disciplina. En veure comparèixer a la seva aula —a mig curs— un alumne alt i corpulent com ell, bromejant, va exclamar davant de tothom:

—Aquest o és un gran talp o és un gran talent. Què me'n dieu?

Completament desconcertat davant d'aquelles formes aspres, vaig respondre:

—Una mica de totes dues coses; un pobre noi amb bona voluntat per complir el seu deure i progressar en els estudis.

Aquestes paraules li van agradar i va respondre amb insòlita afabilitat:

—Si té bona voluntat, està en bones mans; no el deixaré ociós. Animi's i, si troba dificultats, digui-m'ho de seguida i les hi aplanaré.

Li ho vaig agrair de tot cor.

Feia dos mesos que era en aquella classe, quan un petit incident va fer parlar de mi. Un dia, el professor explicava la vida d'Agésilau escrita per Corneli Nepos.⁶³ Jo no tenia el llibre i, per amagar el meu oblit al mestre, vaig obrir en lloc seu el Donat. Els companys se'n van adonar. Va començar a riure-se'n l'un, va continuar l'altre..., fins que es va estendre el desordre a classe.

—Què passa? —va dir el preceptor—. Què succeeix? Diguin-m'ho immediatament.

Com que totes les mirades es van adreçar cap a mi, em va manar que fes la construcció gramatical i repetís la seva explicació. Un cop dret i encara amb el Donat a la mà, vaig repetir de memòria el text, la construcció i l'explicació. Els companys, gairebé instintivament, van aplaudir entre crits d'admiració. Impossibile d'explicar el furor del professor; aquella era la primera vegada que —segons ell— no aconseguia mantenir la disciplina. Em va clavar un clatellot —que vaig esquivar ajupint el cap— i, amb la mà sobre el meu

⁶² El 29 d'octubre de 1831 va ser nomenat professor de la quarta classe el clergue tonsurat Vincenzo Giuseppe Cima (1810-1854).

⁶³ Corneli Nepos (o Corneli Nepot), historiador romà (nascut cap al 100 a. C. i mort el 27 a. C.), autor d'una obra monumental, *De viris illustribus*, el recull més antic de biografies de personatges del passat, en bona part perdudes. Ens n'han pervingut les vides de 22 líders grecs, asiàtics i cartaginesos (entre els quals Agésilau, Alcibiades, Anníbal i Temístocles) i les dels escriptors llatins Cató el Censor i Àtic. La Fundació Bernat Metge en va publicar una versió bilingüe llatí-català: *Vides d'homes il·lustres*, de Corneli Nepos, traducció de Manuel de Montoliu (1923); n'hi ha una segona edició a cura de Josep Vergés. En el Piemont del temps de Don Bosco, aquestes «vides» eren programa d'estudi en els tres cursos de la *latinità inferiore* (sisena, cinquena i quarta).

Donat, va demanar explicacions sobre aquell desordre als qui ocupaven els pupitres propers al meu. Li van dir: «En Bosco, amb el Donat al davant, ha llegit i explicat com si tingués entre les mans el llibre de Corneli».

El professor es va fixar en el Donat, i em va fer llegir uns altres dos períodes, per concloure:

—Li perdono l'oblit per la seva feliç memòria. És afortunat; però procuri servir-se'n bé.

En acabar aquell any escolar (1830-1831)⁶⁴ amb bones qualificacions, vaig passar al tercer curs de gramàtica, és a dir, a l'actual tercer de segon ensenyament.

6. Els companys – La Societat de l'Alegria – Deures cristians

En les quatre primeres classes vaig haver d'aprendre per mi mateix a tractar amb els companys. Havia establert tres categories: bons, indiferents i dolents. A aquests últims, amb prou feines coneguts, havia d'evitar-los del tot i sempre; amb els indiferents, entretenir-m'hi per cortesia o per necessitat; amb els bons, quan en trobés alguns que ho fossin veritablement, contreure-hi familiaritat. Com que a la ciutat no en coneixia cap, em vaig imposar la regla de no familiaritzar amb ningú. No obstant això, vaig haver d'oposar-me a tots els qui no coneixia bé. Els uns volien portar-me al teatre; d'altres, a jugar una partida; alguns, a nedar;⁶⁵ va haver-hi, fins i tot, invitacions a robar fruita dels horts o al camp.

Un determinat individu va ser tan descarat que em va aconsellar de robar a la meva dispesera un objecte de valor perquè ens compréssim lliminadures. A poc a poc, em vaig deslliurar d'aquella catèrvola de desgraciats, fugint totalment de la seva companyia tan bon punt els anava descobrint. Habitualment, responia a tothom que la meva mare m'havia confiat a la patrona de la casa i —pel gran afecte que tenia a la meva mare— no volia anar enlloc ni fer res sense el consentiment de la bona Lucia.

⁶⁴ Hauria de dir: «(1831-1832)».

⁶⁵ El *Regolamento per le scuole* (1822) establia: «Queden rigorosament prohibits l'entrada als teatres, els jocs de mans, portar màscares, acceptar invitacions a balls i qualsevol joc als carrers» (*Regie patenti*, art. 42).

La fidel obediència a la bona Lucia em va resultar útil també econòmicament, ja que per aquest motiu em va confiar amb molt de gust el seu únic fill,⁶⁶ de caràcter eixerit, molt amic de jugar i ben poc d'estudiar. Em va encarregar també que li repassés les lliçons, malgrat que era d'un curs superior.

Me'n vaig ocupar com d'un germà. A les bones, amb petits regalets, amb entreteniments casolans i, a més, portant-lo a les funcions religioses, el vaig fer força dòcil, obedient i aplicat; tant que, al cap de sis mesos, ja es mostrava tan bo i diligent com per complaure el professor i obtenir llocs d'honor a la seva classe. La mare en va quedar molt satisfeta i, com a premi, em va condonar íntegrament la pensió mensual.

D'altra banda, com que els companys que volien arrossegat-me al desordre eren els més descurats en els deures, també ells van començar a adreçar-se'm perquè fes el favor de prestar-los o dictar-los els temes escolars. La qüestió va desagradar al professor —perquè aquesta falsa benevolència els fomentava la mandra— i m'ho va prohibir severament. Vaig acudir aleshores a un mitjà menys perillós, és a dir, a explicar-los les dificultats i ajudar els més endarrerits. D'aquesta manera, complaïa tothom i em conqueria la simpatia i l'afecte dels condeixebles.

Van començar a venir per jugar, després per escoltar historietes i fer els deures escolars i, finalment, acudien sense cap motiu especial, tal com ja m'havia succeït amb els de Morialdo i Castelnuovo. Per posar un nom a aquelles reunions, solíem anomenar-les Societat de l'Alegria. Era un nom perfectament adient, ja que era obligació estricta de cadascú buscar els llibres i suscitar les converses i entreteniments que poguessin contribuir a estar alegres; per contra, estava prohibit tot allò que pogués ocasionar tristesa, especialment les coses contràries a la llei del Senyor. Per tant, s'expulsava de la societat, immediatament, el qui blasfemés, pronunciés el nom de Déu en va o tingués males converses. Em trobava, d'aquesta manera, al capdavant d'una multitud de companys que van posar de comú acord les bases següents:

1r Tot membre de la Societat de l'Alegria ha d'evitar qualsevol conversa i acció que desdigni d'un bon cristià.

2n Exactitud en el compliment dels deures escolars i religiosos.

⁶⁶ Nota marginal autògrafa de Don Bosco: «Gio. Batt.ta Matta de Castelnuovo d'Asti, durant molts anys alcalde del seu poble, ara botiguer al mateix lloc».

Empreses com les que acabo de ressenyar van contribuir a guanyar-me la seva estimació i, el 1832, els meus companys em tenien per capità d'un petit exèrcit. De tot arreu em reclamaven per organitzar diversions, per assistir alumnes a les seves pròpies cases i, igualment, per impartir classes o fer repassos a domicili. Així, la divina Providència em facilitava l'adquisició de tot el que necessitava per a roba, objectes escolars i altres menesters, sense ocasionar cap molèstia a la meua família.

7. Bons companys i pràctiques de pietat

Entre els companys que componien la Societat de l'Alegria vaig trobar-ne alguns de veritablement exemplars. Entre aquests, mereixen ser esmentats Guglielmo Garigliano,⁶⁷ de Poirino, i Paolo Braje,⁶⁸ de Chieri. Tots dos participaven amb gust en els jocs, sempre que primerament es fessin els deures escolars. A tots dos els agradaven el recolliment i la pietat i constantment em donaven bons consells. Les jornades festives, després de la congregació⁶⁹ al col·legi, ens apropàvem a l'església de Sant Antoni, on els jesuïtes desenvolupaven una estupenda catequesi,⁷⁰ en què es narraven nombrosos exemples que encara recordo.

Durant la setmana, la Societat de l'Alegria es reunia a casa d'un dels seus socis per parlar de temes religiosos. A aquesta reunió hi assistia lliurement el qui volia; Garigliano i Braje eren dels més puntuals. A més de passar una estona amena, ens recreàvem amb xerrades de caràcter pietós, bones lectures i pregàries; oferíem consells útils i assenyalàvem els defectes personals observats o sentits a comentar. Sense aleshores saber-ho, practicàvem aquell

⁶⁷ Guglielmo Garigliano (1819-1902) va ser, més tard, company de Don Bosco al seminari de Chieri i al *Convitto Ecclesiastico* de Torí, on va residir de 1842 (quan va ser ordenat sacerdot) a 1846; va ser també mestre a Aramegno (1850). Poirino és a 5 km de Chieri.

⁶⁸ Paolo Vittorio Braja (o *Braje*, com escriu Don Bosco), nascut el 1820 i mort aquell any 1832 a causa d'una infecció pulmonar.

⁶⁹ El *Regolamento per le scuole* preveia que cada escola pública tingués un director espiritual i una capella, on es reunien cada matí els estudiants abans de les classes per assistir a la missa, i també els diumenges per a les funcions religioses del matí i de la tarda. Aquestes reunions religioses a l'escola eren anomenades *Congregació dels estudiants*, nom derivat de les antigues Congregacions marianes dels col·legis jesuïtes.

⁷⁰ De 1831 a 1836, l'explicació del catecisme al poble, els diumenges a la tarda a l'església de Sant Antoni, va estar a càrrec del pare Isaia Carminati (*praefectus catechismi*), bergamasc, nascut el 1798. Cf. CASELLE, *Giovanni Bosco studente*, 50.

sublim consell: «Joiós el qui té un monitor». I aquell altre de Pitàgores: «Si no disposeu d'un amic que us corregeixi els defectes, pagueu a un enemic perquè us presti aquest servei».

A més de les entretingudes i amistoses trobades, anàvem a escoltar prèdiques religioses i, sovint, a confessar-nos i rebre la comunió. Arribats a aquest punt serà oportú recordar-vos que, en aquell temps, la religió formava part essencial de l'educació. Si un professor, ni que fos de broma, pronunciava alguna paraula irreverent o indecorosa, immediatament era retirat del càrrec. D'altra banda, si d'aquesta manera es procedia amb els professors, imagineu-vos la severitat que s'emprava amb els alumnes indisciplinats o escandalosos! Tots els dies de la setmana, al matí, s'oïa la santa missa; en començar les classes, es resava devotament l'*Actiones*⁷¹ amb l'*Avemaria*; en acabat, l'*Agimus*⁷² amb l'*Avemaria*.

A les festes, els alumnes es reunien a l'església principal de l'associació. Mentre els joves hi entraven, es feia lectura espiritual, seguida de l'ofici de la Mare de Déu; a continuació, la santa missa i, posteriorment, l'explicació de l'evangeli. A la tarda, catecisme, vespres i instrucció. Tots havien de rebre els sants sagraments i, per tal d'impedir la negligència en uns deures tan importants, un cop al mes s'exigia la presentació de la cèdula de confessió. El qui no hagués complert amb aquest deure no es podia examinar al final del curs, encara que fos dels més avantatjats en els estudis.⁷³ Aquesta severa disciplina produïa uns meravellosos efectes. Discorrien anys sencers sense que se sentís cap blasfèmia ni cap mala conversa. Els alumnes eren dòcils i res-

⁷¹ *Actiones*: pregària tradicional d'oferiment d'obres: *Actiones nostras, quaesumus, Domini, aspirando praevieni et adjuvando prosequere, ut cuncta nostra operatio a te semper incipiat et per te coepta finiatur. Per Christum Dominum nostrum. Amen.* (Us preguem, Senyor, que inspireu les nostres accions, i que les acompanyeu amb la vostra ajuda, a fi que tot allò que fem tingui en Vós l'inici i el compliment. Per Crist, Senyor nostre. Amén).

⁷² *Agimus*: pregària tradicional d'acció de gràcies: *Agimus tibi gratias, omnipotens Deus, pro universis beneficiis tuis. Qui vivis et regnas in saecula saeculorum. Amen.* (Us donem gràcies per tots els vostres beneficis, Déu totpoderós, que viviu i regneu pels segles dels segles. Amén).

⁷³ En la legislació vigent (*Regie patenti* del 1822) es donaven aquestes normes: Els estudiants «hauran d'apropar-se una vegada al mes al sagrament de la Penitència, i fer constar el compliment d'aquest deure, i al del precepte pasqual, presentant al final de cada mes les paperetes de confessió [...]. Assistiran en els dies de classe a la missa, i en els dies festius a la congregació [...]. Ningú no serà admès a les classes de llatinitat sense que s'hagi après degudament el catecisme, la doctrina cristiana [...]. Ningú no serà admès a aquests exàmens sense que s'hagi presentat abans al director espiritual [...] i sense que n'hagi rebut el certificat d'estar ben instruït en la doctrina cristiana, i sense que hagi complert, al llarg de l'any, el deure de la confessió mensual i del precepte pasqual» (articles 37, 39, 63 i 74).

pectuosos tant a l'escola com a les seves pròpies cases. En finalitzar l'any acadèmic, sovint i fins i tot en classes molt nombroses, tots passaven al curs superior. A la tercera classe (humanitats i retòrica), la totalitat dels meus companys van aprovar el curs.

L'aventura més afortunada per a mi va ser l'elecció d'un confessor fix en la persona del teòleg Maloria,⁷⁴ canonge de la col·legiata de Chieri. Sempre que vaig acudir a ell em va rebre amb gran bondat. Fins i tot em convidava a confessar-me i rebre la comunió amb la major freqüència possible. En aquell temps, rarament s'animava a la freqüència de sagraments. No recordo que cap dels meus mestres m'ho aconsellés. A qui es confessava i combregava més d'una vegada al mes se'l tenia per un dels més virtuosos; d'altra banda, molts confessors no ho permetien. Jo, en canvi, dec al meu confessor el fet de no haver estat arrossegat pels meus companys a certs desordres que els nois inexperts han de lamentar, per desgràcia, als grans col·legis.

Durant aquells dos anys no vaig oblidar mai els meus amics de Morialdo. Vaig mantenir-hi sempre relació i, de tant en tant, els visitava els dijous. A les vacances de tardor, tan bon punt s'assabentaven de la meua arribada, venien a trobar-me des de lluny i organitzaven una festa especial. També entre ells es va introduir la Societat de l'Alegria, i s'hi inscrivien els qui s'havien distingit per la seva bona conducta durant l'any; per contra, s'esborrava de la llista de socis els qui s'haguessin portat malament, sobretot si havien blasfemat o sostingut males converses.

8. Humanitats i retòrica – Luigi Comollo

Un cop acabats els primers cursos de segon ensenyament, ens va visitar el Magistrat de la Reforma,⁷⁵ l'advocat i professor Don Giuseppe Gazzani, un home d'indubtables mèrits. Va ser molt benèvol amb mi i vaig quedar-li sumament agraït, conservant tan bon record de la seva persona que, d'aleshores ençà, vam mantenir una amistosa i estreta relació. Aquell digne sacerdot

⁷⁴ Giuseppe Maloria (1802-1857), doctor en teologia, canonge de la col·legiata de Chieri. Serà confessor de Joan Bosco també durant els anys del seminari.

⁷⁵ *Magistrato della Riforma*: cos de funcionaris o inspectors, encarregats de vigilar l'ensenyament superior i universitari al Piemont. El 1847 va ser abolit i les seves competències de control dels ensenyants i dels continguts dels seus ensenyaments van ser assumides pel Ministeri d'Instrucció Pública.

viu encara a Moltedo Superiore —prop d'Oneglia,⁷⁶ lloc del seu naixement— i, entre les seves moltes obres de caritat, va fundar una beca al nostre col·legi d'Alasio per a qui desitgés seguir la carrera eclesiàstica.

Els exàmens van ser molt rigorosos; no obstant això, els meus quaranta-cinc condeixebles van passar tots a la classe superior, la corresponent al nostre quart any de segon ensenyament. En el meu cas, a punt vaig estar de ser suspès per deixar copiar el tema a d'altres. Si vaig aprovar, ho dec a la protecció del meu venerat professor, P. Giussiana,⁷⁷ dominic, que va aconseguir que pogués desenvolupar un nou tema; em va sortir bé i vaig obtenir la màxima qualificació.

Existia en aquella època el bon costum que el municipi condonés, com a premi anual —a un alumne, almenys—, el pagament dels 12 francs que costava la matrícula.⁷⁸ Per aconseguir aquest favor, calia obtenir l'excel·lent en els exàmens i en la conducta moral. A mi em va afavorir sempre la sort i, en tots els cursos, vaig estar lliure d'aquell pagament.

Aquell any vaig perdre un dels companys més estimats; el jove Paolo Braje, benvolgut i íntim amic meu. Veritable model de pietat, de paciència i de fe viva, després d'una llarga malaltia, moria el [10 de juliol] de l'any [1832], i va anar així a reunir-se amb sant Lluís, de qui es va mantenir fidel devot tota la vida. Va constituir una pena per al col·legi; al seu enterrament van assistir-hi tots els companys. No pas pocs, durant un llarg temps, s'apropaven els dies de festa a combregar i a resar l'ofici de la Mare de Déu o la tercera part del rosari per l'etern descans de l'ànima de l'amic mort. Déu es va dignar de compensar aquesta pèrdua amb un altre company de la mateixa virtut, però encara més reconegut per les seves obres, Luigi Comollo,⁷⁹ del qual parlaré de seguida.

⁷⁶ Hauria de dir: Porto Maurizio, poble de la província d'Oneglia.

⁷⁷ Giacinto Giussiana (1774-1844), sacerdot dominic; va ser professor de gramàtica superior (*classe terza*) a Chieri de 1817 a 1837, substituït després per Vincenzo Cima. El P. Giussiana, nomenat provincial, el 1821 va aconseguir el restabliment de l'orde de Sant Domènec; va conservar el càrrec de professor de gramàtica; cf. CASELLE, *Giovanni Bosco studente*, 70.

⁷⁸ En l'original, *minervale*, terme amb el qual s'indicaven les taxes escolars. El *Regolamento per le scuole* establia que el sou dels professors anés a càrrec de les administracions locals i concedia a les ciutats amb escassos recursos econòmics d'exigir una mòdica taxa anual, «tot i que en podien quedar exempts els pobres de talent distingit i de conducta exemplar». En realitat, segons la documentació, Joan Bosco va ser dispensat totalment del pagament del *minervale* tan sols durant l'any de *grammatica* (1832-1833); el curs 1831-1832 va pagar 9 lires, i en els cursos d'humanitats (1833-1834) i de retòrica (1834-1835) va pagar 12 lires.

⁷⁹ Luigi Pietro Comollo, nascut a Cinzano el 4 d'abril de 1817 i mort a Chieri el 2 d'abril de 1839.

Vaig acabar, doncs, l'any d'humanitats amb notable èxit, de manera que els meus professors —el doctor Pietro Banaudi,⁸⁰ en particular— em van aconsellar que sol·licités un examen per passar a filosofia. De fet el vaig aprovar, però —com que m'agradava l'estudi de les lletres— vaig pensar de prosseguir amb regularitat les classes i cursar retòrica, és a dir, el cinquè any de segon ensenyament, durant el curs 1833-1834.⁸¹ Just aquell any van començar, precisament, les meves relacions amb en Comollo. La vida d'aquest incomparable company ja ha estat escrita en un altre lloc, i els qui vulguin la poden llegir allí;⁸² ara només anotaré un fet que va propiciar l'ocasió per a conèixer-lo d'entre el grup d'estudiants d'humanitats.

Es comentava entre els alumnes de retòrica que aquell any vindria un alumne sant; s'indicava també que era nebot del capellà de Cinzano,⁸³ ancià sacerdot, molt apreciat per la seva santa vida. Desitjava conèixer-lo, però no en sabia el nom. Una circumstància em va oferir l'oportunitat de posar-m'hi en contacte. Ja aleshores estava de moda, a l'hora d'entrar a classe, el perillós joc del cavall fort.⁸⁴ Els més dissipats i menys amics de l'estudi eren els jugadors que hi estaven més aficionats i, sovint, també eren els més cèlebres.

Feia dies que observàvem un discret jovenet, d'uns quinze anys; en arribar al col·legi, triava un lloc i —sense preocupar-se pel xivarri dels altres— es posava a llegir o a estudiar. Un company insolent se li va apropar i el va agafar per un braç perquè també ell anés a jugar al cavall fort.

—No en sé —va respondre amb actitud humil i mortificada—. No en sé, no he jugat mai a aquests jocs.

⁸⁰ Pietro Banaudi (1802-1885), sacerdot, doctor en teologia; el 1833-1834, professor de retòrica a Chieri.

⁸¹ Hauria de dir: «1834-1835».

⁸² Es refereix al primer llibre publicat per Don Bosco: *Cenni storici sulla vita del chierico Luigi Comollo: morto nel Seminario di Chieri ammirato da tutti per le sue singolari virtù, scritti da un suo collega*. Torino, Speirani e Ferrero, 1844. Deu anys més tard (1854), Don Bosco en va fer una reedició per a la col·lecció *Lecture Cattolice*, adaptada a les exigències dels joves.

⁸³ Don Giuseppe Comollo (1786-1843). Cinzano era un poble de 660 habitants a 19 km de Chieri.

⁸⁴ En l'original, *cavallina*, que era el nom popular d'un joc anomenat en italià *cavalluccio*. Traduïm per «cavall fort» (la traducció castellana de J.L. Pallezo dona «*juego de la potranca*») fixant-nos en la definició que en dona A. Giraudo en una nota de la seva edició: «*consistente nel saltare, uno dopo l'altro, sulla schiena di una vittima prescelta, fino a che questa cada a terra sotto il peso dei compagni*». Si prescindim dels detalls, el joc ens fa pensar en el nostre cavall fort, joc popular fins no fa gaire —i sovint, prohibit— als nostres patis escolars.

—Vull que vinguis, de totes totes; si no vols, t'hi portaré a força de puntades i bufetades.

—Pots pegar-me tot el que vulguis; però no en sé, ni puc, ni vull...

El mal educat i innoble condeixeble el va agafar pel braç, el va sacsejar i li va clavar un parell de bufetades que van ressonar per tota l'escola. Davant d'aquest espectacle, vaig sentir que em bullia la sang a les venes. Esperava que l'ofès prengués la deguda venjança, i encara més pel fet que es tractava d'algú molt més gran que l'altre en envergadura i en edat. Vaig tenir una enorme sorpresa quan el noble jovenet, amb cara enrogida i gairebé lívid, es va adreçar amb una mirada compassiva al seu vil company per dir-li només: «Si amb això et dones per satisfet, vés-te'n en pau; ja t'he perdonat».

Aquesta admirable acció va desvetllar en mi el desig de conèixer el seu nom; es tractava precisament de Luigi Comollo —nebot del capellà de Cinzano—, de qui havíem sentit tants elogis. A partir d'aleshores, el vaig tenir sempre com a amic íntim; hi afegeixo, a més, que d'ell vaig aprendre a viure com a cristià. Vam posar la nostra confiança l'un en l'altre, tot sentint cadascú la necessitat de l'amic. En el meu cas, necessitava ajut espiritual; ell, ajut corporal. En Comollo, atesa la seva gran timidesa, ni tan sols gosava defensar-se dels insults dels mals companys, mentre que jo infonia respecte en tots els companys —inclosos els de més edat i més alçada— pel meu coratge i força vigorosa. Aquest aspecte havia quedat palès quan certs individus van pretendre burlar-se del mateix Comollo i d'un altre noi —model de bondat—, anomenat Antonio Candelo, i pegar-los. Vaig voler intervenir en favor de tots dos, però ningú no em feia cas. Fins que un dia, veient aquells innocents maltractats, vaig dir a ple pulmó: «Ai dels qui gosin continuar burlant-se d'aquests!».

Un bon nombre dels més alts i descarats es van ajuntar en actitud defensiva i amenaçadora, mentre llançaven dues sonores bufetades a la cara d'en Comollo. En aquell instant, em vaig oblidar de mi mateix, i vaig recórrer no pas a la raó, sinó a la força bruta; vaig agafar per les espatlles un condeixeble i, en no trobar ni cadires ni un bastó, el vaig utilitzar com a garrot per a colpejar els adversaris. En van caure quatre a terra i els altres van fugir cridant i demanant socors. I... en aquell precís instant va arribar el professor; en contemplar braços i cames per l'aire enmig d'un xivarri de l'altre món, es va posar a cridar i a clavar plantofades a tort i a dret. La tempesta estava a punt de descarregar damunt meu; però, després de requerir que li expliquessin

la causa de l'enrenou, va sol·licitar la repetició de l'escena o, més ben dit, la prova d'aquella força meva. Va veure-ho el professor, van riure —impressionats— tots els alumnes i no es va fer esment del càstig, sens dubte merescut.

En Comollo m'oferia unes lliçons ben diferents. «Amic meu —em va comentar, tan bon punt vam poder parlar tots dos sols—, m'espanta la teva força; però, creu-me, Déu no te l'ha donat per destrossar els teus companys. Vol que ens estimem, que ens perdonem i que fem el bé als qui ens fan mal».

Vaig admirar la benevolència del company i, posant-me completament a les seves mans, em deixava guiar com i cap a on ell volia. D'acord amb l'amic Garigliano, anàvem plegats a confessar-nos i a combregar, practicàvem la meditació i la lectura espiritual, fèiem la visita al Santíssim Sagrament i ajudàvem a missa. Ens aconsellava amb tanta bondat, dolcesa i cortesia, que era impossible rebutjar les seves invitacions.

Recordo que un dia, xerrant amb un company, vaig passar davant d'una església sense descobrir-me el cap. Va exclamar de seguida, amb gràcia: «Joan, prestes tanta atenció a conversar amb els homes que fins i tot t'oblides de la casa del Senyor».

9. Cafeter i licorista – Dia d'onomàstica – Una desgràcia

Acabada així l'al·lusió a la vida escolar, explicaré alguns esdeveniments que poden servir com a amena diversió.

L'any d'humanitats vaig canviar de pensió per tal de ser més a prop del meu professor, Don Banaudi, i condescendir amb un amic de la família, anomenat Giovanni Pianta, que tractava d'obrir aquell any un cafè a la ciutat de Chieri.⁸⁵ Aquesta pensió, sens dubte, resultava força perillosa; però vaig poder continuar endavant sense danys morals, en trobar-me entre bons cristians i prosseguir les relacions amb companys exemplars. No obstant això, com que els deures escolars em deixaven molt temps lliure, solia dedicar-ne una part a llegir els clàssics italians i llatins, i una altra, a fabricar licors

⁸⁵ Giovanni Pianta, germà de Lucia Pianta; originari de Morialdo, va arribar a Chieri el 1833, i va romandre a la ciutat només un any. Cf. CASELLE, *Giovanni Bosco studente*, 84. El Caffè Pianta es trobava a pocs metres de l'actual plaça Cavour.

i confitures. Al cap de mig any, era capaç de preparar cafè i xocolata; coneixia les regles i proporcions per a fer tota mena de dolços i licors, gelats i refrescos. El meu amo va començar allotjant-me gratuïtament i, en comprovar que útil que podia resultar-li per al negoci, em va fer propostes més beneficioses, amb la condició que suprimís la resta d'ocupacions i em dediquéssis exclusivament a aquell ofici. Tanmateix, jo realitzava aquestes feines només per diversió o per distracció; la meua intenció continuava fixada a continuar els estudis.

El professor Banaudi era un veritable model de mestre. Va aconseguir fer-se respectar i estimar pels seus alumnes sense imposar mai cap càstig. Els estimava tots com a fills i els estudiants l'estimaven com a pare entranyable.

Per manifestar-li el nostre afecte, vam determinar de fer-li un regal el dia de la seva onomàstica. Amb aquesta finalitat, vam acordar de preparar unes poètiques composicions —però en prosa— i lliurar-li alguns obsequis que li poguessin agradar.

La festa va resultar esplèndida, i enorme l'alegria del mestre; com a prova de la seva satisfacció, ens va portar a dinar al camp. Va ser un dia molt amè. Professor i alumnes posseïen un sol cor i, a l'unison, buscaven la manera de manifestar la seva íntima alegria. Abans de tornar a la ciutat de Chieri, Don Banaudi es va trobar amb un foraster al qual va haver d'acompanyar, i ens va deixar sols durant un breu tros de camí. Aleshores se'ns van apropar alguns col·legues de classes superiors, que ens van convidar a banyar-nos en un lloc anomenat la *fontana rossa*, a menys d'una milla de Chieri.⁸⁶ Diversos companys i jo mateix ens hi vam oposar, però inútilment. Un bon grup va tornar amb mi a casa, i d'altres van voler anar a nedar. Malaurada determinació! Al cap de poques hores del nostre retorn, va venir corrent un company i després un altre, espantats i esbufegant, per dir-nos:

—Oh si ho sabéssiu, si ho sabéssiu...! Filippo N.,⁸⁷ el qui tant va insistir que anéssim a nedar, és mort.

—Què? —preguntaven tots—, però si era un gran nedador!

⁸⁶ La milla piemontesa (*miglio*) corresponia a uns dos quilòmetres i mig (2.469 m). La *fontana rossa* es trobava en el camí de Chieri a Pino Torinese: una deu d'«aigua mineral ferruginosa». Cf. CASELLE, *Giovanni Bosco studente*, 117.

⁸⁷ Probablement, Filippo Maurizio Comandona, mort a Chieri el 18 de maig de 1834, festa de l'Ascensió, quan tenia 18 anys. Cf. CASELLE, *Giovanni Bosco studente*, 117.

—Com us ho podria explicar? —va continuar l'altre—. Per animar-nos a llançar-nos a l'aigua, i segur de la seva destresa, s'ha tirat immediatament el primer, sense conèixer ni tenir en compte els remolins de la perillosa *fontana rossa*. Esperàvem que sortís a la superfície, però ens hem equivocat. Ens hem posat a cridar, ha vingut gent, s'han emprat molts mitjans i, al cap d'una hora i mitja, i no pas sense que algun corregués un risc seriós, han aconseguit recuperar-ne el cadàver.

La desgràcia va causar en tothom una profunda tristesa; ni aquell any ni el següent (1834)⁸⁸ es va comentar que ningú expressés el desig d'anar a nedar. Fa algun temps em vaig trobar amb alguns d'aquells antics amics i vam recordar amb veritable dolor la desgràcia soferta per l'infeliç company al gorg de la *fontana rossa*.

10. L'hebreu Giona

Durant l'any d'humanitats, i estant al cafè de l'amic Giovanni Pianta, vaig establir amistat amb un jove hebreu anomenat Giona.⁸⁹ Tenia uns divuit anys; era ben plantat i cantava amb una especial i bonica veu; jugava al billar amb veritable mestratge; com que ja ens havíem trobat a la botiga del llibreter Elia, preguntava per mi tan bon punt arribava al cafè. Li tenia gran afecte; ell, al seu torn, expressava cap a mi una extraordinària amistat. Si disposava d'una estona lliure, venia a passar-lo a la meva estança; ens entreteníem cantant, tocant el piano, llegint i escoltant amb gust mil històries. En una ocasió va prendre part en certa batalla que podia implicar-li conseqüències lamentables, per la qual cosa va córrer a aconsellar-se amb mi.

—Si tu, estimat Giona, fossis cristià —li vaig dir—, de seguida t'acompanyaria a confessar-te, però això no t'és possible.

—També nosaltres podem anar a confessar-nos, si volem.

—Aneu a confessió, però el vostre confessor no està obligat al secret, ja que no té el poder de perdonar-vos els pecats ni d'administrar cap sacrament.

⁸⁸ Hauria de dir: «1835». El fet va ocórrer en el curs 1833-1834.

⁸⁹ *Giona* és la forma italiana de «Jonàs». Potser es tracta de Giacobbe Levi (1816-1870), tintorer i teixidor; un cop rebut el baptisme, va anar a viure amb el matrimoni Bertinetti (del qual més endavant parla Don Bosco); es va casar el 1840; cf. S. CASELLE, *Don Bosco e l'ebreo Giona*, a «Corriere di Chieri i d'Intorni» (31.01.1976), 3; Id., *Giovanni Bosco studente*, 110; MOLINERIS, *Don Bosco inedito*, 206-212.

—Si m'hi vols portar, aniré a confessar-me amb un sacerdot.

—Puc acompanyar-t'hi, però es requereix una llarga preparació.

—Quina?

—Has de saber que la confessió perdona els pecats després del baptisme; per tant, si pretens rebre qualsevol sagrament, abans que res es requereix el baptisme.

—Què hauria de fer per a rebre el baptisme?

—Instruir-te en la religió cristiana, creure en Jesucrist, veritable Déu i veritable home. Un cop fet això, estaries en disposició de rebre el baptisme.

—Quins avantatges em portarà el baptisme?

—El baptisme t'esborra el pecat original i també els pecats actuals, t'obre la porta per a rebre tots els altres sagraments; en una paraula, et transforma en fill de Déu i hereu del paradís.

—Els hebreus no podem salvar-nos?

—No, estimat Giona, després de la vinguda de Jesucrist, els hebreus no poden ja salvar-se sense creure en Ell.⁹⁰

—Si la meva mare s'assabentés que vull fer-me cristià, ai de mi!

—No tinguis por, Déu és amo dels cors i, si et crida per fer-te cristià, ho farà de tal manera que la teva mare s'hi conformi, o bé proveirà per al bé de la teva ànima de qualsevol altra manera.

—Ja que tant m'aprecies, si fossis en el meu lloc, què faries?

—Començaria a instruir-me en la religió cristiana; mentrestant, Déu obrirà camins per a tot el que hagi de succeir després. Per tant, pren el catecisme breu i comença a estudiar-lo; prega a Déu que t'il·lumini i et permeti conèixer la veritat.

A partir d'aquell dia va començar a interessar-se per la fe cristiana. Venia al cafè i, després d'una partida de billar, em buscava per conversar sobre la religió i el catecisme. En pocs mesos va aprendre el senyal de la santa creu, el *Parenostre*, l'*Avemaria*, el *Credo* i les veritats principals de la fe. N'estava

⁹⁰ El primer editor, E. Ceria, adverteix: «Don Bosco refereix la conversa tinguda quan era jove estudiant, sense fer gaires distincions» (*Memorie dell'Oratorio*, 66).

contentíssim i cada jornada que transcorria millorava en les seves converses i en la seva conducta.

Havia perdut el seu pare quan era un nen; la mare —anomenada Rachel— va tenir alguna vaga notícia de les intencions del seu fill, però encara no en sabia res del cert. Va descobrir els fets de la manera següent: un dia, fent-li el llit, va trobar el catecisme que el seu fill, en un moment de distracció, s'havia oblidat sota el matalàs. Es va posar a cridar per tota la casa, va portar el catecisme al rabí i, sospitant el que realment succeïa, va córrer ràpidament a trobar l'estudiant Bosco, de qui havia sentit parlar moltes vegades al seu fill. Imagineu-vos l'estampa de la lletjor mateixa i us fareu una idea de la mare d'en Giona: bòrnia, sorda, nas gruixut, gairebé sense dents, llavis molt gruixuts, boca torta, de barbata llarga i punxeguda i una veu que semblava el renill d'un poltre. Els hebreus la solien anomenar la *Maga Lili* [*Lilith*], denominació emprada per ells per a referir-se a la cosa més lletja de la seva nació. La seva presència em va espantar i, abans que em refés, va començar a parlar en aquests termes:

—Juro, a fe, que vostè s'equivoca; vostè, sí, vostè ha fet malbé el meu fill Giona; l'ha deshonrat davant de tothom; no sé què serà d'ell. Tinc por que es faci cristià i vostè en serà el culpable.

Vaig comprendre aleshores qui era i a qui es referia; amb tota la calma vaig respondre que havia d'estar contenta i donar gràcies a qui feia el bé al seu fill.

—Quin tipus de bé és aquest? És un bé fer renegar a algú de la seva pròpia religió?

—Calmi's, bona senyora —vaig dir—, i escolti'm. No he buscat el seu fill Giona; ens vam trobar casualment a la botiga del llibreter Elia. Ens vam fer amics sense saber com. Ell m'aprecia i jo també l'estimo molt; com a amic seu de debò, desitjo que salvi la seva ànima i pugui conèixer aquella religió fora de la qual ningú no es pot salvar. Tingui en compte, mare d'en Giona, que jo li he donat un llibre al seu fill, suggerint-li únicament que s'instruís en la religió i que, si es fes cristià, no abandona la religió hebrea, sinó que la perfecciona.

—Si, per desgràcia, es fes cristià, hauria d'abandonar els nostres profetes, ja que els cristians no creuen en Abraham, Isaac i Jacob, ni en Moisès ni en els profetes.

—Ben al contrari, nosaltres creiem en tots els sants patriarques i en tots els profetes de la Bíblia. Els seus escrits, les seves paraules, les seves profecies constitueixen el fonament de la fe cristiana.

—Si fos aquí el nostre rabí, ell sabria què respondre. Jo no conec ni la *Mixnà* ni la *Guemarà*⁹¹ (les dues parts del *Talmud*). Però, què serà del meu pobre Giona?

Dit això, se'n va anar. Seria molt llarg relatar aquí els nombrosos atacs que em van adreçar la mare, el rabí i els parents d'en Giona. No van estalviar amenaces ni violència contra el valent jovenet. Ell va suportar-ho tot i va prosseguir instruint-se en la fe. En perillar dins la família la seva pròpia vida, es va veure obligat a abandonar casa seva i viure gairebé d'almoïna. No obstant això, molts el van ajudar. Perquè tot transcorregués amb la deguda prudència, el vaig recomanar a un savi sacerdot, que va tenir cura paternalment del meu amic. Instruït en la religió amb un digne nivell i en mostrar una gran impaciència per fer-se cristià, vam celebrar una gran festa⁹² que va servir d'exemple per a tots els habitants de Chieri i d'estímul per a altres hebreus, alguns dels quals van abraçar més tard el cristianisme.

Els esposos Carlo i Ottavia Bertinetti van ser-ne els padrins;⁹³ ells van proporcionar al neòfit tot el que necessitava, de manera que —ja cristià— va poder guanyar-se honestament el pa amb el seu treball. Va rebre el nom de Luigi.

11. Jocs – Prestidigitació – Màgia – Disculpes

Juntament amb els estudis i les múltiples aficions —com el cant, els instruments musicals, la declamació o el teatre—, a les quals em lliurava amb tota l'ànima, vaig aprendre altres jocs. Les cartes, el tarot, les bales, el joc de tella,

⁹¹ En l'original: *Misna* i *Gemara*. La *Mixnà* és una de les principals obres del judaisme rabínic; es tracta de la redacció escrita de la tradició oral judaica que reflecteix els debats entre escoles rabíniques, entre el 70 i el 200 d. C., sobre l'aplicació de la Llei (*Torà*) a la vida quotidiana. Per la seva banda, la *Guemarà* és la part del *Talmud* que conté els comentaris i interpretacions de la *Mixnà* en els tres segles següents.

⁹² El bateig es va celebrar a la parròquia de Santa Maria della Scala el 10 d'agost de 1834 (CASELLE, *Giovanni Bosco studente*, 113).

⁹³ De la partida de baptisme se'n desprèn que els padrins van ser Giacinto Bolmida i la senyora Ottavia Maria Bertinetti. El neòfit va rebre els noms de Luigi Giacinto Lorenzo Ottavio Maria i el cognom de Bolmida, perquè, no havent assolit encara la majoria d'edat (que aleshores era als 21 anys), va ser adoptat pel padrí. Cf. CASELLE, *Giovanni Bosco studente*, 110-114.

les xanques, els salts i les curses eren diversions que m'agradaven molt i en les quals, tot i que no era cap celebritat, tampoc no era cap mediocre. Bona part d'aquests jocs els havia après a Morialdo, i d'altres a Chieri; i, si als prats de Morialdo resultava un petit aprenent, ara ja m'havia convertit en un mestre competent. Tot plegat meravellava força, ja que en aquella època no es coneixien gaire aquests jocs, sinó que semblaven coses d'un altre món. Però, què podem dir de la prestidigitació?

Sovint ofería espectacles en públic i en privat. Sent com era de bona memòria, em coneixia amb detall moltes pàgines dels clàssics, especialment dels poetes. Estava tan familiaritzat amb Dant, Petrarca, Tasso, Parini, Monti⁹⁴ i d'altres com per servir-me'n al meu gust, com si es tractés de paraules meves. Per això em resultava molt fàcil improvisar sobre qualsevol assumpte. En aquelles diversions i espectacles, unes vegades cantava, i unes altres tocava o componia versos, tinguts per obres d'art, tot i que en realitat no eren sinó trossos d'altres autors adaptats als arguments en qüestió. Per aquest motiu, no he ofert mai les meves composicions a ningú i, alguna que es va arribar a escriure, vaig procurar llençar-la al foc.

Amb els jocs de mans creixia l'estupor. Veure com sortien d'una petita capsa boles i boles, totes més grans que la capsa mateixa, o treure d'una bosseta mil ous, eren accions que deixaven tothom bocabadat. Quan, a continuació, em veien recollir globus de la punta del nas dels presents, endevinar els diners de les butxaques dels altres o com, amb un simple contacte dels dits, es convertien en pols les monedes de qualsevol metall, o com, finalment, aconseguia que aparegués tot l'auditori amb un aspecte horrible i fins i tot sense els caps, aleshores alguns van arribar a pensar si jo no seria un mag, ja que era impossible realitzar aquestes coses sense la intervenció del dimoni.

Tommaso Cumino, l'amo de la casa on m'allotjava,⁹⁵ va contribuir a fer créixer una fama d'aquest estil. Es tractava d'un fervorós cristià, a qui agradaven les bromes; jo sabia aprofitar-me del seu caràcter —i de la seva ingenuïtat, haig d'afegir— per fer-n'hi de tots colors. Una vegada, va preparar amb gran

⁹⁴ Quatre poetes italians clàssics: Dante Alighieri (1265-1321); Francesco Petrarca (1304-1374); Torquato Tasso (1544-1595); Giuseppe Parini (1729-1799); Vincenzo Monti (1754-1828).

⁹⁵ Tommaso Cumino va morir el 1840, als 75 anys. A més d'exercir la professió de sastre, donava hostalatge a estudiants d'escola secundària. La casa de Cumino es trobava a l'actual carrer Vittorio Emanuele, núm. 24. Joan Bosco va ser allotjat per Cumino l'any escolar 1834-1835; abans també hi havia estat allotjat Josep Cafasso, durant el curs 1827-1828. Cf. CASELLE, *Giovanni Bosco studente*, 121.

cura un pollastre amb gelatina per obsequiar els hostes en el dia de la seva onomàstica. Va col·locar la safata sobre la taula i, en destapar-la, va saltar cap enfora un gall esbategant i escatainant de mil maneres. En una altra circumstància, va preparar una cassola de macarrons; un cop cuits durant força temps, en anar a servir-los al plat es va trobar amb un segó sequíssim. Sovint, omplia l'ampolla de vi i, en abocar-lo al got, en sortia una aigua cristal·lina. En voler després beure's l'aigua, trobava el got, en canvi, ple de vi. D'altra banda, transformar les confitures en llesques de pa, els diners de la bossa en inútils i rovellats bocinets de llauna, el barret en còfia o les nous i avellanes en pedretes, eren fets força freqüents.

El bon Tommaso ja no sabia què dir. Els homes —pensava per a ell mateix— no poden fer aquestes coses; Déu no perd el temps en qüestions tan inútils; per tant, és el dimoni qui fa tot això. Com que no s'atrevia a comentar l'assumpte amb els de casa, es va aconsellar amb un sacerdot veí, Don Bertinetti. També ell sospitava que en aquelles obres i diversions s'hi amagava la *màgia blanca*⁹⁶ i va decidir referir el cas al delegat de les escoles, aleshores un respectable eclesiàstic, el canonge Burzio,⁹⁷ arxiprest i rector de la catedral.

Era una persona molt instruïda, pietosa i prudent; sense comentar res a ningú, el canonge em va convocar *ad audiendum verbum*.⁹⁸ Vaig arribar a casa seva quan es trobava resant el breviari; em va observar somrient, fent-me senyals que m'esperés una mica. Per fi, em va indicar que l'acompanyés a un petit saló; un cop allí, va començar a interrogar-me amb paraules corteses, però amb aspecte sever: «Benvolgut amic, estic molt satisfet de la teva aplicació en l'estudi i de la conducta que has observat fins al moment; tanmateix, es diuen tantes coses de tu... M'expliquen que coneixes els pensaments dels altres, endevines els diners que tenen a les butxaques; que fas

⁹⁶ E. Ceria hi afegeix aquesta nota: «En l'Edat Mitjana es van començar a distingir dos tipus de màgia: *blanca* (divina) i *negra* (diabòlica). La *blanca* es va anomenar després *natural*: suposada ciència operadora de sorprenents fenòmens físics. Don Bosco, tenint present només el significat popular de la màgia, no es preocupa de fer aquesta distinció» (*Memorie dell'Oratorio*, 72).

⁹⁷ Massimo Giuseppe Burzio (1777-1847), doctor en teologia, canonge arxiprest de la col·legiata de Santa Maria della Scala, era la primera autoritat religiosa de la ciutat, i a més era el delegat del *Magistrato della Riforma*, és a dir, l'encarregat de la vigilància de les escoles de la ciutat. Cf. CASELLE, *Giovanni Bosco studente*, 133.

⁹⁸ Fa referència al llibre bíblic de l'Eclesiàstic o Siràcida: *Esto mansuetus ad audiendum verbum, ut intellegas et cum sapientia fers responsum verum* (Sir 5,11). En català: «Estigues sempre a punt per a escoltar, però no tinguis pressa a donar la resposta». Es refereix a un col·loqui privat d'aclarament amb un superior.

veure blanc allò que és negre, que descobreixes les coses des de lluny i fets per l'estil. Tot això indueix a xiuxiuejar molt sobre tu i n'hi ha que han sospitat que maniobres amb la màgia i que, per tant, en aquests manejos hi intervé l'esperit de Satanàs. Digue'm, doncs, qui et va ensenyar aquesta ciència?, on la vas aprendre? Explica-m'ho amb tota confiança; et dono la meva paraula que no em serviré de la informació si no és per al teu bé».

Sense alterar-me, li vaig demanar cinc minuts per respondre, sol·licitant-li que em digués l'hora exacta. Es va ficar la mà a la butxaca i no hi va trobar el rellotge.

—Si no té rellotge —vaig afegir—, doni'm una moneda de cinc cèntims.

Es va palpar totes les butxaques, però no va trobar el moneder.

—Brivall —va començar a dir-me molt enfadat—, o tu serveixes el dimoni o el dimoni et serveix a tu. Has fet desaparèixer la cartera i el rellotge. Ja no puc callar; estic obligat a denunciar-te; encara no sé com m'aguanto i no et clavo una pallissa.

Però en veure'm tranquil i somrient, sembla que es va apaivagar una miqueta i va afegir:

—Prenguem-nos les coses amb calma; explica'm aquests misteris. Com has aconseguit que el moneder i el rellotge surtin de les meves butxaques sense que me n'adoni? On han anat a parar?

—Senyor arxiprest —vaig començar a dir-li respectuosament—, li ho explicaré tot en poques paraules. No és res més que simple destresa de mans, intel·ligència o qüestió preparada.

—Què té a veure la intel·ligència amb el meu rellotge i el meu moneder?

—Li ho aclareixo tot breument: en arribar a casa seva, es trobava vostè donant almoïna a un necessitat; després ha col·locat la cartera sobre un reclinatori. Més tard, traslladant-se d'aquesta habitació a una altra, ha deixat el rellotge sobre la tauleta. Jo he amagat totes dues coses; mentre vostè suposava que les portava a sobre, en canvi es trobaven sota aquesta pantalla.

Després d'haver dit això, vaig aixecar el llum i van aparèixer els dos objectes que ell es pensava que eren en poder del dimoni.

Va riure molt el bon canonge; em va demanar algunes proves més de la meua destresa i, en assabentar-se de quina manera es feien aparèixer i des-

aparèixer les coses, va quedar-ne molt satisfet; em va fer un petit obsequi i va concloure:

—Vés a dir a tots els teus amics que *ignorantia est magistra admirationis*.⁹⁹

12. La cursa – El salt – La vareta màgica – El cim de l'arbre

Després d'haver demostrat que en les meves diversions no hi havia màgia blanca, em vaig lliurar de nou a congregar els companys per entretenir-los i distreure'ls com feia abans. Va succeir en aquella època que alguns posaven pels núvols un saltimbanqui, l'espectacle públic del qual consistia en una cursa a peu, travessant la ciutat de Chieri d'un extrem a l'altre en dos minuts i mig, gairebé el temps que hi emprava el tren amb la seva gran velocitat.

Sense fixar-me en les conseqüències de les meves paraules, vaig afirmar que jo desafiava gustosament el xerraire de fira. Un imprudent company va referir la qüestió al saltimbanqui, i aquí em teniu compromès en el desafiament: un estudiant reptava un corredor professional! El lloc escollit va ser l'albereda de Porta Torinese.¹⁰⁰

L'aposta era de 20 francs. En no disposar d'aquesta quantitat, em van ajudar alguns amics de la Societat de l'Alegria. Va assistir-hi una gran multitud. Començà la cursa i el meu rival em va prendre algunes passes d'avantatge, però de seguida vaig guanyar terreny i el vaig deixar tan enrere que a mitja cursa es va aturar, donant-me per vencedor.

—Et desafio a saltar —em va dir—, però hi aposto 40 francs o més, si vols.

Vam acceptar el repte; li tocava a ell triar el lloc, i vam fixar que l'aposta consistiria a saltar fins a l'ampit d'un petit pont. Va saltar ell en primer lloc i va col·locar els peus molt a prop del mur, de manera que més enllà no es podia saltar. Vist així, jo podia perdre, però no pas guanyar. No obstant això, l'enginy va venir a ajudar-me. Vaig fer el mateix salt, però recolzant les mans a

⁹⁹ «La ignorància és la mestra de l'admiració». Es tracta d'una citació de les *Confessions* de sant Agustí (XIII, 21).

¹⁰⁰ Porta Torinese (o porta di Vajro) era el nom d'una antiga porta de la muralla de Chieri que s'obria cap a una àmplia avinguda arbrada en direcció a Torí. La construcció medieval va ser enderrocada el 1850 (CASELLE, *Don Bosco studente*, 101).

l'ampit del pont vaig perllongar el salt lluny del mur mateix i del fossat. Van sonar uns aplaudiments generals.

—Vull reptar-te de nou. Tria qualsevol joc d'habilitat.

Vaig acceptar i vaig escollir el joc de la vareta màgica, apostant-hi 80 francs. Vaig prendre, doncs, una vareta. En un extrem vaig posar-hi un barret, després vaig recolzar l'altre en el palmell d'una mà per, després i sense tocar-la amb l'altra, fer-la saltar fins a la punta del dit petit, de l'anul·lar, del dit del mig, de l'índex, del polze. A continuació, vaig passar la vareta pel canell, el colze, l'espatlla, la barbata, els llavis, el nas i el front; fins que, desfent el camí, em va tornar al palmell de la mà.

—No tinc por de perdre —va afirmar el meu rival—, es tracta del meu joc preferit.

Va agafar la mateixa vareta i amb una destresa singular la va fer caminar fins als llavis, però allí la vareta va acabar xocant amb el nas, ja que el tenia força prominent, de manera que es va trencar l'equilibri i això va obligar el saltimbanqui a agafar-la amb la mà perquè no caigués a terra.

El pobre dissortat, comprovant que es quedava sense diners, va exclamar mig furios:

—Admetria qualsevol humiliació que no fos la d'haver estat vençut per un estudiant. Tinc encara cent francs; queden apostats. Seran per al qui col·loqui els peus més a prop del capdamunt d'aquell arbre —i assenyalava un om, al costat de l'albereda.

També vam acceptar i fins i tot, en cert sentit, ens alegràvem si ell guanyés, ja que ens feia llàstima i no volíem arruïnar-lo.

Va pujar a l'om ell primer i va arribar amb els peus fins a una altura tal que, per poc més que hagués ascendit, l'arbre s'hauria doblegat, i hauria caigut el qui tractés d'encimbellar-s'hi. Resultava pràcticament impossible pujar més amunt, afirmava tothom. Ho vaig intentar. Vaig grimpar tot el que em va ser possible sense doblegar la planta; després, agafant-me amb les mans a l'arbre, vaig girar el cos i vaig posar els peus un metre més amunt que el meu contrincant.

Qui aconseguiria explicar els aplaudiments de la multitud, l'alegria dels meus companys, la ràbia del saltimbanqui i el meu orgull pel fet de resultar vencedor, no enfront dels meus condeixebles, sinó enfront d'un campió de

xerraires? Enmig de la seva gran desolació, vam voler procurar-li un consol. Compadits de la desgràcia d'aquell pobret, li vam prometre que li retornàrem els diners si acceptava una condició: pagar-nos un dinar a la fonda del Muretto.¹⁰¹ Va acceptar-ho agraït. Vam assistir-hi uns vint-i-dos, tants eren els meus partidaris! El dinar va costar 25 francs, de manera que li'n vam retornar 215.¹⁰²

Va ser un dijous d'una gran alegria. Em vaig cobrir de glòria en vèncer en destresa un xerraire. Els companys es mostraven molt feliços, després d'haver-se divertit i rigut amb totes les forces i d'haver dinat bé. També devia quedar content el xerraire, que va recuperar gairebé tots els diners i va gaudir d'un bon dinar. En acomiadar-se, va donar les gràcies a tothom tot confessant: «En retornar-me aquests diners m'eviteu la ruïna. Us ho agraeixo de tot cor. Conservaré un excel·lent record de vosaltres, però mai més de la vida desafiaré estudiants».

13. Estudi dels clàssics

Direu, veient-me passar el temps amb tantes diversions, que necessàriament devia descurar l'estudi. No us amago que hauria pogut estudiar més, però recordeu que en tenia prou d'estar atent a classe per a aprendre el necessari. I encara més pel fet que aleshores no distingia entre llegir i estudiar, i aconseguia repetir amb facilitat l'argument d'un llibre llegit o explicat. De més a més, havent-me acostumat la meua mare a dormir força poc, aconseguia emprar dos terços de la nit a llegir llibres del meu gust i dedicar gairebé tota la jornada a ocupacions triades lliurement, com ara fer classes particulars i repassos, activitats que no pas pocs em pagaven, tot i que em prestava a realitzar-les per amistat o per caritat.

Existia a Chieri, en aquell temps, un llibreter hebreu anomenat Elia,¹⁰³ amb qui em vaig relacionar i associar per a la lectura dels clàssics italians. Cinc

¹⁰¹ Hauria de dir: «Muletto». La fonda del Muletto es trobava a la plaça d'Armes (avui plaça Cavour) de Chieri fins al 1915. Cf. CASELLE, *Giovanni Bosco studente*, 106.

¹⁰² E. Ceria fa notar que les xifres 25 i 215 són del manuscrit original. El secretari Berto va copiar: 45 i 195. Però Don Bosco, en revisar la còpia, va tornar a posar-hi: 25 i 215. En canvi, Lemoyne en la redacció de les MB va tenir present la còpia de Berto, i va escriure: «van anar a gaudir d'un opípar banquet, que va costar quaranta-cinc lires, la qual cosa va permetre al xerraire embutxacar-se encara cent noranta-cinc lires» (MBe I, 261) [MB I, 315].

¹⁰³ Segons el cens de 1834, vivia a Chieri un hebreu: «Elia Foa, de 79 anys, de Savigliano, negociant» (CASELLE, *Giovanni Bosco studente*, 108).

cèntims¹⁰⁴ per cada volum, que retornava un cop llegit. Cada dia acabava un llibre de la Biblioteca Popular.¹⁰⁵ L'any del quart curs de segon ensenyament,¹⁰⁶ el vaig emprar en la lectura dels autors italians; el de retòrica, em vaig dedicar a estudiar els clàssics llatins, començant per llegir Corneli Nepos, Ciceró, Sal·lusti, Quint Curci, Tit Livi, Corneli Tàcit, Ovidi, Virgili, Horaci Flac¹⁰⁷ i d'altres. Llegia aquests llibres per diversió i els assaboria com si els entengués totalment. Només més tard em vaig adonar que això no era cert, ja que —un cop ordenat sacerdot i havent d'explicar a d'altres aquelles celebritats clàssiques— vaig advertir que amb prou feines aconseguia penetrar-ne el sentit just i la bellesa fins i tot amb molt estudi i preparació.

Els deures escolars, les ocupacions dels repassos, les nombroses lectures, requerien tot el dia i una part notable de la nit. Diverses vegades em va succeir que, arribada l'hora de llevar-me, encara conservava les *Dècades* de Tit Livi a la mà, la lectura de les quals havia començat la nit anterior.¹⁰⁸ Això em va arruïnar d'una manera tal la salut que, durant uns quants anys, la meua vida semblava que es trobés a la vora de la tomba. Per això sempre aconsellaré de fer el que es pugui i res més. La nit es va fer per a descansar i, tret d'algun cas de necessitat, ningú no s'hauria de dedicar a qüestions científiques després de sopar. Un home robust ho resistirà durant algun temps, però sempre es perjudicarà d'alguna manera la salut.

¹⁰⁴ En l'original, *un soldo*, que corresponia a cinc cèntims de lira.

¹⁰⁵ La «*Biblioteca Popolare Morale e Religiosa*» va ser iniciada amb encert per Giuseppe Pomba. Els cent llibres publicats setmanalment des de 1828 a 1830 van tenir un tiratge de deu mil còpies cadascun (d'unes 200 pàgines), a un preu de 50 cèntims. Cf. STELLA, *Don Bosco I*, 44.

¹⁰⁶ La *quarta ginnasiale* corresponia en l'ordenament escolar d'aleshores al curs d'humanitats.

¹⁰⁷ Corneli Nepos (cap al 100-27 a. C.), historiador; Marc Tullí Ciceró (106-43 a. C.), polític, filòsof i escriptor; Gai Sal·lusti Crisp (86-35 a. C.), historiador; Quint Curci Ruf (del primer segle d. C.), historiador; Tit (o Titus) Livi (59 a. C.-17 d. C.), historiador; Corneli Tàcit (54/55-cap al 120), historiador; Publi Ovidi Nasó (43 a. C.-cap al 18 d. C.), poeta; Publi Virgili Maró (70-19 a. C.), poeta; Quint Horaci Flac (65-8 a. C.), poeta.

¹⁰⁸ Tradicionalment, els llibres conservats de la història de Roma (*Ab Urbe Condita*) de T. Livi s'agrupen de deu en deu, en dècades. La Fundació Bernat Metge té en curs de publicació una edició bilingüe llatí-català d'alguns dels llibres: Titus Livi, *Història de Roma*. Llibre I, trad. d'Antoni Cobos (2002); Llibre II, trad. de Victòria Bescós (2011), i Llibre XXI, trad. de Jordi Avilés (2007). Hi ha una altra traducció catalana del Llibre I a càrrec de Bàrbara Matas: Tit Livi, *Els orígens de Roma*. Ed. de la Magrana (1993). En castellà, l'editorial Gredos va publicar entre 1990 i 1997 una traducció completa dels 35 llibres conservats: Tito Livio, *Historia de Roma desde su fundación*. Fixem-nos, de pas, que Don Bosco també divideix les seves *Memòries de l'Oratori* en dècades.

14. Preparació – Elecció d'estat

Mentrestant, s'apropava la fi del curs de retòrica,¹⁰⁹ moment en què els estudiants solen decidir la seva vocació. El somni de Morialdo se'm mantenia sempre fix a la ment; més encara, se m'havia repetit altres vegades d'una manera molt més clara;¹¹⁰ per aquest motiu, i si volia fer-ne cas, havia de triar l'estat eclesiàstic al qual em sentia inclinat; tanmateix, el desig de no fer cas dels somnis, la meua manera de viure, certs hàbits del meu cor i la manca absoluta de les virtuts necessàries en aquest estat convertien en dubtosa i força difícil la resolució.

Ai, si aleshores hagués disposat d'un guia que s'ocupés de la meua vocació! Hauria significat per a mi un gran tresor; però no disposava d'aquesta joia! Tenia un hàbil confessor que tractava de convertir-me en un bon cristià, però que mai no va voler implicar-se en assumptes de vocació.

Aconsellant-me amb mi mateix i després d'haver llegit algun llibre que s'ocupava de l'elecció d'estat, em vaig decidir a entrar en l'Orde franciscà.¹¹¹ «Si em faig sacerdot secular —pensava per a mi—, la vocació corre un considerable perill de naufragar. Abraçaré l'estat eclesiàstic, renunciaré al món, entraré en un claustre, em dedicaré a l'estudi, a la meditació; d'aquesta manera, en solitud, podré combatre les passions, especialment la supèrbia», que havia arrelat profundament en el meu cor. Vaig formular, doncs, la petició als conventuals reformats, vaig realitzar l'examen i vaig ser acceptat. Tot estava preparat ja per a entrar al convent de la Pau, a Chieri. Pocs dies abans de la data fixada per a l'ingrés, vaig tenir un dels somnis més estranys. Em va semblar que veia una multitud d'aquells religiosos amb els hàbits esquinçats, corrent en sentit contrari els uns dels altres. Un d'ells va venir a dir-me: «Tu busques la pau, però aquí no la trobaràs. Observa l'actitud dels teus germans. Déu et prepara un altre lloc, unes altres messes».

Vaig voler formular alguna pregunta al religiós, però un rumor em va despertar i ja no vaig veure res més. Vaig exposar-ho tot al meu confessor, el qual

¹⁰⁹ En realitat, no es tracta del curs de retòrica (1834-1835), sinó del d'humanitats (1833-1834).

¹¹⁰ La primera vegada, com ja s'ha dit, es va repetir als 16 anys; una altra vegada als 19, és a dir, el 1834. Don Bosco va narrar confidencialment aquest últim somni a Don Barberis cap al 1870. Cf. notes d'E. Ceria a les *Memorie dell'Oratorio*, 79.

¹¹¹ Resulta, del *Registro dei postulanti*, que el jove Bosco va fer la petició el mes de març de 1834, va fer l'examen el 18 d'abril i va ser acceptat el 28 del mateix mes, sense cap reserva: «*habet requisita et vota omnia*» (té tots els requisits i la votació unànime). Cf. CASELLE, *Giovanni Bosco studente*, 97.

no va voler sentir esmentar ni somnis ni frares. En aquest assumpte, em va replicar, cal que cadascú segueixi les seves inclinacions i no els consells dels altres.

Es va produir aleshores un esdeveniment que em va impedir de dur a la pràctica el meu projecte. Com que els obstacles eren nombrosos i duradors, vaig resoldre d'exposar-ho al meu amic Comollo. Em va recomanar que fes una novena, durant la qual ell escriuria al seu oncle sacerdot. L'últim dia de la novena, en companyia de l'incomparable amic, em vaig confessar i vaig combregar; després vaig oir una missa i vaig ajudar en una altra a l'altar de la Mare de Déu de les Gràcies. De tornada a casa, vam trobar una carta de Don Comollo en aquests termes: «Examinades atentament totes les dades exposades, aconsellaria al teu company que no entri en un convent. Que prengui la sotana i, mentre prossegueix els estudis, coneixerà millor el que Déu vol d'ell. Que no tingui por de perdre la vocació, ja que amb el recolliment i les pràctiques religioses superarà qualsevol obstacle».

Vaig seguir la seva sàvia proposta i em vaig aplicar seriosament en tot allò que afavorís la preparació per a vestir la sotana. Després de l'examen de retòrica, vaig efectuar a Chieri el corresponent a la presa de l'hàbit clerical, precisament a les actuals habitacions de la casa de Carlo Bertinetti,¹¹² que les tenia llogades a l'arxiprest canonge Burzio i, en morir, ens les va deixar en herència. Aquell any els exàmens no es van celebrar a Torí, com era el costum, a causa del còlera que amenaçava els nostres pobles.¹¹³

Vull fer notar aquí una constatació que manifesta clarament fins a quin punt es conreava l'esperit de pietat al col·legi de Chieri. Durant els quatre anys que vaig freqüentar aquelles aules, no recordo haver sentit mai cap conversa o ni una sola paraula contra els bons costums o contra la religió. Finalitzat el curs de retòrica, vint-i-un —dels vint-i-cinc alumnes que componien la classe— van abraçar l'estat eclesiàstic, tres es van fer metges i un comerciant.

¹¹² Va apadrinar, juntament amb la seva esposa, el jove hebreu Giona, amic de l'estudiant Joan Bosco; va morir el 1868, i l'esposa, el 1869; van deixar, en herència, a Don Bosco casa seva (al carrer Palazzo di Città, núm. 5) i el terreny circumdant perquè iniciés una obra en favor de la joventut de Chieri. Cf. GIRAUDO - BIANCARDI, *Qui è vissuto Don Bosco*, 107-108.

¹¹³ El còlera es va difondre per algunes zones del Piemont entre la primavera i la tardor de 1835. Seguint les disposicions governatives per tal d'evitar el contagi, l'arquebisbe de Torí, Mons. L. Franson, va adreçar una circular als rectors, amb data 1 de setembre, en què disposava que els exàmens d'admissió a la vestició eclesiàstica no es farien a la capital sinó davant les autoritats religioses locals. Cf. CASELLE, *Giovanni Bosco studente*, 142.

Retornat a casa en el període de vacances, vaig deixar de fer el xerraire i em vaig dedicar a les bones lectures, ja que —haig de reconèixer-ho per a vergonya meva— les havia descurat fins aleshores. Vaig continuar ocupant-me dels nois, entretenant-los amb narracions, amables distraccions i cants religiosos; fins i tot, observant que molts —tot i que eren ja grandets— es mantien molt ignorants de les veritats de la fe, em vaig afanyar a ensenyar-los també les pregàries quotidianes i altres aspectes més importants a la seva edat.

Conformava així una mena d'Oratori, freqüentat per uns cinquanta nois que m'obeïen i m'estimaven com si fos el seu pare.

SEGONA DÈCADA 1835-1845¹¹⁴

1. Presa de sotana – Pla de vida

Un cop presa la resolució d'abraçar l'estat eclesiàstic i superat l'examen prescrit, em vaig preparar per a aquell dia assenyaladíssim, convençut que la salvació eterna o l'eterna perdició depenen ordinàriament de l'elecció d'estat. Vaig encomanar a diversos amics que preguessin per mi; vaig fer una novena i, el dia de Sant Miquel (octubre de 1834),¹¹⁵ em vaig apropar als sants sagraments. Posteriorment, el teòleg Cinzano¹¹⁶ —capellà i arxiprest del meu poble—va beneir la sotana i me la va imposar abans de la missa major. En demanar que em tragués la roba secular amb aquelles paraules: *Exuat te Dominus veterem hominem cum actibus suis*,¹¹⁷ vaig dir en el meu cor: «Oh, quantes coses velles que haig d'abandonar! *Déu meu, destrüu en mi tots els meus mals costums*». Més endavant —quan va afegir, en lliurar-me l'alça-

¹¹⁴ En l'edició crítica es llegeix abans del títol: «2.º» (que indica el segon quadern del manuscrit original).

¹¹⁵ Hauria de dir: «octubre de 1835». Segons els registres de la cúria, aquesta presa de sotana o «vestició clerical» va tenir lloc el diumenge 25 d'octubre de 1835. En aquella època, el 24 d'octubre se celebrava la festa de Sant Rafael arcàngel, i la de Sant Miquel se celebrava el 29 de setembre.

¹¹⁶ Antonio Pietro Michele Cinzano (1804-1870), doctor en teologia, era responsable, el 1833, de la Conferència de moral a Torí; és a dir, era director de la classe de teologia moral i d'eloqüència sagrada; des de 1834 fins a la seva mort va ser rector de Castelnuovo d'Asti.

¹¹⁷ «Que el Senyor et despulli de l'home vell amb tots els seus actes» (cf. Col 3,9: «Vosaltres que us heu despullat de l'home vell i de les seves obres»).

coll: *Induat te Dominus novum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia et sanctitate veritatis!*—,¹¹⁸ em vaig sentir commogut i vaig afegir-hi internament: «*Sí, Déu meu, disposeu que en aquest moment em revesteixi d'un home nou, és a dir, que des d'ara emprengui una vida nova, completament segons la vostra divina voluntat; que la justícia i la santedat siguin l'objecte constant dels meus pensaments, paraules i accions. Així sigui. Oh Maria, sigueu la meva salvació!*».

En concloure la funció religiosa, el meu rector va voler oferir-me'n una altra de completament profana, convidant-me a la festa de Sant Miquel que se celebrava a Bardella,¹¹⁹ un llogaret de Castelnuovo. Amb aquell festeig mostrava la seva bondat cap a mi; tanmateix, no era un ambient oportú per a mi. Semblava un ninot amb vestit nou que apareix en públic per tal de ser vist. D'altra banda, després de diverses setmanes de preparació per a un dia tan anhelat, el fet de trobar-me després en un àpat, enmig de gent de tota condició i sexe allí reunida per riure, fer broma, menjar, beure i divertir-se —la major part, a la recerca de joc, ball i passatemps de qualsevol mena—, quin tracte podia mantenir un grup així amb qui, aquell mateix matí, havia vestit l'hàbit de santedat per lliurar-se enterament al Senyor?

El rector es va adonar del meu estat i, tornant a casa, em va preguntar sobre el motiu que en un dia d'alegria general m'hagués mostrat tan retret i pensatiu.

—Amb tota sinceritat —vaig respondre—, crec que la funció del matí a l'església no concordava ni en gènere, ni en nombre, ni en cas amb la de la tarda. Ben al contrari —vaig afegir—, contemplar sacerdots actuant de buffons enmig dels convidats i a prop de l'embriaguesa gairebé m'ha fet brollar antipatia envers la meva vocació. Si sabés que he d'esdevenir un sacerdot com aquests, preferiria treure'm aquesta sotana i viure com un pobre seglar, però bon cristià.

¹¹⁸ «Que el Senyor et revesteixi de l'home nou, creat per Déu en justícia i santedat» (cf. Ef 4,22-24: «Renuncieu al vostre comportament passat i despulleu-vos de l'home vell que es va destruint rere els desigs seductors; renoveu espiritualment el vostre interior i revestiu-vos de l'home nou, creat a imatge de Déu en la justícia i la santedat que neixen de la veritat»).

¹¹⁹ La capella de Bardella estava dedicada a sant Miquel arcàngel; la festa s'hi celebrava el 29 de setembre. Evidentment, Don Bosco confon moments diversos: la vestició (esdevinguda l'endemà de la festa de Sant Rafael, el 25 d'octubre de 1835) i la participació, juntament amb el rector, en un banquet a Bardella en ocasió de la festa patronal de Sant Miquel, potser l'any següent.

—El món és així —em va respondre el rector—, i cal prendre-se'l tal com és. Hem d'observar el mal per conèixer-lo i evitar-lo. Ningú no ha arribat a ser un valent guerrer sense aprendre el maneig de les armes. De la mateixa manera hem de procedir nosaltres, que sostenim un combat continu amb l'enemic de les ànimes.

Vaig callar llavors, però vaig afirmar en el meu cor: «No aniré mai més a àpats de festa, tret que m'hi vegi obligat per les meves funcions religioses».

Després d'aquella jornada, havia d'ocupar-me de mi mateix. Em calia reformar radicalment la vida que havia fet fins aleshores. En els anys precedents, no havia estat pervers, però sí dissipat, vanitós i intensament immiscuït en partides, jocs, salts, passatemps o coses semblants, que de moment alegren, però no omplen el cor.

A fi de traçar-me un estil de vida i no oblidar-lo, vaig escriure les resolucions següents:

- 1r En l'esdevenidor mai no participaré en espectacles públics, en fires i en mercats, ni acudiré a balls o teatres, i en la mesura que em sigui possible, no prendré part en els àpats que solen celebrar-se en aquestes ocasions.
- 2n No faré més jocs de mans, de prestidigitació, de saltimbanqui, de destresa ni de corda; no tocaré més el violí i no aniré més de cacera. Considero totes aquestes accions contràries a la dignitat i l'esperit eclesiàstics.
- 3r Estimaré i practicaré el recolliment i la temprança en el menjar i la beguda; no descansaré més que les hores estrictament necessàries per a la salut.
- 4t Així com en el passat vaig servir el món amb lectures profanes, en l'avenir procuraré servir Déu dedicant-me a lectures de temes religiosos.
- 5è Combatré amb totes les forces qualsevol cosa, lectura o pensament, converses i paraules o obres contràries a la virtut de la castedat. Per contra, conrearé tots aquells elements, fins i tot els més nimis, que puguin contribuir a conservar aquesta virtut.
- 6è A més de les pràctiques ordinàries de pietat, faré tots els dies una mica de meditació i una estona de lectura espiritual.
- 7è Explicaré cada dia algun exemple o sentència edificant en bé del proïsme. Ho duré a terme amb companys, amics i parents; quan no pugui amb d'altres, ho faré amb la meva mare.

Aquests van ser els meus propòsits en rebre la sotana; per tal de gravar-me'ls profundament, els vaig llegir davant d'una imatge de la Santíssima Verge Maria i, després de resar, vaig prometre formalment a la celestial Benefactora de complir-los fins i tot a costa de qualsevol sacrifici.

2. Entrada al seminari

El dia 30 d'octubre d'aquell any 1835 havia de trobar-me al seminari. L'escàs equip de roba estava preparat. Tots els meus parents es mostraven contents i jo més que ells. Només la meva mare es mantenia pensativa, sense treure'm la vista del damunt, com si em volgués confessar alguna cosa. La vigília de la partença, a la tarda, em va cridar per dir-me aquestes memorables paraules: «Estimat Joan, has vestit l'hàbit sacerdotal; jo experimento amb aquest fet tot el consol que una mare pot sentir davant la sort del seu fill. Però recorda que no és l'hàbit allò que honora el teu estat, sinó la pràctica de la virtut. Si un dia arribessis a dubtar de la teva vocació, per l'amor de Déu!, no deshonris aquest hàbit. Treu-te'l de seguida. Prefereixo tenir un pobre pagès que no pas un fill sacerdot negligent amb els seus deures. Quan vas venir al món et vaig consagrar a la Santíssima Mare de Déu; en iniciar els estudis et vaig recomanar la devoció a aquesta Mare nostra; ara t'aconsejo que siguis tot seu: estima els companys devots de Maria i, si arribes a ser sacerdot, recomana i propaga sempre la devoció a Maria».

La meva mare estava commoguda en concloure aquestes indicacions; jo plorava.

—Mare —vaig respondre—, us agraeixo tot el que heu dit i fet per mi; aquestes paraules no han estat dites en va i les conservaré com un tresor durant tota la vida.

Vaig sortir al matí ben d'hora cap a Chieri; al capvespre del mateix dia vaig entrar al seminari. Després de saludar els superiors i arranjar-me el llit, em vaig dedicar a passejar amb el meu amic Garigliano¹²⁰ pels dormitoris, els corredors i, finalment, pel pati. Alçant els ulls cap a un rellotge de sol, vaig descobrir-hi aquest vers: *Afflictis lentae, celeres gaudentibus horae.*¹²¹

¹²⁰ Guglielmo Garigliano havia vestit l'hàbit eclesiàstic el 18 d'octubre de 1835 a l'església parroquial de Poirino.

¹²¹ «Les hores passen lentes per als afligits, veloces per als qui estan alegres». L'edifici del seminari de Chieri havia estat seu d'una conferència de l'Oratori de Sant Felip Neri, del 1664 al 1802, i la inscripció del rellotge fa referència a un aspecte característic de l'espiritualitat del sant.

—Heus aquí —vaig dir a l'amic— el nostre programa: estiguem sempre alegres i el temps correrà de pressa.

L'endemà vam començar un recés espiritual de tres dies;¹²² vaig procurar fer-lo de la millor manera possible. Cap al final, vaig visitar el professor de filosofia —que aleshores era el teòleg Ternavasio, de Bra¹²³— i li vaig demanar alguna norma de vida per a ser responsable en les meves obligacions i guanyar-me la benevolència dels meus superiors. «Una sola cosa —em va respondre el digne sacerdot—: l'exacte compliment dels teus deures».

Em vaig servir del consell com a fonament, lliurant-me amb tota l'ànima a l'observança de les regles del seminari.¹²⁴ No establia distinció quan la campana cridava a l'estudi o a l'església, o bé al menjador, a l'esbarjo o al descans. Aquesta exactitud em va fer guanyar l'afecte dels companys i l'estimació dels superiors, de tal manera que els sis anys al seminari van significar per a mi un període molt agradable.

3. La vida del seminari

Els dies de seminari, si fa no fa, són sempre iguals; per això esmentaré certs aspectes en general, i en descriuré a part alguns de singulars. Començaré pels superiors.¹²⁵

Jo els estimava molt i van ser sempre molt bons amb mi; però el meu cor no estava satisfet. Existia el costum de visitar el rector i altres superiors en tornar de vacances i abans de marxar-hi. Tret d'això, ningú solia parlar amb ells,

¹²² El tridu d'exercicis espirituals estava establert pel *Regolamento* dels seminaris de Torí i Chieri per als primers dies del curs (del vespre del 30 d'octubre al matí de 3 de novembre).

¹²³ Francesco Ternavasio (1806-1886), nascut a Bra, poble de la província de Cuneo. Doctor en teologia a la Universitat de Torí. Fins l'any escolar 1834-1835 al seminari de Chieri només es feia el quinquenni de Teologia. El bienni de Filosofia es va inaugurar justament l'octubre de 1835, amb l'entrada de Joan Bosco. El teòleg Ternavasio en va ser el primer professor de filosofia; es va estar a Chieri fins al 1837 i després es va traslladar a Bra.

¹²⁴ Cf. Reglament del seminari de Chieri, a Aldo GIRAUDO, *Clero, seminario e società. Aspetti della Restaurazione religiosa a Torino*, Roma, LAS, 1992, 384-391.

¹²⁵ Eren, en el moment en què Joan Bosco entra al seminari: rector, Sebastiano Mottura (1795-1876), canonge de la col·legiata de Chieri i, després de 1861, de Giaveno; director espiritual, Giuseppe Mottura (1798-1876), des de 1840 canonge de Giaveno; professor de teologia, Lorenzo Priali (1803-1868) i el seu assistent (*ripetitore*), Innocenzo Arduino (1806-1880); professor de filosofia, Francesco Ternavasio, i Don Matteo Testa (1782-1854), confessor i rector de l'església de Sant Felip Neri annexa al seminari (cf. GIRAUDO, *Clero, seminario e società*, 411).

excepte en cas de rebre alguna reprimenda. Un dels superiors, per torn, assistia durant una setmana al menjador i als passejos; tot s'acabava aquí.¹²⁶ Quantes vegades hauria volgut parlar-hi, aclarir dubtes o demanar-los consell, sense poder fer-ho! Més encara, si un qualsevol d'ells es creuava amb els seminaristes, sense saber per què, tots en fugien precipitadament per la dreta o per l'esquerra com d'una bèstia negra. Això revifava cada cop més en el meu cor els desitjos de ser sacerdot per tal de ser enmig dels joves, entretenir-me amb ells i ajudar-los en tot el que calgués.

Pel que fa als companys, em vaig atènyer al suggeriment de la meua benvolguuda mare, és a dir, ajuntar-me amb els devots de Maria, amants de l'estudi i de la pietat. Haig de dir, com a norma per a qui entra al seminari, que hi habiten molts clergues de virtut exemplar, però també n'hi ha de perillosos. Força joves, sense fer cas de la seva vocació, van al seminari sense posseir l'esperit i la voluntat del bon seminarista. Fins i tot, recordo haver escoltat a alguns companys pèssimes converses. En una ocasió, en registrar l'habitació de certs alumnes, van trobar-hi llibres irreverents i obscens de tota mena. Cert que aquests companys, o bé abandonaven espontàniament la sotana o bé resultaven expulsats del seminari tan bon punt eren descoberts. Però, mentre hi eren, constituïen una pesta per a bons i dolents.

A fi d'evitar el perill d'aquests companys, vaig triar els qui estaven públicament considerats com a models de virtut. Eren Guglielmo Garigliano, Giovanni Giacomelli,¹²⁷ d'Avigliana,¹²⁸ i, més tard, Luigi Comollo. Aquests tres companys van ser per a mi un tresor.

Les pràctiques de pietat es complien molt bé. Tots els matins, missa, meditació i la tercera part del rosari; al menjador, lectura edificant. En aquells dies es llegia la història eclesiàstica de Bercastel.¹²⁹ La confessió era obligatòria

¹²⁶ El superior assistent de torn era anomenat «prefecte de guàrdia» i tenia l'obligació d'assistir al dinar i al sopar dels alumnes.

¹²⁷ Giovanni Francesco Giacomelli (1820-1901) entra al seminari de Chieri el 1836; ordenat sacerdot el 1843. Des de 1854, succeeix Don Bosco com a director espiritual de l'*Ospedaletto* de Santa Filomena, construït per la marquesa Giulia di Barolo. Va ser, des de 1873, després de la mort del teòleg Felice Golzio, confessor de Don Bosco.

¹²⁸ Poble de la província de Torí, centre industrial.

¹²⁹ Cf. Antoine-Henri BÉRAULT-BERCASTEL, *Storia del cristianesimo*, Venezia, F. Stella, 1793-1809, 36 volums (es troba registrat al catàleg de la biblioteca del seminari de Chieri). Els 24 volums de l'edició original francesa (*Histoire générale de l'Église*) havien estat publicats entre 1778 i 1790. La lectura durant els àpats era prescrita pel *Regolamento*.

cada quinze dies, però qui ho desitjava podia fer-la tots els dissabtes. En canvi, la santa comunió només es rebia els diumenges o en solemnitats especials. Algunes vegades, es combregava durant la setmana, però per a fer-ho calia cometre una desobediència. Calia triar l'hora de l'esmorzar, apropar-se d'amagat a l'església de Sant Felip, rebre la comunió i tornar a ajuntar-se amb els companys en el moment en què tornaven a l'estudi o a la classe. Aquesta infracció de l'horari¹³⁰ estava prohibida, però els superiors la consentien tàcitament; la coneixien i, de vegades, l'observaven sense declarar-hi res en contra. D'aquesta manera, em va ser possible freqüentar força més la santa comunió, i puc afirmar amb raó que va constituir l'aliment més eficaç de la meva vocació. Ja s'ha posat remei a aquest defecte de la vida de pietat des que, per disposició de l'arquebisbe Gastaldi,¹³¹ es van ordenar les coses de manera que cada matí tothom es pogués apropar a la comunió mentre hi estigués preparat.

[3a.] *Diversions i esbarjos*

El passatemps més comú durant les estones lliures era el conegut joc del rescat.¹³² Al principi vaig participar-hi amb molt de gust; però pel fet que s'assemblava massa als jocs dels xerraires, als quals havia renunciat completament, vaig voler prescindir-ne també. Uns dies determinats estaven permesos els naips,¹³³ i vaig jugar-hi durant algun temps. No obstant això, també aquí experimentava que el regust dolç es barrejava amb l'amarg. No sent un gran jugador, tanmateix, tenia tanta sort que guanyava gairebé sempre. En

¹³⁰ Es refereix al *Regolamento* del seminari.

¹³¹ Mons. Lorenzo Gastaldi (1815-1883), doctor en teologia; ordenat sacerdot el 1837; bisbe de Saluzzo el 1867 i arquebisbe de Torí el 1871. Va reformar les regles del seminari amb un nou *Regolamento* de 1875. Cf. Giuseppe TUNINETTI, *Lorenzo Gastaldi 1815-1883*, 2 vol., Casale Monferrato, Piemme, 1983-1988.

¹³² En italià: «*Bara rotta*», joc tradicional. El joc del rescat es continua practicant també a les nostres contrades: «Joc que es juga entre dues colles adversàries, cadascuna arrencada en un dels dos costats oposats d'un camp rectangular, i en què cada jugador surt de la seva filera i penetra en el camp per tal de fer presoners de l'equip contrari o per rescatar un jugador del seu propi equip» (INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Diccionari de la llengua catalana*, 2a edició).

¹³³ En italià: «*il giuoco dei tarocchi*», de manera que també podiem haver traduït per «tarot», però sense l'ús endevinatori que evoca aquest terme. Evidentment, no es refereix a la baralla que nosaltres coneixem, sinó a alguna de les variants del *tarocco*, potser el *tarocco piemontese*, amb una distribució també en quatre pals, però amb un nombre diferent de cartes. Això explica els noms dels naips que apareixen més avall.

concloure les partides, em trobava amb les mans curulles de diners; però en contemplar els meus companys, tristos perquè els havien perdut, m'ape-sarava més que no pas ells. Haig d'afegir que prestava una atenció tal al joc que no m'era possible després ni resar ni estudiar, pel fet que tenia sempre la imaginació ocupada pel rei de copes, el cavall d'espases, el tretze o el quinze de bastons. Vaig prendre, doncs, la determinació de no participar més en el joc, de la mateixa manera que ja havia renunciat a altres jocs. Vaig fer-ho cap a la meitat del segon any de filosofia, el 1836.¹³⁴

Quan es tractava d'un esbarjo més llarg del que era habitual, s'animava amb algun passeig que els seminaristes realitzaven als agradables paratges que envolten la ciutat de Chieri.¹³⁵ Aquelles caminades resultaven també molt útils per a l'estudi, ja que tots procuraven exercitar-se en temes escolars, preguntant al company o responent les seves preguntes. Fora del temps de passejos generals, ens distrèiem caminant amb els amics pel seminari, xer-rant de coses amenes, edificants i científiques.

Durant els esbarjos llargs,¹³⁶ ens reuníem sovint al refetor per a l'anomenat cercle escolar,¹³⁷ en què cadascú exposava qüestions al voltant de dades que no sabés o que no hagués entès bé en els llibres de text o a classe. Aquesta pràctica em complaïa molt, i em resultava molt útil per a l'estudi, per a la pietat i per a la salut. En Comollo, que va arribar al seminari un any després de mi,¹³⁸ s'hi va fer cèlebre per les seves preguntes. Un cert Domenico Peretti,¹³⁹ actualment rector de Buttigliera, era molt loquaç i sempre respo-nia; en Garigliano, un excel·lent oïdor que només exposava algunes refle-xions; jo, president i jutge inapel·lable.

¹³⁴ Era el curs escolar 1836-1837. L'edició crítica, que seguim, no conté una frase que el manuscrit autògraf de Don Bosco col·loca aquí: «*Ma in che passare la ricreazione?*» («Però en què ocupar l'esbarjo?»).

¹³⁵ El *Regolamento* del seminari de Chieri estipulava que els dilluns i els dijous estarien destinats al passeig i que els seminaristes havien de caminar per parelles («*in buon ordine a due a due*»).

¹³⁶ Els esbarjos llargs (*ricreazioni lunghe*) duraven tres quarts d'hora i es feien després de dinar i de sopar.

¹³⁷ El *circolo scolastico* era una activitat didàctica prevista pel sistema escolar d'aleshores, adreçada a l'aprofundiment de la matèria i a l'exercitació didàctica dels alumnes. Es desenvolupava a la tarda, durant mitja hora, sota la direcció del professor repetidor, que encarregava a un alumne que defensés una tesi i a un altre que la refutés, o bé proporcionava a tothom una qüestió per respondre.

¹³⁸ Luigi Comollo havia rebut la vestidura clerical el 21 d'octubre de 1836 del seu oncle Giuseppe, rector de Cinzano.

¹³⁹ Domenico Peretti (1816-1893), rector a Buttigliera Alta (a 26 km de Torí) de 1850 fins a la mort.

Com que en les nostres converses familiars apareixien interrogants o uns determinats punts de caràcter científic als quals, de vegades, ningú no sabia donar una resposta exacta, ens distribuïem les dificultats. Passat un cert temps, cadascú aportava la solució a la qüestió de la qual havia estat encarregat.

No poques vegades, en Comollo interrompia el meu esbarjo; agafant-me per la sotana i indicant-me que l'acompanyés, em conduïa a la capella per fer una visita al Santíssim Sagrament i pregar pels agonitzants, o bé resar el rosari o l'ofici de la Mare de Déu en sufragi per les ànimes del purgatori.

Aquell meravellós company va ser per a mi una fortuna. Sabia avisar-me oportunament, corregir-me, consolar-me, però amb tanta gràcia i tanta caritat, que en certa manera em considerava feliç de proporcionar-li motius perquè ho fes, pel plaer de ser corregit per ell. El tractava familiarment i em sentia espontàniament inclinat a imitar-lo, encara que jo estigués a mil milles darrere seu en la virtut. Si no vaig ser arrossegat pels immorals i si vaig progressar en la meva vocació, a ell li ho dec. Només en una cosa ni tan sols vaig intentar imitar-lo, en la mortificació. Observar un jove de dinou anys dejunar rigorosament durant tota la quaresma i en altres temps recomanats per l'Església, i igualment dejunar tots els dissabtes en honor de la Santíssima Mare de Déu, renunciar amb freqüència a l'esmorzar del matí o, de vegades, prendre a migdia només pa i aigua, suportar qualsevol menyspreu i injúria sense mostrar el més mínim senyal de ressentiment; veure'l exactíssim en els més mínims deures d'estudi i de pietat... eren altres aspectes que em sorprenien i m'obligaven a reconèixer en aquell amic un heroi, una invitació al bé i un model de virtut per a qui habita en un seminari.

4. Les vacances

Les vacances solen representar un gran perill per als seminaristes, i encara més en aquells temps en què duraven quatre mesos i mig.¹⁴⁰ Jo emprava el temps a llegir i escriure; però malgastava molts dies en no aconseguir extreure'n el fruit. Tractava de matar el temps amb algun treball manual. Feia

¹⁴⁰ Les vacances s'iniciaven el 24 de juny i s'acabaven el 30 d'octubre. Durant les vacances els seminaristes eren confiats a la cura dels rectors respectius, vora els quals havien d'anar al matí per a la missa, l'ofici i la meditació, i a la tarda per a la lectura espiritual, la benedicció amb el Santíssim, la recitació del rosari i una mica de repetició de teologia.

fusos, clavilles, baldufes, botxes o boles amb el torn; cosia vestits, tallava i cosia sabates, treballava el ferro i la fusta. Encara conservo a la meua casa de Morialdo un escriptori i una taula de menjador amb algunes cadires que recorden les obres mestres de les meves vacances. Em dedicava també a segar herba dels prats, collir el blat al camp, treure els xucladors a les vinyes i netejar-les, veremar, preparar i fer el vi i coses semblants. M'ocupava dels meus nois de sempre, però tan sols podia fer-ho en els dies festius. Vaig experimentar una gran satisfacció ensenyant el catecisme a molts companys meus, que tenien ja setze i fins i tot disset anys, i estaven en dejú pel que fa a les veritats de la fe. Igualment em vaig abocar a ensenyar a llegir i escriure a alguns d'ells; amb resultats magnífics, ja que el desig, o més ben dit, la passió d'aprendre atreia nois de totes les edats. Les classes eren gratuïtes, però sota condició d'*assiduitat*, *atenció* i la *confessió mensual*. Va haver-n'hi al principi alguns que, per no sotmetre's a aquestes regles, van deixar les lliçons. Això va servir de bon exemple i incentiu per als altres.

També vaig començar a pronunciar discursos i sermons amb el permís i la presència del meu rector. Vaig predicar sobre el rosari al poble d'Alfiano,¹⁴¹ durant les vacances de física;¹⁴² sobre sant Bartomeu després del primer any de teologia a Castelnuovo d'Asti; sobre la Nativitat de Maria a Capriglio.¹⁴³ En desconec el fruit, però a tot arreu em lloaven i em va anar creixent la vanaglòria fins que vaig patir el desengany següent. Un bon dia, després d'un sermó sobre el naixement de Maria, vaig preguntar a un que semblava dels més intel·ligents sobre la predicació que tant elogiava i em va respondre que el sermó havia tractat sobre les beneïdes ànimes del purgatori, mentre que jo havia parlat de les glòries de Maria. A Alfiano vaig sol·licitar també el parer del rector, persona de molta pietat i doctrina, Don Giuseppe Pelato,¹⁴⁴ pregant-li que em digués la seva impressió respecte de l'homilia.

—El seu sermó —em va respondre— ha resultat molt bonic i ordenat; exposat en bon llenguatge, amb pensaments de l'Esclatúra; si continua així tindrà èxit en la predicació.

¹⁴¹ Alfiano Natta: poble de la província d'Alessandria i de la diòcesi de Casale, a 27 km de Castelnuovo.

¹⁴² És a dir, a les vacances després del segon any de filosofia, en el qual s'estudiava la metafísica; es tracta de les vacances de 1837.

¹⁴³ La festa de la Mare de Déu del Roser se celebrava el primer diumenge d'octubre, la de Sant Bartomeu el 24 d'agost i la de la Nativitat de Maria el 8 de setembre.

¹⁴⁴ Giuseppe Pellato (1797-1864), rector d'Alfiano des de 1823 fins al final de la seva vida.

—Ho deu haver comprès el poble?

—Poca cosa. Ho devem haver entès el meu germà sacerdot, jo i ben pocs més.

—Com és possible que no s'entenguin unes coses tan fàcils?

—A vostè li semblen fàcils, però per al poble són molt elevades. Al·ludir a la història sagrada, volar amb raonaments sobre el teixit dels esdeveniments de la història eclesiàstica són coses que el poble no entén.

—Aleshores, què m'aconselleu que faci?

—Abandonar el llenguatge i l'estructura dels clàssics, parlar el dialecte quan es pugui o també en italià, però popularment, popularment, popularment. Més que raonaments, cal atènyer-se als exemples, a comparacions, a rondalles senzilles i pràctiques. Recordi sempre que el poble entén poca cosa i que mai no se li expliquen prou les veritats de la fe.

Aquest paternal consell em va servir de norma tota la vida. Encara conservo, per a vergonya meua, aquells discursos en què ara no hi descobreixo res més que vanaglòria i afectació. Déu misericordiós va disposar que rebés aquella lliçó, profitosa per als sermons, els catecismes, les instruccions i la manera d'escriure,¹⁴⁵ ocupacions a les quals ja aleshores em dedicava.

5. Festí al camp – El so del violí – La cacera

Quan fa poc afirmava que les vacances són perilloses, em proposava parlar de mi mateix. A un pobre clergue li passa sovint que pot trobar-se, sense adonar-se'n, enmig de greus perills. Jo en vaig ser testimoni. Un any em van convidar a un banquet a casa d'uns parents. No volia anar-hi; tanmateix, quan van al·legar que no hi havia cap clergue per ajudar a l'església, vaig considerar oportú cedir a la insistència d'un oncle meu, i vaig anar-hi. Un cop acabades les funcions religioses —on vaig prendre part ajudant i cantant— ens en vam anar a dinar. La primera part de l'àpat va transcórrer bé, però quan va començar a desfermar-se l'alegria per l'efecte del vi, van sorgir certes maneres de parlar que un clergue ja no podia tolerar. Vaig tractar de fer-hi alguna observació, però la meua veu va resultar sufocada. No sabent

¹⁴⁵ Sobre Don Bosco escriptor: Alberto CAVIGLIA, *Don Bosco: profilo storico*, Torino, SEI, ²1934, 97-99; STELLA, *Don Bosco I*, 229-248; Francesco TRANIELLO (ed.), *Don Bosco nella storia della cultura popolare*, Torino, SEI, 1988.

quin partit havia de prendre, vaig optar per escapolir-me. Em vaig aixecar de taula i vaig agafar el capell amb la intenció de retirar-me, però el meu oncle s'hi va oposar; una altra persona va expressar-se amb termes encara pitjors i va insultar els comensals. De les paraules es passava als fets: cridòria, amenaces, gots, ampolles, plats, culleres, forquilles i, per fi, ganivets, s'ajuntaven fins a produir un horrible xivarri. En aquell moment, jo no vaig tenir cap més remei que anar-me'n. Un cop arribat a casa, vaig renovar de tot cor el propòsit, ja formulat diverses vegades, de viure retirat si no volia caure en pecat.

Un fet d'una altra mena, però també desagradable, em va ocórrer a Croveglia,¹⁴⁶ al terme municipal de Buttigliera. Vaig ser convidat per un altre oncle meu a la celebració de la festa de Sant Bartomeu amb la finalitat d'ajudar en les funcions sagrades, cantar i tocar el violí —instrument molt estimat per mi i al qual havia renunciat—. A l'església tot va sortir perfectament. El dinar es desenvolupava a casa del meu oncle, prior de la festa, i fins aleshores no havia passat res de reprotxable. Un cop acabat el banquet, els comensals em van convidar a tocar alguna peça com a passatemps de sobretaula. M'hi vaig negar. «Almenys acompanyi'm», va insistir un músic; «jo començo i vostè segueix amb la segona part».

Desgraciat de mi! No vaig saber refusar i em vaig posar a tocar una estona, fins que es va sentir un xiuxiueig i un ritme de peus que denotava la presència de moltes persones. Em vaig apropar a la finestra i vaig descobrir una gentada que ballava alegrement al pati contigu al so del meu violí. Impossibile reproduir amb paraules la ràbia que em va envair en aquell moment. «Com?», vaig cridar als comensals; «jo que clamo sempre contra els espectacles públics, m'he convertit en el seu promotor? Mai més no tornarà a succeir». Vaig trencar en mil bocins el violí i no vaig tornar a tocar-ne mai cap, malgrat presentar-se noves ocasions o ser convenient de fer-ho en funcions sagrades.

Un episodi anàleg em va ocórrer amb la caça. Agafava nius durant l'estiu i, a la tardor, caçava amb vesc, parany, llaç o, de vegades, amb l'escopeta. Un matí, perseguia una llebre i, corrent de camp en camp, de vinya en vinya, vaig travessar valls i turons durant diverses hores. Finalment, vaig tenir l'animal a tir; d'un tret li vaig desfer les costelles, de manera que la pobra bestiola va caure, i vaig quedar abatut en contemplar-la morta. A la des-

¹⁴⁶ Hauria hagut de dir: Crivelle, a 3 km de Buttigliera d'Asti. En canvi, Croveglia era terme municipal de Villanova d'Asti.

càrrega van acudir els meus companys i, mentre ells s'alegraven per la peça caçada, vaig llançar una mirada sobre mi mateix i vaig adonar-me que estava en cos de camisa, sense sotana i amb un barret de palla; semblava un contrabandista i en un paratge a més de dues milles¹⁴⁷ de casa meva.

Vaig acabar mortificadíssim. Em vaig excusar davant dels companys per l'escàndol ofert amb aquella manera de vestir. Vaig tornar immediatament a casa, renunciant de nou i definitivament a tota mena de caceres. Amb l'ajut del Senyor, aquesta vegada vaig mantenir la paraula. Que Déu em perdoni aquell escàndol.

Els tres esdeveniments em van servir de tremenda lliçó; des d'aleshores em vaig aplicar amb millors propòsits a la vida retirada, completament persuadit que el qui pretengui lliurar-se totalment al servei del Senyor ha de renunciar completament a les diversions mundanes. Cert que, sovint, no són pecaminoses; però també és cert que —per les converses que s'hi tenen, per la manera de vestir, de parlar i de comportar-se— inclouen sempre algun perill de desastre per a la virtut, en particular per a la delicadíssima virtut de la castedat.

[5a.] Relacions amb Luigi Comollo

Mentre Déu va conservar la vida d'aquell incomparable company, ens vam mantenir molt compenetrats. Durant les vacances m'apropava moltes vegades a veure'l i d'altres venia ell a visitar-me. Ens escrivíem sovint. Reconeixia en ell un jove sant; l'apreciava per les seves extraordinàries virtuts; ell m'estimava perquè l'ajudava amb les tasques escolars; d'altra banda, quan estava amb ell m'esforçava per imitar-lo en alguna cosa.

En un dels períodes de vacances va venir a passar un dia amb mi, quan els meus parents s'ocupaven de la sega al camp. Em va donar per llegir el sermó que pronunciaria en la propera festa de l'Assumpció de Maria; el va recitar després acompanyant les paraules amb gestos. Després d'algunes hores d'agradable entreteniment, vam adonar-nos que era l'hora de dinar. Ens trobàvem sols a casa. Què havíem de fer?

—Espera! —va assenyalar en Comollo—, jo encenc el foc, tu prepares l'olla i courem qualsevol cosa.

¹⁴⁷ Uns cinc quilòmetres (una milla piemontesa: 2.469 m).

—Bé —vaig respondre—, però primerament anem a capturar un pollastre al galliner i disposarem de carn i brou; així ho vol la meva mare.

Vam aconseguim de seguida agafar un pollet; però qui s'atrevia a matarlo? Cap dels dos. Vam resoldre l'assumpte de l'única manera possible; vam convenir que en Comollo sostingués pel coll l'animal sobre un tronc pla, mentre jo l'hi tallava amb una falç sense punta. Vaig descarregar el cop i el cap es va desprendre del cos. Espantats, tots dos vam començar a córrer somiquejant.

—Mira que en som, de ximpls —va afegir poc després en Comollo—, el Senyor ha disposat que ens servim dels animals de la terra per al nostre bé; per què tanta repugnància davant d'aquest fet?

Sense més problemes vam recollir l'animal i —després de plomar-lo i coure'l— ens el vam menjar.

Volia ser a Cinzano per escoltar el sermó d'en Comollo sobre l'Assumpció, però en la mateixa data també jo havia de predicar en un altre lloc.¹⁴⁸ M'hi vaig desplaçar l'endemà. Resultava meravellós escoltar les lloances que se sentien pertot arreu sobre l'homilia d'en Comollo. Aquell dia (16 d'agost) era la festa de Sant Roc, coneguda com a festa de la pinyata o de la cuina, ja que parents i amics solen aprofitar la jornada per a convidar-se recíprocament a menjar i divertir-se amb algun entreteniment públic. En aquella ocasió va succeir un altre episodi que va mostrar fins a on arribava la meva audàcia.

Vam esperar el predicador de la solemnitat fins gairebé l'hora de pujar a la trona i no va arribar. Per treure el capellà de Cinzano d'aquella dificultat, vaig anar de l'un a l'altre pregant i insistint als molts rectors que hi eren presents perquè algun adrecés una breu prèdica al nombrós poble congregat a l'església. Cap no ho volia acceptar. Molestos per les meves repetides propostes, em van replicar asprament: «Vostè és un neci;¹⁴⁹ improvisar un sermó sobre sant Roc no és com beure's un got de vi. En comptes d'importunar els altres, faci-ho vostè mateix». Tots van aplaudir aquelles paraules. Mortificat i ferit en el meu amor propi, vaig respondre: «No m'atrevia a oferir-me per a aquesta tasca, però —ja que tots la rebutgen— l'accepto».

¹⁴⁸ A Alfiano. Cf. MBe I, 360 [MB I, 448].

¹⁴⁹ En l'original: *minchione*, que és una italianització del terme piemontès *mincion*, amb el significat de 'ximple' (*sciocco* segons nota de l'edició de Giraud).

Van entonar a l'església un cant sagrat per tal de disposar d'alguns moments de reflexió; després —recordant la vida del sant, que ja havia llegit— vaig pujar a la trona i vaig fer un sermó del qual sempre m'han dit que va resultar el millor de tots els que abans i després vaig pronunciar.

En aquelles vacances i en aquella mateixa ocasió (1838), vaig sortir un dia de passeig¹⁵⁰ amb el meu amic [Comollo] fins a un turó des d'on s'albirava una vasta extensió de camps, prats i vinyes.

—Mira, Luigi —vaig començar a dir-li—, quina mala collita la d'aquest any! Pobres pagesos! Tanta feina i gairebé tota debades.

—És la mà del Senyor —va respondre ell—, que pesa damunt nostre. Creu-me, els nostres pecats en són la causa.

—Espero que l'any vinent el Senyor ens doni fruits més abundosos.

—També jo hi confio, i que siguin de profit per a tots els que hi siguin i puguin gaudir-ne.

—Ànim, deixem de banda els pensaments malenconiosos; per aquest any, paciència; el proper hi haurà més bona verema i tindrem un vi millor.

—Tu en beuràs.

—És que penses continuar bevent l'aigua de sempre?

—Espero beure un vi molt millor.

—Què vols dir amb això?

—Deixa, deixa...! El Senyor sap el que fa.

—No em refereixo a això; pregunto què vols dir amb les paraules: *Espero beure un vi millor*. Que potser vols anar-te'n al paradís?

—Tot i que no estic del tot segur d'anar al paradís després de la meva mort, no obstant això, tinc una fundada esperança i, des de fa algun temps, sento un desig tan viu de tastar la felicitat dels benaurats, que em sembla impossible que encara puguin ser gaires els dies de la meva vida.

¹⁵⁰ Des d'aquest punt i fins al final d'aquest capítol, es reproduïx el que Don Bosco havia escrit a *Cenni sulla vita del giovane Luigi Comollo morto nel seminario di Chieri ammirato da tutti per le sue rare virtù, scritti dal sac. Bosco Giovanni suo collega*, Torino, Tipografia dir. da P. De-Agostini, 1854, 50-51.

En Comollo afirmava el que s'ha dit amb la màxima alegria en el rostre, gaudint llavors d'una òptima salut, i mentre es preparava per tornar al seminari.

6. Un esdeveniment referent a en Comollo

Els esdeveniments més memorables que van precedir i acompanyar la preciosa mort d'aquell benvolgut amic han estat escrits a part;¹⁵¹ qui ho desitgi pot llegir-los al seu gust. Tanmateix, no vull ometre un fet que va fer parlar molt i que amb prou feines s'esmenta en les memòries ja publicades. És el següent. Atesa l'amistat i confiança il·limitada que manteníem en Comollo i jo, solíem parlar de tot el que podria passar en qualsevol moment i de la nostra separació en cas de mort. Un cert dia, després de la lectura d'un llarg fragment de la vida dels sants —mig de broma, mig de debò— vam plantejar que suposaria un gran consol si el qui es morís primer de tots dos portés notícies del seu estat. Vam tornar en diverses ocasions sobre l'assumpte i vam fer aquest acord: «El primer de nosaltres que es mori, si Déu li ho permet, donarà notícia de la seva salvació a l'altre». No arribava a copsar la importància d'aquesta promesa, i confesso que va haver-hi molta lleugeresa; mai no aconsellaria a ningú que la realitzés. No obstant això, vam signar aquesta promesa i la vam reiterar diverses vegades, especialment en ocasió de l'última malaltia d'en Comollo. Fins i tot, les seves darreres paraules i la seva última mirada confirmaven tot el que havíem convingut pel que fa a aquest tema. Molts companys ho sabien.

El 2 d'abril de 1839 moria en Comollo. L'endemà, a la tarda i amb gran solemnitat, li donàvem sepultura a l'església de Sant Felip.¹⁵² Els qui coneixien el pacte esperaven amb ànsia a veure si es complia. Jo experimentava una gran ansietat, anhelant en aquell estat un profund consol per a la meua desolació. Aquella nit, trobant-me ja al llit i en un dormitori habitat per uns vint seminaristes, em mantenia agitat, persuadit que aquella nit es compliria la promesa. Cap a dos quarts de dotze comença a sentir-se una sorda remor pels corredors; semblava com si una enorme carreta —arrossegada per nombrosos cavalls— s'aproximés a la porta del dormitori. El soroll

¹⁵¹ Cf. cap. 8 de la «Primera dècada».

¹⁵² Es conserva a l'*Archivio di Stato*, a Torí, la petició formal del rector del seminari de Chieri, Sebastiano Mottura, perquè l'autoritat governativa autoritzés de manera especial la sepultura del clergue Luigi Comollo a l'església del seminari.

esdevenia per moments més tètric, a semblança d'un tro. Espantats, els seminaristes van fugir dels seus llits per ajuntar-se i animar-se mútuament. Va ser aleshores quan, enmig d'aquella mena de tro violent i espantós, es va sentir la veu clara d'en Comollo que afirmava per tres vegades: «Bosco, m'he salvat». Tots van sentir la remor; n'hi va haver força que van captar la veu sense comprendre'n el sentit; alguns, però, van entendre el mateix que jo, i n'és una prova el fet que durant molt temps es va continuar repetint al seminari. Va ser la primera ocasió en què recordo haver tingut por; una por i un horror tals que vaig caure greument malalt fins a situar-me a les portes de la mort. A ningú no li transmetria consells d'aquesta mena. Déu és omnipotent. Déu és misericordiós. Ordinàriament no fa cas de pactes així; però, de vegades, en la seva infinita bondat i com en el cas exposat, permet que es compleixin.¹⁵³

7. Premi – Sagristia – El teòleg Giovanni Borel

Vaig ser molt afortunat al seminari i vaig gaudir sempre de l'afecte dels companys i de tots els meus superiors. En els exàmens semestrals solien donar un premi de 60 francs en cada curs al qui obtingués les millors qualificacions per estudi i conducta moral. Certament, Déu em va beneir; els sis anys que vaig passar al seminari em van concedir sempre aquest premi.¹⁵⁴ Durant el segon curs de teologia em van fer sagristà, ofici de poca importància, però que expressava una singular prova de benevolència per part dels superiors i que comportava el suplement de 60 francs més. D'aquesta manera reunia la meitat de la pensió; el caritatiu Don Cafasso s'encarregava de la resta.¹⁵⁵ El sagristà s'havia d'ocupar de la neteja de l'església, la sagristia i l'altar, així

¹⁵³ En les primeres edicions de la biografia d'en Comollo (1844 i 1854), Don Bosco escriu: «Seria oportú observar aquí que tot això va ocórrer, especialment, a conseqüència de dues aparicions d'en Comollo després de la seva mort, una de les quals va ser confirmada per tot un dormitori d'individus» (*Cenni storici...*, 77). Cf. MBe I, 376 i 379-381 [MB I, 469 i 470-474].

¹⁵⁴ A partir del curs 1835-1836, al costat de la pensió normal (27 lires i 50 cèntims), existia, al seminari de Chieri, una «pensió petita» (20 lires), que comportava un tractament diferent a taula (el seminari proporcionava pa i sopa, i la família ho completava enviant productes casolans). En el curs 1838-1839, de 122 seminaristes, 58 pagaven la pensió petita, entre els quals Joan Bosco, Luigi Comollo i Guglielmo Garigliano. Bosco paga aquesta pensió durant tres anys, i després passa a la pensió normal. Cf. GIRAUDO, *Clero, seminario e società*, 230-231.

¹⁵⁵ Han estat trobades a l'*Archivio di Stato* de Torí tres demandes de subsidi del seminarista Joan Bosco adreçades al rei del Piemont-Sardenya («*Sacra Real Maestà*») i datades el 16 de gener de 1838, el 22 de febrer de 1839 i el 30 de març de 1840.

com d'endreçar làmpades, espelmes i altres ornaments i objectes necessaris per al culte.

Al llarg d'aquell any, vaig tenir la sort de conèixer un dels més zelosos ministres del santuari que va venir a predicar els exercicis al seminari. Va entrar a la sagristia amb aire jovial i expressions alegres, assaonades amb sentències morals. En observar la seva preparació i acció de gràcies —abans i després de la missa—, el seu capteniment i el seu fervor durant la celebració, em vaig adonar a l'instant que es tractava d'un digne sacerdot, tal com justament ho era el teòleg Giovanni Borel,¹⁵⁶ de Torí. Quan tot seguit va començar la predicació i vam admirar-ne la senzillesa, la vivor, la claredat i el foc de caritat que manifestava en cadascuna de les seves paraules, tots anaven repetint que era un sant.

En efecte, tots se'l disputaven a l'hora de confessar-se, de tractar sobre la vocació i de rebre algun record particular seu. També jo vaig voler parlar-hi dels assumptes de la meva ànima. En sol·licitar-li, al final, algun mitjà segur per a conservar l'esperit de la vocació durant l'any i especialment en el temps de vacances, em va adreçar aquestes memorables paraules: «El recolliment i la comunió freqüent conserven i perfeccionen un veritable sacerdot».

Els exercicis espirituals del teòleg Borel van fer època al seminari; anys després encara es repetien les santes màximes que públicament havia predicat o que havia aconsellat en privat.

8. Estudi

Pel que fa als estudis, vaig resultar víctima d'un error que va poder portar-me funestes conseqüències, si un fet providencial no me n'hagués deslliurat. Acostumat a la lectura dels clàssics durant tota l'educació secundària i habituat a les figures recarregades de la mitologia i les rondalles paganes, no trobava gust en els temes ascètics. Vaig arribar a convèncer-me que el llen-

¹⁵⁶ Don Bosco escriu sempre: «Borrelli». Giovanni Battista Borel (1801-1873), torinès, doctorat en teologia, nomenat capellà reial el 1831; de 1829 a 1843, director espiritual de l'escola de Sant Francesc de Paula; a partir de 1840 assumeix la direcció espiritual del Refugi, i a partir de 1843 es dedica a temps complet a la cura pastoral de les diverses obres de la marquesa de Barolo; es va distingir pel seu treball entre els presos; va participar activament en les iniciatives referides als Oratoris. Cf. Natale CERRATO, *Il teologo Giovanni Battista Borel*, a RSS 17 (1998), 151-177. En realitat, el teòleg Borel va predicar el tridu d'inici de curs al seminari de Chieri el 1837, el primer any de Teologia de Don Bosco, no el segon.

guatge correcte i l'eloqüència no es podien conciliar amb la religió. Les obres mateixes dels sants pares em semblaven producte d'enginyers molt limitats, si n'exceptuàvem els principis religiosos que ells exposaven amb vigor i claredat.

Al principi del segon any de filosofia, un dia vaig anar a fer una visita al Santíssim Sagrament i, en no tenir a mà el llibre de pregàries, em vaig dedicar a llegir *De imitatione Christi* —en concret, algun capítol al voltant del Santíssim Sagrament—. ¹⁵⁷ En considerar atentament la sublimitat dels pensaments i la forma clara —alhora que ordenada i eloqüent— amb la qual es descrivien aquelles grans veritats, vaig confessar per a mi: «L'autor d'aquest llibre era un home docte». Prosseguint una vegada i una altra la lectura d'aquell auri llibret, no vaig trigar a adonar-me que qualsevol dels seus versicles contenia més doctrina i moralitat que no pas la que pogués trobar en els gruixuts volums dels clàssics antics. A aquesta obra dec el cessament en la lectura profana. Per tant, em vaig abocar a la lectura de Calmet, *Història de l'Antic i Nou Testament*, ¹⁵⁸ de Josep Flavi, *Les antiguitats judaiques* i *La guerra jueva*, ¹⁵⁹ després de Mons. Marchetti, *Raonaments sobre la Religió*, ¹⁶⁰ de

¹⁵⁷ Es refereix a l'obra mestra de la literatura espiritual de l'edat mitjana, atribuïda habitualment al canonge alemany Tomàs de Kempis (1380-1471), obra nascuda dins el corrent de la *Devotio Moderna*. Don Bosco deu referir-se a l'edició següent: *De imitatione Christi libri quattuor: ad usum Regiarum Scholarum*, Taurini, ex Typographia Regia, 1837. En concret, Don Bosco es refereix al llibre quart, dedicat a la contemplació del misteri eucarístic. L'*Enciclopèdia Catalana*, diu, en l'article «Imitació de Crist»: «Hom coneix una primera edició catalana ja del 1482 feta per Miquel Peres, que la dedicà a Isabel de Villena [...]; posteriorment aparegueren traduccions degudes a Pere Gil (1621), Pere Bonaura (1698, que tingué nombrosíssimes edicions fins ben entrat el segle XIX), Jeroni Pi (1845) i Terenci Thos i Codina (1894). Hi ha també les de Gaietà Soler (1904 i altres edicions), Isidre Solsona (1914), Josep Forn (1927) i Emili Vallès (1954)».

¹⁵⁸ Es refereix a l'obra del benedictí Augustin Calmet (1672-1757): *Storia dell'Antico e del Nuovo Testamento e degli Ebrei*. Més tard, en el seu llibre *Storia sacra* (Torino, Speirani, 1847, 7), Don Bosco escriu: «Pel que fa a la cronologia, m'he atingut a la del P. Calmet, amb l'excepció d'algunes petites variants, demanades per alguns crítics moderns».

¹⁵⁹ Josep Flavi [nom autèntic: Josep ben Maties] (37-100), historiador polític i militar; jueu observant, però obert a l'hellenisme; deportat a Roma l'any 67, durant la revolta hebrea, després de ser alliberat per l'emperador Vespasià es va dedicar a narrar en grec les memòries històriques del seu poble. Les *Antiguitats judaiques* són la narració de la història del poble jueu des dels orígens fins al 66 d. C.; la *Història de la guerra jueva* se centra en els esdeveniments militars de la revolta antiromana reprimida el 70 d. C. Tot i que es coneix una traducció catalana de les *Antiguitats judaiques* ja des del segle XV, en l'actualitat no hi ha cap versió catalana disponible de cap dels dos llibres. En castellà: Flavio JOSEFO, *Antigüedades de los judíos*, Terrassa/Barcelona, Clie, 1986-1988, 3 volums; *La guerra de los judios*, Madrid, Gredos, 1999. A la Llibreria Digital Perseus (www.perseus.tufts.edu/hopper/) es pot accedir a l'original grec dels dos llibres.

¹⁶⁰ Giovanni Marchetti (1753-1829), apòlogista antigal·licà i antijansenista, arquebisbe titular d'Ancira. El títol correcte de l'obra és: *Trattenimenti di famiglia su la storia della religione* (Tori, 1823).

Frayssinous,¹⁶¹ Balmes,¹⁶² Zucconi¹⁶³ i de molts altres escriptors religiosos. Vaig gaudir també amb la lectura de Fleury, *Història eclesiàstica* —aleshores ignorava que es tractés d'un llibre prohibit—¹⁶⁴ i, amb major fruit encara, vaig llegir les obres de Cavalca, de Passavanti, de Segneri¹⁶⁵ i tota la *Història de l'Església* d'Henrion.¹⁶⁶

Pensareu: si llegia tant, era impossible que atengués als manuals d'estudi. No va ser així. La meva memòria continuava emparant-me, i només amb la lectura i explicació de les matèries realitzades a classe en tenia prou per a complir els meus deures, de manera que dedicava a lectures diverses les ho-

¹⁶¹ Denis de Frayssinous (1765-1841), bisbe titular d'Hermòpolis, vicari general de París, predicador i conferenciant; les seves conferències, apreciades per la claredat i per la qualitat cultural, van ser publicades en quatre volums amb el títol: *Défense du Christianisme ou conférences sur la religion* (1825; en italià: 1826-1827).

¹⁶² Es refereix al sacerdot, filòsof, teòleg i publicista vigatà Jaume Balmes (1810-1848). El primer editor de les *Memorie dell'Oratorio*, E. Ceria, suposa que Don Bosco va llegir al seminari, traduïda a l'italià, una obra de Balmes: *El protestantismo comparado con el catolicismo en sus relaciones con la civilización europea*, però l'edició original castellana d'aquest llibre de Jaume Balmes és de 1842 (i la definitiva, que és la que fou traduïda a diversos idiomes, també a l'italià, de 1844); és a dir, Don Bosco la va llegir quan ja era sacerdot. D'altra banda, és força probable que Don Bosco llegís una altra obra del pensador català (*La religión demostrada al alcance de los niños*, publicada el 1841), la traducció italiana de la qual va veure la llum anys més tard: *La religione dimostrata alla intelligenza della gioventù*, Torino, Botta, 1849 (Cf. STELLA, *Don Bosco I*, 68). Per tant, en tots dos casos es tracta d'obres que Don Bosco segurament va llegir, però no al seminari, sinó més tard. Podem deduir-ne que ell considerava aquestes obres de Balmes adequades per a la formació dels seminaristes.

¹⁶³ S'al·ludeix al jesuïta Ferdinando Zucconi (1647-1732), autor de *Lezioni sacre sopra la divina Scrittura*, obra en cinc volums de la qual es van fer nombroses edicions.

¹⁶⁴ Claude Fleury (1640-1723), acadèmic de França, confessor del rei Lluís XV. La seva *Histoire ecclésiastique*, en 20 volums, la traducció italiana de la qual va veure la llum a Venècia els anys 1767-1771, és considerada la primera història sistemàtica de l'Església, de la seva organització, de les seves doctrines i dels seus ritus; en el segle XIX va ser posada a l'*Índex de llibres prohibits* per la seva orientació gal·licana, és a dir, favorable a una certa independència de les esglésies nacionals respecte del control del papat.

¹⁶⁵ Domenico Cavalca (1270-1342) i Iacopo Passavanti (1297-1357), frares dominics, autors d'obres ascètiques en llengua italiana, molt apreciats per la puresa literària de les seves obres; Paolo Segneri (1624-1694), escriptor jesuïta, capdavanter de la retòrica religiosa. La Llibreria Salesiana de Torí va editar diverses obres d'aquests autors. Cf. *Catalogo generale alfabetico delle opere editi dalla Tipografia e Libreria Salesiana Torino*, Torino, Tipografia e Libreria Salesiana, 1884.

¹⁶⁶ Matthieu Richard Auguste Henrion (1805-1862), laic, jurista, autor de nombroses obres de caire històric i apologetic, entre les quals una monumental història general de l'Església (1834-1836), de la qual en trobem registrada al catàleg de la biblioteca del seminari de Chieri la traducció italiana: *Storia universale della Chiesa dalla predicazione degli apostoli fino al pontificato di Gregorio XVI, opera compilata per uso dei seminari e del clero*, Milano, P. Lampato, 1839-1843, 14 volums.

res establertes per a l'estudi. Els superiors estaven al corrent de tot i m'ho permetien.

El grec representava una matèria que m'agradava enormement. Vaig aprendre'n els primers elements ja en el curs clàssic i n'havia estudiat la gramàtica i realitzat les primeres versions, fent servir diccionaris. Sobre aquest tema, vaig gaudir d'una feliç i avantatjosa oportunitat. Davant l'amenaça del còlera de 1836 a Torí, els jesuïtes van avançar la partença dels alumnes interns del col·legi del Carme cap a Montaldo.¹⁶⁷ Aquest avançament comportava el doble de personal docent, ja que calia cobrir les classes amb els externs que encara acudien al col·legi. Consultat el sacerdot Don Cafasso, em va proposar per a lliçons de grec,¹⁶⁸ la qual cosa em va obligar a dedicar-me seriosament a aquesta llengua per tal de preparar-me adequadament per ensenyar-la. A més, com que pertanyia a la mateixa Companyia un sacerdot anomenat Bini, profund coneixedor del grec, vaig poder acudir a ell amb gran profit. En només quatre mesos em va fer traduir gairebé tot el Nou Testament, els dos primers llibres d'Homer i algunes odes de Píndar i Anacreont.¹⁶⁹ Aquell respectable sacerdot, admirat de la meua bona voluntat, va continuar ajudant-me i, durant quatre anys —setmana rere setmana—, llegia una composició grega o alguna versió que jo li remetia, i que ell puntualment corregia, retornant-me-la després amb les oportunes observacions. D'aquesta manera vaig aconseguir traduir grec com si fos llatí.

Durant aquest temps, igualment, vaig estudiar francès i els principis de la llengua hebrea. Darrere del llatí i l'italià, aquests tres idiomes —hebreu, grec i francès— van ser sempre les meves llengües preferides.

¹⁶⁷ Montaldo Torinese: poble a 8 km de Chieri; el castell de l'indret servia com a residència estival dels estudiants del col·legi del Carme. *Collegio del Carmine*: col·legi de nobles encomanat als jesuïtes el 1818; era un dels instituts d'educació superior més prestigiosos de la capital, reservat a la formació de la classe dirigent. Va ser confiscat i nacionalitzat el 1848; les classes del col·legi van passar a formar part del Col·legi Nacional instituit aquell any.

¹⁶⁸ El seminarista Bosco va ser «repetidor» de grec al castell de Montaldo i assistent d'un dormitori des de l'11 de juliol fins al 17 d'octubre de 1836. En un certificat signat pel rector del col·legi, el jesuïta P. Dessi, es destaca «l'honradesa moral, la pietat i la freqüència dels sagraments» del jove Bosco mentre va exercir el càrrec de «prefecte».

¹⁶⁹ Homer (segles VIII-VII a. C.), poeta èpic grec, a qui s'atribueixen *La Iliada* i *L'Odissea*; Píndar (cap al 518-438 a. C.), poeta grec, cantor de les Olimpíades; Anacreont (cap al 560-480 a. C.), poeta grec.

9. Sagrats ordes – Sacerdoci

L'any de la mort de Comollo (1839),¹⁷⁰ en el tercer curs de teologia, vaig rebre la tonsura juntament amb quatre ordes menors. Després del mateix curs, em va venir la idea d'intentar realitzar un curs durant les vacances, cosa que —aleshores— ben rarament s'aconseguia. Amb aquesta finalitat i sense dir res a ningú, em vaig presentar a l'arquebisbe Fransoni,¹⁷¹ pregant-li que em permetés estudiar els tractats del quart curs en el temps d'aquelles vacances per tal de, d'aquesta manera, completar el quinquenni en el següent any escolar, 1840-1841. Vaig adduir la meva avançada edat de vint-i-quatre anys complerts.

El sant prelat em va acollir amb gran bondat i, atès l'èxit dels exàmens realitzats al seminari fins llavors, em va concedir el favor implorat, sota condició de presentar-me a les proves de tots els tractats corresponents al curs que desitjava avançar. El teòleg Cinzano, el meu arxiprest, era l'encarregat de fer realitat la voluntat del superior. Estudiant, vaig aconseguir acabar en dos mesos els tractats prescrits i, durant les temporos de tardor,¹⁷² vaig ser admès al sotsdiaconat.¹⁷³ Sabedor ara de les virtuts que es requereixen per a aquest importantíssim pas, reconec que no em trobava prou preparat. Com que no disposava de ningú que tingués cura directament de la meva vocació, em vaig aconsellar amb Don Cafasso, el qual em va indicar que continués endavant, i em vaig fiar de la seva paraula. Durant els deu dies d'exercicis espirituals, fets a Torí —a la casa de la Missió—,¹⁷⁴ vaig realitzar

¹⁷⁰ Luigi Comollo va morir el 2 d'abril de 1839; en canvi, el seminarista Bosco va rebre la tonsura i els anomenats ordes menors el 29 de març de 1840.

¹⁷¹ Mons. Luigi Fransoni (1789-1862), ordenat sacerdot el 1814, bisbe de Fossano el 1821, administrador de la diòcesi de Torí el 1831-1832, arquebisbe de Torí des de 1832, exiliat a Suïssa el 1848-1850. Expulsat del Regne del Piemont-Sardenya el 1850, es va establir a Lió (França), des d'on continuà governant la diòcesi mitjançant el vicari general Giuseppe Zappata.

¹⁷² Temporos: temps de dejuni, prescrit per l'Església catòlica, al començament de cadascuna de les quatre estacions de l'any (IEC, *Diccionari de la llengua catalana*, 2a ed.). Eren tres dies (dimecres, divendres i dissabte) de la mateixa setmana; era un antic costum conferir els ordes sagrats en aquestes dates.

¹⁷³ Abans de la reforma litúrgica del Concili Vaticà II, el sotsdiaconat era el primer dels ordes majors, i comportava la promesa del celibat i l'obligació de la recitació quotidiana de l'ofici diví. Joan Bosco rebé el sotsdiaconat el 19 de setembre de 1840 a l'església de la Immaculada annexa al palau arxiepiscopal de Torí.

¹⁷⁴ *Casa de la Missione*: seu provincial dels pares llutzeristes o paüls a Torí, als quals la diòcesi havia confiat la predicació dels exercicis als ordenands.

la confessió general perquè el confessor es fes una idea clara de la meua consciència i em donés el consell oportú. Desitjava completar els estudis, però tremolava davant la idea de lligar-me per tota la vida; per tant, no admetia una decisió definitiva sense abans disposar del ple consentiment del confessor.

Des de llavors m'he compromès amb totes les forces a practicar el consell del teòleg Borel: amb el recolliment i la comunió freqüent es conserva i es perfecciona la vocació. De retorn al seminari, vaig fer el cinquè curs i em van nomenar prefecte,¹⁷⁵ el càrrec més alt que podia assolir un seminarista.

El dissabte de *Sitientes*¹⁷⁶ de 1841 vaig rebre el diaconat, i em va correspondre ser ordenat sacerdot en les témpores d'estiu. Va ser un dia de veritable pena aquell en què em corresponia abandonar definitivament el seminari. Els superiors m'apreciaven, i m'havien ofert proves contínues de benevolència. Els companys m'estimaven molt. Es pot afirmar que vivia per a ells i ells per a mi. El qui necessitava afaitar-se o fer-se la coroneta, recorria a en Bosco; el qui necessitava un bonet, o bé cosir o apedaçar alguna peça de vestir, acudia a en Bosco. Per això em va resultar molt dolorosa la separació d'un lloc on havia viscut sis anys, on havia rebut educació, ciència, esperit eclesiàstic i totes les mostres de bondat i d'afecte que es poden desitjar.

La data de la meua ordenació era la vigília de la Santíssima Trinitat;¹⁷⁷ vaig celebrar la primera missa a l'església de Sant Francesc d'Assís, en la qual Don Cafasso s'encarregava de les conferències.¹⁷⁸ M'esperaven ansiosament al

¹⁷⁵ En el curs 1840-1841, cinc seminaristes ocupaven el càrrec de «prefecte»: Giacomo Bosco (1817-1889), Antonio Francesco Maria Giacomelli (1817-1846), Giovanni Bosco, Giuseppe Ignazio Antonio Tepatti (1819-1889) i Pietro Merla (1815-1855). Cf. STELLA, *Don Bosco nella storia economica*, 413. Els prefectes (*prefetto di camerata*) eren escollits ordinàriament entre els alumnes dels últims cursos; col·laboraven amb els superiors en la marxa del seminari, «promovent la rigorosa observança de les Constitucions». El servei dels prefectes era recompensat amb la reducció de la pensió. Cf. GIRAUDO, *Clero, seminario e società*, 226-228.

¹⁷⁶ En l'original: «Al *Sitientes*»: dissabte anterior al diumenge de Passió; rebia aquest nom de la primera paraula llatina (*Sitientes*) de l'introït de la missa pròpia del dia. Era el 29 març de 1841. Cf. notes de Ceria a les *Memorie dell'Oratorio*, 114.

¹⁷⁷ Joan Bosco va ser ordenat capellà el dissabte 5 de juny de 1841, a l'església de la Immaculada, annexa a l'arquebisbat. En el mateix pontifical van ser consagrats 42 preveres, 26 diaques i 26 sots-diaques.

¹⁷⁸ En l'original: «*capo di conferenza*», és a dir, responsable de l'escola de teologia moral i d'eloqüència sagrada. Es tractava d'uns cursos especials, de tres anys de durada, per a l'habilitació dels joves sacerdots en l'exercici de la confessió i de la direcció espiritual.

meu poble —des de molts anys enrere no hi havia tingut lloc cap primera missa—, però vaig preferir celebrar-la a Torí, sense soroll. Puc afirmar que aquell dia va ser el més bell de la meua vida. En el *Memento*¹⁷⁹ d'aquella missa inoblidable, vaig procurar recordar devotament tots els meus professors, benefactors espirituals i temporals i, amb un especial relleu, el plorat Don Calosso, a qui sempre rememoro com a gran i insigne benefactor. El dilluns em vaig encaminar a celebrar a l'església de la Santíssima Verge de la Consolata,¹⁸⁰ per agrair a la Mare de Déu els innombrables favors que m'havia obtingut del seu diví Fill Jesús.

El dimarts em vaig desplaçar a Chieri i vaig celebrar la missa a l'església de Sant Domènec, on vivia encara el meu antic professor, P. Giusiana, que em va atendre amb afecte paternal. Durant tota la missa el bon professor va estar plorant d'emoció. Vaig passar al seu costat aquella jornada, que puc anomenar com a dia de cel.

El dijous, solemnitat del *Corpus Domini*,¹⁸¹ vaig acontentar els meus paisans. Vaig cantar la missa i vaig presidir la processó de la solemnitat. El rector va convidar a dinar els meus parents, el clergat i les persones distingides del poble. Tothom va participar d'aquella alegria, ja que era molt estimat pels meus paisans i cadascun d'ells s'alegrava amb tot allò que pogués constituir un bé per a mi. Al vespre em vaig reunir amb la família. Prop de casa, contemplant el lloc del somni que vaig tenir al voltant dels nou anys, no vaig poder contenir les llàgrimes i vaig exclamar: «Com en són, de meravellosos, els disgnis de la divina Providència! Veritablement, Déu ha tret de la seva terra un pobre nen per col·locar-lo entre els primers del seu poble».

¹⁷⁹ Cadascuna de les pregàries del cànon de la missa en les quals es fa commemoració dels fidels vius (*Memento de vius*) i difunts (*Memento de difunts*).

¹⁸⁰ El santuari marià més venerat pels torinesos i molt freqüentat per Don Bosco i els seus nois en els primers temps de l'Oratori. Ha sofert diverses ampliacions i modificacions, i en destaquen les dels famosos artistes Guarino Guarini, Antonio Bertola i Filippo Juvarra. Entre 1834 i 1855 el santuari era confiat als oblats de Maria Verge.

¹⁸¹ La festa de Corpus era el 10 de juny de 1841.

10. Principis del sagrat ministeri – Sermó de Lavriano i Giovanni Brina

Aquell any (1841), en no disposar el meu rector d'un vicerector, vaig exercir el càrrec durant cinc mesos.¹⁸² Experimentava un gran plaer en el treball. Predicava tots els diumenges, visitava els malalts, els administrava els sants sacraments, tret del de la penitència —ja que encara no havia fet l'examen de confessió—. Assistia als enterraments, portava al dia els llibres parroquials, estenia certificats de pobresa o de qualsevol altra mena. Però trobava la meva delícia a ensenyar el catecisme als nens i a entretenir-me i xerrar amb ells. Sovint venien a visitar-me des de Morialdo; quan anava a casa em trobava sempre envoltat de nens i, al poble, trobaven nous companys i amics. En sortir de la casa parroquial, caminava sempre acompanyat d'una colla de nois i, anés on anés, em mantenia contínuament envoltat d'amiguets que em festejaven.

Atesa la meva gran facilitat per a exposar la paraula de Déu, em buscaven sovint per a predicar o fer panegírics als pobles veïns. Em van convidar a parlar de sant Benigne a Lavriano,¹⁸³ a finals d'octubre d'aquell any. Vaig acceptar amb gust, en tractar-se del poble del meu amic i company Don Giovanni Grassino,¹⁸⁴ ara rector de Scalenghe.¹⁸⁵ Desitjava donar lluentor a la solemnitat, per la qual cosa vaig preparar i escriure el sermó en llenguatge popular, però correcte; el vaig estudiar a consciència, persuadit de conquerir fama. Però Déu va voler oferir una tremenda lliçó a la meva vanaglòria. Tractant-se d'un dia festiu, abans de marxar havia de celebrar la missa a una hora còmoda per a la població; per això vaig necessitar servir-me d'un cavall per tal d'arribar a temps a predicar. Quan havia recorregut la meitat del camí al trot i al galop, vaig arribar a la vall de Casalborgone, entre Cinzano i Berzano,¹⁸⁶ quan, de sobte i des d'un camp sembrat de blat de moro, es va aixecar un esbart d'ocells. Espantat pel seu vol i la seva fressa, el cavall es

¹⁸² Del juny a l'octubre de 1841.

¹⁸³ Lavriano (o Lauriano), lloc del Baix Monferrato, a 24 km de Castelnuovo.

¹⁸⁴ Giovanni Domenico Grassino (1821-1902). Ordenat sacerdot, va freqüentar el *Convitto* de Torí i va treballar activament en els Oratoris de l'Àngel Custodi i de Valdocco. Va ser director del petit seminari de Giaveno en el temps en què va ser confiat a Don Bosco (1860-1862).

¹⁸⁵ Scalenghe és a 30 km de Torí.

¹⁸⁶ Berzano di San Pietro està situat a 8 km de Castelnuovo; Casalborgone es troba 6 km més enllà.

va desbocar i es va llançar per camins, camps i prats. Em vaig mantenir una estona sobre la sella; tanmateix, com que m'adonava que aquesta s'escoria sota el ventre de l'animal, vaig intentar una maniobra d'equitació. Fora del seu lloc, però, la cadira em va llançar cap amunt i vaig caure de cap per avall sobre un munt de pedres picades.

Des d'un turó proper, un home va observar el malaurat accident i va córrer amb un dels seus criats a ajudar-me. En trobar-me sense sentit, em va conduir a casa seva i em va ajaçar al millor llit que tenia. Em van prodigar les més caritatives atencions; al cap d'una hora, vaig recuperar el sentit, i em vaig adonar que em trobava en una casa aliena.

—No us preocupeu —va assenyalar el meu hoste—; no us amoïneu en veure-us en una casa estranya. Aquí no us faltará res. Ja he fet anar a buscar el metge i una altra persona persegueix el cavall. Sóc pagès, però proveït de tot allò que resulta necessari. Us trobeu gaire malament?

—Que Déu us recompensi tanta caritat, bon amic. No crec que sigui res greu; potser, alguna costella trencada, ja que no puc moure l'esquena. On sóc?

—Sou al turó de Berzano, a casa de Giovanni Calosso, de sobrenom *Brina*, el vostre humil servidor. També jo he rodat pel món i he tingut necessitat dels altres. Quantes aventures que he viscut anant per fires i mercats!

—Expliqueu-me alguna cosa, mentre arriba el metge.

—Quantes us en podria explicar! Escolteu-ne una. Fa força anys, a la tardor, em vaig dirigir a Asti amb la meva somereta per buscar-hi provisions per a l'hivern. Quan en tornava, tot arribant a les valls de Morialdo, el meu pobre animal —molt carregat— va caure en un fangar, i va quedar immòbil enmig del camí. Tots els meus esforços per aixecar la somera van ser inútils. Era mitjanit, ben fosc i amb temps plujós. Com que ja no sabia què fer, em vaig posar a cridar per demanar auxili. Uns minuts després, m'havien sentit al caseriu proper. Van acudir un seminarista i un germà seu amb dos homes més, que portaven teies enceses. Em van ajudar a descarregar la somera i a treure-la del fang, i em van acompanyar amb tot el que duia a casa seva. Em trobava mig mort, i els queviures estaven completament coberts de fang. Em van netejar, em van socórrer fins que vaig recuperar les forces amb un bon sopar i, a continuació, em van oferir un llit tou. Abans de partir, al matí, vaig voler pagar-los-ho tal com corresponia, però el seminarista ho va refusar dient: «Potser demà nosaltres us necessitem a vós».

Em vaig commoure davant d'aquelles paraules; el meu interlocutor va adonar-se de les meves llàgrimes i em va dir:

—Que us sentiu malament?

—No —vaig respondre—; m'agrada tant el relat que m'emociona.

—Si jo sabés com fer alguna cosa per aquella bona família!... Quina bona gent!

—Com es deia?

—Família Bosco, de sobrenom Boschetti. Però, per què sembleu tan commogut? Tal vegada coneixeu aquella família... És viu, està bé aquell seminarista?

—Aquell seminarista, bon amic meu, és el sacerdot a qui pagueu mil vegades tot el que va fer per vós. És el mateix que heu portat a casa vostra i heu col·locat en aquest llit. La divina Providència ha volgut manifestar-nos amb aquest fet que aquell qui dóna, rep.

És fàcil d'imaginar la meravella i la satisfacció d'aquell bon cristià, tant com les meves en comprovar que, enmig de la desgràcia, Déu m'havia guiat fins a les mans d'aquell amic. La seva dona, una germana i altres parents i amics van experimentar una gran alegria en saber que es trobava a casa la persona de la qual tantes vegades havien sentit parlar. Em van dispensar tota mena d'atencions. Al cap de poc es va presentar el metge, que va comprovar que no hi havia cap fractura, així que en pocs dies vaig reprendre el camí cap al meu poble amb el mateix cavall. Giovanni Brina em va acompanyar fins a casa i, mentre va viure, vam conservar una estreta amistat.

Després de l'avís, vaig prendre la ferma resolució de preparar a partir d'aleshores els meus sermons per a la major glòria de Déu i no pas per a aparèixer docte i literat.

11. *Convitto* eclesiàstic de Sant Francesc d'Assís

Un cop acabades les vacances, em van oferir tres ocupacions per escollir-ne una: preceptor a casa d'un senyor genovès, amb una paga de 1.000 francs l'any; capellà de Morialdo, on els bons camperols, pel viu desig de tenir-me amb ells, doblaven la paga dels capellans anteriors; vicerector al meu poble.

Abans de prendre una decisió definitiva vaig viatjar a Torí per demanar consell a Don Cafasso, el qual —des de feia uns quants anys— era el meu guia en les coses espirituals i temporals. El sant sacerdot ho va escoltar tot: oferiment de bons estipendis, insistència de parents i amics i els meus bons desitjos de treballar. Sense dubtar-ho ni un moment, em va transmetre aquestes paraules: «Necessiteu estudiar moral i predicació. Renuncieu, ara com ara, a tota proposta i vingueu al *Convitto*».¹⁸⁷ Vaig seguir de gust el seu savi consell i el 3 de novembre de 1841 vaig entrar al *Convitto*.

El *Convitto* eclesiàstic es pot considerar un complement dels estudis teològics, ja que als seminaris s'estudia només la dogmàtica especulativa. De la moral, únicament se n'analitzen les qüestions controvertides. Aquí s'aprèn a ser sacerdot: meditació, lectura, dues conferències diàries, lliçons de predicació, vida retirada, totes les comoditats per a estudiar i llegir bons autors, configuraven les ocupacions en les quals cadascú havia d'aplicar-se sol·lícitament.¹⁸⁸

Dos homes cèlebres dirigien, en aquell temps, aquest profitós institut: el teòleg Luigi Guala¹⁸⁹ i Don Josep Cafasso. Guala era el fundador de l'obra. Home desinteressat, ric en ciència, prudència i valor, es va lliurar del tot a tothom en l'època del govern de Napoleó I. Amb la finalitat de preparar els joves sacerdots per a la vida pràctica del sagrat ministeri un cop finalitzats els cursos del seminari, va fundar aquell magnífic planter que tant bé va reportar a l'Església tot contribuint, especialment, a extirpar algunes arrels de jansenisme que encara es conservaven entre nosaltres.¹⁹⁰

¹⁸⁷ *Convitto ecclesiastico* (Collegi eclesiàstic o Residència sacerdotal): institució creada, el 1817, per a la preparació de joves sacerdots en el ministeri de la confessió i la predicació. Inspirada per Pio Brunone Lanteri (1759-1830), va ser fundada de fet per Luigi Guala (1775-1848), de qui parla Don Bosco repetides vegades en aquestes *Memòries*. Els professors del *Convitto* (juntament amb els jesuïtes, els oblats de Maria Verge de P. B. Lanteri i l'Associació de les *Amicizie Cattoliche*) eren partidaris del corrent pastoral «benignista», oposat aleshores al corrent «auster» (defensat al Seminari i a la Universitat de Torí). Sant Josep Cafasso hi havia entrat com a alumne el 1834, va ser escollit per Guala com a *ripetitore* de teologia moral i col·laborador; esdevindrà rector del *Convitto* el 1848. Cf. *Regolamento del Convitto ecclesiastico*, a GIRAUDDO, *Clero, seminario e società*, 392-398; STELLA, *Don Bosco I*, 51-55.

¹⁸⁸ Quan Don Bosco va redactar aquestes línies, ja s'havia iniciat la polèmica de monsenyor Gastaldi amb el *Convitto*. Cf. TUNINETTI, *Lorenzo Gastaldi 1815-1883*, II, 68-70.

¹⁸⁹ Luigi Guala, sacerdot, teòleg moralista; deixeble de P. Brunone Lanteri i fundador i director del *Convitto*. Cf. Giuseppe USSEGLIO, *Il teologo Guala e il Convitto ecclesiastico di Torino*, a *Salesianum* 10 (1948), 487-490.

¹⁹⁰ Jansenisme: corrent religiós, amb repercussions en el camp politicoeclésiàstic, inspirat en les doctrines de C. Jansenius (1585-1638), bisbe d'Ypres, exposades en l'obra *Augustinus* (1640). A la

Pel que fa a les disputes, destacava en gran manera la del probabilisme i el probabilitiorisme.¹⁹¹ Al capdavant d'aquest darrer corrent es trobaven Alasia, Antoine¹⁹² i altres autors rigoristes; la seva pràctica pot conduir al jansenisme. Els probabilistes seguien la doctrina de sant Alfons —ara proclamat doctor de la santa Església—,¹⁹³ amb l'autoritat de ser com la teologia del Papa, ja que els seus escrits han estat reconeguts per l'Església per a ensenyar, predicar i practicar, pel fet que no contenen res que mereixi censura. El teòleg Guala es va situar amb fermesa enmig dels dos corrents i, col·locant en el centre d'ambdós la caritat de Nostre Senyor Jesucrist, va aconseguir apropar els dos extrems. El cas va arribar a un punt tal que, gràcies al teòleg Guala, sant Alfons es va convertir en el mestre de les nostres escoles, amb avantatges —anhelats durant molt temps— dels quals actualment se n'experimenten els saludables efectes.

El braç dret de Guala era Don Cafasso. Amb una virtut a tota prova, la seva prodigiosa calma, la seva perspicàcia i prudència van aconseguir que desaparegués l'aspror que encara quedava entre alguns dels probabilitioristes contra els seguidors de sant Alfons.

---

base d'aquesta doctrina hi ha la convicció que la naturalesa humana, totalment debilitada pel pecat original, és incapaç de resistir al mal amb les pròpies forces: només l'ajut de la gràcia divina pot salvar-la. Algunes de les idees difoses pel jansenisme, per exemple per Blaise Pascal o pels fundadors de les escoles de Port-Royal (visió pessimista de la naturalesa humana, rigorisme moral, predestinació en la concessió de la gràcia), van ser censurades per una butlla papal (1713). En temps de Don Bosco, la pervivència d'algunes d'aquestes idees es notava, per exemple, en el rigorisme en l'administració dels sagraments. Cf. Pietro STELLA, *Il Giansenismo in Italia*. Roma, Edizioni di Storia e Letteratura, 2006, 3 volums. Al nostre país, la difusió de les idees jansenistes es pot percebre en personalitats com Gregori Maians, el bisbe de Barcelona Josep Climent, l'arquebisbe de Tarragona Francesc Armanyà, el confessor Fèlix Amat o els germans Torres Amat.

¹⁹¹ Probabilisme: escola de teologia moral segons la qual una acció és lícita si té a favor seu una opinió probable. En canvi, segons el probabilitiorisme, mai no és lícit seguir una opinió probable quan existeix una opinió més probable.

¹⁹² Giuseppe Antonio Alassia (1731-1812), professor de teologia moral a la Universitat de Torí, autor d'un tractat molt usat als seminaris i també al *Convitto*. Paul Gabriel Antoine (1679-1743), teòleg i moralista jesuïta.

¹⁹³ Sant Alfons Maria de Liguori (1696-1787), brillant advocat napolità que va abandonar la carrera forense per dedicar-se a l'evangelització del poble; ordenat sacerdot el 1726, va fundar la congregació dels redemptoristes (1749). Bisbe el 1762. Fecundíssim escriptor de teologia i de literatura espiritual. La seva obra més important és *Theologia moralis* (1753-1755). Pius IX el va declarar doctor de l'Església el 1871. Sobre les dependències de Don Bosco respecte de sant Alfons, cf. Arnaldo PEDRINI, *Don Bosco e sant'Alfonso. La dottrina salesiana e alfonsina alla luce delle celebrazioni centenarie*, Rovigo, Istituto Padano Arte Grafiche, 1988.

Una mina d'or amagava, per la seva banda, el sacerdot torinès teòleg Felice Golzio,¹⁹⁴ que també era un resident. Va fer poc soroll en la seva modesta vida; però amb el seu treball incansable, amb humilitat i amb ciència suposava un veritable suport o, més ben dit, el braç dret de Guala i Cafasso. Les presons, els hospitals, les trones, els centres benèfics, els malalts a les seves pròpies cases, ciutats i pobles, els palaus dels principals i els tuguris dels pobres van experimentar els saludables efectes del zel d'aquestes tres llumeneres del clergat torinès.

Conformaven el trio de models que la divina Providència em col·locava al davant; només de mi depenia seguir-ne les petjades, la doctrina i les virtuts. Don Cafasso —des de feia sis anys, el meu guia— va ser també el meu director espiritual i, si he realitzat cap bé, li ho dec a aquell digne eclesiàstic, a les mans del qual vaig dipositar totes les decisions, aspiracions i accions de la meua vida. Va començar a portar-me a les presons,¹⁹⁵ on vaig aprendre de seguida a conèixer com n'és, de gran, la malícia i misèria dels homes. Em vaig horroritzar en contemplar-hi una munió de nois, de dotze a divuit anys; en veure'ls allí, sans, robustos i d'enginy despert, però ociosos, picats pels insectes i mancats de pa espiritual i material. Aquells infeliços personificaven l'oprobri de la pàtria, el deshonor de les famílies i la seva pròpia infàmia. Que gran que va ser la meua sorpresa en descobrir que molts d'ells sortien amb el propòsit ferm d'una vida millor i, no obstant això, després retornaven al lloc de càstig d'on havien sortit pocs dies abans.

En aquestes circumstàncies, vaig constatar que alguns tornaven a aquell lloc perquè estaven abandonats a si mateixos. Si aquells nois tinguessin ni que fos un amic que se'n preocupés, els assistís i instruís en la religió els dies festius, qui sap —deia per a mi— si no s'allunyarien de la seva ruïna o, almenys, no es reduiria el nombre dels que tornen a la presó? Vaig transmetre el meu pensament a Don Cafasso; amb el seu consell i ajut, em vaig dedicar a estudiar com dur-ho a terme, deixant l'èxit en mans del Senyor, sense el qual resulten vans tots els esforços dels homes.

¹⁹⁴ Felice Golzio (1808-1873), confessor al *Convitto*, i després rector del santuari de la Consolata. Va ser confessor de Don Bosco després de la mort de Don Cafasso (1860).

¹⁹⁵ Eren cinc les presons existents a Torí. Don Cafasso freqüentava les diverses presons de la ciutat per a la catequesi, l'administració dels sagraments i la cura de les necessitats dels detinguts. Era conegut el seu carisma a l'hora de confortar els condemnats a mort. Don Bosco va freqüentar les presons del tribunal de segona instància, anomenades ordinàriament *Senat*, i les «presons correccionals».

12. La festa de la Immaculada Concepció i l'inici de l'Oratori festiu

Amb prou feines vaig entrar al *Convitto* de Sant Francesc d'Assís, em vaig trobar immediatament amb una colla de nois que m'acompanyaven per carrers i places i a la sagristia mateixa de l'església de l'institut. Però em resultava impossible ocupar-me'n directament per manca de local. Un graciós episodi em va oferir l'ocasió per a intentar tirar endavant el projecte en favor dels joves que anaven errabunds¹⁹⁶ pels carrers de la ciutat, particularment dels que havien sortit de les presons.¹⁹⁷

El dia solemne de la Immaculada Concepció de Maria (8 de desembre de 1841), i a l'hora establerta, em trobava revestint-me amb els ornaments sagrats per tal de celebrar la santa missa. El sagristà, Giuseppe Comotti, en descobrir en un racó un jovenet, el va convidar a ajudar-me a missa.

—No en sé —va respondre ell, molt avergonyit.

—Vine —va replicar—, has de fer-ho.

—No en sé —va replicar el noiet—, no ho he fet mai.

—Ets un animal —va afirmar furiosament el sagristà—; si no saps ajudar a missa, per què véns a la sagristia?

Mentre deia això, va agafar el mànec del plomall i va començar a clavar cops a l'esquena i al cap d'aquell pobretó.

Mentre aquest arrencava a córrer, jo vaig cridar amb força:

—Què fa? Per què el pega d'aquesta manera? Què ha fet?

—Per què ve a la sagristia, si no sap ajudar a missa?

—Però vostè ha fet malament.

—I a vostè què li importa?

¹⁹⁶ *Giovanetti vaganti*: en aquells anys, a causa de l'increment demogràfic i de la crisi agrícola, es va produir una creixent migració de joves del camp a la capital. Moguts per la fam i la necessitat, fàcilment cometien delictes i eren empresonats tot esperant judici.

¹⁹⁷ Sobre els orígens de l'Oratori de Don Bosco, es poden veure les primeres pàgines d'*Apunte histórico* (1854) i d'*Apuntes históricos* (1862) de Don Bosco, a P. BRAIDO [ed.], *Don Bosco, el arte de educar*, 85-117. Cf. també la *Cronaca* de D. Ruffino (I-1860).

—M'importa molt; es tracta d'un amic meu. Cridi'l immediatament, neces-
sito parlar-hi.

—*Tuder, tuder*¹⁹⁸ —va exclamar cridant-lo i corrent darrere seu; després
d'assegurar-li que no li faria mal, el va conduir al meu costat.

El noi es va apropar tremolant i plorant pels cops rebuts.

—Ja has oït missa? —li vaig dir amb tot l'afecte¹⁹⁹ que em va ser possible.

—No —va respondre.

—Vine, doncs, a oir-la; després m'interessaria parlar-te d'un assumpte que
t'agradarà.

Va acceptar. Desitjava mitigar el disgust d'aquell pobret i no deixar-lo amb
mala impressió envers els responsables d'aquella sagristia. Un cop celebrada
la santa missa i practicada la deguda acció de gràcies, vaig traslladar el meu
aspirant a un cor. Somrient i assegurant-li que no havia de témer més bas-
tonades, vaig començar a preguntar-li d'aquesta manera:

—Bon amic meu, com et dius?

—Em dic Bartolomeo Garelli.

—De quin poble ets?

—D'Asti.

—El teu pare és viu?

—No, el meu pare és mort.

—I la teva mare?

—La meva mare també és morta.

—Quants anys tens?

¹⁹⁸ *Tuder* o *toder* és una antiga paraula piemontesa (amb la qual eren blasmades les persones de nacio-
nalitat alemanya) que significa 'taujà, pagerol'.

¹⁹⁹ És l'única vegada que Don Bosco fa servir en aquest escrit el mot *amorevolezza*, que és una de les
tres paraules clau usades per ell per a explicar els principis del seu sistema educatiu: «Aquest sistema
recolza tot sobre la raó, la religió i l'amor (*l'amorevolezza*)» (Giovanni BOSCO, *Il sistema preven-
tivo nella educazione de la gioventù*, a cura de Pietro BRAIDO, Roma, LAS, 1989, 83). És a dir, que la
narració que segueix il·lustra què entén Don Bosco per *amorevolezza*: una relació humana atenta
a la persona del noi, sincerament cordial i afectuosa, inspirada en la caritat cristiana, que im-
pulsava l'educador a acostar-se al noi per entendre'l i fer-se càrrec de les seves necessitats i problemes.

—En tinc setze.

—Saps llegir i escriure?

—No sé res.²⁰⁰

—Ja has estat admès a la primera comunió?

—Encara no.

—T'has confessat alguna vegada?

—Sí, però quan era petit.

—Ara vas al catecisme?

—No goso.

—Per què?

—Perquè els meus companys més petits saben el catecisme; i jo, tan gran, no sé res. Per això em fa vergonya anar a les classes.

—Si et donés catecisme a part, vindries a escoltar-lo?

—Vindria amb molt de gust.

—Vindries de gust a aquesta habitació?

—Vindré amb molt gust, sempre que no em peguin.

—Estigues tranquil, ningú no et tractarà malament. Ben al contrari, seràs el meu amic, hauràs de tractar amb mi i amb ningú més. Quan vols que comencem el nostre catecisme?

—Quan vostè vulgui.

—Aquesta tarda?

—Sí.

—Vols ara mateix?

²⁰⁰ Després d'aquesta resposta, G.B. Lemoyne (MBe II, 66) [MB II, 73] introdueix i comenta altres preguntes i respostes que no es troben en l'original de Don Bosco, ni en la còpia de Berto: «—Saps cantar? El jovenet, refregant-se els ulls, va mirar estranyat Don Bosco i va respondre: —No. —Saps xiular? I el noi va somriure, que era el que Don Bosco pretenia, com a senyal que s'havia guanyat la seva confiança». Lemoyne no indica la font o document en què es basa. Probablement va tenir sobre la taula de treball la *Cronaca* de D. Ruffino, en la qual, en referir-se a l'«Origen de l'Oratori», es narra la trobada de Don Bosco, el dia de la Immaculada (d'un any no precisat), amb un «jove de 17 o 16 anys» a la sagristia de l'església de Sant Francesc d'Assís. En el diàleg relatat per Ruffino hi ha aquest passatge: «—*Sai leggere?* —*No* —*Sai scrivere?* —*No* —*Sai contare?* —*No* —*Sai zuffolare? Il giovane si misse a ridere*» [«—Saps llegir? —No —Saps escriure? —No —Saps comptar? —No —Saps xiular? El jove es va posar a riure»] (*Cronaca Ruffino* [1-1860], 28-29).

—Sí, també ara; amb molt de gust.

Em vaig aixecar i vaig fer el senyal de la santa creu per començar, però el meu alumne no el feia perquè no en sabia. Aquella primera lliçó de catecisme, la vaig dedicar a ensenyar-li a fer el senyal de la creu i al fet que conegués el Déu creador, juntament amb la finalitat per a la qual ens va crear. Tot i que era de minsa memòria, atesa la seva assiduitat i atenció, en pocs diumenges va aconseguir aprendre les coses necessàries per a fer una bona confessió i poc després la seva santa comunió.

A aquest primer alumne s'hi van unir molts altres; durant aquell hivern em vaig centrar en alguns de més grans que tenien necessitat d'una catequesi especial i, sobretot, en els que sortien de les presons.

Vaig palpar aleshores per mi mateix que aquells nois reprenien una vida honrada, oblidant el passat, i es transformaven en bons cristians i honorats ciutadans, si —un cop fora del lloc de càstig— trobaven una mà benèvola que se n'ocupés, els assistís en els dies festius i els busqués un lloc de treball amb un bon patró, anant-los a visitar alguna vegada durant la setmana. Heus aquí l'origen del nostre Oratori, que amb la benedició del Senyor va créixer tant com aleshores no m'hagués pogut imaginar.

13. L'Oratori el 1842

Durant aquell hivern²⁰¹ vaig tractar de consolidar l'incipient Oratori. Encara que el meu objectiu era recollir només els nois en major perill i, preferentment, els que havien sortit de la presó, tanmateix, vaig convidar-ne alguns de bona conducta i ja instruïts per tal de posar els fonaments sobre els quals recolzar la disciplina i la moralitat. Aquests últims m'ajudaven a mantenir l'ordre i també a llegir i cantar cançons religioses; ja que, des de llavors, vaig entendre que les reunions dominicals sense la difusió de llibres de cant i de lectura amena resultarien com un cos sense ànima. En la festa de la Purificació (2 de febrer de 1842), que en aquell moment era festa de precepte, ja tenia una vintena de nens amb els quals vam aconseguir cantar per vegada primera el *Lloeu Maria, oh llengües fidels*.²⁰²

²⁰¹ De 1841-1842.

²⁰² En italià: «*Lodate Maria, o lingue fedeli*». Cant tradicional en honor de la Mare de Déu, que esdevindrà molt popular a les cases salesianes.

En la festa de l'Anunciació ja en teníem trenta. Aquell dia vam fer una petita festa. Al matí, els alumnes es van apropar als sants sagraments; a la tarda, es va cantar una lloança i, després del catecisme, es va narrar un exemple a tall de prèdica. Com que el cor on ens reuníem fins aleshores resultava estret, ens vam canviar a la propera capella de la sagristia.

L'Oratori s'organitzava d'aquesta manera: els dies festius es donaven facilitats per a apropar-se als sants sagraments de la confessió i de la comunió; a més, vam establir un dissabte i un diumenge al mes per a complir amb aquest deure religiós. A la tarda, a una hora determinada, s'entonava un cant breu i s'impartia catecisme; després, un exemple i la distribució d'algun objecte de regal, bé a tothom o bé sortejant-lo.

Entre els joves que van freqüentar el primitiu Oratori, vull assenyalar Giuseppe Buzzetti, l'assistència del qual va ser constant i de manera exemplar. Es va aficionar de tal manera a Don Bosco i les seves reunions festives, que va renunciar a anar a casa seva amb la família (a Caronno Ghiringhello), tal com habitualment feien els seus germans i amics. També sobresortien els seus germans Carlo, Angelo i Giosuè;²⁰³ i Giovanni Gariboldi i el seu germà, aleshores simples manobres i avui mestres d'obres.

En general, l'Oratori es componia de picapedrers, paletes, estucadors, empedradors i d'altres que venien de pobles llunyans. Particularment els últims, com que no coneixien on es trobaven les esglésies ni coneixien cap company, estaven exposats a perills de perversió, sobretot en els dies de festa.

El bon teòleg Guala i Don Cafasso estaven contents amb la reunió de nois i em proporcionaven de grat imatges, impresos, opuscles, medalles i petits crucifixos per als regals. Alguna vegada em van subministrar el necessari per a vestir els més necessitats i alimentar-ne d'altres durant algunes setmanes fins que aconseguien guanyar-se el pa amb el seu treball. Més encara, en incrementar-se'n enormement el nombre, van consentir que reunís en alguna ocasió el meu petit exèrcit per jugar al pati contigu. Si l'espai ho hagués permès, immediatament hauríem arribat a ser uns quants centenars, però vam haver de limitar-nos a uns vuitanta.

²⁰³ Giuseppe Buzzetti (1832-1891) va arribar a ser home de confiança de Don Bosco; des de 1853 es va encarregar de l'administració de les *Lecture Cattoliche*; el 1877 es va fer salesià laic. El poble (Caronno Ghiringhello) es diu actualment Caronno Varesino, a 10 km de Varese. Carlo Buzzetti (1829-1891), com a mestre d'obres, va participar en la construcció d'alguns edificis erigits per Don Bosco a Valdocco, en particular l'església de Maria Auxiliadora; ajudat pel seu germà Giosuè Buzzetti (1840-1902), va esdevenir un apreciat empresari i constructor de cases i esglésies a Torí.

Quan s'apropaven als sants sagraments, el mateix Guala o Don Cafasso solien visitar-nos i relatar-nos algun episodi edificant.

El teòleg Guala, desitjant que celebréssim una bonica festa en honor de santa Anna, patrona dels paletes, després de les funcions religioses del matí, els va convidar tots a esmorzar amb ell. Se'n van ajuntar gairebé un centenar a la gran sala anomenada de les conferències. Els van oferir en abundància cafè, llet, xocolata, galetes, panets, pastes i altres dolços que tant agraden als nois. Ja us podeu imaginar el soroll que va haver-hi en aquella festa i quants n'haguessin vingut si ho hagués permès el local!

Dedicava enterament els dies festius a estar amb els nois; durant la setmana, els visitava en plena feina, als tallers i a les fàbriques. Aquesta iniciativa constituïa un gran consol per als nois, en trobar un amic que se n'ocupava; agradava als patrons, els quals acollien amb gust sota la seva disciplina nois que estaven assistits durant la setmana i, en particular, els dies de festa, que són els de més perill.

Els dissabtes em desplaçava a les presons amb les butxaques plenes de tabac, fruita o panets per tal de guanyar-me l'afecte dels joves que vivien la desgràcia d'estar empresonats; per assistir-los, guanyar-me la seva amistat i, d'aquesta manera, animar-los a venir a l'Oratori quan tinguessin la sort de sortir d'aquell lloc de càstig.

14. Ministeri sagrat – Elecció d'un càrrec al Refugi (setembre de 1844)

En aquell temps vaig començar a predicar en públic en certes esglésies de Torí, a l'Hospital de la Caritat,²⁰⁴ a l'Alberg de Virtut,²⁰⁵ a les presons i al Col·legi de Sant Francesc de Paula,²⁰⁶ dirigint tridus, novenes i exercicis es-

²⁰⁴ *Regio Ospizio Generale di Carità*: obra pia fundada el 1628. Rebia nens i nenes pobres de la ciutat i la província de Torí. Era també hospital. Hi treballaven les Germanes de la Caritat, anomenades *Bigie*. Entre els administradors hi havia representants del Govern, de l'Ajuntament i del clergat.

²⁰⁵ *Regio Albergio di Virtù*: obra pia fundada en el segle XVI per iniciativa de la Companyia de la Caritat. Es proposava l'ensenyament gratuït d'un ofici a joves pobres. Aquests rebien també allotjament, menjar i un sou proporcionat. Cf. STELLA, *Don Bosco nella storia economica*, 170-171.

²⁰⁶ *Collegio Governativo di S. Francesco di Paola*: una de les escoles públiques secundàries de la ciutat; tenia classes elementals, de gramàtica i de retòrica. Fins al 1842 el teòleg Borel n'era el capellà. El 1859 es va transformar en *Regio Ginnasio*.

pirituals. Acabats els dos anys de moral, vaig superar l'examen de confessió, podent ocupar-me amb més profit de la disciplina, moralitat i bé de les ànimes dels meus joves a les presons, a l'Oratori i on calgués.

Reconfortava observar el meu confessionari —al llarg de la setmana i especialment els dies festius— envoltat de quaranta o cinquanta nois que esperaven hores i hores fins que els arribés el torn per a confessar-se.

Així va transcórrer la vida ordinària de l'Oratori durant gairebé tres anys, és a dir, fins a l'octubre de 1844.

Mentrestant, la divina Providència disposava novetats, canvis i també tribulacions.

En concloure els tres cursos de moral, havia de decidir-me per un sector determinat del sagrat ministeri. Don Giuseppe Comollo, l'ancià oncle d'en Comollo i rector de Cinzano, ja sense forces i d'acord amb l'arquebisbe, em va sol·licitar com a ecònom-administrador de la parròquia, ja que ell no podia regir-la a causa de la seva edat i xacres.²⁰⁷ El teòleg Guala em va dictar la carta d'agraïment a l'arquebisbe Fransoni, mentre em preparava per a una altra cosa. Un dia Don Cafasso em va cridar i em va dir:

—Ja heu acabat el període dels estudis; cal que aneu a treballar. En aquests temps, les messes són molt abundants. A què us sentiu més inclinat?

—Al que vós m'indiqueu.

—Hi ha tres ocupacions: vicerector a Buttigliera d'Asti; *repetidor* de moral aquí al *Convitto*; director del petit *Ospedaletto*²⁰⁸ al costat del Refugi.²⁰⁹ Quin triaríeu?

²⁰⁷ Don Giuseppe Comollo va morir a Cinzano l'1 de gener de 1843.

²⁰⁸ Hospital de Santa Filomena, anomenat també *Ospedaletto* (petit hospital): fundat per la marquesa de Barolo, estava destinat a nenes pobres de 3 a 12 anys d'edat. A les noies convalescents se'ls ensenyava a llegir i escriure. En aquells anys se n'estava acabant la construcció (va ser inaugurat el 10 d'agost de 1845). La direcció de l'hospital va ser confiada a les Germanes de Sant Josep. Don Bosco va introduir-hi l'ensenyament de l'aritmètica.

²⁰⁹ *Pia Opera di Nostra Signora Rifugio dei Peccatori*, coneguda ordinàriament amb el nom de *Rifugio*: institució benèfica fundada el 1822 per la marquesa de Barolo, creada per a «aquelles pobres noies a les quals la seducció va conduir a l'error, i que, penedides, busquen la pau d'un lloc retirat. La primera condició per a ser admeses és que estiguin penedides i entrin espontàniament» (*L'Armonia* 4 (1851), 41, 163). Avui es diu *Istituto Barolo*. El teòleg Borel, encarregat de la cura espiritual en aquestes institucions, havia proposat a la marquesa Don Bosco com a capellà de l'*Ospedaletto*.

—El que jutgeu convenient.

—No us inclineu més per un que per un altre?

—La meva inclinació apunta a ocupar-me de la joventut. Feu de mi el que vulgueu; percebo la voluntat del Senyor en el vostre consell.

—Què ocupa en aquest moment el vostre cor, què allotja la vostra ment?

—En aquest moment, sento que em trobo enmig d'una multitud de nois que sol·liciten la meva ajuda.

—Aneu, doncs, a passar unes setmanes de vacances. Quan torneu, us indicaré la vostra destinació.

Després de les vacances, Don Cafasso va deixar passar algunes setmanes sense comentar-me res; tampoc jo li ho vaig consultar.

—Per què no pregunteu per la vostra destinació? —em va manifestar un dia.

—Perquè vull reconèixer la voluntat de Déu en la vostra deliberació, sense afegir-hi res de part meva.

—Prepareu l'equipatge i aneu amb el teòleg Borel. Sereu director del petit hospital de Santa Filomena; treballareu també a l'Obra del Refugi. Mentrestant, Déu us posarà al davant el que haureu de fer per la joventut.

A simple vista, aquell consell semblava oposar-se a les meves inclinacions, perquè la direcció d'un hospital, i predicar i confessar en un institut de més de quatre-centes noies em prendrien el temps per a qualsevol altra ocupació. No obstant això, aquest era —tal com aviat vaig comprovar— el disegni del cel.

Des del primer moment en què vaig conèixer el teòleg Borel, vaig descobrir-hi un sant sacerdot, un model digne d'admiració i imitació. Quan disposava d'una oportunitat per a entretenir-me amb ell, en rebia sempre lliçons de zel sacerdotal, consells profitosos i estímuls cap al bé. Durant els tres anys viscuts al *Convitto* m'havia ofert en nombroses ocasions a ajudar-lo en les sagrades funcions, a confessar i predicar amb ell. De manera que el camp de treball em resultava conegut i en certa manera familiar.

Vam parlar llargament diverses vegades sobre les normes que havíem de seguir per ajudar-nos mútuament a l'hora de visitar les presons i complir amb les obligacions que se'ns havien confiat, i al mateix temps assistir els nois, la

moralitat i l'abandonament dels quals reclamaven cada cop més l'atenció dels sacerdots. Però com ho fariem? On recolliríem aquells nois?

—La seva habitació —va apuntar el teòleg Borel— servirà durant algun temps per a reunir els nois que freqüentaven Sant Francesc d'Assís. Quan puguem traslladar-nos a l'edifici preparat per als sacerdots al costat de l'*Os-pedaletto*, aleshores buscarem un lloc millor.

15. Un nou somni

El segon diumenge d'octubre d'aquell any (1844)²¹⁰ havia d'anunciar als meus nois que l'Oratori passaria a Valdocco. Però la incertesa del lloc, dels mitjans i de les persones em mantenia realment amoïnada. La vigília, vaig anar al llit amb el cor inquiet. Aquella nit vaig tenir un nou somni,²¹¹ que sembla un apèndix del d'I Becchi quan tenia nou anys. Considero oportú exposar-lo amb detall.

Vaig somiar que em trobava enmig d'una munió de llops, cabres, cabrits, xais, ovelles, moltons, gossos i ocells. Tots junts feien un soroll, un xivarri o, més ben dit, un terrabastall endimoniat capaç d'espantar el més intrèpid. Volia fugir, quan una senyora —molt ben vestida com una pastoreta— em va indicar que acompanyés i seguís l'estrany ramat, mentre Ella es posava al capdavant. Vam vagar per diversos paratges; vam fer tres estacions o parades. En cadascuna, molts d'aquells animals es transformaven en xais, el nombre dels quals augmentava cada vegada més. Després de caminar molt, em vaig trobar en un prat, on els animals joguinejaven i menjaven junts sense que els uns intentessin fer mal als altres.

Esgotat pel cansament, volia asseure'm al costat d'un camí proper, però la pastoreta em va convidar a prosseguir el camí. Després d'un altre breu tros de camí, era en un ampli pati, envoltat de porxos i a l'extrem del qual hi havia una església. En aquell moment em vaig adonar que les quatre cinquenes parts dels animals s'havien convertit en xais. El seu nombre es va incrementar de seguida moltíssim. Van arribar diversos pastorets per cuidar-los, però s'hi estaven un breu temps i se n'anaven. Aleshores va passar una cosa meravellosa: molts xais es transformaven en pastorets i, en créixer, tenien

²¹⁰ Diumenge 13 d'octubre de 1844.

²¹¹ Cf. MBe I, 310-311 [MB I, 384].

cura de la resta del ramat. Com que augmentava en gran manera el nombre dels pastors, aquests es van dividir i se'n van anar a altres llocs per recollir més animals estranys i guiar-los a noves pletes.

Volia anar-me'n d'allí, perquè em semblava que era l'hora de celebrar la missa, però la pastora em va suggerir que mirés cap al migdia. En observar, vaig contemplar un camp sembrat de blat de moro, patates, cols, remolatxes, enciams i moltes altres verdures.

—Mira una altra vegada —va apuntar, i vaig observar de nou. Llavors vaig albirar una estupenda i alta església. Una orquestra, música instrumental i vocal em convidaven a cantar la missa. A l'interior d'aquella església hi havia una franja blanca en la qual estava escrit amb caràcters cubitals: «*Hic domus mea, inde gloria mea*». ²¹²

Sempre dins del somni, vaig voler preguntar a la pastora on em trobava, què significava aquell caminar i aturar-nos, amb la casa, l'església i, més endavant, amb una altra església.

—Ho comprendràs tot quan, amb els teus ulls físics, vegis realitzat tot el que ara contemples amb els ulls de la ment.

Com que em semblava que em trobava despert, vaig dir: «Jo hi veig clar i hi veig amb els ulls materials; sé on vaig i què faig». En aquell moment va sonar la campana de l'*Ave Maria* a l'església de Sant Francesc i em vaig despertar.

Vaig romandre ocupat en el somni gairebé tota la nit; va estar acompanyat de moltes particularitats. Aleshores ben poc en vaig comprendre el significat, ja que no hi vaig concedir gaire crèdit; a poc a poc, a mesura que les coses s'anaven realitzant, vaig anar-lo entenent. I encara més: més endavant, juntament amb un altre somni, ²¹³ va servir de programa per a les meves decisions.

²¹² «Aquí hi ha casa meva, d'aquí la meva glòria». En la Tercera dècada, cap. 1, Don Bosco escriu, en canvi: «*Haec est domus mea, inde gloria mea*».

²¹³ Don Bosco va narrar aquest somni a Don G. Barberis i a Don G.B. Lemoyne el 2 de febrer de 1875. Cf. MBe II, 229-230 [MB II, 298].

16. Trasllat de l'Oratori al costat del Refugi

El segon diumenge d'octubre, consagrat a la Maternitat de Maria, vaig comunicar als meus nois el trasllat de l'Oratori al costat del Refugi. Inicialment, es van espantar una mica, però quan els vaig explicar que ens hi esperava un ampli local —completament a la nostra disposició— per a cantar, córrer, saltar i divertir-nos, els va agradar i esperaven amb impaciència el diumenge següent per veure les novetats que s'anaven imaginant. El tercer diumenge d'octubre,²¹⁴ dedicat a la Puresa de Maria Verge, poc després de migdia, una gernació de nois de diverses edats i condicions baixava corrent a Valdocco a la recerca del nou Oratori.

—On és l'Oratori? On és Don Bosco? —interrogaven pertot arreu.

Ningú no sabia respondre'ls ni una paraula sobre aquest tema, ja que en aquell veïnat ningú havia sentit parlar ni de Don Bosco ni de l'Oratori. Els qui venien preguntant, creient-se burlats, alçaven la veu i les pretensions; els del barri, considerant-se insultats, hi oposaven amenaces i cops. Les coses començaven a prendre un mal caire, quan el teòleg Borel i jo vam sortir de casa en sentir el xivarri. Tan bon punt vam aparèixer nosaltres va cessar tot soroll i altercat. Els nois van córrer en massa cap a nosaltres, preguntant on era l'Oratori.

Els vam indicar que el veritable Oratori no estava encara acabat i que, mentrestant, vinguessin a la meva habitació; serviria molt bé pel fet que era espaiosa. En efecte, aquell diumenge les coses van sortir força bé; però el diumenge següent, com que als antics alumnes se'n van unir alguns del veïnat, no sabia on ficar-los. Habitació, escales i corredor eren plens de gom a gom de nois. El dia de Tots Sants em vaig posar a confessar amb el teòleg Borel; tots volien confessar-se. Com havíem de procedir? Érem dos confessors per a més de dos-cents nens. L'un encenia el foc, un altre s'apressava a apagar-lo; aquest portava llenya, aquell aigua; galledes, tenalles, paletes, càntirs, palanganes, cadires, sabates, llibres i qualsevol altre objecte quedava en desordre per més que s'intentessin endreçar les coses. «No és possible continuar així», va dir el benivolgut teòleg; «ens cal buscar un lloc més adequat». Amb tot, vam passar sis dies festius en aquell estret local, l'habitació situada damunt del vestíbul corresponent a la primera porta d'entrada al Refugi.

²¹⁴ Era el 20 d'octubre de 1844.

Mentrestant, ens vam entrevistar amb l'arquebisbe Fransonì,²¹⁵ que va comprendre la importància del nostre projecte.

—Continueu —ens va dir—; feu tot el que considereu útil per a les ànimes; us dono totes les facultats que us resultin necessàries. Parleu amb la marquesa Barolo;²¹⁶ potser ella us podrà facilitar un lloc adequat. Però digueu-me: no podrien acudir aquests nois a les seves pròpies parròquies?

—La major part dels nois són estrangers;²¹⁷ viuen a Torí només una part de l'any. Ni tan sols saben a quina parròquia pertanyen. Molts d'ells van mal vestits i parlen dialectes poc comprensibles, per la qual cosa entenen poca cosa i són poc entesos pels altres. Alguns, d'altra banda, com que són ja grandets, no gosen barrejar-se a la classe amb els petits.

—En conclusió —va replicar l'arquebisbe—, que es necessita un lloc a part destinat per a ells. Continueu, doncs. Us beneixo a vosaltres i al vostre projecte. Us ajudaré en el que pugui; manteniu-me al corrent i en qualsevol moment faré el que estigui a les meves mans.

Ens vam adreçar, en efecte, a la marquesa Barolo i, per tal com fins a l'agost de l'any següent no s'obriria l'*Ospedaletto*, la caritativa senyora va aprovar que convertíssim en capella dues espaioses habitacions destinades a sales d'estar per als sacerdots del Refugi, quan tinguessin allí les seves habitacions. Per tant, per arribar al nou Oratori, es passava per on actualment hi ha la porta de l'hospital; a través de la petita avinguda que separa l'obra del Cottolengo²¹⁸

²¹⁵ El 13 de març de 1846, Don Bosco escrivia al vicari de la ciutat: «Quan el 1844, per motiu de la meua ocupació, vaig anar a establir-me a la Pia Obra del Refugi, els joves van continuar anant-hi per a la seva instrucció espiritual. Va ser precisament llavors quan, d'acord amb el senyor teòleg Borel i Don Pacchiotti, vam presentar una memòria al senyor Arquebisbe, que ens va autoritzar a transformar la nostra habitació en Oratori, on es donava catecisme, s'escoltaven les confessions i se celebrava la santa missa per als nois esmentats» (G. BOSCO, *Epistolario, I (1835-1863). Introduzione, testi e note a cura di Francesco Motto*, Torino, LAS, 1991, 66).

²¹⁶ Giulia Vittorina Colbert de Maulévrier, marquesa de Barolo (1785-1864). Va néixer a França; dona intel·ligent, culta i profundament religiosa, casada amb un ric filantrop, el marquès Tancredi Falletti di Barolo; es va dedicar a obres assistencials a Torí, en favor de noies extraviades (*Rifugio* i institut de les *Maddalene*), òrfenes i pobres (hospicis, escoles i un asil infantil); va construir el petit hospital (*Ospedaletto*) de Santa Filomena i va fundar diversos instituts religiosos.

²¹⁷ En l'original: *stranieri*. Ceria comenta aquest terme utilitzat per Don Bosco: «Diu més que *forestieri* i està en sintonia amb el que segueix, adreçat a representar una dolorosa realitat de manera eficaç, per tal d'obtenir el consens desitjat» (*Memorie dell'Oratorio*, 140-141). Més endavant, en el capítol 19, Don Bosco parlarà de «savoians, suïssos, de la vall d'Aosta...».

²¹⁸ *Opera Cottolengo [Piccola Casa della Divina Provvidenza]*: institució fundada a Torí (1832) per sant Josep Cottolengo (1786-1842) en favor dels malalts pobres o crònics, dels discapacitats físics o

de l'edifici esmentat, s'arribava a l'actual habitació dels sacerdots, i per l'escala interna es pujava a la tercera planta.

Allí es trobava el lloc escollit per la divina Providència per a la primera església de l'Oratori. Va començar a anomenar-se de Sant Francesc de Sales per dues raons: primera, perquè la marquesa de Barolo tenia la intenció de fundar una congregació de sacerdots amb aquest títol, per la qual cosa va fer pintar-hi la imatge del sant que encara es contempla a l'entrada del local; segona, com que el nostre ministeri exigeix molta calma i mansuetud, ens vam posar sota la protecció de sant Francesc de Sales, a fi que ens obtinguéssim de Déu la gràcia d'imitar-lo en la seva extraordinària mansuetud i en la conquesta de les ànimes. Una raó més per a col·locar-nos a l'empara del sant: que ens prestés la seva ajuda des del cel per tal d'imitar-lo en el combat contra els errors que atacaven la religió, especialment el protestantisme, que començava a insinuar-se insidiosament als nostres pobles i, sobretot, a la ciutat de Torí.

En conseqüència, i amb l'autorització de l'arquebisbe,²¹⁹ el 8 de desembre de l'any 1844, dia dedicat a la Immaculada Concepció de Maria, amb un temps molt fred i mentre queia una abundosa nevada, es va beneir l'anhelada capella, s'hi va celebrar la santa missa i força nois van fer la seva confessió i comunió; vaig oficiar aquella funció vessant llàgrimes de consol perquè ho veia tot de manera que ja em semblava establir l'obra de l'Oratori, la finalitat del qual era entretenir la joventut més abandonada i en perill, un cop aconclerts els seus deures religiosos a l'església.²²⁰

---

psíquics, dels ancians i dels captaires. Per al servei de l'Obra instituí congregacions masculines i femenines. En l'actualitat la institució té centres arreu d'Itàlia i en diversos països, com ara el nostre, on es va fundar el Cottolengo de Barcelona (1932) en memòria de l'atenció benèfica del jesuïta Jacint Alegre.

²¹⁹ Es conserva un document de la Cúria torinesa, amb data 7 de desembre de 1844, autoritzant l'obertura d'un «*publico oratorio [...] nel quale si radunano molti giovani, che amano la cristiana istruzione*», amb la facultat de celebrar-hi missa i amb el nom de Sant Francesc de Sales.

²²⁰ En el manuscrit original, en aquest punt, Don Bosco hi anota: «Vil·la de la benemèrita comtessa Corsi Gabriella Peletta, Nizza Monferrato, 21 d'octubre de 1873». Aquesta anotació, que no va ser reportada pel manuscrit Berto, indica el lloc on l'autor va compondre les pàgines precedents. La comtessa Corsi va acollir durant anys Don Bosco a la seva vil·la de Nizza Monferrato quan necessitava descansar o quan volia treballar sense ser destorbat. A més, en l'edició crítica s'afegeix, com en l'original: «3r Memòries de l'Oratori del 1845 al 1855 exclusivament per als socis salesians». Aquesta frase (que interromp l'enumeració dels capítols) no apareix, en canvi, en l'edició de Ceria.

17. L'Oratori a Sant Martí dels Molins – Dificultats – La mà del Senyor

A la capella annexa a l'edifici de l'*Ospedaletto* de Santa Filomena, l'Oratori anava encarrilant-se òptimament. Els dies festius hi acudien els nois a patolls per confessar-se i rebre la comunió. Un cop acabada la missa es donava una breu explicació de l'evangeli. Després de migdia, catecisme, cant de cançons religioses, breu instrucció, lletanies de la Mare de Déu i benedicció. Durant els intervals, es divertia agradablement els joves amb diversos jocs. Els realitzàvem a la petita albereda que encara hi ha entre el monestir de la Magdalena i la via pública. Allí vam passar set mesos.²²¹ Crèiem que havíem trobat el paradís a la terra, quan ens vam veure obligats a abandonar aquell refugi acollidor per anar-nos-en a la recerca d'un altre.

La marquesa Barolo, tot i que veia amb bons ulls tota obra de caritat, no obstant això, en apropar-se l'obertura del seu *Ospedaletto* (va ser obert el 10 d'agost de 1845), va voler que el nostre Oratori s'allunyés d'allí. La veritat és que el lloc destinat a capella, a escola o a zona d'esbarjo dels joves no tenia cap comunicació amb l'interior de l'edifici —fins i tot les persianes mateixes eren fixes i girades cap amunt—; tanmateix, vam haver d'oobeir. Vam presentar una ferma instància al municipi de Torí i, gràcies a la recomanació de l'arquebisbe Frasoni, vam aconseguir que l'Oratori es traslladés a l'església de Sant Martí dels *Molazzi*, o sigui, dels Molins de la ciutat.²²²

Heus aquí, doncs, que un diumenge del mes de juliol de 1845, vam carregar els bancs, reclinatoris, candelers, algunes cadires, crucifixos i quadres grans i petits. Portant cadascú l'objecte que podia, entre gatzara, rialles i pena

²²¹ Don Bosco escriu a *Apunte histórico del Oratorio* (1854): «La notícia d'una capella destinada únicament per als nois, les sagrades funcions fetes a propòsit per a ells i una mica de lloc lliure per a saltar van ser reclams poderosos, i la nostra església, que en aquella època va començar a anomenar-se Oratori, va resultar petita. Ens vam arreglar com millor vam poder. Habitacions, cuina, passadissos, en cada racó es feia classe de catecisme, tot era Oratori» (a BRAIDO [ed.], *Juan Bosco, el arte de educar*, 88).

²²² *Molazzi* o *Molassi* (piemontès: *Molàss* = diversos molins units), anomenats també *Mulini Dora*. Complex d'edificis, construïts entre els segles XIV i XIX i avui desapareguts, per a la mòlta dels cereals. Els fets explicats en aquest capítol 17 van ocórrer després dels narrats en el capítol 18. Vegeu, a aquest propòsit: Francesco MOTTO, *L'Oratorio di Don Bosco presso il cimitero di S. Pietro in Vincoli. Una documentata ricostruzione del noto episodio*, RSS 5 (1986), 199-220.

—com si d'una emigració popular es tractés—, ens vam encaminar a establir el quarter general en el lloc que hem indicat.²²³

El teòleg Borel va fer un discurs per a l'ocasió, tant a la partida com en arribar a la nova església. El digne ministre de l'altar, en un llenguatge popular molt personal, va expressar els pensaments següents:

«Les cols, estimats joves, si no es trasplanten, no es fan grans i boniques. Podem dir el mateix del nostre Oratori. Fins ara ha anat passant d'un lloc a un altre; però en cada lloc on ha estat, ha aconseguit sempre un notable increment, ajudant força els joves que l'han freqüentat. Sant Francesc d'Assís el va veure començar com un catecisme i una mica de cant. Allí no s'hi podia fer res més. El Refugi va propiciar, momentàniament, una parada —tal com fan els qui van amb tren—, amb la finalitat que els nostres joves no estiguessin mancats, en aquells pocs mesos, de l'ajuda espiritual de la confessió, el catecisme, les prèdiques i les amenes diversions.

»Al costat de l'*Ospedaletto* va començar un veritable Oratori. Semblava que havíem trobat l'autèntica pau, un lloc adequat per a nosaltres; però la divina Providència va disposar que haguéssim de sortir d'allí i venir aquí, a Sant Martí. Ens hi estarem gaire temps? Ho desconeixem; esperem que sí, però —sigui com sigui— continuem convençuts que el nostre Oratori, com les cols trasplantades, incrementarà el nombre de joves amants de la virtut i augmentarà l'interès pel cant i la música i per les escoles nocturnes i diürnes.

»Passarem, doncs, aquí gaire temps? No ens preocupem d'aquestes qüestions; posem-nos del tot a les mans del Senyor, que Ell tindrà cura de nosaltres. Sens dubte, Ell ens beneeix, ens ajuda i ens protegeix. Ell pensarà en el lloc convenient per a promoure la seva glòria i el bé de les nostres ànimes. Però, així com les gràcies del Senyor formen una mena de cadena —de manera que una baula s'uneix amb una altra—, de la mateixa manera, si aprofitem les primeres gràcies, podem estar segurs que Déu ens en concedirà unes altres de més grans; i, si secundem les finalitats de

²²³ El 1854, Don Bosco explicava els fets d'aquesta manera: «Per això el diumenge es va anunciar el canvi de domicili. Aquells nois, en part tristos perquè havien d'abandonar un lloc que estimaven com si fos propi, en part ansiosos de novetat, van col·laborar tots en el trasllat. Haguéssiu pogut veure com l'un portava una cadira, un altre un banc, aquest un quadre o una estatueta, aquell altre ornaments, copons, canadelles. Uns altres, molt més alegres, portaven xanques, bosses de petanca o altres jocs. Però tots estaven ansiosos per veure el nou Oratori» (G. Bosco, *Apunte histórico* [1854], a BRAIDO [ed.], *Juan Bosco, el arte de educar*, 88).

l'Oratori, caminarem de virtut en virtut fins a assolir la pàtria feliç, on la infinita misericòrdia de Nostre Senyor Jesucrist donarà a cadascú el premi merescut».

A aquella solemne funció va assistir-hi una gentada immensa de nois, i vam cantar un *Te Deum*²²⁴ en acció de gràcies amb moltíssima emoció.

Allí, les pràctiques religioses es desenvolupaven com al Refugi. Però no podíem celebrar la missa ni donar la benedicció a la tarda, amb la qual cosa no existia la possibilitat de repartir la comunió, que és l'element bàsic de la nostra institució. L'esbarjo mateix trobava nombrosos obstacles, paralitzat sovint perquè els nois havien de jugar al carrer i a la placeta davant de l'església, per on passaven sovint vianants, carros, cavalls i carretons. En no disposar de cap altra cosa millor, donàvem gràcies al cel pel que ens havia concedit fins llavors, tot esperant un lloc més adient. No obstant això, van sobrevenir nous trastorns.

Com que els moliners, els mossos i els empleats no toleraven els salts, els cants i, de vegades, el xivarri dels nostres nois, es van alarmar i de comú acord van presentar les seves queixes davant del municipi. Va començar en aquella època a propagar-se l'opinió que aquelles reunions de joves eren perilloses, de manera que s'hi podien produir —d'un moment a l'altre— motins i revoltes. Per arribar a aquesta conclusió es recolzaven en la ràpida obediència amb la qual els nois executaven la més petita indicació del seu superior. Hi afegien, sense raó, que els nois causaven mil desperfectes a l'església, fora de l'església i a l'empedrat; feia l'efecte que Torí s'hagués d'enfonsar si nosaltres continuàvem reunint-nos en aquell lloc.

El súmmum dels nostres mals va arribar amb la carta escrita per un secretari dels Molins a l'alcalde de Torí, en la qual es recollien tota mena de rumors sense cap fonament i es manifestava —inflant danys imaginaris—²²⁵ que resultava impossible per a les famílies ocupades en aquells treballs exercir les seves obligacions i gaudir de tranquil·litat.

²²⁴ Títol abreujat en llatí d'un himne religiós en prosa rítmica, *Te Deum laudamus* («Us lloem, oh Déu»); es canta tradicionalment en determinades celebracions litúrgiques i en els actes religiosos d'acció de gràcies, especialment l'últim dia de l'any.

²²⁵ En el marge del manuscrit Berto hi llegim una anotació de la mà del secretari: «L'alcalde va fer inspeccionar el lloc i va trobar els murs, l'empedrat extern, el paviment i totes les coses de l'església en bon estat. L'únic desperfecte consistia en el fet que un noi havia fet una petita ratlla a les parets amb la punta d'un clauet».

Va arribar a dir-se que allò era un planter d'immoralitat. L'alcalde, tot i que convençut que l'informe era infundat, va escriure una encesa carta en virtut de la qual el nostre Oratori havia de traslladar-se immediatament a una altra banda. Disgust general, lamentacions inútils! Vam haver d'anar-nos-en.²²⁶

Però convé advertir que el secretari autor de la famosa carta, anomenat Cussetti (això no s'ha de publicar mai), va ser l'última vegada que va escriure: va ser atacat d'una forta tremolor a la mà dreta i va baixar a la tomba, tres anys després, a conseqüència d'aquell mal. Déu va disposar que el seu fill quedés abandonat enmig del carrer, veient-se obligat a demanar pa i asil a l'internat que més endavant es va obrir a Valdocco.

18. L'Oratori a *San Pietro in Vincoli* – La criada del capellà – Una carta – Un accident desagradable

Per tal com l'alcalde i, en general, el municipi estaven persuadits de la inconsistència de tot el que s'escrivia contra nosaltres, n'hi va haver prou amb una simple instància i la recomanació de l'arquebisbe perquè se'ns permetés reunir-nos al pati i la capella del Sant Crist, coneguda vulgarment com *San Pietro in Vincoli*.²²⁷ D'aquesta manera, després de dos mesos de permanència a Sant Martí, ens vam transferir amb amarga pena a una nova zona que, d'altra banda, ens resultava més adequada. Els llargs porxos, el pati espaiós i l'església, apta per a les funcions sagrades, van inflamar l'entusiasme dels joves, que es van posar bojós d'alegria. No obstant això, allí hi havia un terrible rival que desconeixíem. No es tractava de cap mort, d'entre

²²⁶ L'Oratori va començar a la capella dels Molins el 13 de juliol de 1845 i es va acabar cap a finals de l'any (probablement el diumenge 28 de desembre), ja que el 14 de novembre la *Ragioneria* va ordenar a Don Borel que, des del primer de gener de 1846, s'havia d'abandonar el lloc. Cf. MOTTO, *L'Oratorio*, 214-215.

²²⁷ *San Pietro in Vincoli*: el petit cementiri, construït el 1777, es trobava a poca distància del *Rifugio*. Des de 1832 (després de la construcció del grandios cementiri general) ja no s'hi sepultaven cadàvers a terra. Davant de l'edifici hi havia una esplanada. Sobre aquesta etapa de l'Oratori, que va tenir lloc abans de la narrada en el capítol 17, cf. MOTTO, *L'Oratorio*, 199-220. E. Ceria havia advertit ja el 1946 que l'episodi sobre l'Oratori a *San Pietro in Vincoli* «no va tenir lloc després de la permanència als Molins, sinó abans, tal com demostren els documents» (*Memorie dell'Oratorio*, 147). L'edifici, del qual van ser extretes les restes de les sepultures, existeix encara i és utilitzat per a manifestacions culturals i exposicions.

els que en gran nombre reposaven als sepulcres propers, sinó d'una persona viva, la criada del capellà. Amb prou feines va començar a sentir els cants i les veus i, diguem-ho, la gatzara dels nois, va sortir de casa feta una fúria i, amb la còfia entravessada i els braços fent nanses, va començar a insultar tota aquella multitud de nois que es divertien. Xisclaven, a l'uníson amb ella, una noia, un gos, un gat i tot un galliner; semblava que hagués d'esclatar una guerra europea. Vaig intentar apropar-m'hi per calmar-la, indicant-li que aquells nois no tenien cap mala intenció, que es divertien i no cometien cap pecat. Aleshores es va tombar cap a mi i va descarregar en contra meu.

En aquell moment vaig considerar oportú interrompre l'esbarjo i fer una mica de catecisme. Després del rés del rosari a l'església, ens vam acomiadar amb l'esperança de trobar una major tranquil·litat el diumenge següent. Va ocórrer tot el contrari. Al capvespre, quan va arribar el capellà, aquella bona criada el va abordar i, després d'anomenar, a Don Bosco i als seus revolucionaris nois, profanadors dels llocs sants i uns veritables canalles, va obligar el seu bon amo a enviar una carta al municipi.

Va escriure al dictat de la criada, però amb una duresa tal que immediatament es va promulgar ordre de captura contra qualsevol de nosaltres que tornés per allí. És dolorós recordar-ho, però aquella va ser l'última carta del capellà Don Tesio; va escriure el dilluns i, hores més tard —víctima d'un atac d'apoplexia—, moria gairebé de sobte.²²⁸ L'endemà passat, corria la mateixa sort la criada. Aquests fets es van divulgar i van impressionar profundament els joves i tots els qui es van assabentar de la notícia. L'afany d'acudir i informar-se dels tristos esdeveniments va ser gran en tothom; però en prohibir-se les reunions a *San Pietro in Vincoli* i no havent pogut avisar amb temps sobre el canvi, ningú —ni jo mateix— no es podia imaginar en quin lloc se celebraria la reunió.²²⁹

²²⁸ Giuseppe Tesio (1777-1845) era originari de Raccogini (Cuneo) i havia estat frare caputxí. Consta en els registres parroquials de l'església dels Sants Simó i Judes que va morir el dimecres 28 de maig de 1845.

²²⁹ Dels documents d'arxiu, no en resulta que Don Tesio hagués escrit cap carta hostil a Don Bosco; la *Ragioneria* no va prohibir l'accés als nois de l'Oratori, sinó als membres de la «congregació dels catequistes de Sant Pelagi» que es reunien a la capella els diumenges a la tarda per a la celebració de les vespres, sense respectar els horaris acordats amb Don Tesio. Sobre els esdeveniments i sobre els equívocs que van determinar aquesta interpretació dels fets per part de Don Bosco, cf. MOTTO, *L'Oratorio*, 204-211.

19. L'Oratori a casa Moretta

El diumenge següent a la prohibició, es va desplaçar a *San Pietro in Vincoli* una multitud de nois que no havien estat avisats prèviament. En trobar-ho tot tancat, es van dirigir en massa a la meva habitació al costat de l'*Ospedaleto*. Què podia fer? Em trobava amb un munt d'estris d'església i de joc, una gernació de nens que seguien els meus passos anés on anés, i no disposava ni d'un pam de terreny on reunir-nos.

Tanmateix, ocultant les meves penes, aparentava bon humor amb tothom i els divertia explicant mil meravelles sobre el futur Oratori, que —llavors— existia només en la meva ment i en els dissenys del Senyor. En els dies festius, i amb la finalitat d'entretenir-los d'alguna manera, els portava unes vegades a Sassi; unes altres, a la Mare de Déu de la Pila, a la Mare de Déu del Camp, a la muntanya dels Caputxins, i fins i tot a Superga.²³⁰ Al matí procurava celebrar missa en aquelles esglésies i explicar l'evangeli. A la tarda, una mica de catecisme, cant de lloances i algun relat; després, un tomb pels voltants i passejos fins a l'hora de tornar a cada família. Semblava que aquesta situació crítica reduiria a fum qualsevol pla de l'Oratori; en canvi, augmentava extraordinàriament el nombre dels qui el freqüentaven.

Mentrestant, érem al mes de novembre (1845), temps que ja no era gens apte per a passejos o caminades fora de la ciutat. D'acord amb el teòleg Borel, vam llogar tres habitacions de la casa de Don Moretta,²³¹ propera i gairebé al davant de l'actual església de Maria Auxiliadora. A força de reparacions, aquella casa gairebé s'ha refet completament. Allí vam estar-hi quatre mesos, angoixats per les estretors del lloc, però contents en permetre'ns recollir a les habitacions els nostres alumnes, instruir-los i donar facilitats, sobretot, per a confessar-se. Més encara, aquell hivern vam començar les

²³⁰ *Sassi*: lloc d'uns 1.000 habitants, a 3 km de la ciutat de Torí, a la riba dreta del Po; *Madonna del Pilone*: església als afores de Torí, a la riba del Po, construïda en el segle XVII; *Madonna di Campagna*: església parroquial, atesa pels pares caputxins, a 3 km de la ciutat de Torí; *Monte dei Capuccini*: altura que domina el Borgo Po, al marge dret del riu, sobre el turó del mateix nom, a 669 m d'altitud; la corona una bella església del segle XVI; *Superga*: majestuosa basílica construïda entre 1717 i 1731 per l'arquitecte Filippo Juvarra (1678-1736), en la qual es troben les tombes dels reis de Sardenya; hi destaquen la cúpula de 97 metres i les dues torres de 60 metres; en un edifici annex hi tenia la seu una acadèmia eclesiàstica amb una important biblioteca.

²³¹ Giovanni Battista Moretta (1777-1847), sacerdot, excaputxí. La casa, de dues plantes, tenia vint habitacions. Situada a la zona de Valdocco (aproximadament, en el lloc que ocupa avui l'església «sucursal» a la plaça Maria Ausiliatrice). Cf. GIRAUDO - BIANCARDI, *Qui è vissuto Don Bosco*, 151-152; STELLA, *Don Bosco nella storia economica*, 74-75.

escoles nocturnes. Era la primera vegada que als nostres pobles es parlava d'aquesta mena d'escoles; per això es va comentar molt el fet; alguns a favor, d'altres en contra.²³²

També en aquell temps es van propagar enraonies molt estranyes. Alguns qualificaven Don Bosco de revolucionari; d'altres, el prenien per boig o per heretge. Pensaven d'aquesta manera: «L'Oratori allunya els nois de les seves parròquies; per tant, el rector es trobarà amb l'església buida i no podrà conèixer els nens, dels quals haurà de retre comptes davant el tribunal del Senyor. Don Bosco ha d'enviar els nois a les seves parròquies i deixar-se d'ajuntar-los en altres llocs».

Així em parlaven dos respectables rectors d'aquesta ciutat que em van visitar en nom dels seus col·legues.

—Els joves que jo reuneixo —els vaig respondre— no alteren la freqüència a les parròquies, ja que la major part d'ells no coneixen ni el rector ni la parròquia.

—Per què?

—Perquè gairebé tots són forasters; es troben en aquesta ciutat abandonats per part dels seus parents o han vingut a la recerca d'una feina que no troben. Els qui habitualment freqüenten les meves reunions són savoians, suïssos, de la vall d'Aosta, de Biella, de Novara, de la Llombardia.

—No podria enviar aquests nois a les respectives parròquies?

—No saben ni quines són.

—Per què no els ho indica?

—No és possible. La llunyania de la pàtria, la diversitat de llenguatges, la inseguretat del domicili i el desconeixement dels llocs fan difícil, per no dir impossible, acudir a les parròquies. A més, molts d'ells ja són grans —entre divuit, vint i fins i tot vint-i-cinc anys d'edat— i completament ignorants en

²³² Sobre la «prioritat lassalliana» en el terreny de les escoles nocturnes al Piemont, cf. Carlo VERRI, *I Fratelli delle Scuole Cristiane e la storia della scuola in Piemonte (1829-1859). Contributo alla storia della pedagogia nel Risorgimento*, Erba (Como), Casa Editrice «Sussidi», [s. a.], 120-121; MBe XVII, 734-736 [MB XVII, 850-852]; Secondino SCAGLIONE, *Don Bosco e i Fratelli delle Scuole Cristiane*, a *Rivista Lasalliana* 55 (1988), 1, 18-23; STELLA, *Don Bosco nella storia economica*, 64-65.

religió. Qui podria convèncer-los perquè anessin a barrejar-se amb nens de vuit o deu anys, molt més instruïts que ells?

—No podria vostè acompanyar-los i ensenyar-los el catecisme a les mateixes esglésies parroquials?

—Com a màxim, seria capaç de fer-ho en una parròquia, però no en totes. El problema s'arranjaria si cada rector es preocupés de venir personalment o d'enviar algú que es fes càrrec d'aquests nens i els acompanyés a les respectives parròquies. Però fins i tot això resulta difícil, ja que alguns d'ells són lleugers i entremaliats i s'apropen únicament atrets pels passejos i les diversions que organitzem; només així es decideixen a assistir també al catecisme i a les pràctiques de pietat. Per tant, caldria que cada parròquia tingués, a més, un lloc adequat per a reunir i entretenir aquests nois amb diversions agradables.

—Això és impossible. No hi ha locals, ni sacerdots que tinguin lliure el dia de festa per a aquestes ocupacions.

—Aleshores?

—Aleshores, faci el que li sembli bé, mentre nosaltres deliberem sobre el que convé fer.

El tema de si s'havien de promoure o rebutjar els Oratoris va fer discutir els rectors de Torí. Va haver-hi pronunciaments a favor i en contra. El capellà de Borgo Dora, Don Agostino Gattino, amb el teòleg Ponsati,²³³ capellà de Sant Agustí, em va portar la resposta en aquests termes: «Els rectors de la ciutat de Torí, reunits en una de les seves habituals conferències, van tractar de la conveniència dels Oratoris. Considerats, per ambdues parts, els temors i les esperances, davant la impossibilitat que cada rector pugui organitzar un Oratori a la respectiva parròquia, animen el sacerdot Bosco a continuar fins que no es prengui cap altra decisió».

²³³ En el text de l'edició crítica es llegeix: Agostino Cattino. En canvi, el primer editor transcriu correctament: Agostino Gattino. Es tracta de Don Agostino Luigi Gattino (1816-1869), rector de la parròquia dels Sants Simó i Judes a Borgo Dora. Aquesta parròquia, que incloïa en la seva jurisdicció el *Rifugio*, i també l'Oratori en el moment en què s'estableix a la casa Pinardi, tenia 20.000 habitants i era la més gran i pobra de la ciutat. El teòleg Vincenzo Ponsati (1800-1874) era el rector de la parròquia dels Sants Felip i Jaume, amb seu a l'església de Sant Agustí; Ponsati era també capellà de les presons «senatorials» de Torí, amb uns 300 presos, tasca en la qual es feia ajudar per Don Cafasso, el teòleg Borel i altres sacerdots.

Mentre succeïen aquestes coses, va arribar la primavera de 1846. La casa Moretta estava habitada per molts inquilins, els quals —atordits pel xivarri i el continu soroll de l'anar i venir dels nois— es van queixar a l'amo, declarant que tots rescindirien el contracte de lloguer si no cessaven immediatament aquelles reunions. Per això, el bon sacerdot Moretta es va veure obligat a comunicar-nos que busquéssim immediatament un altre lloc on ajuntar-nos, si volíem que l'Oratori continués amb vida.

20. L'Oratori en un prat – Passeig a Superga

Amb gran pena i no pocs inconvenients per a les nostres trobades, el març de 1846 vam abandonar la casa Moretta i vam arrendar un prat dels germans Filippi,²³⁴ on actualment hi ha una foneria de ferro. Allí em vaig trobar a cel descobert, enmig d'un prat envoltat per una pobra tanca, que deixava pas lliure a qui desitgés entrar-hi. Teníem entre tres-cents i quatre-cents joves que trobaven el seu paradís terrenal en aquell Oratori, en què la volta del cel feia de sostre i de parets.

Com fer les pràctiques religioses en aquell lloc? Ensenyàvem el catecisme com bonament podíem, es cantaven algunes lloances i les vespres; després, el teòleg Borel o jo pujàvem a un pendent o damunt d'una cadira per a la prèdica als joves, que s'apropaven ansiosos a escoltar-nos.

Les confessions es realitzaven de la manera següent: els dies festius, molt de matí, m'apropava al prat, on molts ja m'esperaven. M'asseia en una costa i escoltava la confessió d'alguns, mentre d'altres es preparaven o donaven gràcies; seguidament, no pocs reprenien els seus jocs. A una certa hora del matí es donava un toc de trompeta, i tots els nois s'aplegaven; un segon toc significava el silenci que em permetia dir alguna cosa i indicar on aniríem a oir missa i combregar.

De vegades —tal com ja ha quedat dit—, anàvem a la Mare de Déu del Camp, a l'església de la Consolata, a Stupinigi²³⁵ o a llocs esmentats més

²³⁴ Era al costat de la casa Moretta (carrers Cigna i Maria Ausiliatrice). Els propietaris de diverses cases i terrenys adjacents eren els germans Filippi (Pietro Antonio i Carlo).

²³⁵ *Stupinigi*: poble a 10 km al sud de Torí. El lloc és conegut pel palauet de caça dels reis de Savoia, grandios complex barroc de l'esmentat arquitecte F. Juvarra, envoltat d'un gran parc i de boscos.

amunt. Com que realitzàvem freqüents caminades fins a llocs llunyans, en relataré una a Superga; per aquesta se sabrà com es feien les altres.

Reunits els joves al prat, donàvem temps per a jugar una mica a les bitlles, a la xarranca, a xanques, etc.;²³⁶ es tocava un tambor i després una trompeta; així es convocaven la reunió i la partida. Procuràvem, primerament, que tots oïssin missa i, poc després de les nou, sortíem cap a Superga. Alguns portaven cistells de pa; d'altres, formatge, embotit o fruita i altres articles necessaris per a aquell dia. Es guardava silenci fins als afores de la ciutat; després començaven la bullícia, els cants i els crits, però sempre en fila i en ordre.

En arribar als peus de la pujada que condueix a la basílica, em vaig trobar amb un cavallet magnífic i degudament guarnit, enviat pel sacerdot Anselmetti,²³⁷ capellà d'aquella església. Allí mateix vaig rebre també una missiva del teòleg Borel, que ens havia precedit, en la qual deia: «Vingui tranquil amb els nostres benivolguts joves; la sopa, el plat de carn i el vi estan preparats». Vaig muntar a cavall i vaig llegir en veu alta la carta. Tots es van arremolinar al voltant i, un cop finalitzada la lectura, van esclatar en aplaudiments i aclamacions, cridant, xisclant i cantant. Els uns agafaven el cavall per les orelles, els altres pel morro o per la cua, ensopegant amb el pobre animal o amb qui el cavalcava. El mans cavallet ho suportava tot pacíficament, donant senyals d'una paciència més gran que la que hagués tingut el qui anava al damunt. Enmig d'aquell xivarri, vam aconseguir que s'escoltés la nostra banda, composta d'un tambor, una trompeta i una guitarra. Malgrat que desafinaven, tot servia per a acompanyar les veus dels joves i era suficient per a produir una sorprenent harmonia.

Cansats de riure, bromejar, cantar i cridar, vam arribar al lloc establert. Els nois, com que estaven suats, es van asseure al pati del santuari; de seguida se'ls va procurar el necessari per a la seva gana voraç. Després del breu descans, els vaig reunir a tots i els vaig explicar detalladament la meravellosa història de la basílica, de les tombes reials de la cripta i de l'Acadèmia

²³⁶ En l'original: «*giuocare alquanto alle bocce, alle piastrelle, alle stampelle*». Com en altres llocs del llibre en què apareixen jocs infantils de l'època de Don Bosco, la traducció que donem a jocs catalans és tan aproximada com ens ha estat possible.

²³⁷ Giuseppe Maurizio Anselmetti (1778-1852), rector de la parròquia de la Nativitat de Maria, no gaire lluny de la basílica de Superga.

Eclesiàstica,²³⁸ erigida allí per Carles Albert²³⁹ i promoguda pels bisbes dels Estats Sards.

El teòleg Guglielmo Audisio,²⁴⁰ que era el director d'aquesta Acadèmia, va pagar amablement la sopa i el segon plat per a tots els hostes. El rector va regalar el vi i la fruita. Es va donar un parell d'hores per a visitar els locals i, després, ens vam reunir a l'església, on ja hi havia molta gent. A les tres de la tarda, vaig pronunciar una breu prèdica des de la trona; a continuació, alguns amb bona veu van cantar el *Tantum ergo*,²⁴¹ i la novetat de les veus blanques va causar l'admiració dels presents. A les sis es van deixar anar alguns globus aerostàtics i, de seguida, vam emprendre el retorn cap a Torí amb vives manifestacions de gratitud a tots els qui ens havien obsequiat. El mateix cantar, riure, córrer i, de vegades, resar d'abans va ocupar el camí de tornada. Ja a la ciutat, cada vegada que algun arribava a la zona més propera a casa seva, abandonava la fila i se n'anava amb la seva família. Quan vaig arribar el Refugi, encara m'acompanyaven set o vuit nois dels més robustos, que portaven els estris emprats durant la jornada.

21. El marquès de Cavour i les seves amenaces – Nous trastorns per a l'Oratori

És impossible explicar l'entusiasme que aquests passejos suscitaven en els joves. Feliços amb aquella barreja de devoció, jocs i passejos, s'encapritxaven de tal manera amb mi que no tan sols eren obedientíssims a les meves ordres, sinó que anhelaven que els confiés qualsevol encàrrec que haguessin

²³⁸ *Accademia Ecclesiastica di Superga*: reinstaurada el 1834 pel rei Carles Albert. Centre superior d'estudis teològics i canònics reservat a graduats en teologia i en lleis, que es dedicaven a l'estudi del dret canònic, a l'eloqüència sagrada i a les conferències de moral. Va funcionar fins al 1850.

²³⁹ Carles Albert de Savoia (1798-1849), príncep de Carignano, va succeir Carles Fèlix en el tron del regne del Piemont-Sardenya a partir de 1831. Es va interessar eficaçment per tota mena d'obres benèfiques, especialment hospitals i escoles infantils. Al final del seu regnat concedí un Estatut liberal i es posà al capdavant del moviment d'unificació italiana.

²⁴⁰ Guglielmo Audisio (1802-1882), president de l'Acadèmia Teològica de Superga fins al 1849, col·laborador del periòdic catòlic conservador *L'Armonia*. Va deixar diverses obres de dret canònic, història eclesiàstica i eloqüència. Després de ser expulsat del Piemont pel seu conservadorisme, va ser canonge de Sant Pere del Vaticà.

²⁴¹ *Tantum ergo*: primeres paraules en llatí de l'himne eucarístic atribuït a sant Tomàs: «*Tantum ergo Sacramentum / Veneremur cernui*» («A tan gran Sagrament / venerem prostrats»).

de realitzar. Un cert dia, en comprovar com aconseguia el silenci entre uns quatre-cents nois que saltaven i esvalotaven al prat amb un simple gest de la mà, un guàrdia va exclamar: «Si aquest capellà fos un general de l'armada, podria combatre contra el més poderós exèrcit del món». Realment l'obediència i l'afecte dels meus alumnes ranejaven amb la bogeria.

D'altra banda, l'assumpte va donar ocasió de renovar les enraonies que Don Bosco, en qualsevol moment, podia provocar una revolució amb els seus joves. Aquesta afirmació tan ridícula va tornar a trobar crèdit entre les autoritats locals, especialment en el marquès de Cavour,²⁴² pare dels cèlebres Camillo i Gustavo,²⁴³ aleshores vicari de la ciutat²⁴⁴ —càrrec equivalent a cap de la seguretat urbana—. Va ordenar que em personés al palau municipal i, després d'un llarg raonament sobre les faules que se m'imputaven, va concloure dient-me:

—Bon sacerdot, accepteu el meu consell, deixeu en llibertat aquests trinxeraires, que no faran res més que donar-vos disgustos a vós i a les autoritats públiques. M'han assegurat que aquestes reunions són perilloses i, per tant, no puc tolerar-les.

—No tinc més mires, senyor marquès —vaig respondre—, que millorar la sort d'aquests pobres fills del poble. No demano recursos econòmics; únicament un lloc on reunir-los. Amb aquest mitjà espero poder disminuir el nombre de perdularis i dels qui acaben poblant les presons.

—Us enganyeu, bon sacerdot; us canseu debades. No puc assignar-vos cap local, tenint per segur que aquestes reunions són perilloses. Però, vós, on trobareu els mitjans per a pagar lloguers i fer front a tantes despeses com us

²⁴² Marquès Michele Benso di Cavour (1781-1850), convençut antijacobi durant la seva joventut, es va apropar després al règim del Consolat i de l'Imperi napoleònic. El 1819 va ser un dels alcaldes de la ciutat, i de 1835 a 1847 va ocupar el càrrec de *Vicario generale di politica e di polizia* de la capital i els seus suburbis, amb àmplies potestats sobre l'ordre públic.

²⁴³ Gustavo Filippo Benso di Cavour (1806-1864), estudiós de filosofia i diputat. Camillo Paolo Benso di Cavour (1810-1861), polític, exponent del partit liberal; el 1847 va fundar el periòdic *Il Risorgimento*; va ser diverses vegades cap de govern, i és considerat el principal impulsor de la unificació italiana. Cf. Rosario ROMEO, *Cavour e il suo tempo (1810-1842)*, Bari, Laterza, 41984.

²⁴⁴ *Vicario di Città*: magistrat de nomenament reial; antiga institució amb múltiples i diversificades incumbències. Vigilava el servei de proveïments, els mercats, el comerç i l'ordre públic, amb jurisdicció civil i criminal; tenia també competències en altres àmbits (higiene i salut pública, molins, cementiris, loteries i altres institucions assistencials); suprema autoritat municipal. Va desaparèixer el 1847. Cf. Giuseppe BRACCO (ed.), *Torino e Don Bosco*, I, Torino, Archivio Storico della Città di Torino, 1989, 78-85. La traducció castellana de Prelezo dona «magistrado regio de la Ciudad».

ocasionen aquests rodamons? Us repeteixo que no puc permetre aquestes reunions.

—Els resultats obtinguts, senyor marquès, em confirmen que no treballo debades. Molts nois totalment abandonats van ser recollits, deslliurats dels perills, orientats cap a algun ofici, i les presons no van tornar a ser el seu estatge. Fins ara els mitjans materials no m'han faltat: són a les mans de Déu, que de vegades se serveix d'instruments de poc valor per a complir els seus sublimes designis.

—Tingueu paciència. Obeïu i prou; no puc permetre aquestes reunions.

—No ho feu per mi, senyor marquès, sinó pel bé de tants nois abandonats que, potser, tindrien una trista fi.

—Calleu. No sóc aquí per discutir. Això és un desordre. Vull i haig d'impedir-ho. No sabeu que està prohibida qualsevol concentració, tret que es disposi del legítim permís?

—Les meves reunions no tenen finalitat política. Ensenyo el catecisme a pobres nois, i ho faig amb el permís del meu arquebisbe.

—N'està assabentat l'arquebisbe, d'aquestes coses?

—N'està totalment informat, i no he fet mai cap pas sense el seu consentiment.

—Però jo no puc permetre unes concentracions semblants.

—M'imagino, senyor marquès, que no pretendreu prohibir-me de fer catecisme quan dispo del permís del meu arquebisbe.

—I si l'arquebisbe us manés desistir d'aquesta ridícula empresa vostra, no hi oposaríeu cap dificultat?

—Absolutament cap. Vaig començar i m'he mantingut fins al present seguint el parer del meu superior eclesiàstic i una simple indicació seva seria per a mi una ordre.

—Retireu-vos. Parlaré amb l'arquebisbe, però no us obstineu davant les seves ordres; en cas contrari, m'obligareu a prendre mesures severes a les quals no voldria haver de recórrer.

Arribades a aquest punt les coses, vaig pensar que em deixarien en pau, almenys durant algun temps. Quin va ser el meu estupor quan, en arribar a

casa, vaig trobar-hi una carta dels germans Filippi amb la qual em treien del lloc que m'havien llogat.

«Els seus nois», escrivien, «en trepitjar incessantment el nostre prat, faran malbé fins i tot l'arrel de l'erba. Amb gust li perdonem el lloguer vençut, amb la condició que d'aquí a quinze dies deixi lliure el nostre prat. No ens és possible concedir-li més temps».

Quan van saber que m'envoltaven tantes dificultats, diversos amics em suggerien d'abandonar l'empresa, que ells consideraven inútil. D'altres, en veure'm molt pensatiu i contínuament envoltat de nois, començaven a dir que m'havia tornat boig.

Un dia el teòleg Borel, en presència —entre d'altres— del sacerdot Sebastiano Pacchiotti,²⁴⁵ va procedir a indicar-me:

—Per tal de no exposar-nos a perdre-ho tot, és millor salvar alguna cosa. Deixem en llibertat tots els actuals joves; quedem-nos només amb una vintena dels més petits. Mentre continuem ensenyant-los el catecisme, Déu obrirà el camí i l'oportunitat de fer alguna cosa més.

—No cal esperar una altra oportunitat —vaig respondre—; el lloc està preparat; hi ha un pati espaiós, una casa amb molts nens, porxos, església, sacerdots, clergues, tot a la nostra disposició.

—Però on es troba tot això? —va interrompre el teòleg Borel.

—No sé dir on, però certament existeixen i són per a nosaltres.

Aleshores el teòleg Borel, posant-se a plorar, va exclamar:

—Pobre Don Bosco; se li ha trastornat el cap.²⁴⁶

Em va prendre la mà, em va besar i se'n va anar amb Don Sebastiano Pacchiotti, deixant-me sol a la meva habitació.

²⁴⁵ Sebastiano Pacchiotti (1806-1885), capellà de les obres de la marquesa Barolo juntament amb el teòleg Borel i Don Bosco; va col·laborar activament a l'Oratori amb catequesis, confessions, predicacions i l'ensenyament a les escoles festives i nocturnes.

²⁴⁶ «Va ser llavors quan jo vaig rebre una carta vostra, Sr. Teòleg, en la qual em dèieu que D. Bosco ja no podia exercir el càrrec encomanat. Vaig respondre immediatament que estava disposada a continuar passant a D. Bosco el seu estipendi amb la condició que no fes res, i estic disposada a mantenir la meva paraula. Vós, Sr. Teòleg, creieu que no és fer res, confessar, parlar a un centenar de nois; jo crec que això fa mal a D. Bosco, i considero necessari que s'allunyi força de Torí, per no trobar-se en el cas de cansar d'aquesta manera els pulmons» (Carta de la marquesa Barolo a Don Borel del 18 de maig de 1846).

22. Comiat del Refugi – Nova acusació de bogeria

Les nombroses coses que es deien sobre Don Bosco començaven a inquietar la marquesa Barolo, i encara més pel fet que el municipi de Torí es mostrava contrari als meus projectes.

Un dia, es va apropar ella a la meva estança i va començar a parlar-me en aquest to:

—Estic molt contenta de les atencions que dispenseu als meus instituts.²⁴⁷ Us agraeixo que hàgiu treballat tant per introduir-hi cants religiosos, el gregorià, la música, l'aritmètica i fins i tot el sistema mètric.

—No teniu per què agrair-m'ho. El deure dels sacerdots és complir amb les seves obligacions. Déu ho pagarà tot. No en parlem més.

—Volia expressar-vos que sento de debò que les múltiples ocupacions us hagin malmès la salut.²⁴⁸ No és possible que pugueu continuar amb la direcció de les meves obres i de l'obra dels nois abandonats; i més ara, que el seu nombre ha crescut desmesuradament. He vingut per proposar-vos que us ocupeu només d'allò que realment és la vostra obligació, és a dir, la direcció de l'*Ospedaletto*; que no aneu més a les presons ni al Cottolengo i que suspengueu tota ocupació amb els nens. Què me'n dieu?

—Senyora marquesa, Déu m'ha ajudat fins ara i no deixarà d'ajudar-me d'ara endavant. No us preocupeu del que hagi de fer. Entre Don Pacchiotti, el teòleg Borel i jo ho farem tot.

—Però no puc tolerar que us mateu. Tantes i tan variades ocupacions, vulgueu o no, van en detriment de la vostra salut i de les meves institucions. A més, les enraonies que corren sobre la vostra salut mental i l'oposició de les autoritats locals m'obliguen a aconsellar-vos...

—Què, senyora marquesa?

²⁴⁷ «En resum, aprovo i lloco l'obra d'instrucció als nois; però considero que poden ser perilloses les reunions a les portes dels meus establiments per la naturalesa de les persones que s'hi troben» (Carta de la marquesa Barolo a Don Borel del 18 de maig de 1846).

²⁴⁸ «Us deueu recordar de quantes vegades us he recomanat d'anar amb compte [amb la salut de Don Bosco], i deixar-lo reposar, etc., etc. No em fèieu cas, dèieu que els sacerdots havien de treballar, etc.» (Carta de la marquesa Barolo a Don Borel del 18 de maig de 1846).

—Que deixeu l'obra dels nois o la del Refugi. Penseu-hi i ja em respondreu.

—La meua resposta ja està pensada. Vós teniu diners i trobareu fàcilment tants sacerdots com vulgueu per a les vostres institucions. No passa el mateix amb els nois pobres. Si en aquest moment em retiro, tot s'acabarà en fum; per tant, com fins ara, continuaré fent el que pugui al Refugi; cessaré oficialment en el càrrec i em lliuraré de ple a la cura dels meus nois abandonats.

—Però com podreu viure?

—Déu m'ha ajudat sempre i continuarà fent-ho d'ara endavant.

—Però vós teniu mala salut, el cap no us regeix; acabareu endeutant-vos i recorrereu a mi; us asseguro des d'aquest instant que no us donaré ni un cèntim per als vostres nois. Ara accepteu el meu consell de mare. Continuaré passant-vos la paga, i us l'augmentaré si voleu.²⁴⁹ Aneu a passar un, tres o cinc anys a qualsevol banda i descansau;²⁵⁰ quan estigueu perfectament restablert, torneu al Refugi i sereu sempre ben rebut; en cas contrari, em col·loqueu davant la desagradable necessitat d'acomiar-vos de les meves institucions. Penseu-ho seriosament.

—Ja ho he pensat, senyora marquesa. He consagrat la meua vida al bé de la joventut. Us agraeixo els vostres oferiments, però no puc allunyar-me del camí que m'ha traçat la divina Providència.

—Així que preferiu els vostres rodamons als meus instituts? Si és així, quedeu acomiadat des d'aquest moment. Avui mateix us buscaré un substitut.

Li vaig fer veure que un acomiadament tan precipitat podria induir a suposar motius poc honorosos per a ella i per a mi; era millor actuar amb calma i mantenir entre nosaltres aquella mateixa caritat de la qual tots dos haurem de retre comptes davant el tribunal del Senyor.

—Aleshores —va concloure—, us donaré tres mesos; en acabat, deixareu a d'altres la direcció del meu *Ospedaletto*.

Vaig acceptar l'acomiadament, abandonant-me al que Déu disposés.

²⁴⁹ Segons G.B. Lemoyne (MB II, 226), la paga percebuda per Don Bosco com a capellà de l'*Ospedaletto* era de 600 lires anuals.

²⁵⁰ «Crec en consciència que el pit de D. Bosco té necessitat d'un repòs absolut, i no continuaré donant-li la petita paga que ell té a bé rebre de mi, si no és amb la condició que s'allunyi força de Torí, perquè no es trobi en l'ocasió de deteriorar la seva salut, la qual em preocupa molt més com més l'aprecio» (Carta de la marquesa Barolo a Don Borel del 18 de maig de 1846).

Mentrestant, es consolidava cada cop més el rumor que Don Bosco s'havia tornat boig. Els meus amics estaven apesarat; alguns reien, però tots es mantenien allunyats de mi. L'arquebisbe deixava fer, Don Cafasso aconsellava contemporitzar, el teòleg Borel callava. D'aquesta manera, tots els meus col·laboradors em van deixar sol enmig d'uns quatre-cents nois.

En aquelles circumstàncies, certes persones respectables es van proposar de tenir cura de la meva salut. «Aquest Don Bosco», deia una d'aquestes persones, «té idees fixes que el portaran inevitablement a la bogeria. Potser li anirà bé una cura. Portem-lo al manicomi; allí, amb les atencions degudes, es farà tot allò que suggereixi la prudència».

N'hi va haver dos que es van encarregar de recollir-me amb una carrossa per conduir-me al manicomi. Tots dos missatgers em van saludar cortesa-ment. Després d'interessar-se per la meva salut, per l'Oratori, pel futur edifici i l'església, van llançar un profund sospir i van pronunciar aquestes paraules: «És veritat». Em van convidar a continuació a fer una passejada amb ells. «Una mica d'aire et farà bé. Vine, tenim a punt la carrossa. Hi anirem plegats i disposarem de temps per a conversar».

Em vaig adonar aleshores del joc i, fent-me el desentès, els vaig acompanyar fins al carruatge. Vaig insistir perquè entressin ells primers a prendre seient a la carrossa i, en comptes de pujar-hi jo també, vaig tancar de pressa la porta i vaig dir al cotxer: «Partiu a tota velocitat cap al manicomi, on esperen aquests dos eclesiàstics».

23. Trasllat a l'actual Oratori de Sant Francesc de Sales

Mentre s'esdevenien els fets que acabo de narrar, va arribar l'últim diumenge en el qual em permetien tenir l'Oratori al prat (15 de març de 1846).²⁵¹ Callava, però tothom coneixia les meves preocupacions i espines. Al capvespre d'aquell dia, contemplava la multitud de nens que jugaven, considerant les abundoses messes que anaven madurant per al sagrat ministeri; mentrestant, romania sol, mancat d'operaris, sense forces, en un estat de salut de-

²⁵¹ El fet aquí narrat es va esdevenir, probablement, el diumenge anterior, 8 de març, tal com es pot deduir d'una carta de Don Bosco al vicari de la ciutat, marquès de Cavour, amb data 13 de març de 1846.

plorable i sense saber on reuniria a partir d'aleshores els meus nois. Em vaig sentir profundament torbat.

Em vaig retirar a una banda, passejant tot sol i, per primera vegada potser, em vaig commoure fins a les llàgrimes. Mentre passejava, alçant els ulls al cel, vaig exclamar: «Déu meu, per què no m'assenyaleu clarament el lloc on voleu que reuneixi aquests nois? Doneu-me'l a conèixer o digueu-me què haig de fer».

Acabava de parlar així, quan va arribar un tal *Pancrazio Soave*²⁵² i em va dir quequejant:

—És veritat que busqueu un lloc per a muntar-hi un laboratori?

—No un laboratori, sinó un Oratori.

—Jo no sé si és el mateix oratori que laboratori; però de terreny sí que n'hi ha un; vingueu a veure'l. És propietat del senyor Giuseppe Pinardi,²⁵³ una persona honorada. Vingueu i fareu un bon tracte.

Oportunament, en aquell moment, va arribar un fidel col·lega meu de seminari, Don Pietro Merla,²⁵⁴ fundador d'una obra pia, coneguda amb el nom de *Família de Sant Pere*. Treballava zelosament en el sagrat ministeri i havia començat la seva institució amb la finalitat de posar remei al trist abandonament en què es trobaven tantes noies solteres o dones desgraciades que, després de passar per la presó, sovint eren rebutjades per la societat, de manera que els resultava gairebé impossible trobar qui els proporcionés pa i treball. Quan a aquell digne sacerdot li quedava una estona lliure, venia amb gust a donar un cop de mà al seu amic, a qui habitualment trobava sol enmig d'una multitud de nois.

—Què passa? —va dir tan bon punt es va trobar amb mi—. Mai no t'he vist tan trist. Que t'ha passat cap desgràcia?

²⁵² Comerciant originari de Verolengo (a 34 km de Torí); havia llogat, el novembre de 1845, gairebé tot l'edifici de Francesco Pinardi; el 5 de juny de 1846 va cedir en sotsarrendament a Don Bosco tres habitacions, i l'1 de desembre tota la casa amb el terreny circumdant (710 lires anuals). Cf. STELLA, *Don Bosco nella storia economica*, 75-76.

²⁵³ Hauria de dir: Francesco Pinardi. Era natural d'Arcisate (Varese, aleshores al Regne Llombar, dependent de l'Imperi austríac); havia comprat la casa, amb el terreny adjacent, als germans Filippi el 14 de juliol de 1845, per la quantitat de 14.000 lires.

²⁵⁴ Pietro Merla (1815-1855), company de seminari de Don Bosco i gran amic seu; capellà reial, director espiritual a les presons de les Torres. Fins al 1852 treballa en l'obra dels Oratoris; a partir d'aquest any, exerceix el seu apostolat entre les exdetingudes, i funda, per al seu acolliment i socors, l'*Opera di S. Pietro*.

—Desgràcia no, però sí una gran dificultat. Avui és l'últim dia que em permeten estar-me en aquest prat. És tard; queden dues [hores] de llum; haig de comunicar als meus joves on es reuniran diumenge vinent i no ho sé. Aquí hi ha un amic que em comunica l'existència d'un lloc que tal vegada em convingui. Vine, assisteix tu els nois un moment mentre juguen; vaig a veure de què es tracta i de seguida hauré tornat.

Quan vaig arribar al lloc indicat, vaig observar-hi un casot d'una sola planta amb escala i balcó de fusta corcada, envoltat d'horts, prats i camps. Vaig voler pujar per l'escala, però en Pinardi i en Pancrazio em van indicar: «El lloc destinat per a vós és aquí, al darrere».

Es tractava d'un rafal allargat que, d'una banda, es recolzava a la paret i, de l'altra, descendia deixant una obertura propera a un metre d'alçada. En cas de necessitat, serviria com a magatzem o com a llenyer, però res més. En entrar a dins vaig haver d'ajupir el cap per no donar-me un cop amb el sostre.²⁵⁵

—No em serveix —vaig dir—, perquè és massa baix.

—Ho faré arranjar al vostre gust —va respondre complaent en Pinardi—. Excavaré, hi posaré uns graons i un altre paviment, ja que desitjo ardentment que establiu aquí el vostre laboratori.

—No un laboratori, sinó un Oratori, una petita església per a reunir-hi els nois.

—Més de gust encara. M'ofereixo de bona gana a preparar-ho. Fem un tracte. També jo sóc cantor; vindré a ajudar-vos; portaré dues cadires, una per a mi i una altra per a la meva dona. Tinc, a més, un llum a casa meva; l'hi portaré també.

Aquell bon home semblava delirar per l'alegria de disposar d'una església a casa seva.

—Us agraeixo, bon amic meu, la vostra caritat i bona voluntat. Accepto els vostres amables oferiments. Si podeu rebaixar el paviment no menys d'un peu (50 centímetres), accepto. Però quant en demaneu?

—Tres-cents francs. M'ofereixen més, però us prefereixo a vós, que voleu destinar el local en benefici públic i de la religió.

²⁵⁵ Tal com resulta del contracte de lloguer entre Pinardi i Soave, el rafal va ser construït el novembre de 1845.

—Us en lliuro tres-cents vint si poseu a la meva disposició també, per a l'esbarjo dels meus joves, la franja de terreny que l'envolta, i em prometeu que diumenge vinent puc venir aquí amb els meus nois.

—D'acord. Tracte fet. Vinga, doncs. Tot serà a punt.²⁵⁶

No vaig buscar més. Vaig córrer de seguida amb els joves; els vaig reunir al meu voltant i em vaig posar a cridar amb veu potent: «Ànim, fills meus, ja tenim un Oratori més estable que en el passat; tindrem església, sagristia, locals per a classes i terreny de joc. Diumenge, diumenge vinent anirem al nou Oratori, que és allà, a la casa Pinardi». I els assenyalava el lloc.

Les meves paraules van ser escoltades amb el més viu entusiasme. Alguns corrien i saltaven d'alegria; d'altres s'havien quedat com immòbils; alguns cridaven, i gairebé diria que xisclaven; tots estaven commoguts i plens de profunda gratitud, com qui experimenta un gran plaer i no sap la manera de manifestar-ho. Per donar gràcies a la Santíssima Verge —que havia escoltat i acollit les pregàries que, aquell mateix matí, havíem elevat a l'església de la Mare de Déu del Camp—, ens vam agenollar per darrera vegada en aquell prat i vam recitar el sant rosari, al final del qual tots van tornar a casa seva. Complíem així amb l'última salutació al lloc que havíem estimat per necessitat, però que —amb l'esperança d'un altre de millor— abandonàvem sense pena.

El diumenge següent, solemnitat de la Pasqua, el dia 12 d'abril, vam traslladar tots els estris de l'església i dels jocs, per prendre possessió del nou local.²⁵⁷

²⁵⁶ El contracte de lloguer, datat l'1 d'abril de 1846 i signat per Francesco Pinardi i el teòleg Giovanni Borel, preveia un pagament anual de 300 lires.

²⁵⁷ Les dates d'aquests últims esdeveniments en les *Memòries de l'Oratori* i en els escrits que en depenen són una mica incertes. Sobre la base de documents trobats recentment, es pot fixar aquesta successió dels fets: arrendament del prat Filippi en els primers dies de març (potser, el diumenge 1 de març) de 1846; trobada amb Pancrazio Soave el diumenge 8 (o potser el 15) de març de 1846; contracte per a l'arrendament d'un rafal entre Borel i Pinardi, en els dies immediatament següents, però amb data de l'1 d'abril de 1846; en el període transcorregut entre la redacció del contracte i el diumenge 12 d'abril de 1846 es realitzen els treballs d'adaptació del rafal com a capella; mentrestant, es va continuar utilitzant el prat Filippi, probablement fins al mateix diumenge 12 d'abril. Cf. GIRAUDD - BIANCARDI, *Qui è vissuto Don Bosco*, 155.

TERCERA DÈCADA 1846-1855

1. La nova església

Encara que la nova església fos una autèntica misèria, pel fet d'haver estat llogada amb un contracte formal, ens alliberava de la inquietud de pensar a emigrar contínuament d'un lloc a un altre amb trastorns gravíssims. Tenia la impressió, a més, que es tractava veritablement del lloc on, en somnis, vaig veure-hi escrit: *Haec est domus mea, inde gloria mea*,²⁵⁸ encara que fossin diferents les disposicions del cel. No era poca cosa la dificultat que ofería l'habitatge al costat del qual ens trobàvem: es tractava d'una casa d'immoralitat. Alguns inconvenients provenien també de la fonda de la *Giardiniera*, en l'actualitat casa *Bellezza*,²⁵⁹ on —especialment els dies festius— es reunien tots els troneres de la ciutat. No obstant això, vam poder vèncer els obstacles i començar a celebrar regularment les nostres reunions.

Un cop acabats els treballs, el dia [10] d'abril, l'arquebisbe concedia la facultat de beneir i consagrar al culte diví aquell modest edifici, cosa que va ocórrer el diumenge [12] d'abril de 1846. El mateix arquebisbe, per mostrar la seva satisfacció, va renovar la facultat ja concedida quan érem al Refugi, és a dir, poder cantar missa, celebrar tridus, novenes i exercicis espirituals, administrar la confirmació i la santa comunió i poder complir també amb el *precepte pasqual*, i tot això extensiu a tots els qui freqüentessin la nostra institució.

Un lloc estable, les mostres d'aprovació per part de l'arquebisbe, les funcions solemnes, la música, la notícia d'un pati per jugar,²⁶⁰ atreïen nois de tot

²⁵⁸ «Aquesta és casa meva, d'aquí la meva glòria». En la Segona dècada, cap. 15, Don Bosco escriu, en canvi: «*Hic domus mea, inde gloria mea*».

²⁵⁹ *Albergo della Giardiniera*: taverna situada a la casa de Teresa Caterina Novo, vídua de Bellezza, a pocs metres de la casa Pinardi. S'hi aplegaven, borratxos, sobretot els dies festius, soldats, carreters i manobres atrets per la presència de dones de mala reputació. L'octubre de 1853 Don Bosco reeixirà a llogar tota la casa, però no podrà comprar l'edifici i el terreny circumdant fins al 8 de març de 1884, després de la mort de la propietària. En aquesta àrea, sota el rectorat de Don Rua, sorgiran els edificis destinats a les escoles professionals. La casa Bellezza serà enderrocada el 1922 (cf. GIRAUDI, *L'Oratorio di Don Bosco*, 181-182, 234-236).

²⁶⁰ Don Bosco escriu: *giardino di ricreazione* (jardí d'esbarjo o, simplement, pati de joc), nom que es va generalitzar al Piemont en difondre's les escoles infantils o *asili infantili*, anomenades també

arreu. Diversos sacerdots van tornar. Entre els qui hi col·laboraven, vull destacar Don Giuseppe Trivero, el teòleg Giacinto Carpano, el teòleg Giovanni Vola, el teòleg Roberto Murialdo²⁶¹ i l'intrèpid teòleg Borel.

Les funcions se celebraven segons el que expresso a continuació. Els dies festius s'obria l'església molt d'hora i començaven les confessions, que duraven fins a l'hora de missa. La missa era anunciada per les vuit; però, per atendre la multitud de nois que es volien confessar, sovint s'endarreraria fins a les nou o fins i tot més tard. Algun dels sacerdots —quan n'hi havia— assistia i dirigia les pregàries. A la missa combregaven els qui estaven preparats. Acabada la missa i un cop em treia els ornaments, pujava a una tarima baixa per explicar l'evangeli; de seguida això ho vam canviar i vam començar a narrar regularment la Història Sagrada. Els relats exposats de forma senzilla i popular, revestits amb notícies dels costums del temps, les localitats i els noms geogràfics amb les seves corresponents comprovacions, agradaven molt als nois, als adults i fins i tot als eclesiàstics presents. Després de la prèdica venia la classe, que es perllongava fins a migdia.

A la una de la tarda començava l'esbarjo, amb bitlles, xanques, fusells i espases de fusta, i amb els primers aparells de gimnàstica. A dos quarts de tres començava el catecisme. La ignorància, en general, era grandíssima. Moltes vegades em va passar que, entonant al principi el cant de l'*Ave Maria*, entre els prop de quatre-cents nois allí presents, no n'hi havia cap que fos capaç de respondre, ni tan sols de continuar si jo callava.

---

giardini d'infanzia, per influx dels *Kindergärten* fundats pel pedagog alemany Friedrich W.A. Fröbel (1782-1852), que tenia un model d'escola infantil en què es donava molta importància al valor educatiu del joc. Aquest model va influir en Ferrante Aporti i en els pedagogs torinesos per als quals l'esbarjo era considerat part important de l'educació infantil.

²⁶¹ Joves sacerdots amics de Don Bosco, generosament compromesos en l'acció pastoral i social. Giuseppe Giacomo Trivero (1816-1894) va col·laborar amb Don Ponte entre els escura-xemeneies i en l'obra dels Oratoris; serà després el custodi de la *Sindone* (Llençol Sant); Giacinto Carpano (1821-1894) va treballar així mateix en l'obra dels Oratoris i entre els joves escura-xemeneies; va exercitar també el seu ministeri a la presó *La Generala*, a les escoles dels Germans de les Escoles Cristianes i a la *Mendicità Istruita*; Giovanni Battista Vola (1806-1872) va ser director de l'Oratori de l'Àngel Custodi i del *Ritiro di San Pietro Apostolo*; Roberto Murialdo (1815-1883), designat per l'arquebisbe de Torí director de l'Oratori de l'Àngel Custodi el 1852, va dirigir també l'obra dels *Artigianelli*; el 1873, va ser nomenat director del *Ritiro di San Pietro Apostolo*, i en va canviar el nom (*Istituto San Pietro*) i la finalitat (per a nenes òrfenes i en perill, en comptes d'exdetingudes). Va col·laborar també a l'Oratori de Sant Lluís, obert per Don Bosco a la zona de Porta Nuova, el futur sant Lleonard Murialdo (1828-1900), fundador de la Congregació de Sant Josep (popularment, *Giuseppini* o Josefins de Murialdo).

Finalitzat el catecisme, com que no era encara possible cantar les vespres, es resava el rosari. Més endavant, es va aprendre l'*Ave Maris Stella*,²⁶² després el *Magnificat*,²⁶³ més tard el *Dixit*,²⁶⁴ després la resta dels salms, i finalment, una antífona. Al cap d'un any, érem capaços de cantar totes les vespres de la Mare de Déu.

A les pràctiques ressenyades les seguia una breu prèdica, que consistia gairebé sempre en un exemple en què es ressaltava un vici o alguna virtut. Concloïem amb el cant de les lletanies i amb la benedicció del Santíssim Sagrament.

En sortir de l'església prosseguia el temps lliure, durant el qual cadascú es divertia al seu gust. Alguns continuaven la classe de catecisme; d'altres, la de cant o lectura; la major part s'entretenien saltant, corrent i gaudint amb diversos jocs i passatemps. Les tàctiques per als salts, curses, jocs de mans o d'habilitat, cordes i bastons es practicaven sota la meva direcció, ja que les havia après anteriorment dels saltimbanquis. D'aquesta manera es podia frenar aquella multitud, de la qual en bona part es podia dir: *Sicut equus et mulus, quibus non est intellectus*.²⁶⁵

D'altra banda, enmig d'una tan gran ignorància, confesso que he admirat sempre el seu gran respecte envers les coses d'església i els sagrats ministres, i també la seva forta inclinació a informar-se sobre coses referents a la religió.

Per aquest motiu em vaig servir fins i tot dels esbarjos animats per a suggerir als meus alumnes pensaments religiosos i animar-los a freqüentar els sants sagraments. Als uns, amb una paraula a cau d'orella, els recomanava més obediència, una major puntualitat en els deures del propi estat; als altres, que freqüentessin el catecisme, que vinguessin a confessar-se, i coses sem-

²⁶² *Ave Maris Stella*: primeres paraules en llatí de l'himne de les vespres de la Mare de Déu («Ave, Estrella del mar»).

²⁶³ *Magnificat*: primera paraula en llatí de l'himne que comença *Magnificat anima mea Dominum* («La meva ànima magnifica el Senyor»), extret de Lc 1,46-55 i que es canta com a conclusió de les vespres.

²⁶⁴ S'alhudeix al Salm 110 (109), que comença: *Dixit Dominus domino meo* («Oracle del Senyor al meu senyor») i que es cantava en l'antiga litúrgia de les vespres de la Mare de Déu.

²⁶⁵ Al marge del manuscrit el copista va anotar-hi: «*Tob. c. VI, 17 e Psal. XXXI, 9*». S'alhudeix, doncs, al verset 9 del Salm 32 (31): «No siguis com el cavall o la mula, que no entenen res». La citació del llibre de Tobit, amb un significat molt semblant, correspon a la versió de la *Vulgata*, amb una numeració de capítols i versets molt diferent de l'emprada habitualment en les edicions actuals.

blants. De manera que, per a mi, aquelles diversions constituïen un ambient oportú per a conquerir aquella multitud de nens que, el dissabte a la tarda o el diumenge al matí, venien a confessar-se amb tota la seva bona voluntat.

De vegades, els treia dels esbarjos mateixos perquè es confessessin, si m'adonava que es mostraven massa poc inclinats al compliment d'aquests importants deures. Explicaré un fet, entre molts.²⁶⁶ Havia convidat més d'una vegada un noi perquè complís amb la Pasqua;²⁶⁷ tots els diumenges prometia fer-ho, però després no complia la seva paraula. Un cert dia de festa, després de les funcions sagrades, es va posar a jugar amb passió. Mentre corria i saltava pertot arreu, xop de suor i amb el rostre encès —fins al punt de no saber si estava en aquest món o en un altre—, el vaig cridar²⁶⁸ immediatament preguntant-li que vingues amb mi a la sagristia per ajudar-me a fer un encàrrec. Volia venir tal com estava, en cos de camisa. «No», li vaig dir, «posa't la jaqueta i vine». Arribats a la sagristia, el vaig conduir al cor i allí vaig afegir:

—Agenolla't en aquest reclinatori.

Ho va fer, però ell volia desplaçar-lo a un altre lloc.

—No —vaig afegir—, deixa les coses tal com estan.

—Què vol de mi?

—Confessar-te.

—No hi estic preparat.

—Ja ho sé.

—Llavors?

—Llavors, prepara't i després et confessaràs.

—Bé, molt bé —va dir—; en realitat en tenia necessitat, veritable necessitat. Ha fet vostè bé agafant-me d'aquesta manera; en cas contrari, no hagués vingut encara a confessar-me per por dels meus companys.

²⁶⁶ El fet narrat és una reelaboració d'una anècdota ja apareguda a: Giovanni Bosco, *Severino ossia avventure di un giovane alpigiano raccontate da lui medesimo*, Torino, Tip. dell'Oratorio di S. Franc. di Sales, 1868, 43-45.

²⁶⁷ En l'original: *fare Pasqua*, expressió usada per a indicar el compliment del precepte de confessar-se i combregar almenys un cop l'any, durant el període pasqual.

²⁶⁸ En l'original: *chiesi*. El primer editor adverteix que els vells piemontesos no solen distingir entre *chiedere* (demandar) i *chiamare* (cridar).

Mentre vaig resar una part del breviari, ell es va preparar una mica; després es va confessar de bona gana i va donar gràcies amb devoció. Des d'aquella ocasió va ser un dels més assidus en el compliment dels deures religiosos. Solia explicar l'anècdota als seus companys, conclouent: «Don Bosco va emprar una bona estratègia per a ficar la merla a la gàbia».

Cap al tard, amb un toc de campana es reunien tots a l'església, on es feia una mica d'oració o es resava el rosari amb l'*Àngelus*,²⁶⁹ per concloure amb el cant de *Lodato sempre sia*, etc.²⁷⁰

Fora de l'església, em col·locava enmig d'ells i els acompanyava, mentre cantaven o esvalotaven. En acabar la pujada del Rondò,²⁷¹ cantàvem l'estrofa d'un cant religiós, ens citàvem per al diumenge següent i, donant-nos els uns als altres en alta veu la bona nit, cadascú se n'anava a casa seva.

La sortida de l'Oratori constituïa una escena singular. Fora del temple, els uns als altres es desitjaven mil vegades la bona nit, sense separar-se del grup dels companys, per més que digués: «Aneu a casa, que es fa de nit i us esperen els parents».

Era inútil; calia deixar que s'ajuntessin. Sis dels més robustos formaven amb els braços una mena de cadira, sobre la qual, com sobre un tron, jo m'havia d'asseure per força. Ordenats després en diverses fileres i portant Don Bosco sobre aquella llotja de braços —destacant per damunt dels més alts—, es dirigien cantant, rient i esvalotant fins a la rotonda anomenada habitualment el *Rondò*. S'entonaven encara allí algunes lloances, i es conclouïa sempre amb el cant solemne del *Lodato sempre sia*. Es feia llavors un profund silenci i jo podia desitjar-los una bona nit i una fel·liç setmana. Tots responien a ple pulmó: *Bona nit*. En aquell moment, em baixaven del tron i cadascú tornava al si de la seva pròpia família, mentre alguns dels més grans m'acompanyaven fins a casa, mig mort de cansament.²⁷²

²⁶⁹ *Àngelus*: primera paraula en llatí d'una pregària tradicional a la Mare de Déu («L'àngel del Senyor anuncia a Maria / I concebé per obra i gràcia de l'Esperit Sant...»).

²⁷⁰ Primeres paraules d'una invocació a la Sagrada Família: *Lodato sempre sia il santissimo nome di Gesù, Giuseppe e Maria* («Sigui sempre lloat el santíssim nom de Jesús, Josep i Maria»).

²⁷¹ *Rondò*: nom comú que significa una petita plaça a la cruïlla de diversos carrers; a Torí es feia servir, ja aleshores, com a nom propi per a indicar la rotonda, a poques desenes de metres de l'Oratori, on es creuen el passeig Valdocco, el passeig Príncipe Eugenio, la Via Cigna i el passeig Regina Margherita. Se li va donar el nom de *Rondò della forza*, perquè hi eren executats els condemnats a la força. En aquest lloc hi ha avui el monument a sant Josep Cafasso, confortador dels condemnats a mort.

²⁷² En aquell moment Don Bosco encara habitava al Refugi.

2. Una altra vegada Cavour – *Ragioneria* – Guàrdia cívica

Malgrat l'ordre, la disciplina i la tranquil·litat del nostre Oratori, el marquès de Cavour, vicari de la ciutat, pretenia que s'acabessin les nostres reunions, que ell considerava perilloses. Quan va saber que sempre havia procedit amb el consentiment de l'arquebisbe, va convocar l'anomenada *Ragioneria* al palau episcopal, pel fet de trobar-se aleshores el prelat una mica malalt.

La *Ragioneria* estava formada per un grup escollit dels principals consellers municipals, a les mans dels quals es concentrava tot el poder de l'administració civil. El cap de la *Ragioneria*, anomenat Mestre de Raó, primer decurió o també vicari de la ciutat, tenia més poder que l'alcalde.²⁷³

«Quan vaig observar tots aquells magnats —va confessar més tard l'arquebisbe— reunits a la sala, em va semblar que s'hagués de celebrar el judici universal». Es va discutir molt, en pro i en contra; per fi, es va concloure que s'havien d'impedir i dissoldre totalment aquelles concentracions, ja que comprometien la tranquil·litat pública.

Formava part de la *Ragioneria* el comte Giuseppe Provana di Collegno,²⁷⁴ insigne benefactor nostre i en aquelles dates ministre del Control general, és a dir, ministre d'Hisenda del rei Carles Albert. En nombroses ocasions em va lliurar subvencions de la seva pròpia butxaca i també de part del sobirà, ja que el príncep escoltava amb veritable satisfacció parlar de l'Oratori i, quan celebràvem alguna solemnitat, sempre llegia de gust la relació escrita que jo li enviava o bé atenia a tot el que el comte esmentat li transmetia de paraula. Diverses vegades em va fer saber que apreciava molt aquell sector del ministeri eclesiàstic i que el comparava amb el treball de les missions en països estrangers, tot manifestant un ardent desig que s'establissin institucions similars en totes les ciutats i pobles del seu Estat. Com a felicitació de Cap

²⁷³ El govern de la ciutat de Torí estava confiat a dos organismes, un de restringit, la *Civica amministrazione* o *Ragioneria* (de 10 membres, un dels quals era el *Mastro di Ragione*), i un altre de més ampli, el *Corpo Decurionale* (els membres de la *Ragioneria* i 50 consellers més). Cal dir que eren diferents els càrrecs de *Mastro di Ragione* (comte Giuseppe Ponte di Pino) i de *Vicario di Città* (marquès Michele Benso di Cavour), i per tant no és exacte el que diu Don Bosco.

²⁷⁴ Giuseppe Provana di Collegno (1785-1854): personatge influent de l'aristocràcia catòlica torinesa, compromès amb l'acció social (fundador de la Conferència de Sant Vicenç de Paül a la ciutat), home de confiança del rei Carles Albert; va ocupar diversos càrrecs a la ciutat i al Consell d'Estat. No era en aquell moment membre de la *Ragioneria*, sinó del *Corpo Decurionale*.

d'Any, solia enviar-me sempre un regal de tres-centes lires amb aquestes paraules: «Per als pillets de Don Bosco».

Quan va saber que la *Ragioneria* amenaçava de prohibir les nostres reunions, va encarregar al comte que comunicés la seva voluntat amb aquestes paraules: «És la meua intenció que aquestes reunions festives siguin promogudes i protegides; si existís perill de desordres, que s'estudii la manera de prevenir-los i evitar-los».

El comte Collegno, que havia assistit en silenci a l'acalorada discussió, quan va veure que es proposava l'ordre de dispersió i dissolució definitiva, es va aixecar, va demanar la paraula i va comunicar la intenció del sobirà i la protecció que el rei volia dispensar a la petita institució.

Davant d'aquestes paraules, va callar el vicari i va callar la *Ragioneria*. El vicari em va fer cridar immediatament un altre cop i, en el mateix to amenaçador, anomenant-me tossut, va concloure amb aquestes amables paraules: «No vull el mal de ningú. Vós treballeu amb bona intenció, però tot el que tireu endavant està plagat de perills. Tinc l'obligació de vetllar per la tranquil·litat pública; faré que us vigilin, i també les vostres reunions. A la més mínima cosa que pugui comprometre-us, dispersaré immediatament els vostres pillets i haureu de retre comptes de tot el que passi».

Ja fos per les agitacions en les quals estava embolicat, ja fos per alguna malaltia que ja li minava la salut, el cas és que aquella va resultar ser l'última vegada que el vicari Cavour va ser al palau municipal. Atacat de gota, va haver de patir molt, i pocs mesos després era conduït a la tomba.

No obstant això, durant els sis mesos que encara va viure,²⁷⁵ enviava tots els diumenges alguns *arceri* o guàrdies cívics perquè passessin amb nosaltres tot el dia, vigilant el que es parlava i es feia a l'església o fora de l'església.

—I bé —va preguntar el marquès de Cavour a un dels guàrdies—, què va veure i sentir entre aquella gentalla?

—Senyor marquès, vam contemplar una multitud immensa de nois que es diverteixen de mil maneres; vam escoltar a l'església prèdiques que feien

²⁷⁵ Probablement cal entendre els sis mesos en els quals va exercir encara el càrrec de vicari de la ciutat; de fet, Michele Benso di Cavour va morir el 15 de juny de 1850.

venir por.²⁷⁶ S'hi van afirmar tantes coses sobre l'infern i els dimonis, que em van venir ganes d'anar-me a confessar.

—I de política?

—De política no s'hi va dir res en absolut, ja que aquells nois tampoc no ho entendrien. Crec que entrarien de bona gana en l'argument dels panets; en això, cadascú estaria en condicions de ser el primer.

Mort Cavour, no va haver-hi ningú a l'ajuntament que ens ocasionés molèsties; ben al contrari, i fins al 1877, totes les vegades que es va escaure, l'Ajuntament de Torí sempre ens va afavorir.

3. Escoles dominicals – Escoles nocturnes

Ja quan em trobava a l'església de Sant Francesc d'Assís, vaig adonar-me de la necessitat d'una escola. Hi ha nois, força avançats en edat, que ignoren encara les veritats de la fe. Per a aquests, el pur ensenyament verbal resulta llarg i, gairebé sempre, pesat, per la qual cosa fàcilment acaben abandonant-lo. Es va provar de fer-los una mica de classe, però no es va poder per manca de locals i de mestres aptes que ens volguessin ajudar. Al Refugi i, més tard, a la casa Moretta, vam iniciar una escola dominical estable i, fins i tot, una escola nocturna regular en traslladar-nos a Valdocco.²⁷⁷ Per tal d'obtenir uns certs resultats, s'ensenyava una sola matèria alhora. Per exemple, un diumenge o dos s'impartia o es repassava l'alfabet i el sil·labeig; a continuació, es prenia el catecisme elemental; s'hi feien exercicis amb les síl·labes fins que fossin capaços de llegir una o dues de les primeres preguntes del catecisme, i això servia de lliçó durant la setmana. El diumenge següent, es repetia la mateixa matèria, afegint-hi altres preguntes i respostes. D'aquesta manera, vaig poder aconseguir que alguns arribessin a llegir i estudiar per si mateixos pàgines senceres del catecisme després de vuit dies festius. Això va suposar un gran estalvi de temps, ja que només una adequa-

²⁷⁶ Més tard, el 1877, Don Bosco explicava a G. Barberis que aquelles «prèdiques» sobre els novíssims les havia fet més per als guàrdies que no pas per als seus joves. Cf. MBe XIII, 348-349 [MB XIII, 402].

²⁷⁷ *Valdocco*: zona perifèrica al nord de la ciutat de Torí, aleshores plena d'hortos, on es trobaven les obres de la marquesa de Barolo i del Cottolengo, la casa Moretta, el prat dels germans Filippi i la casa Pinardi.

da instrucció dels més grans per a la confessió exigia que freqüentessin el catecisme gairebé durant anys.

Les experiències de les escoles dominicals van beneficiar molts nois, però resultaven insuficients, ja que no pocs d'entre els d'enginy molt pobre oblidaven completament el que havien après el diumenge precedent. Es van introduir en aquells dies les escoles nocturnes, que, iniciades al Refugi, es van desenvolupar amb més regularitat a la casa Moretta, i encara amb més cura a Valdocco, tan bon punt vam disposar d'un domicili estable.

Les escoles nocturnes produïen dos bons resultats: animaven els nois a participar per instruir-se en les lletres, cosa de la qual sentien gran necessitat, i al mateix temps, oferien una còmoda oportunitat d'instruir-los en la religió, que constituïa la finalitat dels nostres treballs.

Però on podria trobar tants mestres, si gairebé cada dia necessitàvem afegir noves classes?

Per respondre a aquesta necessitat, vaig fer classes a un cert nombre de nois de la ciutat. Els donava gratuïtament italià, llatí, francès i aritmètica, però amb l'obligació d'ajudar-me a ensenyar el catecisme i impartir la classe dominical i nocturna. Aquests petits mestres meus —uns vuit o deu, llavors— van anar en augment i en va néixer la secció d'estudiants.²⁷⁸

Troband-me encara al *Convitto* eclesiàstic de Sant Francesc d'Assís, vaig tenir entre els meus alumnes Giovanni Coriasco, en l'actualitat mestre fuster; Felice Vergnano, avui en negocis de passamaneria, i Paolo Delfino. Aquest últim és ara professor de cursos tècnics. Al Refugi vaig tenir Antonio Melanotte, ara botiguer; Giovanni Melanotte, confiter; Felice Ferrero, corredor de comerç; Pietro Ferrero, compositor; Giovanni Piola, fuster, propietari d'un taller; se'ls van unir Luigi Genta, Vittorio Mogna i d'altres que no van participar-hi assíduament. Hi gastava molt temps i diners i, generalment —quan es presentava la necessitat—, la major part m'abandonaven.

S'hi van afegir alguns pietosos senyors de Torí. Van ser constants el senyor Giuseppe Gagliardi, quincallaire; Giuseppe Fino, de la mateixa professió;

²⁷⁸ A partir dels anys cinquanta, a la «casa annexa» a l'Oratori s'hi van desenvolupar les escoles de secundària i els tallers artesanals. Els alumnes de les primeres eren anomenats «estudiants», i els altres, «artesans».

Vittorio Ritner,²⁷⁹ joier, i d'altres més. Els sacerdots m'ajudaven especialment amb la celebració de la missa, la predicació i les classes de catecisme als grans.

La manca de llibres suposava una gran dificultat, ja que, un cop acabat el catecisme elemental, no disposava de cap altre llibre de text. Vaig examinar tots els manuals breus d'Història Sagrada que solien usar-se a les nostres escoles, però no vaig trobar-ne cap que respongués satisfactòriament a la necessitat que sentia. Els defectes comuns eren la manca d'estil popular, els fets inoportuns i les qüestions llargues o fora de lloc. A més, molts esdeveniments estaven narrats de tal manera que posaven en perill la moralitat dels nois. D'altra banda, tots els compendis es preocupaven poc per destacar els aspectes que han de servir de fonament a les veritats de la fe. Es pot dir el mateix dels fets referits al culte extern, al purgatori, la confessió, l'eucaristia i altres arguments anàlegs.²⁸⁰

Amb l'objectiu de proveir a aquest aspecte de l'educació que els temps reclamaven absolutament, em vaig dedicar amb totes les forces a la compilació d'una Història Sagrada que, a més del llenguatge fàcil i un estil popular, no contingués els defectes esmentats. Heus aquí la raó que em va impulsar a escriure i imprimir la *Storia Sacra ad uso delle scuole*.²⁸¹ No podia garantir una obra elegant, però vaig treballar amb tota la bona voluntat de servir la joventut.

Després d'alguns mesos de classe, vam efectuar una demostració pública del nostre ensenyament festiu. Els alumnes van ser examinats, mitjançant preguntes oportunes, sobre història sagrada i la geografia que hi estava relacionada. Hi assistien com a espectadors el cèlebre abat Aporti, Boncompagni, el

²⁷⁹ Vittorio Ritner, membre de la *Pia Società del Patrocinio di San Giuseppe*, del santuari de la Consolata. El seu nom apareix en algun contracte de treball signat per Don Bosco en favor dels seus aprenents i en la comissió promotora de la primera loteria.

²⁸⁰ En aquest paràgraf i el següent, Don Bosco no tan sols dóna els motius que el van impulsar a escriure i publicar una història sagrada per a ús dels seus alumnes (tal com farà al final d'aquest mateix capítol amb un devocionari per a joves i un manual per a comprendre el sistema mètric), sinó que també està oferint els criteris que van guiar la seva forta implicació en el món de la comunicació social mitjançant llibres i revistes: llenguatge fàcil, estil popular, breuetat, claredat, selecció dels temes importants, correcció moral i intenció sempre educativa i catequitzadora.

²⁸¹ Es tracta d'una Història Sagrada per a ús de les escoles. Cf. Giovanni Bosco, *Storia sacra per uso delle scuole utile ad ogni stato di persone*, Torino, Tipografia Speirani e Ferrero, 1847. Va ser traduïda a diverses llengües. La versió castellana va tenir nombroses edicions, encara en els anys cinquanta: *Historia Sagrada con un apéndice de Historia de la Iglesia*, Barcelona, Escuelas Profesionales Salesianas, 9a edició, 1956.

teòleg Pietro Baricco i el professor Giovanni A. Rayneri,²⁸² que van aplaudir unànimement aquella experiència.

Animats pels avenços obtinguts en les escoles dominicals i nocturnes, a la lectura i escriptura hi vam afegir classes d'aritmètica i dibuix. Era la primera vegada que als nostres pobles s'impartien unes classes semblants. Pertot arreu es comentava l'assumpte com una gran novetat. Molts professors i altres distingits personatges venien sovint a visitar-nos. El municipi mateix va enviar una comissió, amb el comanador Giuseppe Duprè²⁸³ al capdavant, encarregada precisament de comprovar si eren reals els ponderats resultats positius de les escoles nocturnes. Van fer preguntes sobre pronunciació, comptabilitat i declamació; no podien comprendre que joves analfabets fins als divuit i vint anys, en pocs [mesos] avancessin tant en la seva educació i instrucció. En observar el nombrós grup de joves adults, reunits a la nit per instruir-se, en comptes de vagarejar pels carrers, aquells senyors van marxar entusiasmats. Quan la comissió va informar el ple de l'ajuntament, se'ns va assignar com a premi una subvenció anual de tres-cents francs, cobrada fins al 1878, quan —sense saber per què— ens la van prendre per consignar-la a un altre institut.

El cavaller Gonella,²⁸⁴ de qui el zel i la caritat van deixar a Torí un gloriós i imperible record, era aleshores director de l'*Opera de la Mendicitat Instruï-*

²⁸² Ferrante Aporti (1791-1858), sacerdot i pedagog originari de Màntua; durant els anys d'estudi a Viena, va conèixer les experiències de la *Infant School* anglesa. El 1828 va fundar a Cremona la primera *scuola infantile* italiana. El 1844 va inaugurar, convidat pel Govern piemontès, l'Escola superior de mètodica a la Universitat de Torí, amb una sèrie de lliçons que van tenir molt ressò. Entre les seves obres més conegudes: *Manuale di educazione e ammaestramento per le scuole infantili* (1833). Després de la guerra de 1848 es va refugiar a Torí, on va ocupar diversos alts càrrecs en l'administració educativa. Carlo Boncompagni (1804-1880), polític catòlic liberal; professor de filosofia i dret a la Universitat de Torí; va ocupar diversos ministeris a partir de 1848. Entre els seus escrits: *Delle scuole infantili*, Torino, A. Fontana, 1839. Pietro Baricco (1819-1887), sacerdot, liberal moderat, professor de teologia, conseller comunal, inspector central d'Instrucció Pública i director de diverses institucions educatives. A ell es deu l'organització de les escoles elementals de Torí entre 1848 i 1870. Entre els seus escrits: *L'istruzione popolare in Torino. Monografia*, Torino, Tipografia Eredi Botta, 1865. Giovanni Antonio Rayneri (1810-1867), sacerdot, educador i pedagog italià. Entre els seus escrits: *Della pedagogica libri cinque* (1859). En l'original de les *Memòries* s'adverteix una imprecisió: «Gius.» [Giuseppe]. Sobre les seves relacions amb Don Bosco, cf. José Manuel PRELLEZO, G.A. *Rayneri negli scritti pedagogici dei salesiani, a Orientamenti Pedagogici* 40 (1993), 1039-1063.

²⁸³ Giuseppe Luigi Duprè (?-1884), fill del banquer Giuseppe Duprè, al costat del qual va treballar; el 1847 va recolzar la creació del Banc de Torí. Va ser director de la tresoreria del *Ricovero di Mendicità*.

²⁸⁴ Andrea Gonella (1770-1851), banquer i industrial tèxtil. El seu fill, Marco Guglielmo (1822-1886), entusiasta col·laborador de Don Bosco, va esdevenir cooperador salesià.

da.²⁸⁵ També ell ens va visitar en diverses ocasions i, un any després (1847), va introduir el mateix tipus d'escoles i els mateixos mètodes en la institució confiada a la seva cura. Havent-ho exposat tot als administradors d'aquella obra, van aprovar per unanimitat concedir un premi de mil francs a les nostres escoles. L'Ajuntament va fer una cosa semblant i, en l'espai de pocs anys, les escoles nocturnes es van propagar per les principals ciutats del Piemont.

Va sorgir una nova necessitat: un devocionari adaptat als temps. Són innumbrables els que, redactats per bones plomes, corren per les mans de tothom. Però, en general, aquests llibres estan confeccionats per a persones cultes i adultes, i gairebé sempre serveixen tant per a catòlics com per a hebreus i protestants. En comprovar com la insidiosa heretgia s'infiltrava cada dia més, vaig tractar d'escriure un llibre, basat en la Bíblia, adaptat a la joventut i a l'alçada dels seus coneixements religiosos, que exposés els fonaments de la religió catòlica de la manera més breu i clara possible. Aquest va ser // *Giovane Provveduto*.²⁸⁶

El mateix s'esdevenia amb l'ensenyament de l'àritmètica i del sistema mètric. És cert que l'ús del sistema mètric no va ser obligatori fins al 1850, però va començar a introduir-se a les escoles el 1846. Malgrat implantar-s'hi legalment, faltaven del tot llibres de text. Per omplir el buit vaig preparar el llibret titulat: *Il sistema metrico decimale ridotto a semplicità*, etc.²⁸⁷

²⁸⁵ *Opera della Mendicità Istruita*: institució benèfica fundada el 1743 per a l'educació dels joves pobres; va obtenir l'aprovació canònica el 1775 i la institució reial el 1776. Activitats principals: distribució d'àpats, instrucció religiosa i almoines als pobres. Va florir durant la Restauració, sota la direcció del marquès Cesar d'Azeglio, que va promoure el desenvolupament de les escoles elementals populars masculines i femenines, confiades als Germans de les Escoles Cristianes i a les Germanes de Sant Josep. Les escoles nocturnes per a treballadors, de les quals parla Don Bosco, es van obrir en un edifici cedit pel rei Carles Albert i van ser confiades als mateixos germans de La Salle.

²⁸⁶ Es tracta d'*Il giovane provveduto per la pratica de' suoi doveri, degli esercizi di cristiana pietà, per la recita dell'ufficio della Beata Vergine e de' principali vespri dell'anno coll'aggiunta di una scelta di laudi sacre, etc.*, Torino, Tip. Paravia, 1847. No era un simple aplec de pregàries, sinó un petit manual de vida espiritual, amb meditacions, lectures edificants i instruccions. Va tenir una gran difusió i va ser traduït a nombroses llengües. En castellà va aparèixer, encara en vida de Don Bosco, com a: *El joven instruido en la práctica de sus deberes y en los ejercicios de piedad cristiana: seguido del Oficio de la Sma. Virgen, del Oficio de Difuntos y de las Vísperas de todo el año*, por el Sacerdote Juan Bosco, Turín, Imprenta y Librería Salesiana, 1879. Va ser publicat també amb el títol: *El joven cristiano*. El 1954 va veure la llum la 14a edició de la versió/adaptació castellana: *El joven cristiano instruido en sus deberes y en los ejercicios de piedad cristiana*, Barcelona, Librería Salesiana, 1954.

²⁸⁷ *Il sistema metrico decimale ridotto a semplicità preceduto dalle quattro prime operazioni dell'aritmetica ad uso degli artigiani e della gente di campagna* per cura del sac. Bosco Gio., Torino, G. B. Paravia, 1849. Un reial decret de l'11 de setembre de 1845 va abolir les velles mesures utilitzades al Piemont, introduint el sistema mètric decimal, però l'ús legal d'aquest va començar només l'1 de gener de 1850.

4. Malaltia – Curació – Projecte de residència a Valdocco

Les múltiples ocupacions que realitzava a les presons, a l'Obra Cottolengo, al Refugi, a l'Oratori i a les escoles m'obligaven a treballar de nit per redactar els llibrets que resultaven absolutament necessaris.²⁸⁸ Per això, la meua salut —ja per ella mateixa força delicada— es va deteriorar fins a tal punt que els metges em van aconsellar d'abandonar qualsevol treball. El teòleg Borel, que m'estimava molt, em va enviar, perquè em refés, a passar una temporada amb el rector de Sassi.²⁸⁹ Descansava durant la setmana i el diumenge m'apropava a treballar a l'Oratori. Però no n'hi havia prou. Els nois em visitaven en gran nombre; se'ls van afegir els del poble, de manera que m'importunaven més que no pas a Torí i, igualment, jo mateix causava immenses molèsties als meus petits amics.

No tan sols acudien a Sassi —diàriament, es pot dir— tots els qui freqüentaven l'Oratori, sinó també els alumnes mateixos dels Germans de les Escoles Cristianes. Entre molts altres, va ocórrer l'episodi següent. Es predicaven els exercicis espirituals²⁹⁰ als alumnes de les escoles de Santa Bàrbara,²⁹¹ dirigides per aquests religiosos. Com que molts estaven acostumats a confessar-se amb mi, al final dels exercicis, van anar en grup a buscar-me a l'Oratori; en no trobar-m'hi, van anar a Sassi, que és a quatre quilòmetres de Torí. El temps era plujós i —com que no coneixien gaire bé el camí— van caminar vagant per prats, camps i vinyes a la recerca de Don Bosco. Per fi, van arribar-ne uns quatre-cents que sol·licitaven confessar-se, esgotats pel cansament i la fam, xops de suor, esquitxats i alguns fins i tot coberts de

²⁸⁸ A més de la *Storia sacra*, el *Giovane provveduto* i el *Sistema metrico*, en aquests anys Don Bosco escriu i publica: la biografia de Luigi Comollo (1844); *Il divoto dell'Angelo custode* (1845); una història de l'Església (1845); un llibret sobre els sis diumenges de Sant Lluís (1846); *Esercizio di devozione alla misericordia di Dio* (1847), i *Il cristiano guidato alla virtù ed alla civiltà secondo lo spirito di san Vincenzo de' Paoli* (1848). Durant tota la vida, Don Bosco va afegir a l'acció pastoral l'activitat d'escriptor i editor, convençut que aquesta tasca formava part integrant de la seva missió.

²⁸⁹ Era rector de Sassi el teòleg Pietro Abbondiolli (1812-1893). Sassi és a 4 km del centre de Torí, a la riba dreta del riu Po.

²⁹⁰ Els exercicis espirituals a les escoles duraven tres dies; es feien durant el període pasqual o bé en ocasió de les festes de Sant Lluís Gonzaga (patró dels estudiants) i de Sant Joan Baptista (patró de la ciutat), és a dir, entre el 21 i el 24 de juny.

²⁹¹ Les escoles de Santa Bàrbara eren unes escoles elementals municipals, confiades des de 1830 pel municipi de Torí, com la resta d'escoles elementals inferiors de la ciutat, als Germans de les Escoles Cristianes. Estaven situades a l'antiga ciutadella, a tocar de la parròquia de Santa Bàrbara.

fang. «Nosaltres», deien, «hem acabat els exercicis, ens proposem ser millors i tots volem fer la confessió general; venim aquí amb el permís dels nostres mestres».

Se'ls va recomanar que tornessin de seguida al col·legi per evitar la preocupació dels mestres i dels seus pares; però replicaven amb decisió que volien confessar-se. Entre el mestre del municipi, el rector, el vicerector i jo, vam confessar tots els que vam poder; però calien, almenys, uns quinze confessors.

Però com treure o, més ben dit, fer callar, la fam d'aquella multitud? El bon rector, l'actualment teòleg Abbonioli, va lliurar als viatgers totes les seves provisions: pa, polenta, mongetes, arròs, patates, formatge, fruita; tot va ser preparat i subministrat als nois.

Quin devia ser el desconcert de predicadors, mestres i algunes personalitats convidades a la clausura dels exercicis, la missa i la comunió general, en trobar cap alumne al col·legi? Es va tractar d'un veritable desordre. Naturalment, es van prendre mesures eficaces perquè no es repetís el que havia succeït.

De retorn a casa, vaig caure víctima d'un fort esgotament i em vaig veure obligat a quedar-me al llit. La malaltia es va manifestar en forma de bronquitis, a la qual es van afegir tos i una greu inflamació. Al cap de vuit dies, van diagnosticar que em quedava poc temps de vida. Vaig rebre el sant viàtic i els sants olis. Crec que en aquell moment estava preparat per a morir; sentia abandonar els meus nois, però estava content perquè acabava els meus dies després de donar forma estable a l'Oratori.

En propagar-se la notícia que la meua malaltia era greu, es va produir un vivíssim i general sentiment de pesar, fins a tal punt que no es podia parlar de cap altre de més gran. Continuament trucaven a la porta grups de nois plorosos, interessant-se per la meua malaltia. Com més informacions els proporcionaven, més preguntaven. Jo sentia els diàlegs que mantenien amb el criat i em commovia. Vaig saber després fins a on arribava l'afecte dels meus joves. Espontàniament resaven, dejunaven, oïen missa, combregaven. S'alternaven per passar la nit en oració i el dia davant de la imatge de Maria Consoladora. Al matí s'encenien espelmes especials i fins a darrera hora de la tarda n'hi havia sempre un nombre considerable que resaven i suplicaven a la Mare de Déu que conservés el seu pobre Don Bosco.

Uns quants van fer vot de resar el rosari sencer durant un mes; uns altres, durant un any; i alguns, per tota la vida. Tampoc no van faltar els qui van prometre dejunar a pa i aigua durant mesos, anys i fins i tot mentre visquesin. Em consta que uns quants manobres van dejunar a pa i aigua durant setmanes senceres, sense disminuir els seus pesats treballs del matí al vespre. I encara més, si tenien una estona lliure, anaven veloços a passar-la davant del Santíssim Sagrament.

Déu els va escoltar! Era un dissabte a la tarda; es pensaven que aquella seria l'última nit de la meua vida. Així ho van afirmar els metges reunits en consulta i així ho pensava jo, que em veia mancat completament de forces i perdent sang contínuament. Entrada la nit, vaig sentir ganes de reposar. Em vaig adormir, i em vaig despertar ja fora de perill. Al matí, en visitar-me els doctors Botta i Caffasso,²⁹² em van recomanar d'anar a donar gràcies a Nostra Senyora de la Consolata per la gràcia rebuda.

Els meus joves no podien creure-s'ho si no em veien; amb una emoció fàcil d'imaginar —però no de descriure—, poc després em van veure de fet caminar amb un bastonet cap a l'Oratori. Es va cantar un *Te Deum*. Va haver-hi mil aclamacions i un entusiasme indescriptible.

Una de les primeres mesures va consistir a canviar els vots i les promeses que alguns havien realitzat sense la deguda reflexió quan em trobava en perill de mort.

La malaltia va transcórrer a primers de juliol de 1846, precisament quan havia de deixar el Refugi i traslladar-me a un altre lloc.

Vaig anar a passar uns mesos de convalescència amb la família a casa, a Morialdo. Hauria pogut perllongar el temps en el lloc natal, però van començar a visitar-me grups de nois i ja no va haver-hi manera de gaudir de repòs ni de tranquil·litat. Tothom m'aconsellava que passés un any, almenys, fora de Torí, en llocs desconeguts per tractar de recuperar la salut anterior. L'arquebisbe i Don Cafasso eren d'aquest parer. No obstant això, em resultava massa penós, i em van consentir tornar a l'Oratori amb l'obligació de no confessar ni predicar en l'espai de dos anys. Vaig desobeir. Ja a l'Oratori, vaig tornar a treballar com abans i durant vint-i-set anys no vaig necessitar ni metges ni medecines. He arribat a pensar, per això, que no és el treball el que perjudica la salut corporal.

²⁹² Giovanni Botta i Gaetano Cafasso, metges encarregats del servei dels pobres de la ciutat de Torí.

5. Residència estable a Valdocco

Un cop passats alguns mesos de convalescència amb la família, em va semblar que podia tornar amb els meus estimats joves, dels quals diàriament en venien alguns a visitar-me o m'escrivien constrenyent-me a tornar aviat amb ells. Però, on m'allotjaria, un cop acomiadat del Refugi? Amb quins mitjans podria sostenir una obra que cada dia implicava més treball i despeses? Com podríem viure jo i les persones que resultaven indispensables?

En aquestes dates, van quedar lliures dues habitacions a la casa Pinardi i les vam llogar com a habitatge de la meva mare i meu.

«Mare», li vaig dir un dia, «hauré d'anar a viure a Valdocco; en raó de les persones que viuen en aquella casa, a ningú que no sigui vostè puc portar amb mi». Va comprendre la contundència de les meves paraules i va afegir de seguida: «Si et sembla que això és del grat del Senyor, estic disposada a partir immediatament». La meva mare feia un gran sacrifici, perquè —tot i que no era rica— en família era, no obstant això, la propietària de tot, estimada i considerada com la reina de petits i grans.

Vam enviar davant nostre alguns estris més necessaris, que —juntament amb els ja existents al Refugi— van ser traslladats al nou habitatge. La meva mare va omplir una canastra amb roba blanca i altres objectes indispensables; jo vaig agafar un breviari, un missal i alguns [llibres] i quaderns més imprescindibles. En això consistia tota la nostra fortuna. Vam sortir a peu d'I Becchi cap a Torí, realitzant una breu parada a Chieri; la tarda del 3 de novembre de 1846 arribàvem a Valdocco.

En trobar-nos en aquelles habitacions mancades de tot, la meva mare va dir fent broma: «A casa tenia massa preocupacions per haver d'administrar i manar; aquí estaré més tranquil·la pel fet que no hi ha res per administrar ni ningú a qui donar ordres».

Tanmateix, com subsistir, menjar, pagar lloguers i atendre els nombrosos nois que contínuament demanaven pa, calçat, pantalons, jaquetes o camises, coses sense les quals no podien anar a la feina? Vam fer portar de casa una mica de vi, blat de moro, mongetes, blat i coses semblants. Per fer front a les primeres despeses, em vaig vendre un tros de terra i una vinya. La meva

mare es va fer portar el seu aixovar de noces,²⁹³ guardat zelosament i íntegrament fins a aquell moment. Alguns dels seus vestits van servir per a fer casulles; amb la llenceria es van confeccionar amits, purificadors, roquets, albes i estovalles. Tot va passar per les mans de la senyora Margherita Gastaldi,²⁹⁴ que des d'aleshores col·laborava en el funcionament de l'Oratori.

La meua mare posseïa també algun anell i un collaret d'or que ràpidament es va vendre per tal de comprar galons i guarniments per als ornaments sagrats. Una nit, la meua mare —sempre de bon humor— cantava rient:

*Ai del món si ens veïés.
Forasters i sense res.*²⁹⁵

Arranjades d'alguna manera les coses de casa, vaig llogar una altra habitació que vaig destinar a sagristia. Com que no disposava d'altres locals per a classes, durant algun temps vaig haver d'impartir-les a la cuina o a la meua habitació; els alumnes —uns autèntics pillets— ho espatllaven tot o ho deixaven damunt davall.

Vam començar a fer algunes classes a la sagristia, al cor i en altres llocs de l'església; però els crits, els cants, l'anar i venir dels uns destorbava el que intentaven fer els altres. Uns mesos més tard, es van poder llogar dues habitacions més i, per tant, organitzar millor les nostres classes nocturnes. Tal com ja s'ha dit més amunt, durant l'hivern de 1846-1847²⁹⁶ les nostres escoles van obtenir uns òptims resultats. Comptàvem amb una mitjana de tres-cents alumnes cada nit. A més de les qüestions científiques, animaven les nostres classes el cant gregorià i la música vocal, que van ser sempre conreats entre nosaltres.

²⁹³ Era costum que la núvia portés com a dot un aixovar, consistent en roba variada, roba de llit i petites coses de valor. Sovint aquests objectes eren confeccionats per la noia mateixa des d'una edat molt tendra. Margherita havia conservat «zelosament» intacte el seu aixovar, record estimat de la joventut i del temps feliç transcorregut amb el difunt marit.

²⁹⁴ Margherita Volpati Gastaldi (1790-1868), mare del futur monsenyor Lorenzo Gastaldi, arquebisbe de Torí de 1871 a 1883, de qui ja s'ha parlat (nota 131, a la Segona dècada).

²⁹⁵ En l'original: «*Guaio al mondo se ci sente. / Forestieri senza niente*».

²⁹⁶ Nota de Don Bosco en el manuscrit Berto: «Cal tenir present que les primeres escoles nocturnes que es van obrir a Torí van ser les de la casa Moretta, el novembre de 1845. No s'hi podien rebre més de dos-cents alumnes en tres habitacions o classes. El bon resultat obtingut ens va moure a obrir-les de nou l'any següent, tan aviat com vam poder tenir residència estable a Valdocco. Entre els qui col·laboraven a les classes nocturnes i preparaven els joves per a la declamació, els diàlegs i les petites representacions teatrals, hem de recordar el professor teòleg Chiaves, Don Musso i el teòleg Giacinto Carpano».

6. Reglament per als Oratoris – Companyia i festa de Sant Lluís – Visita de monsenyor Fransoni

Establerta d'aquesta manera la residència habitual a Valdocco, em vaig esforçar amb tota l'ànima a promoure tot allò que contribuís a conservar la unitat d'esperit, de disciplina i d'administració. En primer lloc, vaig redactar un Reglament, en què simplement vaig exposar el que ja es practicava a l'Oratori i la manera regular de fer les coses. Per tal com es troba imprès a part, cadascú pot llegir-lo quan vulgui.²⁹⁷ Els avantatges d'aquest breu Reglament van ser molt notables: tothom coneixia el que havia de fer i —com que jo solia deixar a cadascú responsable del seu càrrec— tots s'esforçaven per entendre i complir la part que els corresponia. Molts bisbes i rectors el van sol·licitar i estudiar, tractant d'introduir l'obra dels Oratoris als pobles i ciutats de les diòcesis respectives.

Un cop establertes les bases orgàniques per a la disciplina i l'administració de l'Oratori, calia estimular la pietat mitjançant alguna pràctica fixa i uniforme. Es va aconseguir amb la institució de la Companyia de Sant Lluís. Redactades les Regles segons els termes que considerava més propis per a la joventut, les vaig presentar a l'arquebisbe, que les va revisar personalment i les va donar després a llegir a d'altres perquè les estudiessin i hi donessin el seu parer. Finalment, les va lloar i aprovar, concedint indulgències especials amb data de 12 d'abril de 1847.²⁹⁸ Aquestes Regles es poden llegir en un altre lloc.²⁹⁹

La Companyia de Sant Lluís va desvetllar un gran entusiasme entre els nostres nois. Tots s'hi volien inscriure. Per a aconseguir-ho, es requerien dues condicions: bona conducta a l'església i fora de l'església; evitar les males converses i freqüentar els sants sagraments. Poc després vam advertir una notable millora en el comportament moral.

²⁹⁷ Aquest Reglament, esbossat el 1847 i retocat en els anys successius, va romandre manuscrit fins a la seva publicació en els anys de composició de les *Memòries*: [Giovanni Bosco,] *Regolamento dell'Oratorio di S. Francesco di Sales per gli esterni*, Torino, Tipografia Salesiana, 1877; MBe III, 84-97 [MB III, 98-108].

²⁹⁸ La data apareix indicada en l'edició crítica; en l'original hi ha, en canvi, un espai en blanc. Es conserven el manuscrit de la *Regola* de la Companyia de Sant Lluís i el document d'aprovació de l'arquebisbe, datat el 12 d'abril de 1847.

²⁹⁹ Cf. *Regolamento della Compagnia di San Luigi*, Torino, Tipografia Salesiana, [s. a.]. Aquestes *Regles de la Companyia de Sant Lluís* van ser publicades també a les MBe III, 175-178 [MB III, 216-220].

Per a animar els joves a celebrar els sis diumenges de Sant Lluís,³⁰⁰ es va comprar una estàtua del sant, es va fer una bandera i se'ls oferia la possibilitat de confessar-se a qualsevol hora del dia, del vespre o de la nit. A més, com que gairebé cap no havia rebut la confirmació, se'ls va preparar per a rebre el sagrament en la festa de Sant Lluís. Concurrència nombrosíssima! No obstant això, amb l'ajut de diversos sacerdots i senyors laics, es van poder preparar i el dia de la festa del sant³⁰¹ tot era a punt.³⁰² Era la primera vegada que es feien aquestes funcions a l'Oratori, i també la primera vegada que l'arquebisbe venia a visitar-nos.

Davant de la capelleta, es va preparar una mena de cobert sota el qual es va rebre l'arquebisbe. Vaig llegir unes paraules per a l'ocasió, i després alguns joves van posar en escena una comèdia curta titulada *Un Caporal de Napoleó*.³⁰³ Es tractava de la caricatura d'un caporal que, per expressar la seva sorpresa en la solemnitat, proferia mil dites gracioses. Va provocar una gran hilaritat, i va ser ocasió d'amè divertiment per al prelat, el qual va manifestar que no havia rigut mai tant en sa vida. Va estar molt cordial amb tothom, expressant la seva extraordinària satisfacció pel funcionament de la institució; va elogiar, va animar a perseverar i va agrair el cordial acolliment que li havíem dispensat.

Va celebrar la santa missa, distribuint la comunió a més de tres-cents nois; a continuació, va administrar la santa confirmació.³⁰⁴

³⁰⁰ La pràctica pietosa dels «sis diumenges en honor de sant Lluís Gonzaga» havia nascut als col·legis dels jesuïtes i tenia el propòsit d'estimular en els joves la imitació de les virtuts del sant. Consistia en una breu lectura, seguida d'una jaculatòria, una proposta pràctica i una pregària de súplica. Don Bosco n'havia escrit una versió adaptada als nois de l'Oratori en un fullet titulat *Le sei domeniche e la novena in onore di San Luigi Gonzaga con un cenno sulla vita del santo*, Torino, Tipografia Speirani e Ferrero, 1846. En el mes de maig d'aquell any Don Bosco va retirar 3.000 còpies del fullet; el 1847 l'inserirà en el *Giovane provveduto* (ed. 1847, 55-75).

³⁰¹ Es va celebrar el diumenge 20 de juny de 1847.

³⁰² Nota de Don Bosco en el manuscrit Berto: «Entre els qui es van inscriure gustosos a la Companyia de Sant Lluís, cal destacar l'abat Rosmini, el canonge arxiprest Pietro De Gaudenzi, ara bisbe de Vigevano, Camillo i Gustavo Cavour, el cardenal Antonucci, arquebisbe d'Ancona, S.S. Pius IX, el cardenal Antonelli i molts altres». Afegim algunes dades sobre personatges no esmentats fins ara: Mons. Pietro De Gaudenzi (1812-1891), doctor en teologia (1836) i bisbe (1871); cardenal Antonio Benedetto Antonucci (1798-1879), nunci apostòlic a Torí (1844-1850); cardenal Giacomo Antonelli (1806-1876), secretari d'Estat amb Pius IX.

³⁰³ *Un Caporale di Napoleone*: comèdia breu, escrita i posada en escena per Don Giacinto Carpano, col·laborador de Don Bosco.

³⁰⁴ Pels registres sabem que van rebre la confirmació 98 oratorians, i que en va ser padrí l'empresari constructor Federico Bocca.

En aquell moment, en col·locar-li la mitra —oblidant que no es trobava precisament a la catedral—, l'arquebisbe va alçar de seguida el cap i va tocar al sostre de l'església. Va riure ell i vam riure tots els assistents. Molt sovint, l'arquebisbe relatava amb gust aquell episodi, tot recordant així les nostres reunions, que l'abat Rosmini³⁰⁵ va arribar a comparar amb les que es fan als països i les esglésies de les missions a l'estranger.

Convé ressenyar que, per tal d'assistir l'arquebisbe en les sagrades funcions, van venir dos canonges de l'església metropolitana i altres diversos eclesiàstics. Un cop acabada la funció, es va redactar una mena d'acta, en la qual es va anotar qui havia administrat el sagrament, el nom i cognom del padrí amb la dada del lloc i del dia; finalment es van recollir els certificats i, agrupats per parròquies, es van portar a la cúria eclesiàstica perquè els enviés als rectors respectius.

7. Orígens de l'internat – Acceptació dels primers nois

Mentre s'organitzaven els mitjans per a facilitar la instrucció religiosa i cultural en general, va sorgir una altra grandíssima necessitat que era urgent atendre. Molts nois torinesos i forasters, plens de bona voluntat, desitjaven lliurar-se a una vida honesta i laboriosa, però —convidats a emprendre-la— solien respondre que no tenien pa, ni vestit, ni casa on residir, almenys durant algun temps. Per allotjar-ne si més no uns quants que ja no sabien on adreçar-se per dormir, s'havia preparat un paller en el qual podien passar la nit sobre una mica de palla. Repetides vegades, però, alguns es van endur els llençols; d'altres, les mantes; per fi, fins i tot la palla mateixa va desaparèixer i va ser venuda.

Una tarda plujosa del mes de maig [de 1847], en fer-se fosc, es va presentar un noi d'uns quinze anys completament xop d'aigua. Demanava pa i

³⁰⁵ Antonio Rosmini Serbati (1797-1855), un dels més importants filòsofs italians del segle XIX; va ser també teòleg, sacerdot, pedagog, mestre d'espiritualitat i patriota. Fundador de l'Institut de la Caritat (1828) i de les Germanes de la Providència (1833). Entre les seves obres pedagògiques destaca: *Del principio supremo della metodica* (1857). La seva orientació filosoficopolítica va suscitar entusiasmes i polèmiques, fins al punt que van ser censurats i prohibits diversos trets de la seva obra *Le cinque piaghe della santa Chiesa*, en què auspiciava una reforma substancial de l'Església catòlica. Tenia unes excel·lents relacions amb Don Bosco, al qual ajudà financerament. Beatificat el 18 de novembre de 2007.

allotjament. La meva mare el va rebre a la cuina, el va apropar al foc i, mentre s'escalfava i s'eixugava la roba, li va donar sopa i pa per restaurar les forces.

Al mateix temps, jo li preguntava si havia anat a escola, si tenia pares i en quin ofici treballava. Em va respondre:

—Sóc un pobre orfe; vinc de la vall de Sesia³⁰⁶ a la recerca de feina. Tenia tres francs, que m'he gastat abans de poder-ne guanyar uns altres; ara ja no tinc res i estic completament sol.

—Has estat ja admès a la primera comunió?

—Encara no.

—I la confirmació?

—No l'he rebut encara.

—I a confessar-te?

—Hi he anat alguna vegada.

—Ara, on penses adreçar-te?

—No ho sé; demano, per caritat, poder passar la nit en qualsevol racó d'aquesta casa.

Havent dit això, va començar a plorar; la meva mare també sanglotava; jo estava commogut.

—Si sabés que tu no ets cap lladre, tractaria d'ajudar-te; però d'altres m'han robat part de les mantes i tu t'enduràs les que em queden.

—No, senyor. Estigui tranquil; jo sóc pobre, però no he robat mai res.

—Si vols —va intervenir la meva mare—, ho prepararé perquè passi aquí aquesta nit; demà, Déu proveirà.

—On?

—Aquí a la cuina.

—Li robarà fins i tot les cassoles.

³⁰⁶ Zona del Piemont oriental, al vessant meridional del mont Rosa, en els límits amb Suïssa. Era una vall molt pobra, i els seus habitants eren empesos a l'emigració.

—Ja me les arreglaré perquè això no passi.

—Faci com vulgui.

La bona dona, ajudada per l'orfe, va sortir a fora, va recollir alguns trossos de maons i va fer a la cuina quatre petites pilastres, sobre les quals va col·locar algunes posts i al damunt una màrfega; d'aquesta manera va preparar el primer llit de l'Oratori. La meva bona mare li va adreçar després un petit sermó sobre la necessitat del treball, de la rectitud i de la religió. Al final, el va convidar a resar les oracions.

—No me les sé —va respondre.

—Les resaràs amb nosaltres —va concloure ella. I així va ser.

Perquè tot quedés segur, va tancar amb clau la cuina i no va obrir fins al matí següent.

Aquell va ser el primer noi del nostre internat.³⁰⁷ De seguida se li'n va ajuntar un altre i després més. No obstant això, i per manca d'espai, aquell any vam haver de limitar-nos als dos primers. Corria l'any 1847.

Com que em vaig adonar que, en el cas de molts nois, resultaria inútil qual·sevol esforç per ells si no se'ls proporcionava acolliment, em vaig afanyar a llogar noves habitacions i, després, algunes més encara que fos a preus desorbitats. D'aquesta manera, a més de l'internat, va començar a funcionar també l'escola de gregorià i música vocal. Com que era la primera vegada (1845) que se celebraven classes públiques de música, és a dir, la primera vegada que s'impartien classes de música al mateix temps a nombrosos alumnes, va assistir-hi molta gent.

Els famosos mestres Luigi Rossi, Giuseppe Bianchi, Cerutti i el canonge Luigi Nasi³⁰⁸ assistien ansiosos cada nit a les meves lliçons. Allò entrava en contradicció amb l'evangeli, en què s'afirma que l'alumne no està per damunt del mestre; en canvi, jo, que no coneixia ni una milionèsima part de tot el que sabien aquelles celebritats, passava com a doctor enmig d'ells. A més, venien

³⁰⁷ Don Bosco fa servir aquí la paraula *ospizio* (hospici, asil o residència per a nois pobres).

³⁰⁸ Luigi Felice Rossi (1805-1863), el més eminent dels músics actius aleshores a Torí, autor de molta música sacra; va fundar una escola de cant coral a Borgo Dora (1845) i una Societat Pio-Filharmònica de mutu socors entre els músics (1852). Giuseppe Bianchi (1827-1899), organista i compositor. Luigi Nasi (1821-1897), músic, teòleg i canonge de la catedral de Torí; va començar a treballar als Oratoris quan encara era un seminarista.

a observar com es practicava el nou mètode, el mateix que encara avui es practica a les nostres cases. Anteriorment, qualsevol alumne que desitgés aprendre música havia de buscar-se un mestre que li donés lliçons particulars.³⁰⁹

8. Oratori de Sant Lluís – Casa Moretta – Terreny del seminari

Com més gran era la sol·licitud per promoure la instrucció escolar, més augmentava el nombre dels alumnes. En els dies festius, amb prou feines una part cabien a l'església per a les funcions sagrades o al pati en els moments d'esbarjo. Així que, a fi de fer front a la creixent necessitat —i sempre d'acord amb el teòleg Borel—, es va obrir un nou Oratori en un altre barri de la ciutat. Per fer-ho, es va llogar una caseta a Porta Nuova,³¹⁰ al passeig del Rei,³¹¹ habitualment anomenat *Viale dei Platani*, pels arbres que el flanquegen.

Per aconseguir aquesta casa vam haver de sostenir una àrdua batalla amb els seus habitants. Estava ocupada per diverses bugaderes, que s'imaginaven que arribaria la fi del món pel fet d'haver d'abandonar la seva antiga estança; però, tractades de bona manera i donant-los la deguda indemnització, es van poder arranjar les coses sense que la bel·ligerància acabés en declaració de guerra.

Era propietària del lloc i del jardí per a l'esbarjo la senyora Vaglianti, que el deixaria com a herència després al cavaller Giuseppe Turvano. El lloguer su-

³⁰⁹ En aquest punt del manuscrit Bosco, s'inicia un nou full amb el títol *Memorie storiche sull'Oratorio di S. Francesco di Sales, dal 1846 al 1855*; l'afegiment de l'adjectiu «històriques», abans absent, recorda aquells *Cenni storici* de 1854 i de 1862, en els quals era evident el distanciament entre la història de la institució i la vida interior de l'autor. Les pàgines que segueixen, de fet, mostren una variació de l'escriptura, un acoloriment diferent respecte de la unitat compositiva teixida fins a aquest moment; són de caire sobretot informatiu i semblen escrites més tard, entre 1879 i 1881, potser per tal de proporcionar a Bonetti els materials per a la *Storia dell'Oratorio* que estava publicant per parts al *Bolletino Salesiano* (tal com també va suggerir DESRAMAUT, *Les Memorie I*, 119). Cf. també les consideracions d'A. Giraud a l'*Estudi introductorio* (paràgraf «4.3. L'inici i la frustrada conclusió de l'arquitectura narrativa»).

³¹⁰ Porta Nuova era una zona de recent expansió de la construcció i del comerç en la qual s'estava construint l'estació ferroviària, que serà inaugurada el 1848.

³¹¹ *Viale del Re* (avui, *Corso Vittorio Emanuele II*): obert el 1814 des de la *Piazza del Re* (actualment, *Carlo Felice*) cap al Po; delimitava pel sud la ciutat.

posava 450 francs. L'Oratori es va anomenar de Sant Lluís Gonzaga, títol que encara conserva.³¹²

El vam inaugurar el teòleg Borel i jo el dia de la Immaculada Concepció de 1847.³¹³ Va ser extraordinari el nombre de joves que van participar en l'acte, quedant així una mica alleujades les files massa farcides dels joves de Valdocco. La direcció d'aquell Oratori es va confiar al teòleg Giacinto Carpano, que va treballar allí alguns anys totalment de franc. El mateix Reglament redactat per a l'institut de Valdocco es va aplicar al de Sant Lluís, sense introduir-hi cap novetat.

En aquell mateix any, amb el desig d'ajudar la multitud de nois que demanaven recer, es va comprar tota la casa Moretta.³¹⁴ Però en iniciar els treballs per adaptar-la a les nostres necessitats, es va comprovar que els murs no resistien, per la qual cosa vam considerar més oportú revendre-la, i encara més pel fet que ens n'havien ofert un preu molt avantatjós.

Vam adquirir llavors un jornal de terreny (38 àrees)³¹⁵ del seminari de Torí, que és el lloc on més tard es van construir l'església de Maria Auxiliadora i els tallers per als nostres artesans.

³¹² Nota de Don Bosco en el manuscrit Berto: «L'actual església de Sant Joan Evangelista cobreix el lloc, en el qual hi havia l'església, la sagristia i la caseta del porter de l'Oratori de Sant Lluís». Aquesta església es va començar el 1877 i va ser oberta al públic el 1882.

³¹³ Es conserva la sollicitud de Don Bosco i el teòleg Borel demanant a l'arquebisbe que delegui en el rector de la Mare de Déu dels Àngels la benedicció de l'Oratori i que es permeti celebrar-hi missa. També es conserva la resposta afirmativa de la Cúria torinesa, amb data 18 de desembre de 1847.

³¹⁴ La casa Moretta va ser comprada el març de 1848, amb la intenció de «transportarvi l'Oratorio e allargarvi l'Ospizio» (GIRAUDI, *L'Oratorio di Don Bosco*, 49-51). Quan Don Bosco es va adonar que no podia aprofitar-la, la va revendre durant la primavera de 1849. Va recomprar el terreny i la casa el 1875 i, el març de 1876, va inaugurar-hi el primer Oratori femení fundat per Don Bosco i dirigit per les Filles de Maria Auxiliadora.

³¹⁵ En l'original: «una giornata di terreno (38 are)». La *giornata* era una antiga mesura agrària piemontesa corresponent a 0,38 hectàrees (3.810 metres quadrats); l'àrea (*ara*) correspon a 100 metres quadrats. Hem traduït per «jornal», mot habitual en la nostra llengua, però d'un abast molt més imprecís: 'la terra susceptible de ser treballada en un dia amb una mula o dues' (*Salvat Català*, ed. 1999, 2196); en la majoria de comarques de parla catalana, «jornal» equival a més de 43 àrees (per tant, una mica més que la *giornata* piemontesa).

9. L'any 1848 – Augment dels artesans i el seu règim de vida – Petita prèdica de la nit – Concessions de l'arquebisbe – Exercicis espirituals

Durant aquell any, els assumptes polítics i l'ambient públic van patir un canvi dramàtic, el desenllaç del qual encara no es pot preveure.

Carles Albert va atorgar la Constitució.³¹⁶ Molts creien que amb ella es concediria també la llibertat de fer capriciosament el bé o el mal. Recolzaven aquesta asseveració en la concessió amb la qual van aconseguir la seva emancipació³¹⁷ els jueus i els protestants, de manera que es pretenia afirmar que no hi havia diferència entre el catolicisme i altres creences.³¹⁸ Això era veritat en política, però no pas en religió.³¹⁹

Mentrestant, una mena d'exaltació es va apoderar de les ments dels nois mateixos, que —congregant-se en diversos punts de la ciutat, als carrers i a les places— consideraven lícit qualsevol ultratge al sacerdot o a la reli-

³¹⁶ *L'Statuto albertino* va ser atorgat el 4 març de 1848. Es tracta de la nova llei fonamental del regne del Piemont-Sardenya, d'inspiració liberal, que a partir de 1861 esdevindrà la carta fonamental del regne d'Itàlia. Dos articles d'aquest document enquadren especialment les consideracions que fa Don Bosco: «Art. 1. La religió catòlica, apostòlica i romana és la sola religió de l'Estat. Els altres cultes actualment existents són tolerats d'acord amb les lleis»; «Art. 24. Tots els habitants del regne, sigui quin sigui el seu títol o grau, són iguals davant la llei. Tots gaudeixen igualment dels drets civils i polítics i són admesos als càrrecs civils i militars, tret de les excepcions determinades per les lleis».

³¹⁷ *Emancipazione*: títol de dos decrets (de 8 de febrer i de 29 de març de 1848) amb els quals el rei Carles Albert reconeixia, a valdesos i jueus, la igualtat de drets civils i polítics, drets que fins aleshores no tenien. Cal tenir en compte que, quan Don Bosco parla de protestants, es refereix especialment als valdesos, moviment d'origen medieval que en molts llocs d'Europa havia desaparegut feia segles (a la Corona d'Aragó, els valdesos o «ensabatats» es devien extingir abans del 1300), però que havia sobreviscut sobretot a les valls alpines del Piemont occidental i que, a partir del segle XVI, s'havia adherit a la Reforma protestant. Encara avui, l'Església valdesa té al Piemont el seu nucli principal.

³¹⁸ En el manuscrit Berto apareix una nota que diu el següent: «El 20 de desembre de 1847, Carles Albert va rebre una petició de 600 cèlebres catòlics en la qual estava signada la famosa emancipació de la qual es parla aquí», nota que el mateix Don Bosco va anul·lar, posant-la entre parèntesis i reformulant-la tal com apareix en la nota següent.

³¹⁹ Nota de Don Bosco en el manuscrit Berto: «En el mes de desembre de 1847 va ser presentada al rei Carles Albert una súplica signada per 600 il·lustres ciutadans, en gran part eclesiàstics, que demanaven la cèlebre emancipació. Se n'exposaven les raons, però no s'atenia a les expressions herètiques que la súplica mateixa incloïa en matèria de religió. A partir d'aquell moment, els jueus van sortir del gueto i van assolir els primers llocs des del punt de vista econòmic. Els protestants, per la seva banda, van desfermar el fre de la seva audàcia, i, tot i que entre nosaltres siguin poc nombrosos, no obstant això, recolzats per l'autoritat civil, han causat un gran mal a la religió i a la moralitat».

gió.³²⁰ Jo mateix vaig ser agredit diverses vegades a casa i al carrer. Un cert dia, mentre ensenyava el catecisme, va entrar una bala de fusell per la finestra; em va perforar la sotana, entre el braç i les costelles, i va obrir un gran forat a la paret. En una altra ocasió, un subjecte força conegut, a ple dia i trobant-me enmig d'una multitud de nens, em va agredir amb un llarg ganivet a la mà. Miraculosament i corrent tant com vaig poder, vaig aconseguir fugir i amagar-me a la meva habitació. El teòleg Borel va aconseguir també salvar-se prodigiosament d'un tret i d'algunes ganivetades, en ser confós amb un altre. Resultava, doncs, molt difícil dominar una joventut tan desenfrenada. En aquella depravació d'idees i pensaments, tan bon punt vam poder disposar d'altres habitacions, va augmentar el nombre dels aprenents artesans, que va arribar a ser de quinze, tots escollits d'entre els més abandonats i en perill.³²¹

Existia, tanmateix, una seriosa dificultat. Com que no disposàvem encara de tallers a l'institut, els nostres alumnes anaven a la feina i a classe a la ciutat de Torí, amb greu perill per a la moralitat, perquè els companys amb els quals es trobaven, les converses que sentien i tot el que veien frustraven el que es feia i es deia a l'Oratori.

Aleshores, vaig començar a fer una brevíssima prèdica,³²² al vespre, després de les oracions, amb la finalitat d'exposar o confirmar alguna veritat que, casualment, s'hagués impugnat en el transcurs del dia.

Tot el que succeïa amb els artesans ho constatàvem igualment entre els estudiants. A causa de les diferents classes que freqüentaven, els més avançats en els estudis (els que estudiaven gramàtica) havien d'anar a l'escola del professor Giuseppe Bonzanino³²³ i els de retòrica a la del professor Don Matteo Picco.³²⁴ Òptimes escoles totes dues, però l'anada i la tornada eren

³²⁰ La decisió de Pius IX de no participar en la guerra d'alliberament contra Àustria havia desencadenat una sèrie de reaccions anticlericals alimentades per la premsa radical, que van eixamplar la fractura entre liberalisme i món catòlic.

³²¹ En aquest punt del manuscrit Berto, Don Bosco hi afegeix, inexplicablement: «1847».

³²² Aquesta prèdica va donar origen, en els col·legis salesians, a la tradicional «bona nit» (*buona notte*), breu reflexió comuna als alumnes, en acabar la jornada.

³²³ Carlo Giuseppe Bonzanino (?-1888), professor laic de lletres clàssiques. El 1837 va obrir una escola privada secundària (humanitats i retòrica) per a joves externs; més tard esdevindrà cooperador salesià.

³²⁴ Matteo Maria Picco (1810-1880), sacerdot i professor, va dirigir una escola privada secundària (humanitats i retòrica) per a joves externs.

plenes de perills. L'any 1856 es van establir de manera permanent les classes i els tallers a la casa de l'Oratori, amb grans avantatges per a tothom.³²⁵

Existia en aquell temps tanta confusió d'idees i d'accions, que ni de la gent del servei em podia fiar; així que totes les feines domèstiques les realitzàvem la meva mare i jo. Cuinar, parar taula, escombrar, partir la llenya, tallar i cosir —amb els apedaçaments consegüents— o fer calçotets, camises, pantalons, armilles, tovalloles, llençols... eren assumptes de la meva personal incumbència. Aquestes activitats oferien aspectes molt avantatjosos des del punt de vista moral, ja que, quan servia als joves pa, sopa o alguna altra cosa, podia donar-los còmodament un consell o dir-los una paraula amiga.

Sentint després la necessitat de comptar amb algú que m'ajudés en les coses domèstiques i escolars de l'Oratori, vaig començar a portar-ne alguns al camp, a uns altres a estiuejar a Castelnuovo, el meu poble; alguns venien a dinar amb mi; d'altres, acudien a la tarda a llegir o escriure alguna cosa; però sempre amb la intenció de proporcionar un antídoto a les verinoses opinions del moment. Així vaig actuar —amb més o menys assiduitat— de 1841 a 1848. A través de tots aquests mitjans, tractava d'aconseguir també una finalitat particular, la d'estudiar, conèixer i triar algunes persones amb actituds i propensió a la vida en comunitat, per admetre'ls amb mi a casa.

Amb la mateixa finalitat, aquell any (1848) vaig realitzar l'experiència d'un breu curs d'exercicis espirituals.³²⁶ En vaig reunir uns cinquanta a la casa de l'Oratori. Menjaven amb mi; però, en no disposar de llits per a tots, alguns anaven a dormir amb les seves famílies, i retornaven el matí següent. L'anada i la tornada a casa seva —matí i vespre— posaven en perill gairebé tot el fruit dels sermons i instruccions habituals en aquelles ocasions. Els exercicis començaven el diumenge a la tarda i finalitzaven el dissabte a la tarda. Van re-

³²⁵ Don Bosco va obrir a l'Oratori de Valdocco aquests tallers: sabateria (1853), enquadernació (1854), fusteria (1856), tipografia (1861) i ferreria (1862). Les escoles d'ensenyament secundari (*scuole ginnasiali*) de l'Oratori es van iniciar el 1855, amb la primera classe confiada al jove clergue Giovanni Battista Francesia; cada any s'hi afegia una nova classe, de manera que el curs 1859-1860 l'ensenyament secundari (*quinquennio ginnasiale*) va quedar completat.

³²⁶ Va predicar els exercicis el teòleg Federico Albert (1820-1876), capellà reial i més tard rector a Torí i a Lanzo Torinese, on es va mostrar molt actiu i emprenedor: va fundar un orfenat femení (1859); va obrir una escola per a la preparació de les mestres (1866); va fundar l'Institut de les Germanes Vicencianes de Maria Immaculada (anomenades *Albertines*). Va rebutjar dos cops l'ordenació episcopal per tal de romandre vora els seus parroquians. Morí a conseqüència d'una caiguda mentre estava decorant la seva església, i Don Bosco mateix va assistir-lo en el llit de mort. Va ser beatificat el 1984.

sultar molt bé. Molts dels exercitants, amb els quals s'havia treballat durant llarg temps inútilment, es van lliurar de ple a una vida virtuosa. Alguns es van fer religiosos; d'altres es van mantenir seglars, però van arribar a ser models d'assiduitat als Oratoris.³²⁷

D'aquest assumpte en parlaré a part, en la història de la Societat salesiana.

També en aquell any alguns rectors —en particular els de Borgodora, el Carme i Sant Agustí— es van queixar novament a l'arquebisbe pel fet que s'administressin els sacraments als Oratoris. En aquella ocasió, l'arquebisbe va promulgar un decret pel qual es concedien àmplies facultats per a preparar i presentar els nens a rebre la confirmació i la santa comunió i perquè complissin amb el precepte pasqual tots els qui freqüentessin els nostres Oratoris. Es renovava, a més, la facultat per a realitzar amb ells qualsevol funció religiosa de les que se solen celebrar a les parròquies. «Aquestes esglésies», deia l'arquebisbe, «per a nens forasters i abandonats seran com les seves esglésies parroquials durant el temps en què habitin a Torí».

10. Progrés de la música – Processó a la Consolata – Assignació del municipi i de l'Obra de la Mendicitat – El Dijous Sant – El lavatori dels peus

Els perills als quals estaven exposats els nois en l'àmbit religiós i moral requerien majors esforços per a tutelar-los. Es va considerar oportú d'afegir, a les classes nocturnes i diürnes i a la música vocal, la classe de piano, d'orgue i de música instrumental. En conseqüència, em vaig veure convertit en mestre de música vocal i instrumental, piano i orgue sense haver estat pròpiament alumne en cap d'aquestes disciplines. La bona voluntat ho suplia tot. Després de preparar algunes de les veus blanques més agradables, van començar les funcions a l'Oratori, després a Torí, a Rivoli, a Moncalieri,³²⁸ a Chieri i en altres llocs. El canonge Luigi Nasi i Don Michelangelo Chiate-

³²⁷ Nota en el manuscrit Berto: «Cal comptar, entre els qui van fer els exercicis aquell any i que s'han mostrat sempre bons cristians: Giacinto Arnaud, Sansoldi, tots dos ja difunts; Giuseppe Buzzetti, Nicola Galesio; Giovanni Costantino, difunt; Giacomo Cerutti, difunt; Carlo Gastini; Gio. Gravano; Domenico Borgialli, difunt».

³²⁸ *Rivoli*: petita ciutat a 8,5 km de Torí. *Moncalieri*: ciutat a 12 km al sud de Torí.

llino³²⁹ s'oferien de molt bon grat a ensenyar als nostres músics, acompanyar-los i dirigir-los en les actuacions públiques en diversos pobles; des-acostumats fins aleshores els cors de veus blanques en el lloc destinat als cantors, resultaven els *solos*, els *duets* i els *corals* d'una tal novetat que pertot arreu es parlava del nostre cor i es disputaven poder comptar amb els nostres cantors. El canonge Luigi Nasi i Don Michelangelo Chiatellino eren habitualment els dos acompanyants de la nostra incipient societat filharmònica.

Solíem anar cada any a fer una funció religiosa a la Consolata; aquell any vam anar-hi en processó des de l'Oratori. El cant pel carrer i la música a l'església van atraure una immensa multitud de gent. Es va celebrar la missa i es va fer la santa comunió; després vaig tenir una breu prèdica per a l'ocasió a la cripta i, al final, els Oblats de Maria van improvisar un magnífic àpat als claustrs del santuari. D'aquesta manera s'anava vençant el respecte humà, es recollien nois i es tenia l'ocasió de suggerir, amb la màxima prudència, l'esperit de moralitat i de respecte a les autoritats, a més de la freqüència dels sants sagraments. Però aquestes novetats desvetllaven molta curiositat.

També durant aquell any el municipi de Torí va enviar una altra comissió, composta pel cavaller Pietro Ropolo, Capello anomenat Moncalvo,³³⁰ i el comandador Duprè per tal de comprovar tot el que es divulgava d'una manera confusa. Van quedar-ne molt satisfets i, un cop realitzat l'informe corresponent, es va decretar una assignació de mil francs, acompanyada d'una carta molt elogiosa. Des d'aquell any, el municipi ens va assignar una subvenció anual que va ser pagada sempre fins al 1878. En aquest mateix any van ser denegats tres-cents francs que les assenyades autoritats de Torí havien assignat en favor dels fills del poble com a pagament de la llum de les classes nocturnes.

L'Obra de la Mendicitat —que havia introduït també les classes nocturnes i de música amb el nostre mètode— va enviar igualment una delegació pre-

³²⁹ Michelangelo Chiatellino (1822-1901), sacerdot, va freqüentar el *Convitto* de Torí (1845-1847), va ensenyar música a l'Oratori i es va ocupar de la secció de joves grans; va compondre una missa per als nois. Posteriorment va ser cooperador salesià.

³³⁰ Pietro Ropolo, industrial, va ser membre de la comissió promotora de la loteria en favor de l'església de Sant Francesc de Sales. Moncalvo, conseller comunal, és el cavaller Gabriele Capello, propietari d'una fàbrica de mobles; el 1848 va començar a impartir lliçons de dibuix, aritmètica i geometria als seus obrers. També va ser membre de la comissió promotora de la primera loteria. Cf. DA SILVA FERREIRA, *Introduzione*, 192.

sidida pel cavaller Gonella, amb la finalitat de fer-nos una visita. Com a mostra d'aprovació, ens van donar un altre ajut de mil francs.

Teníem el costum d'anar plegats, cada any, a visitar els monuments el Dijous Sant; però, a causa d'algunes burles —que volem anomenar també menyspreus—, molts ja no s'atrevien a afegir-se als seus companys. Per animar cada cop més els nostres joves a vèncer el respecte humà, aquell any vam anar en processó —era la primera vegada que ho fèiem així— a fer aquelles visites, tot cantant l'*Stabat Mater*³³¹ i el *Miserere*.³³² Aleshores es van veure joves de totes les edats i condicions que, amb obstinació, s'anaven incorporant a les nostres files durant la processó. Tot va transcórrer amb ordre i tranquil·litat.

A la tarda, i per primera vegada, es va organitzar la funció del lavatori. Per fer-ho es van triar dotze nois, als quals se sol anomenar els dotze apòstols. Després del lavatori, i segons el ritual, es va fer una prèdica als assistents. A continuació, els dotze apòstols van ser convidats a un sopar frugal, amb un regalet que tots es van emportar a casa seva molt contents.³³³

Així mateix, aquell any es va erigir canònicament el *Viacrucis*, i se'n van beneir les estacions amb gran solemnitat. En cada estació es feia una breu prèdica, a la qual seguia una cançó religiosa adequada.

D'aquesta manera s'anava consolidant el nostre modest Oratori. Mentrestant, succeïen greus esdeveniments que canviarien l'aspecte de la política d'Itàlia i potser del món.

³³¹ *Stabat Mater*: primeres paraules d'un himne medieval llatí a la Verge dolorosa atribuït a Jacopone da Todi (1236-1308) i que se solia cantar durant el *Viacrucis*: *Stabat Mater dolorosa / juxta Crucem lacrimosa, / dum pendeat Filius...* («Estava la Mare dolorosa / al costat de la Creu, plorosa, / en què penjava el seu Fill...»).

³³² *Miserere*: primera paraula en llatí (versió de la *Vulgata*) del salm 51 (50): *Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam* («Compadeix-te de mi, Déu meu, tu que estimes tant...»).

³³³ *Lavabo* o «lavatori»: cerimònia religiosa que se celebra el Dijous Sant i que consisteix a rentar els peus de dotze persones, en record d'haver-los rentat Jesús als dotze apòstols durant el Sant Sopar (Jn 13,1-17). Aquesta cerimònia (incloent-hi la invitació a «sopar amb els superiors» i el regal personal) va esdevenir tradicional a Valdocco i a les cases salesianes fins als anys centrals del segle xx.

11. L'any 1849 – Clausura dels seminaris – Casa Pinardi – Òbol de Sant Pere – Rosaris de Pius IX – Oratori de l'Àngel Custodi – Visita dels diputats

Aquest any va ser particularment memorable. La guerra del Piemont contra Àustria, iniciada l'any anterior, va sacsejar tot Itàlia. Les escoles públiques estaven tancades; els seminaris —especialment els de Chieri i Torí—, clausurats i ocupats pels militars;³³⁴ en conseqüència, els seminaristes de la nostra diòcesi van quedar sense mestres i sense lloc on reunir-se. Va ser aleshores quan, per tal de disposar, almenys, del consol d'haver fet tot el que es podia per mitigar les calamitats socials, es va llogar sencera la casa Pinardi.³³⁵ Els inquilins van posar el crit al cel; van amenaçar la meua mare, a mi i el propietari mateix. Va caldre fer una bona despesa de diners, però finalment es va obtenir que tot l'edifici estigués a la nostra disposició. Així que aquell niu d'iniquitat —des de feia vint anys al servei de Satanàs— va quedar en poder nostre. Ocupava tota l'àrea per on s'estén el pati actual que hi ha entre l'església de Maria Auxiliadora i la casa que hi ha al darrere.

D'aquesta manera, vam poder augmentar les classes, ampliar l'església i duplicar el terreny de joc, i el nombre de joves va pujar fins a trenta. La finalitat principal de les ampliacions era acollir, com de fet es van acollir, els seminaristes de la diòcesi; i es pot ben bé dir que la casa de l'Oratori —durant gairebé vint anys— es va convertir en el seminari diocesà.

A finals de 1848, els esdeveniments polítics van obligar el Sant Pare Pius IX a fugir de Roma i refugiar-se a Gaeta.³³⁶ Aquest gran pontífex havia mostrat

³³⁴ Els seminaris de Torí i Chieri van ser transformats en hospitals militars.

³³⁵ La casa Pinardi, primera seu estable de l'Oratori, es presentava així: «La façana estava orientada cap a migdia, i només per aquesta banda tenia portes i finestres. La part habitable estava composta d'una planta baixa i d'un pis superior molt baixos, i ocupava el lloc que ocupen els actuals porxos al costat de l'església de Sant Francesc de Sales, amb una llargada de 20 metres i una amplada de 6 metres. L'altura de la casa no passava dels 7 metres» (Fedele GIRAUDI, *L'Oratorio di Don Bosco. Inizio e progressivo sviluppo edilizio della casa madre dei Salesiani*, Torino, SEI, 1935, 100).

³³⁶ Gaeta: ciutat fortificada del regne de Nàpols. Els «esdeveniments polítics» als quals es refereix Don Bosco són els fets que van seguir a la condemna de la guerra per part de Pius IX, culminats el 15 de novembre de 1848 amb l'assassinat del ministre Pellegrino Rossi i enfrontaments violents a la ciutat de Roma. A continuació de la fugida del papa (24 de novembre) s'arribarà a la proclamació de la República Romana (5 de febrer de 1849). Cf. Marco SEVERINI, *La Repubblica romana del 1849*, Venezia, Marsilio, 2011.

moltes vegades la benevolència envers nosaltres. En difondre's la veu que passava per estretors econòmiques, es va obrir a Torí una col·lecta sota el títol d'*Òbol de Sant Pere*.³³⁷ Una comissió composta pel teòleg i canonge Francesco Valinotti³³⁸ i el marquès Gustavo Cavour va venir a l'Oratori. La nostra col·lecta va aconseguir 35 francs. Era poca cosa, però vam procurar de fer-l'hi agradable al Sant Pare mitjançant una dedicatòria que li va agradar molt. Va manifestar la seva satisfacció en carta adreçada al cardenal Antonucci,³³⁹ aleshores nunci a Torí i ara arquebisbe d'Ancona, amb l'encàrrec de transmetre'ns que l'havia consolat molt la nostra oferta i encara més els pensaments que l'acompanyaven. Finalment, amb la seva benedicció apostòlica, ens enviava un paquet de seixanta dotzenes de rosaris, que van ser distribuïts solemnement el 20 de juliol d'aquell any. Vegeu el llibret imprès en aquella ocasió³⁴⁰ i diversos diaris.³⁴¹ Carta del cardenal Antonucci, aleshores nunci a Torí.

A causa del creixent nombre de nois externs que acudien als Oratoris, va ser menester de pensar en un altre local, l'Oratori del Sant Àngel Custodi a Vanchiglia,³⁴² no gaire distant del lloc on, per especial iniciativa de la marquesa Barolo, va sorgir després l'església de Santa Júlia.

El sacerdot Giovanni Cocchi³⁴³ havia fundat feia uns quants anys aquell Oratori amb una finalitat en part semblant a la nostra. Però, encès d'amor

³³⁷ El diari *L'Armonia* (2 d'abril de 1849) informa sobre la festa celebrada a l'Oratori amb motiu del lliurament de l'Òbol als delegats del Comitè de l'*Opera del Denaro di San Pietro*.

³³⁸ Francesco Michele Valinotti (1813-1873), canonge honorari de la catedral d'Ivrea, que tindrà una participació important en la fundació i administració de les *Letture Cattoliche*.

³³⁹ Benedetto Antonio Antonucci (1798-1879), diplomàtic pontifici als Països Baixos, després nunci apostòlic a Torí (1844-1850) i arquebisbe d'Ancona (1851); va esdevenir amic de Don Bosco i el va hostatjar a Ancona el 1877.

³⁴⁰ *Breve ragguaglio della festa fattasi nel distribuire il regalo di Pio IX ai giovani degli oratorii di Torino*, Torino, Tipografia Eredi Botta, 1850.

³⁴¹ Cf. *Regalo di Pio IX ai giovanetti degli Oratorii di Torino*, a *L'Armonia* 3 (1850), 87, 373.

³⁴² Barri popular al nord-est de Torí. Cf. Giovanni COCCHI - Roberto MURIALDO, *L'Oratorio dell'Angelo Custode*, a *L'Educatore* 3 (1847), 762-765.

³⁴³ Don Bosco escriu: «Cocchis». Es tracta pròpiament de Giovanni Cocchi (1813-1895), autor de múltiples iniciatives juvenils; el 1839 entra en contacte, a Roma, amb un Oratori per a «joves de condició benestant» i, en tornar a Torí, funda l'Oratori de l'Àngel Custodi (1840) en un barri pobre de la ciutat («Moschino»); va ser l'iniciador de l'obra dels *Artigianelli* i de la colònia agrícola de Moncucco. Don Bosco no va compartir la seva decisió de portar un grup de joves a la guerra contra Àustria (1848-1849).

patri, va considerar oportú ensinistrar els seus alumnes en el maneig del fusell i de l'espasa, per posar-se al capdavant seu i marxar —com així va fer— contra els austríacs.

Aquell Oratori va romandre tancat un any. Després el vam llogar nosaltres i se'n va confiar la direcció al teòleg Giovanni Vola, de grata memòria. Aquest Oratori va romandre obert fins al 1871, en què va ser traslladat al costat de l'església parroquial. La marquesa Barolo va deixar un llegat per a aquesta obra amb la condició que el lloc i la capella fossin destinats als joves pertanyents a la parròquia, tal com es compleix encara.

En aquella època, va tenir lloc una solemne visita a l'Oratori per part d'una comissió de diputats amb delegats del Ministeri de l'Interior, que ens van honorar amb la seva presència. Van observar-ho tot i tothom en un clima de cordialitat; després, van elaborar un ampli informe per a la Cambra dels Diputats. Això va originar una llarga i viva discussió que es pot trobar a la *Gazzetta Piemontese* del 29 de març de 1849.³⁴⁴ La Cambra dels Diputats va fer als nostres joves una donació de tres-cents francs; Urbano Rattazzi,³⁴⁵ aleshores ministre de l'Interior, va aprovar una quantitat de dos mil francs. Consulteu els documents.

Finalment, un dels meus alumnes va vestir l'hàbit talar, Ascanio Savio,³⁴⁶ actual rector del Refugi; va ser el primer clergue de l'Oratori. Va rebre la sotana a finals d'octubre d'aquell any.³⁴⁷

³⁴⁴ Probablement es deu tractar d'algun altre diari, ja que les recerques d'Aldo Giraudo a la *Gazzetta Piemontese* no han donat fruit.

³⁴⁵ Urbano Rattazzi (1808-1873), advocat i polític; va ocupar diverses carteres ministerials: Instrucció Pública, Interior, Gràcia i Justícia; va ser diverses vegades president del Consell de Ministres. Va desplegar una intensa activitat en la reforma judicial i en la modificació del Codi Penal. Va promoure una línia política anticlerical (és seva la llei de 1855 de supressió i incautació dels béns de les corporacions religioses), però tenia una estimació sincera per Don Bosco i el va ajudar econòmicament. Interessants testimoniatges contemporanis sobre l'Oratori de Valdocco: «Cronichetta» de Casimiro Danna, a *Giornale della Società d'Istruzione e d'Educazione* 1 (1849), 459-460 (traduïts al castellà a BRAIDO [ed.], *Juan Bosco, el arte de educar*, 47-49).

³⁴⁶ Ascanio Savio (1831-1902), sacerdot, llicenciat en teologia. La presa de sotana va tenir lloc l'1 de novembre de 1848, a Castelnuovo, la seva població natal.

³⁴⁷ En els capítols següents (12 a 18) de l'original s'afegeix, abans de la xifra, la paraula *Capo* (Capítol).

12. Festes nacionals

Un fet singular va arribar a ocasionar en aquells dies inconvenients no pas petits en les nostres reunions. Es va voler que el nostre humil Oratori prengués part en les manifestacions públiques que feia temps que es repetien en ciutats i pobles sota el nom de Festes Nacionals.³⁴⁸ El qui hi participava i volia mostrar-se públicament amant de la nació es pentinava amb clenxa els cabells sobre el front, deixant-los caure rinxolats cap enrere; duïen jaqueta curta cenyida, de diversos colors, bandera nacional, medalla i escarapella blava sobre el pit. Vestits d'aquesta manera, es manifestaven en grup cantant himnes a la unitat nacional.

El marquès Roberto d'Azeglio,³⁴⁹ principal promotor d'aquestes manifestacions, ens hi va convidar formalment i, malgrat el meu rebuig, ens va proveir de tot el que necessitàvem per a presentar-nos dignament amb els altres. Ens van designar un lloc a la plaça Vittorio, al costat d'institucions de tota mena, finalitat i condició.³⁵⁰ Què havia de fer? Refusar era declarar-me enemic d'Itàlia; condescendir significava l'acceptació d'uns principis que jo considerava de funestes conseqüències.

—Senyor marquès —vaig respondre a l'esmentat d'Azeglio—, aquesta família meva, els joves de la ciutat que es congreguen aquí, no són un ens moral. Donaria motiu perquè es burlessin de mi, si pretengués apropiari-me d'una institució que pertany completament a la caritat ciutadana.

—Precisament. Que conegui la caritat ciutadana que aquesta obra naixent no és contrària a les modernes institucions; això us afavorirà; augmentaran les almoines; el municipi i jo mateix serem generosos amb vós.

³⁴⁸ El 8 de febrer de 1848, el rei Carles Albert havia manifestat el propòsit de concedir la Constitució; aquest és el motiu de les clamoroses «manifestacions públiques».

³⁴⁹ Roberto Taparelli d'Azeglio (1790-1862), propulsor de diverses iniciatives en favor de l'educació popular i home polític. Nomenat senador del regne i de tendència liberal moderada, va lluitar pel reconeixement dels drets civils dels valdesos i dels jueus. En qualitat de president de la comissió per a la celebració de l'*Statuto* va organitzar, el diumenge 27 de febrer de 1848, una gran i espectacular desfilada, amb moltíssimes delegacions, entre les quals «les escoles infantils i d'adolescents d'ambdós sexes».

³⁵⁰ Per comprendre l'exaltació del moment i la participació massiva en l'esdeveniment és interessant consultar el llistat (*Gazzetta Piemontese*, números del 24, 26 i 28 de febrer de 1848) dels nombrosos grups que hi van desfilar, entre els quals hi ha el dels joves de l'Oratori de l'Àngel Custodi, fundat i dirigit pel fogós Don Giovanni Cocchi.

—Senyor marquès, és el meu ferm propòsit de mantenir-me apartat de tot allò que es refereix a la política. Mai de la vida *a favor*, mai de la vida *en contra*.

—Aleshores, què voleu fer?

—Fer el poc bé que pugui als nois abandonats, treballant amb totes les meves forces perquè arribin a ser bons cristians, pel que fa a la religió, i honorats ciutadans, de cara a la societat civil.

—Ho comprenc tot, però us equivoqueu; i si persistiu en aquest principi, sereu abandonat de tothom i la vostra obra resultarà irrealitzable. Cal analitzar el món, conèixer-lo i situar les institucions antigues i modernes a l'alçada dels temps.

—Us agraeixo la vostra bona voluntat i els consells que em doneu. Convi-deu-me a qualsevol cosa en la qual un sacerdot pugui exercitar la caritat, i em veureu disposat a sacrificar vida i recursos. Però ara i sempre jo vull mantenir-me apartat de la política.

Aquell cèlebre patrici em va acomiadar cortesament; des d'aleshores no va haver-hi cap mena de relació entre nosaltres. Després d'ell, molts laics i eclesiàstics em van abandonar. Fins i tot, després del fet que ara passaré a explicar, vaig quedar-me pràcticament sol.

13. Un fet particular

El diumenge següent a la manifestació esmentada, a les dues de la tarda, jo era a l'esbarjo amb els meus nois, mentre un estava llegint l'*Armonia*.³⁵¹ En aquell moment, els sacerdots que solien venir a ajudar-me en el sagrat ministeri es van presentar amb insígnia, escarapella i bandera tricolor i —a més— amb un diari realment immoral, titulat *Opinione*.³⁵² Un d'ells, molt respectable pel seu zel i doctrina, es va col·locar davant

³⁵¹ *L'Armonia della Religione colla Civiltà*: diari catòlic torinès fundat el 1848. El van dirigir, entre d'altres: el teòleg Guglielmo Audisio, el teòleg Giacomo Margotti (1823-1887) i Don Celestino Musso (1833-1871). D'una posició inicial moderada i conciliadora, va passar a col·locar-se en una posició intransigent. Es va publicar fins al 1863.

³⁵² *L'Opinione. Giornale quotidiano, politico, economico, scientifico e letterario*: diari fundat per Giacomo Durante (1807-1894) i alguns col·laboradors (entre els quals, U. Ratazzi). Va començar la seva publicació el 1848 amb el propòsit de col·locar-se entre *La Concordia*, diari progressista, i *Il Risorgi-*

meu i, veient al meu costat el qui tenia entre les mans l'*Armonia*, va començar a dir: «Vergonya! Ja és hora d'acabar amb aquests hipòcrites».³⁵³ Mentre deia això, li va arrencar el diari de les mans, el va trencar en mil bocins, el va llençar per terra i, escopint al damunt, el va trepitjar cent vegades. Un cop passat el primer desfogament de fervor polític, se'm va apropar: «Aquest sí que és un bon diari», va dir posant-me davant de la cara l'*Opinione*; «aquest i no pas l'altre han de llegir els veritables i honrats ciutadans».

Vaig quedar desconcertat davant d'aquella manera de parlar i d'actuar; no volent augmentar l'escàndol en un lloc on s'havia de donar bon exemple, em vaig limitar a pregar-los a ell i als seus companys que tractéssim aquell argument en privat i només entre nosaltres.

«No, senyor», va replicar; «ja no ha d'existir ni privat ni secret. Tot ha de sortir a plena llum».

En aquell moment, la campaneta ens va cridar a l'església; convocava precisament un d'aquells sacerdots, encarregat de desenvolupar una prèdica moral als pobres nois. Però, en aquella ocasió, va ser veritablement immoral. Les paraules llibertat, emancipació i independència van ser les úniques que van ressonar el temps que va durar el seu discurs.

Em trobava a la sagristia, impacient per parlar i frenar el desordre, però el predicador va sortir de seguida de l'església i, tan bon punt es va donar la benedicció, va convidar sacerdots i nois a unir-se-li. Entonant a plens pulmons himnes nacionals, fent onejar frenèticament la bandera, van marxar en desfilada fins a la muntanya dels Caputxins. Allí es va fer promesa formal de no tornar més a l'Oratori si no hi eren convidats i rebuts amb totes les formes *nacionals*.³⁵⁴

Tot això s'esdevenia sense que jo, d'alguna manera, pogués expressar les meves raons ni els meus pensaments. Però no m'espantava davant de cap circumstància que s'oposés al compliment dels meus deures. Vaig fer saber

---

mento, del grup moderat del qual formava part Cavour. Posteriorment, el diari va derivar cap a posicions anticlericals. L'*Opinione* i l'*Armonia* van sostenir freqüents polèmiques entre si. Es va publicar fins al 1892.

³⁵³ En l'original: *rugidosi*, que era una expressió de menyspreu usada per a designar els catòlics devots i conservadors.

³⁵⁴ *Con tutte le forme nazionali*: és a dir, amb les diverses expressions celebratives aleshores en ús: bandera nacional, escarapel·la blava i himnes patriòtics.

a aquells sacerdots que els prohibia severament de tornar; als nois, que havien de presentar-se d'un en un davant meu abans d'entrar de nou a l'Oratori.

El cas va acabar bé. Cap dels sacerdots no va tractar de tornar; els nois van demanar disculpes —manifestant que havien estat enganyats— i van prometre obediència i disciplina.

14. Noves dificultats – Un consol – L'abat Rosmini i l'arxiprest Pietro De Gaudenzi

Però em vaig quedar sol. Els dies festius, molt de matí, havia de començar les confessions; a les nou, celebrar la missa; a continuació, predicar; després, classe de cant i de llengua fins a migdia. A la una de la tarda, esbarjo; més endavant, catecisme, vespres, instrucció, benedicció; finalment, esbarjo, cant i classe fins a la nit.

Entre setmana, al llarg del dia, m'ocupava dels artesans i feia classes de segon ensenyament a uns deu nois; a la tarda, havia d'atendre totes aquestes coses: classe de francès, aritmètica, gregorià, música vocal, piano i orgue. No sé com ho vaig poder resistir.³⁵⁵ Déu em va ajudar. Vaig trobar en aquells moments, d'altra banda, un gran auxili i suport en el teòleg Borel. Aquell meravellós sacerdot, malgrat que estava atabalat per altres importants ocupacions del sagrat ministeri, aprofitava qualsevol bocí del seu temps per a venir a ajudar-me. No poques vegades robava hores al son per confessar els joves o negava el repòs al seu cos cansat per venir a predicar. La situació crítica va durar fins a poder disposar d'algun suport dels clergues Savio,³⁵⁶ Bellia³⁵⁷

³⁵⁵ En aquesta crítica situació Don Bosco va començar a tenir cura personalment de la formació d'alguns nois per fer-ne col·laboradors; va triar Giuseppe Buzzetti, Carlo Gastini, Felice Reviglio i Giacomo Bellia, els va fer classe de llatí i va obtenir de l'arquebisbe la facultat de vestir-los de clergues, tot preveient que es presentessin a l'examen de vestició la tardor següent. La vestició es va celebrar solemnement el 2 de febrer de 1851 (MBe IV, 182) [MB IV, 230]. Es conserva una petició de Don Bosco i els nois al rei, amb data 1 de maig de 1851, en què demanen un subsidi per als estudis.

³⁵⁶ Ascanio Savio va entrar al noviciat dels Oblats de Maria Verge, a Pinerolo, el 1852, va emetre la professió el maig de 1853 i va ser ordenat sacerdot el 1858, però va deixar els Oblats el 1866 i va entrar en el clergat diocesà torinès.

³⁵⁷ Giacomo Bellia (1834-1908), col·laborador de Don Bosco a les escoles nocturnes i festives; ordenat sacerdot, va ser membre dels Oblats de Maria Verge, passant més tard a la diòcesi de Biella.

i Vacchetta,³⁵⁸ dels quals —per cert— em vaig veure privat ben aviat, ja que seguint indicacions d'uns altres i sense dir-me ni una paraula van ingressar als Oblats de Maria.³⁵⁹

En un d'aquells dies festius, vaig rebre la visita de dos sacerdots als quals considero oportú d'esmentar. Tractava d'endreçar les classes, ja que tot estava en moviment en iniciar-se el catecisme, quan es van presentar dos eclesiàstics que, amb actitud senzilla i respectuosa, venien a congratular-se amb mi i a demanar notícies sobre l'origen i el sistema de la institució. Com a única resposta, els vaig dir:

—Tinguin la bondat d'ajudar-me. Vostè, vagi al cor amb els més grandets; a vostè —em vaig adreçar al més alt de tots dos— li confio aquesta classe, la dels més trastos.

En comprovar que explicaven de meravella el catecisme, vaig demanar a un d'ells que oferís una breu prèdica als nostres joves, i a l'altre, que ens donés la benedicció amb el Santíssim. Tots dos van acceptar amablement.

El sacerdot de menys alçada era l'abat Antonio Rosmini, fundador de l'Institut de la Caritat; el més alt, el canonge arxiprest De Gaudenzi,³⁶⁰ ara bisbe de Vigevano. Des d'aleshores tots dos es van mostrar sempre amics —i encara més, benefactors— de la Casa.

³⁵⁸ Giuseppe Stefano Vacchetta (1827-1898) va professar com a Oblat el 1854, va ser ordenat sacerdot el 1856 i es va mantenir com a Oblat la resta de la seva vida.

³⁵⁹ El 1903, Don G. Bellia va expressar el seu punt de vista sobre aquests fets. De la seva trajectòria personal diu: «Primerament vaig ser obligat a anar al Seminari de Chieri, on Don Bosco va venir a visitar-me diverses vegades i una vegada em va portar a dinar amb el canonge Luigi Cottolengo; enviat després a casa per motius de salut, se'm va prohibir d'anar a l'Oratori i fins i tot d'anar a confessar-me amb Don Bosco. Vaig haver d'encaminar-me a la Consolata i, enamorat de la pau de què gaudien els Oblats, vaig sol·licitar de ser-hi acceptat i el meu pobre pare em va donar el consentiment, contra la seva voluntat. Després Don Bosco em va dir que no hi estava cridat, i em va exhortar a la paciència, però el meu confessor va confirmar la meua vocació. [...] Vaig entrar als Oblats i vaig sortir-ne al cap de deu anys per motius de salut. Llavors hagués pogut tornar amb Don Bosco, però el bisbe Mons. Franzoni no em va acollir a la diòcesi i Don Bosco mateix em va recomanar al bisbe de Biella, que em va acceptar amb la condició que romangués amb ell... I vaig haver de romandre-hi. És a dir, separat de Don Bosco, però no l'he pas abandonat».

³⁶⁰ Pietro Giuseppe De Gaudenzi (1812-1891), doctor en teologia, canonge de la catedral de Pavia, va fundar una escola artesanal per a nois orfes confiada als Germans de les Escoles Cristianes. Conseguint el càrrec de bisbe de Vigevano el 1871, va tenir cura de l'organització social dels pagesos i dels obrers, i va promoure la difusió de la bona premsa.

15. Compra de la casa Pinardi i de la casa *Bellezza* – L'any 1850

L'any 1849 va resultar espinós i estèril, malgrat exigir-nos grans fatigues i sacrificis, però va servir de preparació per al 1850, menys turbulent i molt més fecund en bons resultats. Comencem amb la casa Pinardi. Els qui n'havien estat desallotjats no podien resignar-s'hi.

—No és repugnant —es deia— que una casa d'esbarjo i descans caigui en mans d'un capellà, i d'un capellà intolerant?

Així que van oferir a en Pinardi un lloguer que gairebé doblava el nostre. Però ell experimentava no poc remordiment pel fet d'obtenir un major benefici amb negocis immorals. Per això, en alguna ocasió, em va proposar de vendre'm la casa en cas que volgués comprar-la. Tanmateix, les seves pretensions eren exagerades. Demanava vuitanta mil francs per un edifici el valor del qual devia ser d'una tercera part. Déu va voler fer-nos veure que és l'amo dels cors; heus aquí de quina manera.

Un dia de festa, mentre el teòleg Borel predicava, em trobava a la porta del pati per impedir aglomeracions i xivarri, quan es presenta el senyor Pinardi i em diu:

—Un moment! Cal que Don Bosco em compri la casa.

—Un moment! Cal que el senyor Pinardi me la vengui pel seu preu just i jo la hi compraré de seguida.

—La hi venc pel seu preu.

—Quant?

—El preu que em demani.

—No puc fer ofertes.

—Ofereixi.

—No puc.

—Per què?

—Perquè és un preu exagerat. No vull ofendre el qui demana.

—Ofereixi el que vulgui.

—Me la dóna pel seu valor?

—Paraula d'honor que la hi dono.

—Estrenyi'm la mà i faré l'oferta.

—Quant?

—La vaig fer valorar per un amic seu i meu. Em va assegurar que, en el seu actual estat, es podria valorar en una xifra situada entre els vint-i-sis i els vint-i-vuit mil francs. I jo, per acabar l'operació, li'n dono trenta mil francs.

—Li regalarà també una agulla de cinc-cents francs a la meva dona?

—Faré aquest regal.

—Em pagarà al comptat?

—Pagaré al comptat.

—Quan farem l'escriptura?

—Quan vostè vulgui.

—De demà en quinze dies, però pagant-ho tot a l'acte.

—D'acord.

—Cent mil francs de multa al qui es faci enrere.

—Així sigui.

El negoci es va tancar en cinc minuts. Però d'on trauria aquella quantitat en tan poc temps? En aquesta circumstància, va sorgir un bonic gest de la divina Providència. Aquella mateixa tarda —cosa insòlita en els dies de festa—, Don Cafasso va venir a visitar-me i comunicar-me que una pietosa persona, la comtessa Casazza-Riccardi,³⁶¹ li havia encarregat de lliurar-me deu mil francs perquè els emprés en el que jo considerés de la major glòria de Déu. L'endemà, va arribar un religiós rosminià procedent de Torí per posar a rèdit vint mil francs, sol·licitant el meu consell. Li vaig proposar de pren-

³⁶¹ La comtessa Sabina Casazza, nascuda Riccardi di Netro (morta el 1888), es troba, més tard, entre els benefactors i «protectors» dels joves de l'Oratori de Valdocco (1854-1857). Cf. STELLA, *Don Bosco nella storia economica*, 379.

dre'ls-hi prestats per al contracte Pinardi.³⁶² D'aquesta manera vaig aplegar la quantitat buscada. Els tres mil francs de despeses complementàries els va aportar el cavaller Cotta,³⁶³ al banc del qual es va signar la sospirada escriptura.

Un cop assegurada l'adquisició de l'edifici, es va començar a pensar en l'anomenada *Giardiniera*. Era una taverna en la qual acostumaven a reunir-se els amants de la gresca en els dies festius. Orgues de maneta, pifres, clarinets, guitarres, violins, baixos, contrabaixos i cants de tota mena s'alternaven al llarg del dia; fins i tot no resultava estrany que s'ajuntessin tots per als seus concerts. Com que aquell edifici —la casa *Bellezza*— estava separat del pati per un simple mur, sovint passava que els cants de la nostra capella quedaven ofegats pel xivarri, la música i el soroll de les ampolles de la *Giardiniera*. A més, hi havia un continu anar i venir de la casa Pinardi a la *Giardiniera*. És fàcil d'imaginar la nostra contrarietat i els perills que això comportava per als joves.

Per evitar aquests greus inconvenients, vaig tractar de comprar l'edifici, però no ho vaig aconseguir. Vaig voler llogar-lo —cosa a la qual s'avenia la propietària—, però el qui regentava la taverna exigia una indemnització excessiva.³⁶⁴

Vaig proposar de fer-me càrrec de tot l'hostal, pagar el lloguer i comprar el mobiliari de les habitacions, les taules, la cantina, la cuina, etc. Pagant-ho a un preu ben alt, vaig poder disposar de l'edifici, que vaig destinar de seguida a una altra cosa. D'aquesta manera quedava eliminat el segon viver d'iniqüitat que encara existia a Valdocco, a prop de la casa Pinardi.

³⁶² El 19 de febrer de 1851, Don Bosco (en societat amb els sacerdots Borel, Cafasso i Murialdo) va comprar la casa Pinardi (amb pati, jardí i hort: 3.699 m²) per 28.500 francs. En un segon moment, Borel, Murialdo i Cafasso van cedir la seva part a Don Bosco. Cf. GIRAUDI, *L'Oratorio di Don Bosco*, 99.

³⁶³ Giuseppe Antonio Cotta (1785-1868), banquer, senador del Regne i conseller comunal; va ser un dels directors de la *MendicITÀ Istruita*; se'l va conèixer amb el nom del «banquer de la caritat».

³⁶⁴ En l'*Apunte histórico* de 1854: «Per suprimir el soroll de l'hostal i allunyar la gent de conducta sospitosa de casa Bellezza, propera a l'església, es lloga tota la casa» (BRAIDO [ed.], *Juan Bosco, el arte de educar*, 103). «Don Bosco [...] va arribar a llogar tota la casa Bellezza per 950 lires anuals des de l'1 d'octubre de 1853 fins a finals del mes de setembre de 1856. Va renovar després el contracte des de l'1 d'octubre de 1856 fins al 30 de setembre de 1859» (STELLA, *Don Bosco nella storia economica*, 91-92).

16. Església de Sant Francesc de Sales

Un cop lliures de les vexacions morals de la casa Pinardi i de la *Giardiniera*, calia pensar en una església més decorosa per al culte i més ben adaptada a les creixents necessitats. L'antiga, és cert, s'havia ampliat una mica —es corresponia amb l'actual lloc del menjador dels superiors—,³⁶⁵ però resultava incòmoda per la seva escassa capacitat i petita alçada. Per entrar-hi calia baixar dos esglaons, per la qual cosa a l'hivern i en temps plujós se'ns inundava; en canvi, durant l'estiu, ens sufocàvem per la calor i el tuf excessiu. Transcorrien pocs dies festius sense que es desmaiés algun alumne i calgués treure'l a fora mig asfixiat. Necessitàvem, doncs, construir un edifici més proporcionat al nombre de nois, més ventilat i més higiènic.

El cavaller Blachier va realitzar un projecte, de l'execució del qual resultaria l'actual església de Sant Francesc i l'edifici que envolta el pati existent al costat de l'església. L'empresari va ser el senyor Federico Bocca.

Un cop cavats els fonaments, es va procedir a la benedicció de la primera pedra el 20 de juliol de 1850.³⁶⁶ El cavaller Giuseppe Cotta la va col·locar en el seu lloc; el canonge Moreno,³⁶⁷ ecònom general, la va beneir; el cèlebre pare Barrera,³⁶⁸ commogut a la vista de la multitud de gent que hi havia acudit, va pujar sobre un munt de terra i va improvisar un magnífic discurs per a l'ocasió. Començava amb les següents paraules textuais: «Senyors, la pedra que acabem de beneir i col·locar en els fonaments d'aquesta església

³⁶⁵ Ceria afegeix en el text de l'edició: «(1875)», i comenta en una nota: «Després d'haver estat durant sis anys lloc de culte, la capella Pinardi, des de 1852, es va convertir en sala d'estudi i dormitori. Després, el 1856, va ser enderrocada juntament amb tota la casa. El nou local construït en el terreny ocupat abans per la capella es va dedicar, primerament en part i després completament, a menjador dels superiors fins al mes de maig de 1927». Cf. també *L'Armonia* (4 de juliol de 1851).

³⁶⁶ Hauria de dir 20 de juliol de 1851, tal com resulta del document de la cúria redactat en aquella ocasió. Aquí Don Bosco confon les dates de dos esdeveniments diferents: la distribució als joves dels rosaris regalats per Pius IX (21 de juliol de 1850) i la benedicció de la primera pedra de la nova església (20 de juliol de 1851), potser perquè en tots dos casos hi va intervenir el pare Barrera amb un discurs entusiasta.

³⁶⁷ Ottavio Moreno (1777-1852), canonge de la catedral de Torí, dirigent de l'*Economato Generale Regio Apostolico* i senador des de 1849. Apreciava l'obra educativa i social de Don Bosco, en va fer relacions positives i interessants al ministre de Culte, Gràcia i Justícia i va assignar un subsidi de 10.000 francs per a la construcció de la nova església. Era germà de monsenyor Luigi Moreno (1800-1878), bisbe d'Ivrea (vegeu el capítol 20 d'aquesta Tercera dècada).

³⁶⁸ Andrea Barrera (1802-1879), superior dels Preveres de la Doctrina Cristiana (*Doctrinaris*), congregació fundada el 1592 a Avinyó pel beat Cèsar de Bus per a l'ensenyament del catecisme «als petits, als ignorants i als pobres».

té dos grans significats. Representa el granet de mostassa que es transformà en místic arbre, al qual vindran a refugiar-se molts nens; i significa que aquesta obra es fonamenta sobre la pedra angular que és Jesucrist, contra la qual seran vans els esforços que intentin els enemics de la fe per abatre-la».

Seguidament, demostrava totes dues premisses amb gran satisfacció dels oïdors, que tenien per inspirat l'eloqüent predicador.³⁶⁹

Aquelles sorolloses festes atreïen nois externs de tot arreu; d'altra banda, a qualsevol hora del dia en venien molts demanant allotjament. El seu nombre va passar aquell any de cinquanta, i es va començar amb algun taller a casa,³⁷⁰ ja que cada cop s'advertien més clarament els inconvenients de la sortida dels nois a treballar a la ciutat.

Va començar a aixecar-se l'anhelat edifici, quan em vaig adonar que els fons econòmics estaven totalment exhaurits. Havia aplegat trenta-cinc mil francs amb la venda d'alguns immobles, però van desaparèixer com el gel posat al sol. L'Economat³⁷¹ va assignar nou mil francs, però es farien efectius quan l'obra estigués gairebé acabada. El bisbe de Biella, Mons. Pietro Losana,³⁷² adonant-se que el nou edifici i tota aquella institució serien d'un profit especial per als joves paletes de Biella, va enviar una circular als seus rectors, convidant-los a aportar el seu òbol.³⁷³

La collecta va arribar a mil francs. Però això era com unes gotes d'aigua sobre un terreny abrasat pel sol. Vam idear una loteria d'objectes, és a dir,

³⁶⁹ En l'original s'afegeix: «Heus aquí l'acta, etc. Transcrigui's l'acta de la solemnitat». I, pel que sembla, no va ser transcrita; tanmateix, la narració de l'esdeveniment i el discurs del pare Barrera apareixen transcrits a MBe IV, 217-219 [MB IV, 277-279].

³⁷⁰ Al principi va haver-hi alguns experiments. L'inici oficial i sistemàtic de les escoles artesanals a l'Oratori és successiu: el 1853 es va obrir el taller de sabateria; el 1854, el d'enquadernació; el 1856, la fusteria; en els anys successius va ser el torn dels sastres i dels ferrers; la tipografia esdevingué activa el 1862 (cf. GIRAUDI, *L'Oratorio di Don Bosco*, 152-154; STELLA, *Don Bosco nella storia economica*, 243-249).

³⁷¹ *Economato Generale Regio Apostolico*: institució dependent del Ministeri de Gràcia i Justícia per a l'administració dels grans beneficis eclesiàstics vacants; es va mantenir fins al concordat de 1929.

³⁷² Giovanni Pietro Losana (1783-1873). Originari de la diòcesi de Torí, professor de teologia i bisbe de Biella des de 1833; atent als problemes socials, va adoptar posicions moderades i conciliadores; durant el Concili Vaticà I es va pronunciar repetidament contra la proclamació del dogma de la infalibilitat papal.

³⁷³ En l'original s'afegeix: «Transcrigui's la circular». El secretari no va tenir en compte el suggeriment de Don Bosco. La circular, amb data 13 de setembre de 1851, apareix a MBe IV, 249-250 [MB IV, 319-321].

de petits regals. Era la primera vegada que s'acudia a la pública beneficència per aquest mitjà; la iniciativa va obtenir un acolliment molt favorable. Es van recollir tres mil tres-cents regals. El summe pontífex, el rei, la reina mare, la reina consort³⁷⁴ i, en general, tota la cort es van distingir per les seves ofertes. Es van vendre absolutament tots els bitllets (a cinquanta cèntims cadascun); quan es va efectuar el sorteig públic al palau de la ciutat, n'hi havia que buscaven bitllets oferint cinc francs per un, sense poder-los trobar. *S'hi poden introduir el programa i el reglament d'aquella loteria.*³⁷⁵

Nombroses persones que van obtenir algun premi el van deixar amb molt de gust en favor de l'església, i així es va recaptar nou benefici. Tot i que van existir no poques despeses, no obstant això, es van obtenir en net vint-i-sis mil francs.³⁷⁶

17. Explosió del polvorí – Gabriele Fascio – Benedicció de la nova església

Durant l'exposició pública dels regals es va esdevenir (el 26 d'abril de 1852)³⁷⁷ l'explosió del polvorí situat al costat del cementiri de San Pietro in Vincoli. La sacsejada que va seguir va ser horrible i violenta. Molts edificis —propers i distants— van ser sacsejats i van sofrir greus danys. Va haver-hi vint-i-vuit víctimes entre els treballadors; hauria estat molt més gran el perju-

³⁷⁴ Rei: Víctor Manuel II (1820-1878), ascendit al tron el març de 1849, després de l'abdicació del seu pare; serà el primer rei de la Itàlia unida; reina mare: Maria Teresa Francesca d'Habsburg-Lorena (1801-1855); reina consort: Maria Adelaida Francesca, arxiduquesa d'Àustria (1822-1855). «El gran treball de recollida de regals i, després, de distribució de bitllets formava part, en alguns casos, d'un complicat esquema de relacions socials, fins a fregar el joc de societat. Don Bosco, més expert i, sobretot, gestor d'una vasta obra, sembla conèixer bé aquests mecanismes i es mou per manera d'obtenir el millor resultat possible. No es tractava només d'obtenir molts diners, tot i que això era indispensable, sinó també d'implicar un nombre de persones cada vegada més gran, construint una xarxa de coneixements i relacions que seran sempre presents en la continuació de la seva acció, facilitant-ne l'expansió» (BRACCO, *Torino e Don Bosco I*, 138).

³⁷⁵ Cf. Circular del 20 de desembre de 1851, a Bosco, *Epistolario* [Motto], I, 139-141; la llista dels promotors, el programa i el reglament apareixen a MBe IV, 253-255 [MB IV, 327-328]; també es va publicar el *Catalogo degli oggetti offerti per la lotteria a beneficio dell'Oratorio maschile di S. Francesco di Sales in Valdocco*, Torino, Tipografia P. De-Agostini, 1852 (OE IV, 145-162); *L'Armonia* (19 de febrer de 1852).

³⁷⁶ Sobre les nombroses loteries organitzades per Don Bosco: MBe XVII, 72-73 [MB XVII, 74].

³⁷⁷ En l'original, en el lloc de l'any, hi ha un espai en blanc.

dici si un sergent anomenat Sacchi,³⁷⁸ amb gran risc de la seva pròpia vida, no hagués impedit la comunicació del foc a una gran quantitat de pólvora que hauria pogut destruir tota la ciutat de Torí. La casa de l'Oratori —una construcció feble— se'n va ressentir molt. Els diputats ens van remetre una oferta de tres-cents francs per ajudar-nos a reparar-la.

Vull, a aquest propòsit, explicar un fet referent al nostre jove artesà Gabriele Fassio.³⁷⁹ L'any anterior va ser atacat per una malaltia que el va posar a les portes de la mort. En els moments de deliri repetia: «Ai de Torí!, ai de Torí!». Els seus companys li deien:

—Per què?

—Perquè està amenaçada per un gran desastre.

—Quin?

—Un horrible terratrèmol.

—Quan ocorrerà?

—L'any proper. Oh, ai de Torí el 26 d'abril!

—Què hem de fer?

—Resar a sant Lluís perquè protegeixi l'Oratori i tots els qui hi habiten.

A petició de tots els joves de la casa, aleshores, en les pregàries en comú al matí i al vespre s'hi va afegir un *Pater*, *Ave* i *Gloria* a aquest sant. En efecte, casa nostra va quedar poc perjudicada en comparació amb la magnitud de la catàstrofe, i els seus joves habitants no van haver de lamentar cap dany personal.

Mentrestant, els treballs de l'església de Sant Francesc de Sales progressaven amb una rapidesa increïble. En l'espai d'onze mesos va estar conclosa. El 20 de juny de 1852 es va consagrar al culte, amb una solemnitat que —per a nosaltres— va ser única, més que extraordinària. A l'entrada del pati es va aixecar un arc d'una altura colossal. S'hi va escriure en grans lletres: *En caràcters d'or – escriurem pertot arreu. – Visqui eternament aquest dia.*

³⁷⁸ Don Bosco escriu Sacco. Es tracta, en canvi, de Paolo Sacchi (1807-1884), sergent d'artilleria, que va aconseguir d'impedir que el foc es propagués a un magatzem que contenia 40 tones de pólvora. L'explosió va causar una trentena de víctimes entre els qui treballaven al polvorí. La casa de l'Oratori es trobava a pocs centenars de metres del dipòsit de pólvora de l'arsenal.

³⁷⁹ Gabriele Fassio (1838-1851) va ser un dels primers nois hostatjats a la casa de l'Oratori.

Arreu s'escoltaven els versos, als quals va posar música el mestre Giuseppe Blanchi, d'honorable record:

*Tornarà el sol del seu ocàs
una altra vegada fins a l'orient
i de nou fins a la seva font
els rierols retornaran,
abans que oblidem nosaltres
aquest dia, el més bell,
que per sempre viurà.*

Es va recitar i cantar amb gran pompa aquesta poesia:

*Com ocell de branca en branca
va buscant fidel recer, etc. – Transcriví's.*³⁸⁰

Molts diaris van informar de la festa: vegeu l'*Armonia*³⁸¹ i la *Patria*³⁸² d'aquells dies.

El primer de juny del mateix any es va organitzar la Societat de Socors Mutu, amb l'objectiu d'impedir que els nostres joves s'inscrivissin en l'anomenada Societat d'Obrers,³⁸³ la qual, des dels seus orígens, va manifestar principis antireligiosos. Vegeu el fullet imprès.³⁸⁴ Va resultar de meravella per als nostres objectius. Més tard, aquesta mateixa Societat nostra es va transformar en la Conferència annexa de Sant Vicenç de Paül, que encara existeix.³⁸⁵

³⁸⁰ El text de l'oda de circumstància, que segons Lemoyne va ser composta pel mateix Don Bosco, està transcrit en italià a MB IV, 437-438.

³⁸¹ *Benedizione dell'Oratorio di S. Francesco di Sales in Valdocco*, a *L'Armonia* (23 de juny de 1852).

³⁸² *La Patria, giornale politico e letterario*, diari de tendència liberal moderada; es va publicar a Torí de 1852 a 1855.

³⁸³ La *Società Generale degli Operai di Torino* va ser fundada a Torí el 1850, amb la finalitat de promoure la germanor, l'ajuda recíproca, la instrucció i, en general, el benestar material i moral dels membres. Sota la presidència del moderat Giuseppe Boitani, que gaudia de la confiança de Camillo di Cavour, la *Società operaia* va superar les inicials derives democràtiques i d'agitació, i va seguir una línia de conducta constitucionalista i mutualista aliena a la política, tot i que tendencialment anticlerical.

³⁸⁴ *Società di mutuo soccorso di alcuni individui della Compagnia di San Luigi eretta nell'Oratorio di S. Francesco di Sales*, Torino, Speirani e Ferrero, 1850.

³⁸⁵ Existia encara el 1875, quan Don Bosco escrivia aquestes pàgines de les *Memòries*. Va deixar d'existir més tard. La constitució de les Conferències juvenils de Sant Vicenç de Paül en els tres oratoris de Don Bosco es va dur a terme cap al 1855; van ser reconegudes pel Consell General de París l'11 de maig de 1856.

Acabada l'església, es necessitaven estris de tota mena. No ens va faltar la caritat ciutadana. El comanador Giuseppe Duprè es va encarregar de l'ornamentació d'una capella, que va ser dedicada a sant Lluís, i va comprar un altar de marbre que encara guarneix l'església. Un altre benefactor va fer elaborar el cor, en el qual es va col·locar el petit orgue destinat al servei dels joves externs. El senyor Michele Scannagatti³⁸⁶ va comprar un joc complet de canelobres; el marquès Fassati³⁸⁷ es va encarregar de fer l'altar de la Mare de Déu, va donar un joc de canelobres de bronze i, més tard, l'estàtua de la Mare de Déu. Don Cafasso va pagar totes les despeses de la trona. L'altar major va ser regalat pel doctor Francesco Vallauri i completat pel seu fill sacerdot, Don Pietro.³⁸⁸ D'aquesta manera, i en poc temps, la nova església va tenir tot el que era més necessari per a les funcions privades i solemnes.

18. Any 1852

Amb la nova església de Sant Francesc de Sales, amb sagristia i campanar, es facilitava la participació dels joves de les classes nocturnes i diürnes que ho desitgessin en les sagrades funcions festives. Però com atendre la multitud de pobres nens que contínuament demanaven un sostre? I encara més després de l'explosió del polvorí, esdevinguda l'any anterior, que gairebé havia arruïnat l'antic edifici. En circumstàncies de tan extrema necessitat es va decidir de construir un nou braç de l'edifici. Per aprofitar encara els vells locals, es va començar el nou en una zona apartada, és a dir, des del final de l'actual menjador fins a la foneria de la impremta.³⁸⁹

Els treballs avançaven amb tota rapidesa, i —encara que la tardor estava una mica avançada— es va arribar a l'alçada de la teulada. Fins i tot s'havia col·lo-

³⁸⁶ Michele Scannagatti (1803-1879). Va ajudar econòmicament Don Bosco en diverses ocasions. Va ser un dels membres de la comissió de la loteria de 1852.

³⁸⁷ Domenico Fassati Roero (1804-1878), marquès de San Severino i comandant de la guàrdia del rei. Es va distingir pel seu interès en obres benèfiques i educatives. En els primers anys de l'Oratori, va col·laborar-hi com a ensenyant de catecisme als nois més grans. Més tard va ser un dels primers cooperadors salesians.

³⁸⁸ Pietro Marcellino Vallauri (1829-1900), sacerdot i amic personal de Don Bosco; quan va morir va deixar als salesians hereus de tot el seu patrimoni. El seu pare, Francesco Vallauri (mort el 1856), metge cirurgià, que havia estat prior de la Companyia de Sant Lluís Gonzaga (1852) i president de la comissió organitzadora de la segona loteria de Don Bosco (1855), va ser un dels especialistes cridats a consulta per la malaltia de Domènec Savio (Giovanni Bosco, *Vita del giovane Savio Domenico allievo dell'Oratorio di San Francesco di Sales*, Torino, Tip. G. B. Paravia e Comp., 1859, 102).

³⁸⁹ Quan Don Bosco escrivia, la foneria es trobava en un local sota la seva habitació.

cat en el seu lloc tota la carcassa, amb els llistons clavats i les teules amuntegades sobre les bigues per a la seva col·locació, quan un violent xàfec va obligar a interrompre el treball. Va ploure a bots i barrals durant uns quants dies i unes quantes nits i l'aigua —corrent i filtrant-se per bigues i llistons— va desfer i arrossegar l'argamassa recent fins a deixar nus i al descobert els maons i les pedres dels murs. Prop de la mitjanit, mentre tothom ja descansava, es va sentir un soroll violent que cada cop es feia més intens i espantós. Tots es van despertar i cadascú —sense saber el que passava, ple de terror i embolicant-se amb mantes o llençols— va sortir del dormitori, fugint atordits i sense saber on, però amb la intenció d'allunyar-se del perill que s'imaginava. Desordre i soroll van anar en augment; la carcassa del sostre i les teules barrejades amb materials dels murs, tot reduït a runa enmig d'un immens estrèpit.

Atès que la construcció es recolzava en el mur de l'edifici vell i més baix, es temia que quedessin tots esclafats sota les ruïnes que queien; però no va caldre lamentar cap més infortuni que l'espantós terrabastall, sense que es produïssin desgràcies personals.

Un cop arribat el matí, va venir una inspecció d'enginyers de l'ajuntament. El cavaller Gabetti,³⁹⁰ en observar una gran columna que, per haver-se mogut la seva base, s'inclinava perillosament sobre un dormitori, va exclamar:

—Ja poden anar a donar gràcies a la Mare de Déu de la Consolata. Aquella pilastra se sosté per miracle i, si hagués caigut, hauria sepultat entre ruïnes Don Bosco i els trenta nois que dormien al dormitori que hi ha a sota.

Com que els treballs els realitzava una empresa, el major perjudici va ser per al mestre d'obres. Les nostres pèrdues es van valorar en uns 10.000 francs. El sinistre va tenir lloc a mitjanit del 2 de desembre de 1852.

Enmig de les contínues i doloroses vicissituds que oprimeixen la pobra humanitat, sempre es troba la mà benèfica del Senyor per mitigar les nostres desgràcies. Si aquell sinistre s'hagués esdevingut dues hores abans, hauria sepultat els nostres alumnes de les escoles nocturnes. Acabades les classes, cap a les deu, després de sortir de les aules, uns tres-cents nois van caminar més de mitja hora pels locals de l'edifici en construcció. Poc després ocorria l'esfondrament.

El fet que l'estació estigués tan avançada no permetia, no ja acabar, sinó ni tan sols començar els treballs de la casa en ruïnes. Mentrestant, com po-

³⁹⁰ Carlo Gabetti, arquitecte municipal i responsable de les proves dels fabricants.

dríem resoldre les nostres estretors? Què fariem amb tants joves i tan poc espai, i a més, mig enrunat? Vam fer de la necessitat virtut. L'antiga església, després d'apuntalar-ne bé els seus murs, es va transformar en dormitori. Es van traslladar les classes a l'església nova, de manera que els dies festius feia de temple i durant la setmana de col·legi.

En aquell any es va construir també el campanar que flanqueja l'església de Sant Francesc de Sales i el generós senyor Michele Scannagatti va regalar un elegant joc de candelers per a l'altar major, que constitueixen encara un dels més bells ornaments de l'església.

[19. Any] 1853³⁹¹

Tan bon punt el temps ho va permetre, es va començar de seguida a aixecar la casa enrunada. Els treballs es van desenvolupar ràpidament i, en el mes d'octubre, l'edifici estava acabat. Com que la necessitat de locals era molt gran, vam córrer a ocupar-lo. En primer lloc, em vaig instal·lar a l'habitació que Déu em concedeix de continuar ocupant encara. Classes, menjador i dormitori es van poder muntar i organitzar normalment, i el nombre d'alumnes es va incrementar fins a seixanta-cinc.

Van continuar arribant provisions de part de diversos benefactors. El cavaller Giuseppe Duprè, a càrrec seu, va col·locar la balustrada de marbre de la capella de Sant Lluís, va decorar l'altar i va estucar tota la capella. El marquès Domenico Fassati va regalar la barana de l'altar de la Mare de Déu i un joc de canelobres de bronze daurat per al mateix altar. El comte Carlo Cays,³⁹² el nostre insigne benefactor, per segona vegada prior de la Companyia de Sant Lluís,³⁹³ va saldar un vell deute de mil dos-cents francs amb el forner, que començava a posar-nos dificultats en el subministrament del pa. Va comprar a més una campana, objecte d'una simpàtica festa: la va beneir el teòleg

³⁹¹ En el manuscrit, d'aquest punt en endavant, els capítols no apareixen numerats. Per comoditat de citació, indiquem (entre claudàtors) el número.

³⁹² Carlo Cays (1813-1882), comte de Giletta i Caselette, jurista i diputat al Parlament italià; va ser president de les Conferències de Sant Vicenç de Paül a Torí; vidu des de 1845, el 1877 va entrar a la Congregació salesiana i el 1878 va ser ordenat sacerdot; va ser director de Challonges (Savoia) i més tard responsable de les *Letture Cattoliche*. Cf. PRELLEZO, *Valdocco en el XIX*, 23-24.

³⁹³ El Reglament de l'Oratori (cap. XI, 2a part, art. 4) deia: «Aquesta Companyia està dirigida per un Sacerdot amb el títol de Director espiritual i per un Prior que no ha de ser sacerdot».

Gattino,³⁹⁴ el nostre rector, de grata memòria, que va fer a continuació una succinta i ocasional prèdica per al nombrós públic vingut de la ciutat. Després de les funcions sagrades, es va representar una comèdia que va resultar molt divertida per a tothom. L'esmentat comte Cays va regalar un ric penjoll de tela, l'actual baldaquí, i altres objectes d'església.

Un cop proveïda la nova església de les coses més necessàries per al culte, es va complir, per vegada primera, el desig comú de tenir l'exposició de les quaranta hores. No hi havia gran riquesa d'adorns, però sí que va haver-hi un extraordinari concurs de fidels. Per secundar el fervor religiós i donar a tothom la comoditat de satisfer la pròpia devoció, després de les quaranta hores, va tenir lloc un octavari predicat, pràcticament emprat a escoltar les confessions de la multitud. Aquella insòlita aflüència de gent va fer que l'exposició de les quaranta hores continués organitzant-se en els anys successius, amb predicació constant i un gran compliment dels sants sagraments i altres pràctiques de pietat.

[20.] *Lectures Catòliques*

Aquell any [1853], durant el mes de març, es va iniciar la publicació periòdica de les *Lectures Catòliques*.³⁹⁵ Des del 1847, amb l'emancipació de jueus i protestants, es requerien antidots per a posar-los en mans dels fidels cristians en general, especialment en les mans de la joventut. Amb el decret, semblava que el Govern tractava només de donar llibertat a aquells credos, sense detriment del catolicisme. No obstant això, els protestants no ho van entendre així i es van posar a fer propaganda amb tots els mitjans al seu abast.

³⁹⁴ En l'original: *Cattino*. Es tracta probablement d'Agostino Gattino (1816-1868), rector de la parròquia dels Sants Simó i Judes, mort a Torí el 1868 als 52 anys.

³⁹⁵ *Letture Cattoliche*: col·lecció popular, econòmica i mensual de llibres breus d'argument moral, religiós i amè, adreçats especialment als joves i als ambients populars. Se'n va iniciar la publicació mensual el 1853, amb el suport econòmic de monsenyor Luigi Moreno, bisbe d'Ivrea. Va tenir una extraordinària difusió, gràcies a la simplicitat del llenguatge, a la varietat i popularitat dels temes i al baix cost. Des del 1863 es va imprimir a la tipografia de l'Oratori. En els primers anys el tiratge era de 3.000 còpies, i després va pujar a més de 10.000 (Luigi GIOVANNINI, *Le «Letture Cattoliche di Don Bosco»*, Napoli, Liguori, 1984). Tenint present la fórmula de Don Bosco, també es van publicar a Espanya les *Lecturas Católicas*. Cf. Francesco MALGERI, *Don Bosco y la prensa, a Don Bosco en la historia*. Actas del Primer Congreso Internacional de Estudios sobre san Juan Bosco... Edició en castellà dirigida per J.M. Prellezo García, Roma/Madrid, LAS/CCS, 1990, 441-449; Francis DESRAMAUT, *Les premiers pas des «Letture Cattoliche»*, a *Id.*, *Don Bosco en son temps (1815-1888)*, Torino, SEI, 1996, 347-359.

Tres diaris (*La Buona Novella*, *La Luce Evangelica*, *Il Rogantino Piemontese*),³⁹⁶ molts llibres bíblics i no bíblics; proposta d'ajudes, ocupacions, treballs; oferiment de diners, vestits i aliments als qui freqüentessin les seves escoles, les seves conferències o simplement els seus temples: aquests eren els mitjans usats per a guanyar prosèlits.³⁹⁷

El Govern ho sabia tot i deixava fer; amb el seu silenci els protegia eficaçment. Cal afegir que els protestants estaven preparats i dotats de tots els mitjans materials i morals, mentre que els catòlics, confiats en les lleis civils que fins aleshores els havien protegit i defensat, amb prou feines si disposaven d'algun diari o d'alguna obra clàssica o erudita; no tenien cap diari o llibre per a dipositar-lo a les mans del poble humil.

En aquell moment, aprofitant el reclam de la necessitat, vaig començar a preparar alguns quadres sinòptics sobre l'Església catòlica; després, uns fulls de mà —titulats *Records per als catòlics*—³⁹⁸ que em vaig proposar de distribuir entre joves i adults, especialment en ocasió d'exercicis espirituals i missions.

Aquells fulls i opuscles van ser acollits amb viu interès i, en poc temps, se'n van distribuir milers i milers. Això em va persuadir de la necessitat de disposar d'algun mitjà popular que facilités el coneixement dels principis fonamentals del catolicisme. En conseqüència, vaig imprimir un fullet titulat *Avisos als catòlics*,³⁹⁹ que es proposava d'alertar els catòlics perquè no es deixessin enxampar a la xarxa dels heretges. La venda va ser extraordinària;

³⁹⁶ *La Buona Novella*: setmanari dels valdesos italians, publicat a Torí entre 1851 i 1861, i dirigit pel pastor valdès Jean-Pierre Meille, promotor de l'editorial Claudiana. *La Luce Evangelica*: diari dels protestants italians, independent de l'Església valdesa, publicat a Nàpols entre 1841 i 1855. Del *Roganterio Piemontese* (no *Rogantino*), diari anticlerical i protestant, se'n coneixen només números de l'any 1853.

³⁹⁷ El coronel anglès Charles Beckwith (1789-1862) va arribar al Piemont el 1827 «amb la intenció, àmpliament reeixida, d'exercir-hi una actuació consistent i multiforme de potenciació del poble i les institucions valdeses. Però també amb la finalitat, aquesta no realitzada, de fer de l'Església valdesa una còpia de l'anglicana, per tal de protestantitzar Itàlia», i va organitzar collectes a la Gran Bretanya i en altres països protestants per al sosteniment de les iniciatives assistencials valdeses i per a la construcció del temple (Augusto COMBA, *I valdesi*, a *Storia di Torino*, VI, 848-849).

³⁹⁸ En l'original: «*Ricordi pei Cattolici*». No apareix el títol d'aquests fulls a Pietro STELLA, *Gli scritti a stampa di S. Giovanni Bosco*, Roma, LAS, 1977; tampoc no es troba a Saverio GIANOTTI (ed.), *Bibliografia generale di Don Bosco*, vol. 1. *Bibliografia italiana 1844-1992*, Roma, LAS, 1995.

³⁹⁹ Era un opuscle de 24 pàgines, titulat: *La Chiesa cattolica-apostolica-romana è la sola vera Chiesa di Gesù Cristo: avvisi ai cattolici* (Torino, Tipografia Speirani e Ferrero, 1850; reimprès el 1851 i el 1853). Al frontispici Don Bosco hi va posar una frase que n'accentuava el to apològic: «Els nostres pastors ens uneixen amb el papa. El papa ens uneix amb Déu».

en dos anys se'n van difondre més de dos-cents mil exemplars. Va agradar als bons, però va enfurismar els protestants, que es consideraven els únics propietaris del terreny evangèlic.

Em vaig adonar aleshores que era urgent preparar i imprimir llibres per al poble, i vaig projectar les anomenades *Lectures Catòliques*. Un cop preparats alguns fascicles, vaig voler publicar-los de seguida, però va sorgir una dificultat que no m'esperava ni m'imaginava. Cap bisbe no les volia prendre sota la seva responsabilitat. Els de Vercelli, Biella i Casale s'hi van negar, invocant que era perillós llançar-se a la batalla amb els protestants. Monsenyor Fransoni, en aquell temps resident a Lió,⁴⁰⁰ aprovava i recomanava, però ningú no va voler ni tan sols assumir-ne la revisió eclesiàstica. El canonge Giuseppe Zappata,⁴⁰¹ vicari general, va ser l'únic que, a petició de l'arquebisbe, va revisar la meitat d'un fascicle; després, em va retornar el manuscrit dient-me: «Preneu-vos el vostre treball; no m'atreveixo a comprometre'm; els fets de Ximenes i de Palma⁴⁰² són massa recents. Vós desafieu i ataqueu l'enemic de cara, jo prefereixo retirar-me quan encara hi sóc a temps».

D'acord amb el vicari general, vaig exposar-ho tot a l'arquebisbe, que em va respondre adjuntant una carta per a presentar-la a monsenyor Moreno, bisbe d'Ivrea.⁴⁰³ Hi pregava a aquell prelat que prengués sota la seva protecció la publicació del projecte i m'ajudés amb la revisió i amb la seva autoritat. Monsenyor Moreno va acceptar-ho de bona gana i va delegar la revisió en l'advocat Pinoli, el seu vicari general, però sense declarar el nom del revisor. Es va elaborar de seguida un pla, i l'1 de març de 1853 va sortir el primer fascicle del *Cattolico provveduto*.⁴⁰⁴

⁴⁰⁰ L'arquebisbe de Torí, Mons. Luigi Fransoni, el 1850 va ser exiliat pel govern, a causa de la seva dura reacció a les lleis anticlericals del ministre Siccardi.

⁴⁰¹ Giuseppe Zappata (1796-1883), membre de la facultat teològica de la Universitat, canonge de la catedral i vicari general de la diòcesi fins a la mort de monsenyor Fransoni (1862); es va distingir pel seu tarannà moderat.

⁴⁰² Nota de Don Bosco en el manuscrit original: «L'abat Ximenes, director d'un diari catòlic, // *Contemporaneo* de Roma, va ser assassinat. Monsenyor Palma, secretari pontifici i col·laborador d'aquell diari, va ser mort d'una arcabussada a les mateixes sales del Quirinal».

⁴⁰³ Mons. Luigi Moreno (1800-1878), doctor en dret civil i eclesiàstic, bisbe d'Ivrea des de 1838 fins a la mort, promotor de la premsa catòlica (apareix entre els fundadors del diari *L'Armonia*), autor d'alguns llibres de teologia; es va distingir per l'esforç pastoral i l'austeritat de vida.

⁴⁰⁴ El títol correcte d'aquest fascicle era: *Il cattolico istruito nella sua religione. Trattenimenti di un padre di famiglia co' suoi figliuoli secondo i bisogni del tempo* (Torino, P. de Agostini, 1853). Don Bosco hi va utilitzar el gènere literari de la conversa familiar, que li permetia afrontar de manera immediata i narrativa els temes més urgents, evitant un aproximació apologetica abstracta.

[21. Any] 1854

Les *Lectures Catòliques* van ser acollides amb un aplaudiment general; el nombre de lectors va ser extraordinari; però precisament d'aquí van arrencar les ires dels protestants. Van provar de combatre-les amb els seus periòdics, amb les *Letture Evangeliche*;⁴⁰⁵ però no van aconseguir trobar lectors. Aleshores van dirigir tota mena d'atacs al pobre Don Bosco. Ara els uns ara els altres venien a disputar, persuadits que ningú —afirmaven— seria capaç de resistir les seves raons. Per ells, els capellans catòlics eren uns babaus i, per tant, amb dues paraules quedarien desconcertats.

Així doncs, van venir a enfrontar-se amb mi; de vegades, un; unes altres, dos; i en alguna ocasió, uns quants junts. Sempre els vaig escoltar, apuntant que les dificultats que ells no sabien resoldre les presentessin als seus ministres i fessin el favor de comunicar-me després la resposta. Va venir Amedeo Bert, a continuació Meille, l'evangèlic Pugno;⁴⁰⁶ més tard d'altres i d'altres; però no van poder aconseguir que jo deixés de parlar ni d'imprimir les nostres lectures amenes. Això va provocar en gran manera la seva ràbia. Considero oportú de referir alguns fets relatius a l'assumpte.

Un diumenge del mes de gener, a la tarda, em van anunciar dos senyors que volien parlar amb mi. Van entrar i, després d'una llarga sèrie de compliments i llagoteries, un d'ells va començar a expressar-se d'aquesta manera:

—Vós, senyor teòleg, heu rebut de la natura un gran do: fer-vos entendre i llegir pel poble; us pregaríem que empréssiu aquesta preciosa qualitat en coses útils per a la humanitat, en favor de la ciència, de les arts, del comerç.

—Els meus pensaments van adreçats precisament a les *Lectures Catòliques*, de les quals tracto d'ocupar-me amb tota l'ànima.

—Seria molt millor que us ocupéssiu en algun llibre valuós per a la joventut, com ara una història de l'antiguitat, un tractat de geografia, de física o de geometria; però no pas les *Lectures Catòliques*.

⁴⁰⁵ Es refereix a una sèrie de publicacions populars de la casa editorial Claudiana, fundada el 1855 al costat del temple valdès, difoses mitjançant una xarxa d'actius venedors itinerants i de zelosos pastors que portà al naixement de nombroses comunitats protestants arreu d'Itàlia.

⁴⁰⁶ Amedeo Bert (1809-1883), un cop acabats els estudis a Ginebra, va ser consagrat pastor; Jean-Pierre Meille (1817-1887), consagrat pastor, va considerar la instrucció dels nens la part més important del seu ministeri; va fundar el Col·legi dels *Artigianelli Valdesi* i també el diari *La Buona Novella*; Giovanni Pugno, membre directiu de la Congregació Evangèlica de Torí.

—Per què no aquestes *Lectures*?

—Perquè és un treball ja realitzat i tornat a refer per molts altres.

—Aquests treballs els van fer ja molts altres, però amb llibres erudits, no pas per al poble, que és precisament el que intento jo amb les *Lectures Catòliques*.

—Però aquest treball no us produeix cap benefici; si us dedicéssiu als treballs que us recomanem, aconseguiríeu també bons ingressos per a la meravellosa institució que la Providència us ha confiat. Preneu, aquí teniu alguna cosa (eren quatre bitllets de mil francs), però no serà l'última oferta; és més, en rebreu unes altres de més grans.

—I per quina raó tants diners?

—Per animar-vos a emprendre les obres al·ludides, i per ajudar aquesta institució mai prou lloada.

—Perdoneu-me, senyors, si us retorno els vostres diners; jo no puc, ara com ara, emprendre cap altre treball científic, sinó el que concerneix les *Lectures Catòliques*.

—Però és un treball inútil...

—Si és treball inútil, per què us preocupeu? Per què gasteu aquests diners a fer-me'n desistir?

—Vós no us adoneu del que feu; perquè amb aquest rebuig perjudiqueu la vostra obra i us exposeu a certes conseqüències, a certs perills...

—Senyors, entenc el que voleu dir-me, però us confesso amb franquesa que davant la veritat no temo ningú; quan em vaig fer sacerdot, em vaig consagrar al bé de l'Església i de la pobra humanitat, i és el meu propòsit continuar, amb les meves febles forces, promovent les *Lectures Catòliques*.

—Doncs feu malament —van afegir amb veu i rostre alterats, mentre es posaven drets—; vós feu malament; vós ens esteu insultant; a més, qui sap què pot passar aquí amb vós? —i *en to amenaçador*—: si sortiu de casa, esteu segur de poder-hi tornar?

—Senyors, no coneixeu els sacerdots catòlics. Mentre viuen, treballen per complir amb el seu deure. Si enmig del treball i per aquest motiu haguessin de morir, seria per a ells la màxima fortuna i la més gran de les glòries.

En aquell moment, van aparèixer tots dos tan irritats que em va venir por que em possessin les mans al damunt. Em vaig aixecar i vaig col·locar la cadira pel mig, alhora que els deia:

—Si volgués fer servir la força, no temeria les vostres amenaces; però la força del sacerdot rau en la paciència i el perdó. De tota manera, marxeu d'aquí.

Mentrestant, fent una volta a la cadira, vaig obrir la porta de l'habitació:

—Buzzetti —vaig dir—, acompanya aquests senyors a la sortida, ja que no coneixen l'escala.

Van quedar confosos davant d'aquella intimació i, replicant que ens trobaríem en un altre moment més oportú, van anar-se'n amb la cara i els ulls inflamats d'indignació.

Aquest fet va ser publicat per alguns diaris, en particular per l'*Armonia*.

[22.] Atemptats personals

Feia l'efecte que existia una trama personal secreta contra mi, ordida pels protestants o per la maçoneria. Narraré breument alguns fets.

Un vespre, mentre em trobava entre els joves fent classe nocturna, van venir dos homes que em van convidar a desplaçar-me de pressa al *Cuor d'Oro*⁴⁰⁷ per assistir un moribund.

Vaig anar-hi de seguida, però vaig voler que m'hi acompanyessin alguns dels nois més grandets.

—No cal —van replicar— que molesti aquests alumnes. L'acompanyarem nosaltres fins al jaç del malalt i tornarem a portar-lo a casa. La seva presència potser podria molestar el malalt.

—No es preocupin —vaig afegir—; els meus alumnes faran un breu passeig i es quedaran al peu de l'escala mentre jo estigui amb el malalt.

Però, un cop arribats a la casa del *Cuor d'Oro*, em van dir:

—Vingui un moment, descansi una mica; mentrestant, avisarem el malalt de la seva arribada.

⁴⁰⁷ El *Cuor d'Oro* era un hostel d'ínfima categoria situat a la via Cottolengo, núm. 34, a uns 300 metres de l'Oratori.

Em van conduir a una habitació a la planta baixa, on hi havia uns quants troneres que, després de sopar, estaven menjant castanyes.⁴⁰⁸ Em van acollir amb mil elogis i lloances, insistint perquè em servís i prenguéss algunes castanyes amb ells; però no en vaig prendre, al·legant com a raó que acabava de sopar.

—Almenys begui un got de vi amb nosaltres —van replicar—. No li disgustarà; és de la zona d'Asti.

—No puc, no acostumo a beure fora dels àpats; no em provaria.

—Un gotet, sens dubte, no li farà cap mal.

Dit això, van posar vi per a tothom i, en arribar a mi, un va agafar una altra ampolla i un altre got. Em vaig adonar llavors de la seva perversa intenció; tanmateix, vaig agafar el got amb la mà i vaig brindar amb ells; però, en comptes de beure, vaig mirar de col·locar de nou el got sobre la taula.

—No faci això, és un menyspreu —deia aquell—; és un insult —afegia un altre—. No ens faci aquesta ofensa.

—No em ve de gust, no puc i no vull beure.

—Haurà de beure costi el que costi.

Dit això, un em va agafar per l'espatlla esquerra, i un altre per la dreta, afegint:

—No podem tolerar aquest insult. Begui per les bones o per les males.

—Si s'obstinen que begui, ho faré; però deixin-me anar i, ja que jo no puc beure, ho donaré a un dels meus nois, que beurà en lloc meu.

En pronunciar aquestes fingides paraules, vaig fer un pas llarg cap a la porta; la vaig obrir, convidant els meus nois a entrar.

—No cal, no cal que ho begui un altre. Estigui tranquil, anirem de seguida a avisar el malalt; que aquests nois es quedin al peu de l'escala.

No hagués donat a d'altres, certament, aquell got, però vaig actuar així per descobrir millor la seva trama, que no era cap altra que la de fer-me beure el verí.

⁴⁰⁸ En els últims mesos de la seva vida, Don Bosco, passant davant de l'edifici on es trobava l'hostal anomenat *Cuor d'Oro* (Cor d'Or), va dir a qui l'acompanyava: «Heus aquí l'habitació de les castanyes». Cf. notes de Ceria a *Memorie dell'Oratorio*, 246.

A continuació, em van conduir a una habitació del segon pis, on —en comptes d'un malalt— em vaig adonar que estava ficat al llit el mateix que havia vingut a cridar-me. Després d'aguantar algunes preguntes, va esclatar a riure, exclamant:

—Em confessaré demà al matí.

Me'n vaig anar de seguida i vaig tornar a les meves ocupacions. Un amic va fer alguns esbrinaments sobre els individus que m'havien cridat i sobre les seves intencions. Vaig poder assegurar-me que un subjecte els havia pagat un suculent sopar perquè em fessin beure una mica d'un vi que ell havia preparat.

[23.] Agressió – Pluja de bastonades

Els atemptats que estic narrant semblen rondalles, però —malauradament— són realitats doloroses que van tenir molts testimonis. Heus aquí un altre atemptat més sorprenent encara.

Una tarda del mes d'agost, cap a les sis, jo era a la reixa que dóna al pati de l'Oratori, envoltat dels meus joves, quan de sobte es va sentir un crit: «És un assassí, és un assassí!». I heus aquí un paio —a qui coneixia prou bé i a qui havia ajudat— que corria furiós cap a mi en cos de camisa i amb un llarg ganivet a les mans, mentre cridava: «Busco Don Bosco, busco Don Bosco!». Tots van fugir a la desbandada, mentre ell va continuar la seva cursa darrere d'un clergue a qui va confondre amb mi. Quan es va adonar de l'error, furiós, va girar les passes cap a mi. Amb prou feines vaig tenir temps de córrer escales amunt, per refugiar-me a l'antiga habitació. No havia girat del tot la clau, quan va arribar el desgraciat. Colpejava, cridava, mossegava les barres de ferro per obrir-les, però inútilment; jo em trobava segur. Els meus joves pretenien fer front al miserable i fer-ne xixines, però jo els ho vaig prohibir insistentment, i em van obeir. Es va avisar la força pública, la policia i els carrabiners, però no es va aconseguir res fins a dos quarts de deu de la nit, hora en què dos carrabiners van detenir aquell malvat i el van portar a la caserna.

L'endemà, el cap de policia em va trametre un agent, que va preguntar si perdonava el criminal. Vaig respondre que jo perdonava aquella i altres injúries, però que —en nom de la llei— sol·licitava a les autoritats que defensessin millor les persones i els habitatges dels ciutadans.

Qui podria creure-s'ho? L'endemà, a la mateixa hora en què va tenir lloc l'agressió, hi havia el meu agressor —a curta distància— esperant que sortís de casa.

Un amic meu, comprovant que no es podia esperar l'ajut de les autoritats, va voler parlar amb aquell miserable. «A mi m'han pagat», va respondre, «i si em donen el mateix que em donen els altres, me'n vaig en pau». Se li van pagar vuitanta francs d'un lloguer vençut, i uns altres vuitanta com a bestreta per a un altre allotjament lluny de Valdocco, i així va acabar aquella primera comèdia.

No va passar el mateix amb la segona, que ara explicaré. Gairebé un mes després del fet narrat, un diumenge al vespre, em van cridar urgentment des de la casa Sardi, prop del Refugi, per tal de confessar una malalta que, pel que deien, estava a punt de morir. A causa dels fets precedents, vaig convidar diversos nois grandets a acompanyar-me. «No cal», em van assenyalar, «nosaltres l'acompanyarem; deixi aquests joves amb les seves diversions». Amb això va haver-n'hi prou per a no anar-hi sol. Vaig col·locar-ne alguns al carrer, al peu de l'escala. Giuseppe Buzzetti i Giacinto Arnaud⁴⁰⁹ es van quedar al primer pis, al replà de l'escala, a poca distància de la porta de l'habitació de la malalta.

Vaig entrar-hi i vaig veure una dona panteixant, com si hagués d'exhalar l'últim sospir. Vaig convidar els presents, en nombre de quatre, que s'allunyessin una mica per parlar de religió.

—Abans de confessar-me —va començar a dir a grans veus—, vull que aquell brivall del davant es retracti de les calúmnies amb les quals m'ha difamat.

—No —va respondre l'altre.

—Silenci —va cridar un tercer, posant-se dret.

Llavors es van aixecar tots dels seus seients. Sí, no, mira, t'ofego, et mato: eren crits que —intercalats amb horribles imprecacions— ressonaven diabòlicament a l'habitació. Enmig d'aquell infern, es van apagar els llums; van augmentar els crits i va començar una pluja de bastonades adreçades cap a on jo estava assegut. De seguida vaig endevinar el joc, que consistia a fer-

⁴⁰⁹ Giacinto Arnaud (nascut el 1826): jove artesà que va viure a la casa de l'Oratori durant gairebé nou anys, de l'octubre de 1847 al febrer de 1856.

me-les passar de tots colors. En aquell moment, no tenint temps ni de pensar ni de reflexionar, vaig sortir com vaig poder del mal pas: vaig agafar una cadira, me la vaig posar sobre el cap i, sota aquell *parabastonades*, mentre em dirigia cap a la sortida, vaig rebre els cops de bastó que queien sorollosament contra la cadira.

Fora ja d'aquell antre de Satanàs, em vaig posar a les mans dels meus joves, els quals —davant el soroll i els crits— pretenien entrar a la casa costés el que costés. No em van fer cap ferida greu, tret d'una bastonada que em va tocar al polze de la mà esquerra, recolzat en el respall de la cadira, i se'm va emportar l'ungla amb la meitat de la falange, tal com es pot observar per la cicatriu que encara conservo. Però el pitjor va ser l'ensurt.

Mai no he arribat a saber el veritable motiu d'aquelles vexacions, però sembla que tot va ser ordit per atemptar contra la meua vida i fer-me desistir —comentaven— de calumniar els protestants.

[24.] El gos Gris

El gos Gris va ser tema de moltes xerrades i de diverses suposicions. Alguns de vosaltres el deveu haver vist i fins i tot acariciat. Deixant ara de banda les estranyes historietes que s'expliquen sobre el gos, tot el que us exposaré és la pura veritat. Els freqüents insults de què era objecte em van aconsellar de no anar sol a la ciutat de Torí, ni tampoc tornar-ne. En aquell temps, el manicomi era l'edifici més proper a l'Oratori; tota la resta eren terrenys plens d'arços i acàcies.

Una nit fosca, a una hora força avançada, tornava a casa sol —no pas sense una certa por— quan vaig descobrir al meu costat un gos gran que, a primera vista, em va espantar; però, en no amenaçar-me agressivament, sinó, al contrari, fer-me moixaines com si jo fos el seu amo, ens vam avenir ben aviat i em va acompanyar fins a l'Oratori. El que va succeir aquella nit va ocórrer moltes altres vegades, de manera que puc dir que el Gris em va prestar uns importants serveis. N'exposaré alguns.

A finals de novembre de 1854, una tarda fosca i plujosa, tornava jo de la ciutat i, per no fer un llarg camí en solitari, baixava pel carrer que des de la Consolata acaba en el Cottolengo. En un cert punt, percebo que dos homes caminen a poca distància davant meu. Acceleraven o endarrerien el seu pas cada cop que jo accelerava o endarreriria el meu. Quan tractava de can-

viar de vorera per evitar l'encontre, hàbilment ells es col·locaven davant meu. Vaig intentar desfer el camí, però no em va ser possible, perquè ells van fer sobtadament dos bots cap enrere i, sense pronunciar ni una paraula, em van llançar una capa sobre la cara. Vaig fer tot el que vaig poder per no deixar-me embolicar, però tot va ser inútil; fins i tot, un d'ells tractava de tapar-me la boca amb un mocador. Volia cridar, però ja no podia fer-ho. En aquell moment va aparèixer el Gris, i udolant com un ós es va abalancar amb les potes contra la cara d'un i amb la boca oberta contra l'altre, de manera que havien d'embolicar el gos abans que a mi.

—Cridi aquest gos —es van posar a cridar tremolant.

—El cridaré, però deixeu en pau els transeünts.

—Però cridi'l de seguida —exclamaven.

El Gris continuava udolant com un llop o un ós enfurismat.

Van reprendre ells el seu camí i el Gris —sempre al meu costat— em va acompanyar fins que vaig arribar a l'Obra Cottolengo. Refet de l'esglai i entonat amb una beguda que la caritat d'aquella Obra sap oferir sempre oportunament, vaig tornar a casa ben escortat.

Totes les nits que no em trobava acompanyat per d'altres, superades les últimes edificacions, veia aparèixer el Gris per alguna banda del camí. Diverses vegades van poder contemplar-lo els joves de l'Oratori i, fins i tot, en una ocasió els va servir d'entreteniment. El van veure els joves de la casa com entrava al pati. Alguns volien pegar-lo, i d'altres treure'l fora a cops de pedra.

—Que ningú el molesti —va dir Giuseppe Buzzetti—, és el gos de Don Bosco.

Llavors, tots es van posar a acariciar-lo de mil maneres i me'l van portar. Em trobava al menjador, sopant amb alguns clergues i sacerdots i amb la meua mare. Davant d'aquell quadre inesperat, van quedar tots sorpresos.

—No temeu —vaig dir jo—, és el meu Gris; deixeu-lo que s'acosti.

En efecte, després d'un llarg tomb al voltant de la taula, es va situar al meu costat, molt content. També jo el vaig acariciar i li vaig oferir sopa, pa i carn, però ell no ho va tastar; encara més, ni tan sols va voler ensumar res del que li vaig presentar.

—Però aleshores què vols? —vaig replicar. Es va limitar a sacsejar les orelles i a moure la cua.

—Menja o beu o, en cas contrari, queda't tranquil —vaig concloure. Mentre continuava donant mostres de satisfacció, va recolzar el cap sobre el meu tovalló, com si volgués parlar-me i donar-me la bona nit; després, meravellats i amb alegria, els joves el van acompanyar fora de la porta. Recordo que aquella nit jo havia arribat tard a casa, i que un amic m'havia portat amb la seva carrossa.

L'última vegada que vaig veure el Gris va ser l'any 1866, en anar des de Morialdo a Moncucco, a casa del meu amic Luigi Moglia.⁴¹⁰ El rector de Buttigliera⁴¹¹ em va voler acompanyar un tram de camí. Per aquest motiu, em va sorprendre la nit a la meitat del camí.

—Oh, si fos aquí el meu Gris! —vaig dir-me—. Que útil que em seria!

Dit això, vaig pujar a un prat per gaudir de l'últim raig de llum. En aquell moment el Gris va córrer darrere meu, amb gran alegria, i em va acompanyar durant aquell tros de camí que encara faltava, uns tres quilòmetres. Quan vaig arribar a la casa de l'amic on m'estaven esperant, em van indicar que creués per un passadís aïllat perquè el meu Gris no es barallés amb dos grans gossos de la casa. «Es destrossarien entre ells», va dir en Moglia.

Vam tenir una llarga conversa amb tota la família; vam anar després a sopar, deixant que el meu company reposés en un racó de la sala. En acabar el sopar, va comentar el meu amic: «Hem de donar també el sopar al Gris». Va prendre una mica de menjar per portar-lo al gos. El van buscar per tots els racons de la sala i de la casa, però no vam tornar a trobar més el Gris. Tots van quedar sorpresos, perquè no s'havia obert ni la porta ni cap finestra, ni els gossos de la casa havien donat el més petit senyal que hagués sortit. Es va repetir la recerca per les habitacions superiors, però ningú no va poder tornar a trobar-lo.

Aquesta és l'última notícia⁴¹² que vaig tenir del gos Gris, objecte de tantes preguntes i discussions. Tampoc no vaig poder conèixer-ne mai l'amo. Només sé que aquell animal va ser per a mi una providencial protecció en molts dels perills en què em vaig trobar.

⁴¹⁰ Don Bosco, quan era un nen, va romandre a casa de la família Moglia, pagesos benestants de Moncucco, ajudant en les feines agrícoles, des del mes de febrer de 1827 fins al mes d'octubre de 1829. Cf. STELLA, *Don Bosco I*, 33-36.

⁴¹¹ Teòleg Giuseppe Vaccarino (1805-1891). El 1861 va fundar a Buttigliera d'Asti un asil o guarderia infantil. Va organitzar també un Oratori festiu. Va ser rector de Buttigliera durant 59 anys.

⁴¹² Segons Ceria, Don Bosco va tornar a trobar el Gris el 1883, després d'haver escrit aquesta afirmació en les *Memòries*. Cf. MBe XVIII, 17-18 [MB XVIII, 8].

ANNEX

TAULA CRONOLÒGICA

Anys d'infantesa (fins al 1825)

<i>Any</i>	<i>Data</i>	<i>Vida de Don Bosco</i>
1805	4 febrer	Francesco Bosco es casa amb la primera esposa, Margherita Cagliero.
1808	3 febrer	Naixement d'Antonio Bosco (1808-1849), germanastre de Don Bosco.
1811	28 febrer	Mor Margherita Cagliero, primera esposa de Francesco Bosco.
1812	6 juny	Francesco Bosco es casa en segones noces amb Margherita Occhiena.
1813	18 abril	Naixement de Giuseppe Bosco (1813-1862), germà de Don Bosco.
1815	16 agost	Naixement de Giovanni Melchiorre Bosco (1815-1888).
1816-1817		Període de greu carestia a Europa, amb epidèmies d'escorbut i de tifus.
1817	17 febrer	Francesco Bosco compra la <i>casetta</i> d'I Becchi.
	11 maig	Mort de Francesco Bosco, que deixa la mare (Margherita Zucca), l'esposa (Margherita Occhiena) i tres fills (Antonio, 9 anys; Giuseppe, 4 anys; Giovanni, 21 mesos d'edat).
	11 novembre	Margherita trasllada la família a la <i>casetta</i> d'I Becchi.
1824 o 1825		Somni dels nou anys.

Primera dècada (1825-1835)

<i>Any</i>	<i>Data</i>	<i>Vida de Don Bosco</i>	<i>Memòries</i>
1824-1826		Giovanni Bosco (G. B.) assisteix a l'escola de Don Giuseppe Lacqua a Capri- glio, en el període hivernal.	Introducció
1827	Pasqua	Primera comunió de G. B.	1, 2
	1 juliol	Vestició clerical de Giuseppe Cafasso.	
1827-1829		G. B. treballa com a mosso de camp amb els Moglia de Moncucco, una família coneguda.	
1829	8-22 novembre	G. B. es troba Don Giovanni Calosso.	1, 2
	31 octubre	Inauguració del Seminari de Chieri.	
1829-1830		G. B. assisteix a les lliçons de Don Calosso a Morialdo.	1, 2
1830	21 novembre	Mort de Don Giovanni Calosso.	1, 3
	novem.-dese.	G. B. és enviat amb l'avi Melchiorre Occhiena a Capriglio durant diverses setmanes.	1, 4
1831	gener-juny	G. B. assisteix a la classe sisena a l'escola de Castelnuovo.	1, 4
1831-1832		G. B. completa les classes sisena (prof. Valeriano Pugnetti), cinquena (prof. Placido Valimberti) i quarta (prof. V. Giuseppe Cima) al col·legi de Chieri.	1, 5
1832-1833		G. B. assisteix a la classe tercera (o gramàtica) a Chieri (prof. P. Giacinto Giussiana).	1, 8
1833	4 agost	G. B. rep la confirmació a Buttigliera.	
	21 setembre	Ordenació presbiteral de Don Giuseppe Cafasso.	
1833-1834		G. B. assisteix a la classe d'humanitats a Chieri (prof. Pietro Banaudi).	1, 8
1834	10 agost	Giona (Giacobbe Levi, 1816-1870) rep el baptisme i assumeix els noms de Luigi Giacinto Ottavio Maria i el cognom Bolmida.	1, 10
	18 abril	G. B. supera l'examen d'admissió als franciscans menors reformats.	1, 14
1834-1835		G. B. assisteix a la classe de retòrica a Chieri (prof. Giovanni Francesco Bosco).	1, 14

Segona dècada (1835-1845)

Any	Data	Vida de Don Bosco	Memòries
1835	25 octubre	G. B. vesteix l'hàbit clerical a Castelnuovo.	II, 1
	30 octubre	G. B. entra al seminari de Chieri.	II, 2
1835-1836		G. B. cursa el primer any de filosofia (lògica) al seminari.	II, 3
1836	juliol-octubre	G. B. és al castell de Montaldo Torinese com a assistent i repetidor als alumnes dels jesuïtes del Col·legi del Carme.	II, 8
1836-1837		G. B. cursa el segon any de filosofia (física) al seminari.	II, 8
1837-1838		G. B. cursa el primer any de teologia al seminari.	II, 8
1837	novembre	G. B. es confessa amb el teòleg Giovanni Borel durant el recés d'inici de l'any escolar.	II, 7
1838-1839		G. B. cursa el segon any de teologia al seminari.	II, 8
1839	2 abril	Mort de l'amic seminarista Luigi Comollo.	II, 6
1839-1840		G. B. cursa el tercer any de teologia al seminari.	II, 9
1840	29 març	G. B. rep la tonsura i els ordes menors.	II, 9
	estiu	Durant les vacances d'estiu, G. B. prepara els exàmens del quart any de teologia, que aprova cap al 15 de setembre.	II, 9
	19 setembre	G. B. rep el sotsdiaconat.	II, 9
1840-1841		G. B. cursa el cinquè any de teologia al seminari.	II, 9
1841	23 març	G. B. és ordenat diaca.	II, 9
	5 juny	Don Bosco (D. B.) és ordenat sacerdot.	II, 9
1841-1844	juny-octubre	D. B. exerceix el ministeri pastoral com a vicerector de Castelnuovo.	II, 10
	3 novembre	D. B. entra en el <i>Convitto</i> eclesiàstic de Torí per a l'estudi de la moral.	II, 11
	8 desembre	D. B. es troba amb Bartolomeo Garelli.	II, 12
1841-1844		D. B. cursa el trienni de moral al <i>Convitto</i> i s'inicia en la cura d'alguns nois abandonats amb el catecisme i altres iniciatives.	II, 13
1844	20 octubre	D. B. trasllada al <i>Rifugio</i> de la marquesa Barolo el seu catecisme.	II, 16
	8 desembre	Benedicció de l'Oratori de Sant Francesc de Sales en una estança de l' <i>Ospedaletto</i> de Santa Filomena.	II, 16
1844-1846		D. B., capellà de l' <i>Ospedaletto</i> de Santa Filomena, viu amb el teòleg Borel i Don Pacchiotti al <i>Rifugio</i> .	II, 14
1844-1845	des.-maig	Catecisme i funcions a l'Oratori de Sant Francesc de Sales situat a l' <i>Ospedaletto</i> .	II, 16
1845	25 maig	L'Oratori, a la capella de San Pietro in Vincoli.	II, 18
	juny-juliol	Oratori itinerant.	II, 19
	juliol-des.	L'Oratori, a la capella de Sant Martí dels Molins.	II, 17
1845-1846	nov.-febrer	Catecisme i escoles a la casa Moretta.	II, 19

Tercera dècada (1846-1855)

Any	Data	Vida de Don Bosco	Memòries
1846	gener-5 abril	Oratori al prat Filippi.	II, 20
	8 març	D. B. es troba Pancrazio Soave i visita el cobert Pinardi.	II, 23
	1 abril	Contracte de lloguer del cobert Pinardi.	II, 23
	12 abril	Inauguració de l'Oratori de Sant Francesc de Sales al cobert Pinardi.	III, 1
	5 juny	Contracte de lloguer de tres habitacions a la casa Pinardi.	III, 5
	juny-juliol	Greu malaltia de D. B. i lenta represa en els mesos successius.	III, 4
	3 novembre	D. B. i mamà Margherita prenen allotjament a la casa Pinardi.	III, 5
1847	12 abril	Aprovació del Reglament de la Companyia de Sant Lluís.	III, 6
	maig	Acolliment de l'orfe de la vall de Sesia: inici de l'internat.	III, 7
	20 juny	Mons. Frasoni celebra la festa de Sant Lluís i administra la confirmació a l'Oratori de Sant Francesc de Sales.	III, 6
	8 desembre	Inauguració de l'Oratori de Sant Lluís a Porta Nuova, confiat al teòleg Giacinto Carpano.	III, 8
1848	26 febrer	A Torí, solemnes celebracions per l'Estatut albertí, organitzades per Roberto d'Azeglio.	III, 12
	1 novembre	Ascanio Savio vesteix l'hàbit clerical.	III, 11
1849	octubre	Reobre l'Oratori de l'Àngel Custodi sota la responsabilitat de D. B., que el confia al teòleg Giovanni Vola.	III, 11
1851	2 febrer	D. B. vesteix de clergues quatre nois de l'Oratori: Giuseppe Buzzetti, Carlo Gastini, Felice Reviglio i Giacomo Bellia.	
	19 febrer	D. B. compra la casa Pinardi i el terreny circumdant.	III, 15
	21 juliol	Benedicció de la primera pedra de l'església de Sant Francesc de Sales.	III, 16
1852	31 març	D. B. és nomenat director-cap dels tres oratoris de Valdocco, de Porta Nuova i de Vanchiglia.	
	20 maig	Ascanio Savio abandona D. B. i entra al noviciat dels oblats de Maria Verge.	III, 14
	20 juny	Inauguració de l'església de Sant Francesc de Sales.	III, 17
	3 octubre	Michele Rua rep l'hàbit clerical a la capelleta d'I Becchi. S'inicia la construcció d'un nou edifici al costat de la casa Pinardi.	III, 18
	2 desembre	L'edifici en construcció s'esfondra.	III, 18
1853	març	Comença la publicació de les <i>Lectures Catòliques</i> .	III, 20
	1 octubre	Lloguer de la casa Bellezza i tancament de la taverna de la <i>Giardiniera</i> .	III, 15
	oct-nov.	Progressiva ocupació del nou edifici.	III, 16
1854	26 gener	Es reuneix oficialment a l'habitació de D. B. el primer nucli dels salesians: Giacomo Artiglia (15 anys), Giovanni Cagliero (15 anys), Giuseppe Rocchietti (17 anys) i Michele Rua (16 anys).	
	març	Obertura del taller d'enquadernació.	
	14 agost	Don Vittorio Alasonatti es trasllada a l'Oratori en qualitat de prefecte i col·laborador de D. B.	
	29 octubre	Domenico Savio entra a la casa de l'Oratori.	
1855	2 novembre	Inici de les classes de secundària internes.	

De 1856 a la mort de Don Bosco (1888)

Any	Data	Vida de Don Bosco
1856		Taller de fusteria. Organització de la Companyia de la Immaculada.
1858	febrer-abril	Primer viatge a Roma: D. B. confia a Pius IX el projecte de societat religiosa dedicada a la joventut.
1859	18 desembre	D. B. presenta als seus col·laboradors el projecte d'una congregació religiosa. Elecció del Consell. Completat el <i>ginnasio</i> (cinc classes) a Valdocco. Fundació de la primera tipografia.
1861	14 maig	Els salesians pronuncien els primers vots.
1862		Taller de ferreria. S'obre la primera casa fora de Torí (Mirabello).
1863	8 octubre	Primera trobada entre D. B. i Maria Mazzarello a Mornese.
1864		D. B. projecta la <i>Biblioteca d'Escriptors Llatins</i> .
1865	9 juny	Consagració de l'església de Maria Auxiliadora.
1868	19 febrer	Aprovació pontificia de la Societat salesiana.
1869		Fundació del Col·legi municipal d'Alessio.
1870	5 agost	Fundació de les Filles de Maria Auxiliadora.
1872		Redacció dels dos primers quaderns de les <i>Memòries de l'Oratori</i> .
1873	31 març	Aprovació definitiva de les <i>Constitucions</i> salesianes.
1874		Redacció del tercer quadern de les <i>Memòries de l'Oratori</i> . Primeres cases a França.
1875	11 novembre	Primera expedició de missioners salesians a l'Argentina.
	9 maig	Aprovació dels Cooperadors Salesians.
1876	10 agost	Inici del <i>Bibliofilo Cattolico</i> o <i>Bollettino Salesiano</i> .
1877	4 setembre	Primer Capítol general de la Societat salesiana. Publicació d' <i>El sistema preventiu en l'educació de la joventut</i> .
1878		Primera escola agrícola (La Navarre, França).
1878-1879		Últims retocs a les <i>Memòries de l'Oratori</i> .
1881		Primera casa salesiana a la península Ibèrica (Utrera).
1883	febrer-maig	Viatge de D. B. a París.
1884	febrer	Fundació dels Tallers Salesians de Sarrià.
1886	abril-maig	Viatge de D. B. a Barcelona.
	21 octubre	Arribada a Sarrià de les primeres Filles de Maria Auxiliadora.
1887	abril	Últim viatge a Roma amb motiu de la consagració de l'església del Sagrat Cor.
1888	31 gener	Mort de Don Bosco.

ALDO GIRAUDO

Salesià sacerdot nascut a Itàlia. Professor de Teologia espiritual a la Pontifícia Universitat Salesiana de Roma i d'Espiritualitat de Sant Joan Bosco a la Pontifícia Facultat de Ciències de l'Educació «Auxilium». Entre les seves nombroses publicacions destaquen, pel que fa a història salesiana, *Qui è vissuto Don Bosco: itinerari storico-geografico e spirituali* i *Clero, seminario e società: aspetti della restaurazione religiosa a Torino*.

El seu excel·lent estudi introductor a les *Memòries de l'Oratori* ha estat incorporat a la majoria de les versions recents de l'obra de Don Bosco, i també en aquesta versió catalana. Ha tingut cura de la darrera versió italiana de les *Memorie dell'Oratorio*, que hem seguit en aquesta edició i de la qual hem adaptat part de les notes.

JOSÉ MANUEL PRELLEZO GARCÍA

Nascut a Espinama (Cantàbria). Salesià sacerdot, doctor en Pedagogia i professor d'Història de l'Educació a la Pontifícia Universitat Salesiana de Roma. En l'actualitat és també el director de l'Istituto Storico Don Bosco, amb l'encàrrec de preparar el Congrés Històric Internacional del Bicentenari del Naixement de Don Bosco (2015). Ha publicat nombrosos llibres i articles, tant sobre temes pedagògics (*Giner de los Ríos y la Institución Libre de Enseñanza; Dizionario di Scienze dell'Educazione*) com sobre temes salesians (*Don Bosco en la historia: Educar con Don Bosco: Valdocco en el XIX entre lo real y lo ideal*).

Ha tingut cura de la darrera edició castellana de les *Memorias del Oratorio*, de la qual hem pres i adaptat una part de les notes en aquesta edició catalana.

XAVIER TIMONEDA I PERARNAU

Nascut a Bellpuig (Urgell). Llicenciat en Filologia Catalana per la Universitat de Barcelona, especialitzat en narrativa del segle XIX i en morfologia dels dialectes occidentals. Va dedicar uns anys a la docència en diversos centres del Baix Llobregat. En l'actualitat és editor d'Edebé, responsable dels llibres i altres materials d'educació religiosa per a adolescents i joves. En l'àmbit de la salesianitat, s'ha encarregat de l'edició catalana de les darreres obres del P. Ramon Alberdi, com la monografia sobre els salesians al barri de Sant Antoni o la biografia de Dorotea de Chopitea.

Ha traduït al català les *Memòries de l'Oratori*, ha elaborat una part de les notes historicobibliogràfiques i ha tingut cura de l'edició de l'obra.

«Per a què pot servir, doncs, aquest treball? Servirà de norma per a superar les dificultats futures, prenent lliçons del passat; servirà per a donar a conèixer com Déu mateix va guiar sempre tots els esdeveniments; servirà d'amè entreteniment per als meus fills, quan llegeixin els fets en què va prendre part el seu pare i, encara amb més gust, quan ja no sigui entre ells» (JOAN BOSCO, «Introducció» a les *Memòries de l'Oratori*).

«Abans de ser llibre d'història del passat —enriquit amb tota l'experiència acumulada en gairebé trenta-cinc anys de treball educatiu sacerdotal—, les *Memòries* són el resultat d'una reflexió coherent, que desemboca en una espiritualitat i en una pedagogia: el "sistema preventiu" s'hi expressa en la forma més extensa i completa» (PIETRO BRAIDO).

«La sencera dinàmica de les *Memòries* s'adreça sobretot a definir una missió i un model pastoral. L'Oratori, tal com és delineat i progressivament actuat en el teixit narratiu, és una realitat pastoral global. [...] Les idees de l'autor s'hi representen amb personatges que ell posa en escena i als quals confia papers, amb la finalitat d'esbossar els trets característics d'un únic personatge, l'educador-pastor d'Oratori segons la perspectiva i el mètode educatiu de Don Bosco» (ALDO GIRAUDO).

edebé